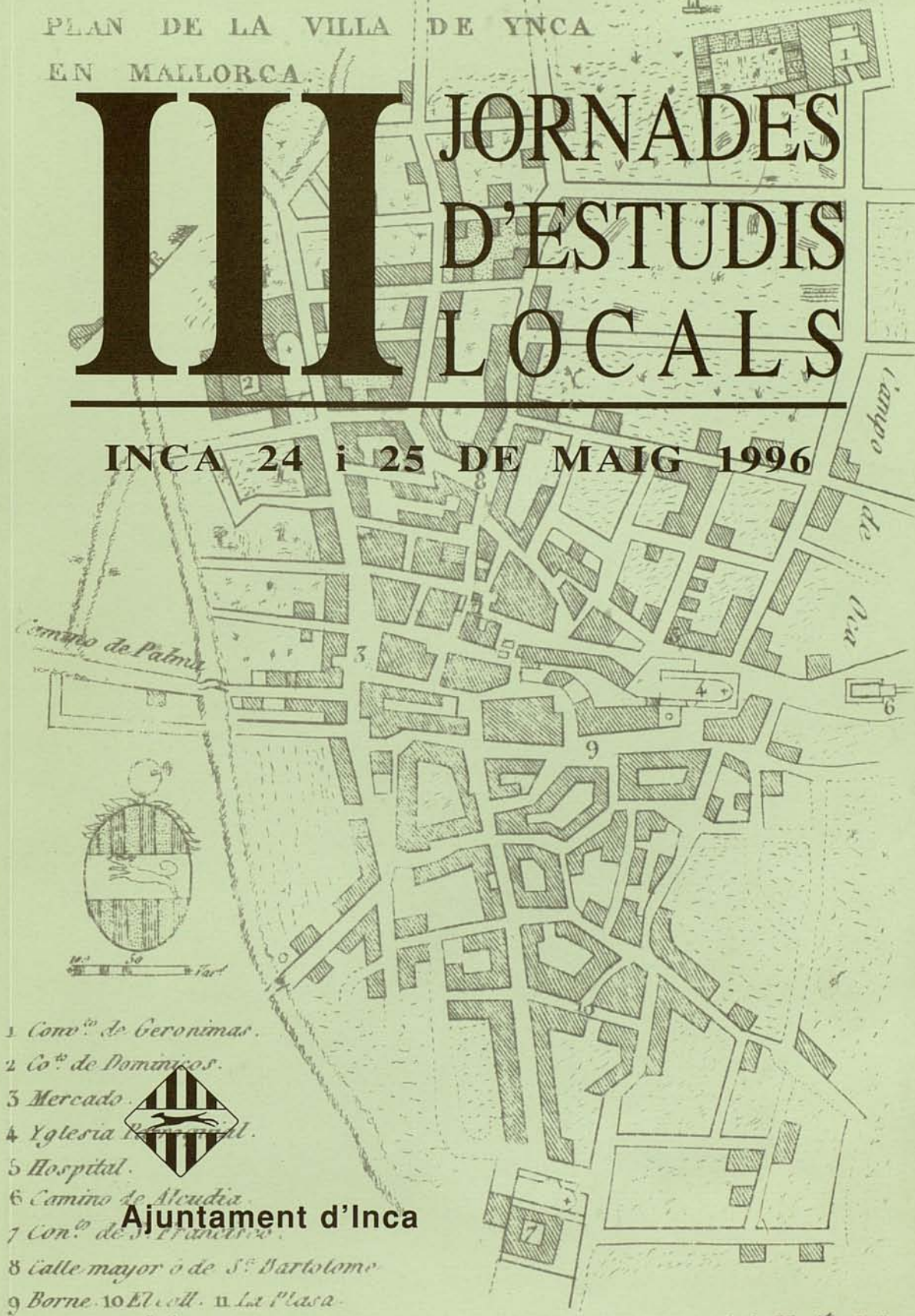

PLAN DE LA VILLA DE YNCA
EN MALLORCA.

III JORNADES D'ESTUDIS LOCALS

INCA 24 i 25 DE MAIG 1996

1 Cono de Geronimas.

2 Co de Dominicos.

3 Mercado.

4 Yglesia Parroquial.

5 Hospital.

6 Camino de Alcudia.

7 Cono de S. Francisco.

8 Calle mayor o de S. Bartolome.

9 Borne. 10 El coll. 11 La Placa.

Ajuntament d'Inca

III JORNADES D'ESTUDIS LOCALS

III JORNADES D'ESTUDIS LOCALS

I N C A
24 i 25
DE MAIG
1 9 9 6

Comissió científica: Maria Barceló Crespí
Pere Fullana Puigserver
Gabriel Pieras Salom
Guillem Rosselló Bordoy
Caterina Valriu Llinàs

L'Ajuntament d'Inca no es responsabilitza dels continguts de les comunicacions, els quals correspon als autors respectius.

III Jornades d'Estudis Locals

Edició: Ajuntament d'Inca
Realització i impressió: Gràfiques Mallorca

ISBN: 84-920493-4-0
Dipòsit Legal: PM-1606-1997

ÍNDEX

Presentació	7
GUILLEM ROSSELLÓ BORDOY Un Museu per a Inca: realitat o quimera?	9
GABRIEL FIOL MATEU Una Mesquita documentada en el Djûz musulmà d'Inca.	21
JAUME SERRA I BARCELÓ / PEDRO PABLO DELGADO ALEMANY La conspiració d'Inca de 1463	27
MARIA BARCELÓ CRESPI Gerrers, sabaters i tintorers a Inca baixmedieval	47
MARGALIDA BERNAT I ROCA «Collegi per si separat»	61
PERE FIOL I TORNILA Una descripció d'Inca en un manuscrit del segle XVII	83
JOSEP BENÍTEZ MAIRATA / ANTONI GINARD BUJOSA / FRANCISCA VIVES AMER Inca, 1785 - 1789. Una visió històrico-topogràfica	89
SIMÓ GUAL TRUYOL La Revolució de 1868 a Inca	105

ANTONI GILI I FERRER	
Gabriel Benet Mir, aproximació biogràfica	127
MÁXIMO CAMPILLO ILLAN	
L'emigració dels inquers a Xile, 1880-1930	143
SANTIAGO CORTÉS I FORTEZA	
Cronicó de l'església d'Inca dels anys 1911-1961.	151
JORDI VIDAL I REINÉS	
Un aplec contra la blasfèmia a Inca (1914)	175
JOAN PARETS I SERRA	
Mossèn Bernat Salas i Seguí (Tres catàlegs d'obres musicals...)	181
FRANCESC LLADÓ I ROTGER	
Mallorca Catalana o Mallorca Mallorquina (Espanyola).	189
BALTASAR PERELLÓ CARRIÓ	
La Guàrdia Municipal a la II República (1931-1936)	201
MIQUEL PIERAS VILLALONGA	
Anticlericalisme durant la segona república. Inca 1931-1936	219
MANEL SANTANA I MORRO / JOAN MATES I PASTOR	
El plantejament de l'oci a Inca en el primer franquisme (1936-1960)	229
MÀRIUS DE JUAN I ESCUDER	
Delme i producció agrària (1380-1412)	243

anirà a omplir els prestatges de casa vostra i estarà a l'abast d'altres investigadors i, tal volta, serà la font on anar a beure per emprendre altres tasques igualment engrescadores.

Voldria donar la meva més sincera enhorabona a tots els participants i, de manera molt especial, a tots aquells que tenen un treball publicat en aquest volum. Que els serveixi per continuar investigant dins la immensa varietat de temes que encara romanen inèdits a Inca. Que les IV Jornades que començam tenguin la participació que ja es mereixen i que aquesta manifestació cultural, dia a dia, abasti altres temes igualment importants per a tots nosaltres. Inca mereix ser estudiada des de moltes més perspectives. Tan sols així, estudiant-la i coneixent-la, l'estimarem més. Tots sabem que s'estima poc allò que no es coneix. Per tant, donem a conèixer camps amplis de la cultura inquera inèdita. Tots en serem els beneficiaris.

Inca, Octubre de 1997

Joana Rosselló Morales

Regidora de Cultura i Educació

Un Museu per a Inca: realitat o quimera?

G. ROSSELLÓ BORDOY

Conferència impartida en l'obertura de les III Jornades d'Estudis Locals. Inca, 24 de Maig de 1996.

Fa uns mesos quan vaig acceptar de bon grat inaugurar aquestes *III Jornades d'Estudis Locals* a Inca no sabia ben bé on em ficava.

Parlar de museus a Mallorca, malgrat quaranta anys d'activitat professional en aquest camp, és quelcom estúpid i fora de lloc. En realitat hauria d'haver meditat amb cura sobre la conveniència de l'encàrrec i la possibilitat de dur a bon termini tal conversa sense recances ni malhumors. Tal volta hauria estat més prudent declinar el convit i no acceptar proposta tan honrosa.

Mallorca no és terra de museus. De bon de veres, no és terra de museus! Afirmació que pot pareixer fora de mida, emperò real com ella mateixa. Mallorca no és terra de museus i ho diu un tècnic que ha perdut el temps i la llavor en una tasca inútil de crear una infraestructura museística digna de la importància de la nostra terra, dels seus valors culturals, històrics i artístics, tan valuosos i tan menyspreuats que si volem conèixer-los hem de desplaçar-nos, encara ara, a terres fora Mallorca per poder saber que és el que hem perdut.

De totes maneres l'aventura dels museus a Mallorca és un desafiament que val la pena afrontar-lo, lluitar per ell, malgrat incomprendiments, tossudeses i entrebancs continuats.

Si vivim a una terra rica per la seva història és obligació nostra de conservar tal patrimoni i conservar-lo vol dir lluitar per ell.

Per tant parlar de museus no és parlar de bades encare que ho pareixi. No és defensar en và una causa perduda, a pesar d'aquells que en lloc d'escoltar fan orelles de cònsol, malgrat aquells que haurien de donar suport i tan sols fan el ronsero. No és predicar

en el desert,... fins i tot aquell que predicava en el desert, abans de ser escapçat, tingué l'esperança de poder veure ballar la dança dels set vels a l'impúdica Salomé. Si va presenciar tal dança o no, no ho diu la història... En conseqüència parlar de museus no és predicar al desert... sempre queda una remota possibilitat de presenciar un bell espectacle.

Si a la primera impressió vaig sentir-me decebut, després encoratjant-me a mi mateix vaig pensar que la lluita era bona i el premi valia la pena i vet ací disposat, ben disposat, a parlar de museus a Inca, del museu que necessita Inca, dels museus que no existeixen a Mallorca i que Mallorca és mereixedora de tenir-los.

En aquest sentit centraré les meves paraules en tres punts concrets: Primer, que és un museu?. Segon, petita història del que es diu museu a Mallorca i com a cloenda intentar esbrinar quin museu és el que necessita Inca.

En primer lloc: Què es un museu? Tota definició semántica no sol reflectir amb absoluta claredat el fet real. Si acudim al mestratge dels diccionaris podem llegir coses peregrines, algunes d'elles fins i tot inversemblants con la locució col·loquial francesa: *c'est le musée des horreurs*, referida una acumulació de coses espantosament lletges:

Edifici o lloc destinat a l'estudi de les ciències, lletres humanes i arts lliberals.

Lloc on es guarden objectes artístics o col·leccions científiques, convenientment col·locades per a que sien examinades.

Lloc on s'exhibeixen objectes o curiositats que poden atreure l'interés del públic, amb una finalitat turística.

La definició oficial formulada pel màxim òrgan rector de les directrius museològiques l'ICOM (*International Council of Museums*) estableix que museu és:

una institució, sens ànim de lucre, oberta al públic. Amb la finalitat d'adquirir, conservar, estudiar i exposar aquells objectes que millor il·lustrin les activitats de l'home o sien culturalment importants per el desenrotllament dels coneixements humans.

En conseqüència MUSEU és:

1r. una institució no lucrativa

2n. oberta al públic

3r. amb la finalitat de:

ADQUIRIR

CONSERVAR

ESTUDIAR

EXPOSAR aquells documents

que millor donin a conèixer l'activitat humana.

Per tant un museu per ser un vertader MUSEU necessita adaptar-se a sis condicionants bàsics:

Institució capaç d'assolir intel·lectual i financerament tot el cabal que segueix a la definició. Institució, endemés a l'abast del públic. Institució en condicions de desenrotllar una tasca de SALVAGUARDA dels documents culturals, de MANTENIMENT i conservació dels mateixos, d'INVESTIGACIÓ sobre el seu origen, funció i importància i capaç d'aportar un plantejament DIDÀCTIC per donar a conèixer les col·leccions, posar-les a l'abast d'un públic, d'edat i formació molt variada, per tal de complir la seva funció educativa.

La paraula museu suposa una complexitat tal que mantes de vegades sia inabastable i aleshores tenim el que tenim.

Un museu no és un magatzem. Un museu ha de recollir, exposar i difondre.

Un museu no és un abocador de deixalles. Un museu ha de conservar, restaurar i salvar.

Un museu no és un lloc estàtic de contemplació de coses hermoses. Un museu és un centre d'investigació i com a tal ha de tenir uns mitjans humans i econòmics capaços de desenrotllar aquesta tasca.

Un museu no és un caprici d'un senyor ric que l'hi agrada rodejar-se de coses belles. Un museu és un centre d'ensenyament on la gent ha de poder aprendre a estimar el passat de la seva terra amb tanta força com a una escola.

Un museu és... doblers, doblers, doblers i una ferma voluntat de fer fruitar, sens ànim de lucre, una inversió per a millorar la societat que pot fruitar de tal institució. Sens dubte tal inversió econòmica no sol fruitar en pessetes constants sinó en quelcom intangible com és la formació del poble. Cosa que de vegades no importa gaire... i per a molts és difícil de pair i mal d'entendre.

Com és pot veure això no és més que una utopia, un paradís somniat i mai abastable, una terra promesa a la qual no podem apropar-nos en la vida.

Ara bé tal utopia té una realitat formal, no virtual com la que ens ofereix ara la intel·ligència artificial i com a tal institució existeix, A algun moment ha assolit una materialitat, compleix una funció, malgrat no sempre pugui complir amb totes aquelles que constitueixen el seu concepte fundacional.

Aquest fet real ens fa derivar envers camins tèrbols. Que és un museu pels nostres polítics? Que entenen per museu aquells que constitucionalment han de gestionar les institucions que estan baix la seva empara? Que consideren han de fer per desenrotllar les activitats inherents a la plena funcionalitat de la institució anomenada MUSEU?

No sabia contestar. L'experiència és, perquè no, prou trista.

Passem al segon punt. Donem una ràpida revisió al que han estat els museus a Mallorca des de temps enrere. El primer intent va ser la col·lecció Despuig, obra d'un cardenal il·lustrat, ric i desitjós de fruir, com els seus companys de la cúria romana d'una aura intel·lectual i poder vantar-se d'un mecenatge molt d'acord amb els condicionants de l'època (S. XVIII). La collita duta a bon termini: pintura i escultura clàssica, la coneixem gràcies al catàleg que Joaquim Mª Bover va escriure, obra encomenada, tal volta, pels hereus del cardenal ben disposats a fondre l'herència de l'oncle. Prest o tard ho conseguiren. Les pintures no sabem on són. El que queda de l'escultura clàssica, malgrat els dubtes sobre l'autenticitat de la major part de les peces, roman a Bellver, on des de fa pocs mesos, reacondicionades i servades amb cura, podem contemplar-les de bell nou després d'una llarga reclusió forçada als magatzems del castell.

Les altres col·leccions de l'època han volat: Canut i Muguerot, els banquers francesos que agomolaren Chopin i George Sand, la dels frares Caputxins, salvada en part pel Marquès de Vivot, les dels erudits romàntics com Antoni Furió o Joaquim Mª Bover, dispersades o perdudes. No parlem de la important recollida de materials artístics i etnològics feta per Lluís Salvador d'Austria, repartida entre els molts hereus que friuren de la seva dèria. En altres ocasions he dit que el col·leccionista és un home desgraciat. La passió de la seva vida, l'afany per envoltar-se de coses belles, el delit envers l'art o l'arqueologia, la passió per recollir qualsevulla document manuscrit o imprès que pugui il·lustrar el passat del nostre poble no és més que fum i bombolles quan, a la seva mort, els hereus procuren treure profit, el més prest possible, dels tresors de l'avantpassat.

Proves? Amer-Servera, Planes, Vives Escudero, Amorós són noms relacionats amb importants col·leccions mallorquines, de caire arqueològic, existents al llarg d'aquest segle i que han desaparegut malvenudes a l'extranger o a altres indrets fora de Mallorca.

Quelcom semblant podríem dir de la museografia institucional privada. per exemple el *Museu Regional d'Artà* creat l'any 1927 amb l'idea encomiable de contrarrestar l'expoli indiscriminat que l'*Institut d'Estudis Catalans* i el seu representant Colominas feia a l'illa de Mallorca, bé excavant els principals jaciments arqueològics o comprant tota quanta col·lecció privada tenia a l'abast. Un intent agoserat a dir veritat que mai va comptar amb el suport institucional. No va tenir pressupost de manteniment ni una direcció tècnica adequada. Quan els seus fundadors varen desaparèixer el museu regional entrà en un estat letàrgic que encara dura, malgrat *Sa Nostra* se'n fes càrrec de les col·leccions i organitzàs un muntatge dels seus béns prou acceptable.

L'altra aventura museològica encapçalada per la *Societat Arqueològica Lul·liana* va tenir millor vida. Fundat el Museu l'any 1880 començà amb força malgrat la manca de pressupost per dur a bon termini una activitat recuperadora dels béns culturals que poc a poc anaven desapareguent de la nostra terra. És important recordar les gestions de la *Societat* al moment de la descoberta dels bous de Costitx ara fa un centenar d'anys i els intents de salvar el capet de bou de Son Mas de Llubí, avui al *Museu Arqueològic* de Barcelona. Després d'una llarga trajectòria d'inactivitat, d'unions poc adients (amb el *Museu Diocesà* del bisbe Campins), separacions traumàtiques, pèrdua de part dels seus béns més preuats en favor del *Museu Diocesà*, la *Societat* després de moltes peticions formals a les

autoritats competents aconseguí que l'any 1961 es creàs el *Museu de Mallorca*, incorporant de seguida els seus fons artístics, arqueològics i etnològics al nou *Museu*. És, tal volta, l'única promoció privada que de manera o altra ha reïxit de manera esponerosa.

A nivell institucional cal referir-se al *Museu Diocesà* (1913), al *Museu Arqueològic Municipal* de Manacor (1939), al *Museu Arqueològic Municipal* d'Alcúdia (1948), a la *Pinacoteca Municipal* de Valldemossa (1957) i tal volta al darrer nat d'aquests centres el *Museu de Pollensa*, que fou creat com a col·lecció l'any 1949 i aconseguí la autorització oficial l'any 1975.

La vida de tals centres ha estat molt diversa i sempre marcada per la inestabilitat, la manca absoluta de pressupost i de direcció tècnica. El *Museu Diocesà* creat pel bisbe Campins l'any 1913 fou inaugurat tres anys després. Fins i tot la *Societat Arqueològica Lul·liana* hi va prestar el seu suport i les seves col·leccions fins l'any 1930. Aquesta etapa va ser la més esponerosa i la més rica en projecció cultural. Les reunions setmanals, les conferències i seminaris sobre art, arqueologia, etc. marcaren una època i deixaren una empremta important a la societat mallorquina. Tal vegada aquest fet no s'hagi repetit amb posterioritat. Tancat entre 1947 i 1952, fou remodelat i reobert baix el nom de *Museu Diocesà*. Anys després (1969) es va projectar una nova instal·lació, modèlica, feta amb cura per l'arquitecte Antoni Alomar, amb una visió de futur poc freqüent a la nostra terra. Aleshores rebé el nom de *Museu de l'Església de Mallorca*. Als pocs mesos, rebotat Alomar del control del Museu, es reconvertí en el magatzem polsòs i vergonyós que podem veure ara.

Sobre els Museus municipals seria millor no parlar-ne. L'únic que amb el temps va aconseguir el reconeixement oficial fou el de Pollensa i mai va complir amb els objectius marcats per l'Ordre Ministerial de creació. Va tenir temporalment un director efectiu, després un director interí i al moment dels traspassos a nivell polític el propi Ajuntament va refer el patronat oficial designat per l'Ordre de creació, exercitant el dret de cacicada impropri d'un Ajuntament democràtic, destituint el Patronat oficial i anomenant un altre compost únicament de representants polítics. Si algú vol veure el *Museu de Pollensa* es veu amb feines a causa del seu horari esquefit i minvat impropri d'un centre oficial a l'abast del públic.

Igual podríem referir-nos a la *Pinacoteca de Valldemossa* on la mostra important de pintura decimonònica que hi havia anys enrere ha passat a mans d'anticuaris i venuda a la menuda sense saber per quines cinc-centes va desaparèixer de les sales de Cartoixa.

Menys mal que l'*Arqueològic Municipal* d'Alcúdia al formar-se el *Museu Monogràfic de Pollentia*, secció filial del *Museu de Mallorca*, creada per Ordre Ministerial de 15 de febrer de 1983 es va integrar a la nova institució, amb la particularitat que el *Museu Arqueològic Municipal* d'Alcúdia mai va comptar amb unes col·leccions adients que justificassin la seva qualificació i fins i tot la seva existència perquè els suposats fons museístics de l'esmentat museu consistien en les troballes fetes a la ciutat romana de Pollentia que eren de titularitat pública, o sia de l'Estat Espanyol. De totes maneres la situació actual del *Museu Monogràfic de Pollentia*, que es regeix mitjançant un conveni entre Conselleria de Cultura i Ajuntament d'Alcúdia no és de lo més polenta, ans el contrari.

Pel que fa al *Museu de la Torre dels Enagistes* a Manacor el grau de surrealisme que ha desvirtuat la seva existència és tal que no hi ha paraules per expressar els despropòsits que l'enrevolten des de la seva darrera inauguració dies abans de les eleccions de 1991.

Aleshores tan sols queda preguntar-nos perquè la nostra terra és tan desgraciada en el camp dels museus? No tan sols a nivell local sinó també a nivell estatal. Si comparem el desenvolupament museístic amb altres indrets d'Espanya veïm que els museus oficials que han existit o existeixen a l'àmbit del que avui coneixem com *Comunitat Autònoma de les Illes Balears* tots ells són de creació moderna, més bé diria que molt recent: *Museu Arqueològic d'Eivissa* (1907), *Museo Provincial de Bellas Artes de Mahón* (1948), des de 1978 amb el nom de *Museu de Menorca*; *Museu de Mallorca* (1961). Els tres inacabats. Els tres bàsicament museus arqueològics. Els tres transferits l'any 1983 a la *Comunitat Autònoma de les Illes Balears* que des de 1995 ha transferit les competències en matèria d'arqueologia als *Consells Insulars* que no tenen museus.

Tals coses no passen ni als països del tercer món. A títol d'exemple cal recordar que l'actual president de la República de Mali va presidir, no fa molts d'anys, l'ICOM, màxim òrgan internacional que controla a nivell administratiu i científic els museus del món, que estableix unes normes tècniques sobre el funcionament, organització i desenvolupament material dels nostres centres i que ha establert un codi deontològic que regula la professió museal, codi que sens anar més enfora és conculcat per alguns ajuntaments de l'Illa de Mallorca.

Malgrat tot i que el panorama balear sia trist i poc adient per conrar els museus estam aquí per parlar del futur, no dels desastres del passat. Emperò un historiador no pot deixar de banda que la història és *magistra vitae*, mestra de la vida i sense conèixer bé els errors del passat és millor no enfilar-nos en propostes de futur que poden ser perjudicials. Avui estam aquí per parlar del museu que Inca demana i que Inca necessita i, el que és més important, que Inca pot pagar. Entenint per pagar no tan sols el cost inicial de creació i instal·lació sinó el de manteniment i ulterior projecció científica i cultural.

Entrem doncs al tercer punt de la meua disertació: quin Museu per a Inca?

Avui la societat defuig del museu pompós, plé d'obres cabdals de l'art. Perquè? Avui no hi ha al món tantes obres cabdals per bastir museus pomposos, fins i tot les grans col·leccions que ens deixen en prèstec a preu d'or i colapsen els museus nacionals, no estan formades per obres cabdals. N'hi ha unes poques, emperò la resta, l'immensa majoria de la resta està formada per obres de segona i tercera categoria.

Inca no pot aspirar a un museu pompós, ni ho vol. Sí pot aspirar a un museu arrelat al seu passat i obert al futur. Ara bé per on em de cercar el contingut d'aquest museu?

En els darrers anys Inca a mostrat als ciutadans una part important del seu patrimoni artístic. Al larg de les dues darreres exposicions hem pogut veure i fruit el cabal històrico-artístic del poble inquer i tenim constància que és prou important i ric com per bastir un museu d'art religiós. A on ? És altra història. Com? Tal volta sia entrar en la cadena habitual d'entrebancs previs a la constitució d'un fons museal coherent: posar d'acord els propietaris, cercar un lloc adequat, acondicionar-lo, fer unes instal·lacions adients i procedir a la tasca de difondre els seus fons de manera que aportin una rentabilitat cultural, ja que no econòmica. Malgrat opinions de persones que al tenir competències sobre museus consideren que els museus han de ser autosuficients... Aixó sí es precís recordar que tenir competències no vol dir que aquell que les té sia competent.

Un museu d'art religiós a Inca? Tal volta sí, emperò seria un museu estàtic. Difícilment creixeria. No fa molts de dies que el professor Pedro de Navascués ens recordava que el patrimoni històric es un capital tancat, que no creix ni pot creixer. Tan sols podem conservar-lo i intentar que tal capital doni rèdits. En conseqüència cal tenir present que l'estatisme no és bo per a un museu. L'exemple del *Museo Provincial de Bellas Artes* a la Llonja de Palma encara és prou recent. Mantes de vegades he recordat les paraules de Juan Antonio Gaya Nuño quan l'any 1955, tan sols fa quaranta anys, el descrivia amb aquestes paraules:

En este salón, discurrido para uso muy diverso, es donde hace años que que se están pudriendo pacientemente los cuadros del Museo de Palma de Mallorca. En efecto, no habrá otro museo español donde las obras conservadas se hallen en tan triste situación. Naturalmente es culpa estatal y no de los Directores sucesivos del Museo.

El *Museo Provincial de Bellas Artes* era un museu tancat, creat arrel de la desamortització amb una col·lecció important, però no completa del que havia estat l'art religiós de la Mallorca cristiana abans de 1836, res més. Sense possibilitats d'engrandir els seus fons i sense un pressupost per mantenir-se. Al fer-me càrrec, l'any 1961, per tal d'incorporar-lo al nou *Museu de Mallorca* la seva partida pressupuestària per tot manteniment era de cinc-centes pessetes. Sense més comentaris.

Personalment no em decantaria per un *Museu d'Art Religiós*, lo qual no vol dir que no es fassi, que no es deixi de tenir cura pel ric patrimoni artístic d'aquest tipus que encara es conserva a Inca. Mai de mais.

Personalment demanaria per a Inca un Museu més d'acord amb les actuals tendències museològiques i amb la possibilitat d'aconseguir un fons coherent i estrictament vinculat al passat inquer que volem posar en valor, més aprop de la història i al que va ser aquesta ciutat, una de les viles, juntament amb Sineu, que ja quedaren reflectides al *Repartiment* o *Llibre del Rei* establert al moment de la conquesta: *Rahal Almerii, prop de la vila, Il jovades e es den Martí Ferrandiz, ortolà del Senyor maior*. En el mateix *Repartiment* alguns dels topònims ens recorden una de les més antigues activitats artesanals pròpies d'Inca: la terrissa.

Així el *rahal Almadraba hua den met Arrahin, IX jovades, e daquestes dona lo senyor Rei an A. de Arlet VII jovades en Almadraba e les altres dues romanen al Senyor Rei e son del Bg. Rabaza, o l'alcheria Athauapi, VI jovades, e es den R, frener e de son frare, o el rahal Athin de VIII jovades*. Almadraba = la teulera, Athauapi = el fabricant de toves, Athin = el fang eran topònims relacionats amb les arts del fang i la projecció terrissera d'Inca encara és prou important i en plena activitat per dirigir una ullada envers el passat i intentar mantenir tradició i tècnica per tal de que perduri aquest art en plena recessió ofegat pels plàstics i tots els xirimindangos moderns que ens allunyen d'un bon àpat servit en plat de pinzell o presentat en bella escudella d'orelles.

De totes maneres Inca no tan sols és terrissa. Inca va ser terra de vi i Inca és terra on la indústria del calçat té un desenrotllament pregó, d'una categoria indiscutible.

Al meu entendre Inca necessita un Museu de caire dinàmic on el passat i el món actual es conjuguin envers a una projecció futura. Tal volta el Museu que necessita Inca sia un *Museu de la Indústria Inquera*, representat pels tres grans elements que feren possible la riquesa de la ciutat i dels quals encara hi viu. Emperò no ha de ser un museu estàtic sino un museu viu on els cellers, els obradors antics, els tallers i les velles botigues de sabater sien conservats com a model del que va ser la vida de la ciutat i de la contrada, juntament amb un element fonamental que sia escola d'aprenentatge no tan sols per mantenir el que va ser l'art del poble sino per bastir una futura projecció d'aquests mesters envers al futur.

No és tasca fàcil. Endemés és un desafiament costós i tal volta llarg en materialitzar-lo. No és un projecte que es pugui bastir en quatre anys. Avui dia aquest plaç és quelcom indefugible pels polítics que han de promocionar un projecte d'aquesta envergadura, i el pitjor que podria passar és que l'impuls envers la creació d'un Museu d'Inca fos considerat com una idea de partit i per tant rebutjat pels que venen darrere vestits amb un mariol-lo de color diferent.

Si Inca vol un Museu d'Inca ha de ser obra de tots, blancs, color de cel, roigs i negres, ha de ser un Museu fet per les mans negres i les blanques mans de tots els que feren la murada que ens recorda Nicolás Guillén als seus versos, popularitzats per la veu esplèndida d'Ana Belen. Adduir en defensa del *Museu d'Inca* aquest testimoni pot ser més positiu que les meves paraules carregades de decepció.

Ara bé si el *Museu Industrial d'Inca* ha de ser una realitat posem les mans a la feina i no deixem passar un dia més. Sabem que els cellers no tornaran a funcionar els dies de verema i que el sabater no posarà mitges soles ni l'escudeller vetllarà dies i dies davant el forn de llenya per atiar-lo i que no s'apagui. Cal conservar el celler i la botiga i el forn i la bassa del fang i els productes de l'època, emperò cal pensar en la nova producció i el disseny industrial per millorar-la. Si estau disposats en prendre aquest camí començau ara mateix, demà sens dubte serà tard.

I no oblideu els condicionants que defineixen el que és un Museu com cal. per tant caldria pensar on s'hauria d'ubicar tal museu, pensem també en les col·leccions, pensem

en l'equip tècnic que pugui recollir, sistematitzar els materials, posar-los, en definitiva, en valor i presentar-los al públic, Pensem en la ulterior conservació, neteja, investigació i promoció socio-cultural.

Si es acceptada la meua proposta d'un *Museu Industrial* una ràpida ullada a museus d'aquest tipus li donarà fonament. Des del *Museu del molí paperer* de Capellades, on encara el batan capola la matèria primera i es fa el paper seguint la tècnica tradicional, al *Museu de l'estampat* a Pápa (Hongria), on els antics motlles de fustam segueixen estampant les teles tenyides amb índigo. Teles que s'han convertit quasi bé en un emblema nacional al ser emprades com a servei de taula a restaurants i línies aèries, podríem observar una àmplia gamma de museus dinàmics que a la vegada que conserven atuells i elements de treball segueixen produint, a ritme reduït, de manera que la tècnica no es perdi i es mantenguin els antics costums i formes d'obrar dels artesans d'altres temps.

Museus estètics de caire industrial o artesanal també els tenim a molts de llocs. Un dels més atractius podria ser el *Museu de l'aigua* a Lisboa on l'antic sistema de distribució d'aigües està perfectament restaurat amb la lluentor pròpia d'una obra decimonònica on les fustes exòtiques serveixen de vasa als tubs de llautó i coure, o perquè no el *Museu del pescador* a Bermeo, o el *Museu de la sal* a Sùria o el *Museu de les mines* d'Àkja (Hongria) on l'antic enginyer director de la mina dirigia el museu aportant la seva llarga experiència als visitants.

En aquest sentit cercaria la funcionalitat del futur Museu d'Inca.

Abans he fet uns suggeriments fonamentats en el passat industrial de la ciutat, passat llunyà o pròxim que ha condicionat la seva riquesa i la possibilitat de bastir tal museu: vi, terrissa i sabata.

D'una banda prescindiria del vi. Els importants cellers d'Inca, diríem, en termes moderns, que han patit un reciclatge i a causa del canvi d'orientació s'han salvat. No produeixen vi i no el tornaran a produir, emperò els cellers d'Inca desenrotllen una important tasca social en el camp de la restauració. S'han salvat la major part d'ells i ho han fet dignament.

Sens dubte un Museu del vi és necessari per a Mallorca, si no es fa, prest o tard, serà una vergonya pels mallorquins, d'igual manera que és vergonyós no tenir un museu de la mar i haver deixat tadar, impunement, la llarga tradició tèxtil de Palma, Sóller o Esporles. Realment un Museu del vi és necessari per a Mallorca, però no el situaria a Inca. Perdonau-me aquells que no comparteixen els meus criteris... tota opinió és matitzable i discutible.

Si tornam els ulls envers la producció terrissera d'Inca es podrien plantejar alguns retrets. la ceràmica ha suposat per a Inca una font de riquesa, íntimament vinculada al desenrotllament de la ciutat i en gran part la importància del patrimoni artístic inquer té com a punt de sortida la preponderància del gremi de gerrers i escudellers que feren possible l'esplendor artístic d'Inca als segles XVII i XVIII.

Per altra banda un museu que mostri l'activitat artesanal de produir ceràmica és d'una simplicitat absoluta. fins i tot diria que poc atractiu si no comptam amb un fons que documenti la producció històrica inquera. Fer una col·lecció de ceràmiques produïdes a Inca no és cosa fàcil. Primer perquè no sabem amb claredat quina va ser tal producció i segon perquè seria una feina llarga i costosa aconseguir un recull de peces representatiu d'aquesta producció.

Reproduir un obrador de terrisser és molt senzill. Una de les comunicacions presentades a aquestes III Jornades ens dona a conèixer els atuells i mobiliari necessari. Com es podrà veure aquest és minvat, reduït a la mínima expressió. De totes maneres és cosa factible i en aquest sentit tenim l'exemple del *Museo Provincial* de Teruel on han pogut resoldre el problema amb tota meticulositat.

Finalment ens queda la possibilitat de centrar el Museu d'Inca en la producció actual lligada a la pell i a la producció de calçat.

Com? En principi caldria definir l'antiga producció i activitat artesanal des del sabater creador al sabater ataconador, amb l'àmplia gamma d'estrís que envoltava aquest mester.

Un avenç el poguérem aconseguir a la Secció Etnològica del Museu de Mallorca a Muro on hi ha una mostra sintètica del ferramental emprat pels sabaters tradicionals.

Una segona fase consistiria en definir els inicis de la mecanització de la sabata que marca el pas entre l'artesania tradicional i la primerenca indústria. maquinaria obsoleta, conservada i en òptim estat de revista, fins i tot en condicions de funcionar. L'experiència del Museo de la Ciencia y la Técnica de Madrid és gratificant al veure com els antics mecànics i maquinistes de les estacions ferroviàries madrilenyes s'han convertit en restauradors de la maquinària fora de servei i l'estan deixant en ús. Quants de tècnics i operaris inquers amb una llarga experiència estan en condicions de dur a bon termini una tasca semblant?

La presència de la tècnica actual i els constants avenços fan que les màquines entrin en obsolescència a velocitats fantàstiques. Pot ser una ajuda per recollir tota la maquinària moderna que el progrés va arraconant dia a dia. Sens dubte hi tendria que estar representada.

Un museu d'aquest tipus suposa també la conservació dels arxius, catàlegs de producció, propaganda, patrons, dibuixos i projectes, sense oblidar les tècniques complementàries que feren possible la fabricació i comercialització de la sabata des dels adobs de la pell a la fabricació de les capses de cartró... i, perquè no, un record a les arts gràfiques que també a Inca assoliren una importància excepcional.

Pot ser que aquest darrer punt sia una deformació de caire familiar. És un record a l'activitat docent de mon pare que, en els anys trenta des de l'antiga Escola Graduada de Palma, va iniciar en l'art de la tipografia a molts d'alumnes que en aquest mester hi

trobaren una manera de viure. Avui aquest art es troba en plena decadència i també necessita quelcom ràpid i eficaç perquè no caigui en el més absolut dels oblits.

Con a resum de l'hipotètic, utòpic o quimèric Museu d'Inca vos demanaria que per damunt de totes les coses no oblidessiu aquells sis condicionants dels quals parlava al principi de la meva dissertació?

Institució no lucrativa, oberta al públic, en condicions d'adquirir, conservar, estudiar i exposar els documents que il·lustrin les activitats de l'home inquer o sien culturalment importants per al desenrotllament dels coneixements humans.

A la curta i a la llarga són els que defineixen el que és un Museu com cal i el que ha de ser el Museu d'Inca.

UNA MESQUITA DOCUMENTADA EN EL DJÛZ MUSULMÀ D'INCA

GABRIEL FIOL MATEU

A l'estudi de Ricard Soto i Company sobre les mesquites urbanes i rurals de Mayurca (Nota 1), es diu que la falta de localització d'aquestes construccions en els termes de Yiynau, Inkan o Montuïri que contenien alqueries importants, fins i tot viles, no té altra explicació que un defecte de documentació. Precisament aquesta comunicació té per objectiu donar notícia d'un document del segle XIII que cita una mesquita a Mancor, que formava part del djÛz d'Inca, de la seva possible ubicació i altres circumstàncies dels primers pobladors de dit lloc.

Mancor apareix documentat per primera vegada després de la caiguda de Mallorca en poder de Jaume I, el 30 de març de 1230 en el lliurament que dit monarca féu a Ferrer de Pallarés, Paborde de Tarragona, de la part que li corresponia per la seva aportació a la conquesta i que, entre molts d'altres béns, incloïa la quarta part del terme d'Inca formada per les "alcariam que vocatur Beniamar et Benoriyo et Benizen et Manchor et Maizarella et Silvar et Moscaritx" (Nota 2).

Aquestes alqueries no apareixen en el còdex llatí-àrab del repartiment, considerat el més antic dels conservats, circumstància deguda segurament a que el citat Paborde de Tarragona i el Rei Jaume I tingueren un llarg plet sobre els béns que corresponien al primer. El 20 d'Agost de 1236 "post longum litigium lonlamque alterationem" arribaren a una composició sobre la divisió dels béns que no es concretà fins el 25 d'abril de 1249 (Nota 3). En el còdex llatí de l'Arxiu de la Corona d'Aragó (Nota 4), i en el català de l'Arxiu del Regne de Mallorca (Nota 5), ja apareixen ben especificats els béns del Paborde de Tarragona i el primer propietari de Mancor, Rotlà Lay.

El V de les idus d'agost de 1232, abans de la composició definitiva entre el rei i el paborde tarragoní, dit Rotlà Lay lliurà la major part de l'alqueria de Mancor a dotze repobladors, retenint-se per a ell i per als seus successors unes cases, les millors que hi havia a l'alqueria, la meitat d'un hort, dues ferratgeres, dues vinyes a

més d'un forn i un molí (Nota 6). Aquestes propietats es conegueren a la documentació posterior com "lo Domenge", denominació que es donava a les terres administrades directament pel senyor (Nota 7). Malgrat que a l'any 1270 el Domenge fou totalment lliurat a emfiteutes particulars, encara actualment algunes finques que formaren part de la meitat de l'hort que es retengué per ell Rotlà Lay són conegudes com "es Diumenges", així en plural.

A les nones de gener de 1248, segons un document emès a València, Rotlà Lay obtingué permís del rei per alienar les seves propietats a Mallorca a qui volgués (Nota 8). Aquest permís era necessari perquè ho volia vendre a un eclesiàstic i la condició que posava Jaume I, als qui obtenien propietats dins la porció reial, era que ho podien vendre, traspassar o alienar a qui volguessin "exceptis militibus atque sanctis". Aquest clergue era Bernat Sagristà, primer canonge documentat a la Seu de Mallorca i Paborde de la mateixa, que segons un document datat simplement a l'any de l'Encarnació 1251, adquirí a Rotlà Lay l'Alqueria de Mancor, mitja alqueria dita Binicrexens, en el terme de Pollença, el rafal Moxerif que estava en el terme de Sant Llorenç. (Nota 9), i unes cases dins la Ciutat de Mallorca, tot el que havia rebut per donació del rei, i un camp vora la porta de Barbeleto de la mateixa ciutat, que ho posseïa per donació del Senyor Nuno Sanç (Nota 10). Al referir-se als béns que es traspassaven a l'alqueria de Mancor i que constituïen el Domenge, el document és força parc, ja que simplement indica que es traspassava eternament l'alqueria de Mancor que està en el terme d'Inca, amb l'establiment que hi ha fet, amb el dret i domini que fins llavors corresponien a Rotlà Lay i amb els cellers vinaris que allà hi havia. Es podia pensar que el Domenge havia estat en part alineat, però en el document on se cita la mesquita, es pot comprovar que no fou així. Pot ésser que, per haver estat feta la venda dels procuradors de Rotlà Lay, que es trobava absent de Mallorca, i que eren el bisbe de Mallorca Ramon de Torrella, P. Nunis i Pere Bonet, aquests no coneguessin quins eren exactament els béns que Rotlà Lay s'havia retingut.

Bernat Sagristà, segons el testament que atorga el 19 de setembre de l'any de l'Encarnació 1258, amb la majoria dels seus béns, entre els quals es trobava Mancor, fundà una almoïna a la Seu de Mallorca (Nota 11). El dia 31 de gener de 1270, ja mort Bernat Sagristà, l'administrador de la seva almoïna, Borràs de Palamós, a través del seu procurador Ramon Pasqual, establí en emfiteusi, a Pere de Montero i als seus successors, el que s'anomenava Domenge, amb totes les terres cultes i incultes, a més d'un forn, un molí, junt amb els casals que en altre temps foren mesquita dels sarraïns i que es trobaven a la plaça (Nota 12).

La plaça on diu estava ubicada la mesquita, es fàcil suposar que es tracta de l'actual Plaça de Baix, ja en els documents dels segles XIV i XV es citada com a "Plaça de Mancor" i encara a l'any 1563 com a "Platea Regia de Mancor" (Nota 13). En canvi l'altra plaça, la de D'alt, no apareix a la documentació fins el segle XVI i sempre citada com a plaça de Dalt o d'Amunt.

És lògic el pensar que la plaça de Baix fos el centre de la vida mancorina en temps dels musulmans, o en els primers segles dels repobladors cristians, ja que

a ella hi afluïen el camí que conduïa a l'alqueria d'Almallutx, actual carrer Major, el de l'alqueria de Massanella, ara carrer del mateix nom, el de la font del poble i a l'alqueria de Biniatzent, actual carrer de Sant Joan, a l'alqueria de Biniarroí, actual carrer de la Canaleta, i a Inca per l'actual carrer Principal.

Respecte a l'autenticitat de la cita de la mesquita, no hi ha cap dubte, com es pot comprovar a la fotocòpia que s'acompanya del pergami original. Es podia objectar que els quaranta anys que separen la conquesta de Mallorca de la redacció del document que conté dita cita, podien haver fet canviar a la memòria dels repobladors el vertader ús i servei de l'edifici que a l'any 1232 era descrit com "quasdam domos meliores que sunt in ipsa alqueria". Així i tot no deixa d'ésser la primera mesquita documentada fins el present dins el terme o djûz d'Inca.

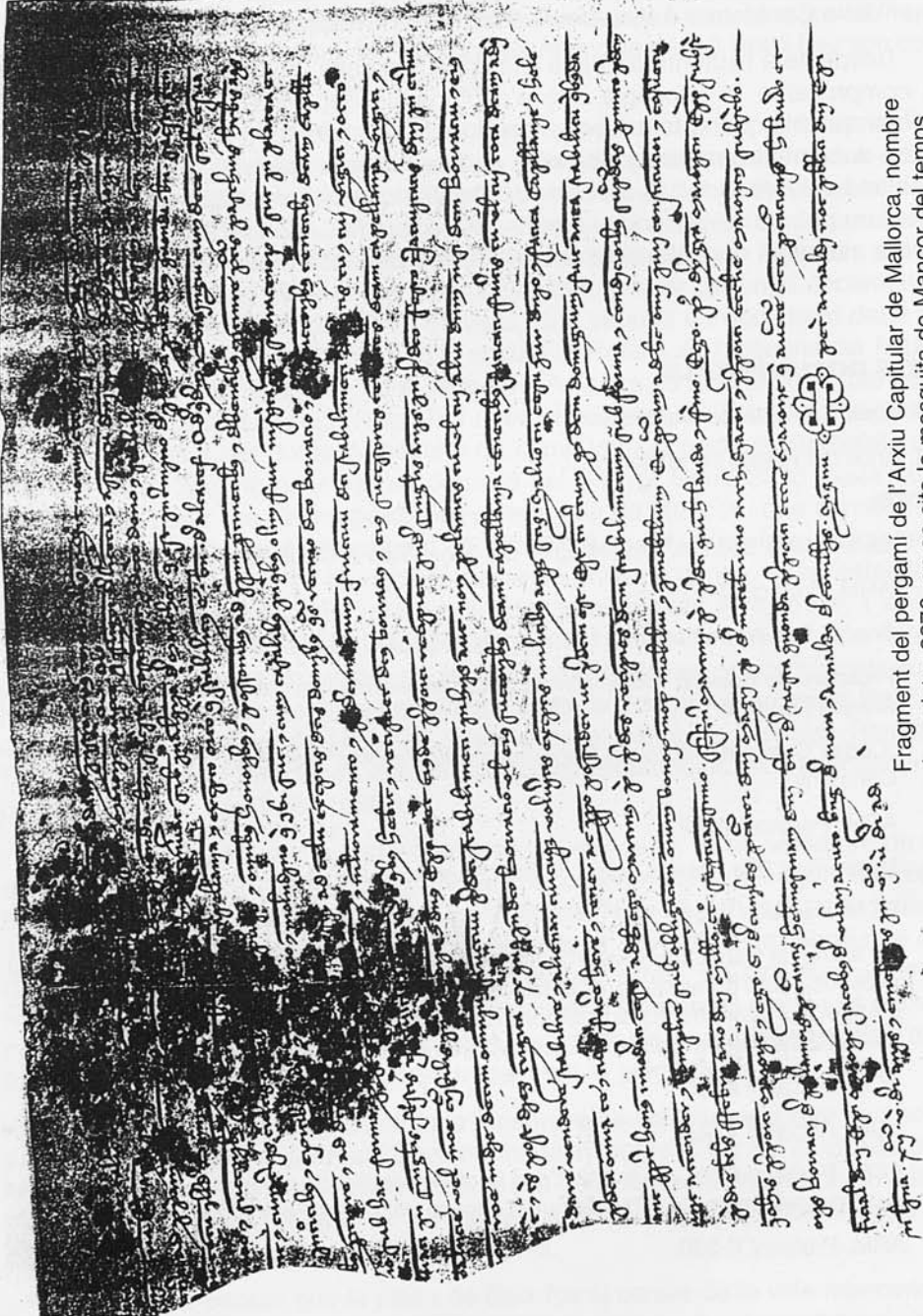
FONTS DOCUMENTALS:

ACM: Arxiu Capitular de Mallorca

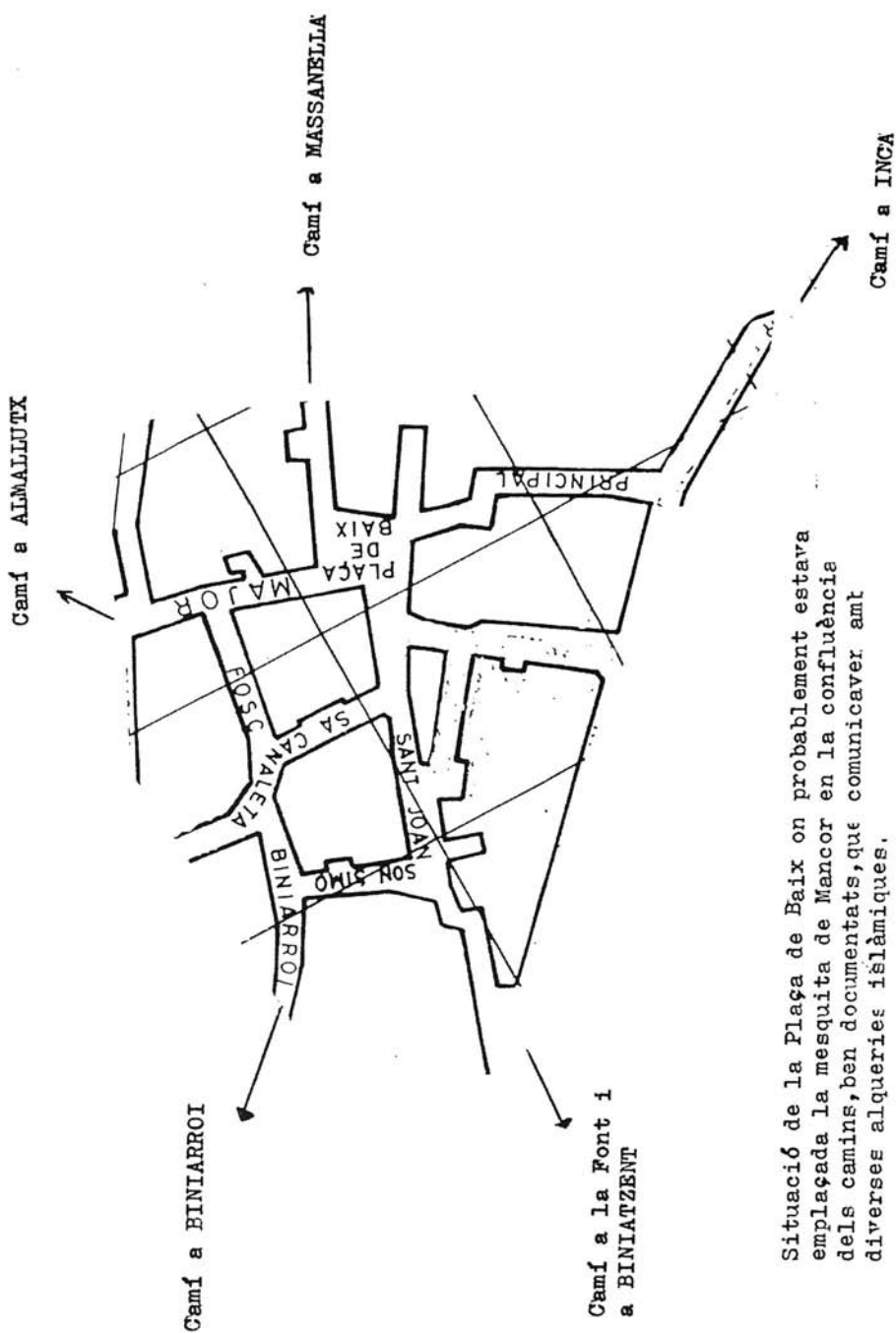
ARM: Arxiu del Regne de Mallorca

NOTES:

1. Bolletí de la Societat Arqueològica Lul·liana, Tom XXXVII, pàgines 113 a 135.
2. ARM. Protocol T-15
3. Fontes Rerum Balearium II (1) pàgines 243, 244 i 245
4. Próspero de Bofarull "Colección de documentos inéditos del Archivo de la Corona de Aragón", Tom XI
5. "Còdex Català del llibre del Repartiment de Mallorca" edició a cura de Ricard Soto Company.
6. ACM. Pergami 7842
7. Moreu-Rey "Els nostres noms de lloc" Pàg. 81
8. ACM. Pergami 9366
9. Dit terme de Sant Llorenç es trobava prop de l'actual barri de Son Rapinya de Ciutat. "Nótules sobre noms de sants cristians a la toponímia àrabo-musulmana de Majorca" d'Angel Poveda dins "Estudis de prehistòria, d'història de Mayurca i d'història de Mallorca dedicats a Guillem Rosselló Bordoy".
10. ACM. Pergami 9600
11. ACM. Registre 17272
12. ACM. Pergami 8276. Es tracta d'una còpia autenticada pel notari Jaume de Marina el 17 de desembre de 1314 damunt l'original del notari Pere Arnau.
13. ARM. Protocol P-230.

Fragment del pergami de l'Arxiu Capitular de Mallorca, nombre de registre 8276, on se cita la mesquita de Mancor del temps dels serrains.

Situació de la Plaça de Baix on probablement estava emplaçada la mesquita de Mancor en la confluència dels camins, ben documentats, que comunicaven amb diverses alqueries islàmiques.

LA CONSPIRACIÓ D'INCA DE 1463

JAUME SERRA I BARCELÓ

PEDRO PABLO DELGADO ALEMANY

INTRODUCCIÓ.

La segona meitat del S. XV a Mallorca va estar plena de conflictes socials. Indubtablement, el més conegut és l'Aixecament Forà, emperò el pes de l'obra quadradiana ha estat tal que altres esdeveniments s'han obviat. És cert que Álvaro Santamaría ha realitzat interessants estudis sobre aquest període², tractant capítols com el de la Guerra de Catalunya amb Joan II³. Ara bé, el fet de què fos Menorca l'única de les illes que, a simple vista, s'alineà obertament amb la Generalitat Catalana⁴ ha provocat que molts autors acabin el tema amb lleugeres al·lusions o sols remarcant la fidelitat mallorquina a la corona⁵. D'algun manera aquest és el context historiogràfic en el que encara ens movem, a no ser per recents aportacions⁶.

1 QUADRADO, J.A: Forenses y Ciudadanos. Historia de las disensiones civiles de Mallorca en el S. XV. Coedición Conselleria de Educación y Cultura. Miquel Font, Editor. Palma de Mallorca, 1986.

2 SANTAMARIA ARANDEZ, ALVARO: El Reino de Mallorca en la Primera mitad del Siglo XV. Excma. Diputación Provincial de Baleares. IV Congreso de Historia de la Corona de Aragón, 1955.

Idem: Pragmática de Granada, C.O.C.I.N. Palma de Mallorca, 1971.

Idem: Sobre los orígenes de la Germanía de Mallorca. In *Mayurqa* n_5, 1971, pp. 25-40.

Idem: La época de Fernando el Católico y la Germanía In Historia de Mallorca/III Coordinada per Mascaró Passariu, 1972, pp. 249-360.

Idem: El levantamiento foráneo. In Historia de Mallorca/III Coordinada per Mascaró Passariu, 1972, pp. 136-246.

3 BOFARULL Y MASCARO, PROSPERO: Colección de documentos inéditos del Archivo General de la Corona de Aragón. Tomo IV. Levantamiento y Guerra de Cataluña en tiempos de don Juan II, Barcelona, 1858.

4 ROSSELLO I VAQUER, RAMON: La revolta menorquina contra Joan II (1463-172). Aportació documental a la Història Medieval de Menorca. Introducció i notes a cura d'Andreu Murillo. Consell Insular de Menorca, Maó, 1981.

5 ALOMAR ESTEVE, GABRIEL: Historia de las Islas Baleares. Palma de Mallorca, 1979, pp. 255 - 257.

6 URGELL HERNANDEZ, RICARD: El reino de Mallorca en la época de Juan II. La Guerra Civil Catalana v su repercusión financiera. UIB. Departament de Ciències Històriques i Teoria de les Arts. Palma de Mallorca, s.a.

Emperò, poc a poc es va besllumant un panorama sensiblement diferent. Avui es sap que el conjunt dels esdeveniments de la segona meitat del S. XV formen un contínuum que no es pot trencar. Les relacions entre la sublevació de 1391 i l'Aixecament Forà, d'una part, i amb la guerra de Catalunya i les Germanies de l'altra són tan estretes que fàcilment es poden enllaçar⁷. En conjunt, es destria un panorama que trascendeix els aspectes polítics per cobrar-ne importància els socials.

En aquest context, sembla clar que els esdeveniments de 1462-1472 en el Regne de Mallorca e illes a ell adjacents tenen molts més contactes amb la conflictivitat i actuacions del Principat del que s'ha suposat. En el cas de Mallorca i Menorca es nota, també, una conflictivitat a dos nivells: en els estrats dominants de la societat que integraven els partits enfrontats per control del poder, a l'igual que la Busca i la Biga del Principat i els Agramontesos i Beaumontesos a Navarra⁸, i en un conjunt de sublevacions pageses que s'atraca a la qüestió dels remenses catalans⁹.

I. ELS INICIS DE LA REVOLTA CATALANA A MALLORCA.

El moviment secessionista iniciat a Catalunya els primers mesos de 1462 intentà des d'un primer moment estendre el conflicte a la resta de la corona¹⁰. A Mallorca, les successives cartes enviades per la Generalitat des de maig a juliol d'aquell mateix any sols trobaren una resposta ambigua i conciliadora per part de les autoritats. Les primeres missives varen ser rebudes amb un cert recel, i sembla que hi hagueren alguns problemes entre el lloctinent Vidal Castellà d'Orís per tal de procedir a la seva lectura. El punt àlgid del conflicte tengué lloc amb l'arribada de l'emissari català Joan d'Olivella. No va ser sinó després d'un conjunt de dilacions que es procedí a la lectura de les cartes davant el Consell General¹¹.

Tradicionalment, s'ha intepretat aquesta postura dubitativa com a un intent de seguir mantenint les relacions comercials amb el Principat. Sols arran de les ordres taxatives que el rei donà a partir de febrer de 1463 sobre aspectes militars i financers, les oligarquies adop-

7 Crida l'atenció un grup significatiu de vells agermanats considerats com a sermonadors o difussors de profecies. Per l'edat és fàcilment deduïble que participaren activament en alguns dels moviments socials del S. XV.

8 Tot i que el corsarisme cantàbric és habitual a les costes mallorquines en el S. XV, és significatiu remarcar la reempresa que tengué a partir de 1462. Vegeu a tall d'exemple A.R.M. - R.P. 3.567 ff. 79v-80.

9 VICENS VIVES, JAIME: *Historia de los remenses en el Siglo XV*. CSIC. Instituto Jerónimo Zurita. Barcelona, 1945. Lògicament, el tema dels remences catalans i les seves relacions amb els forans mallorquins resta encara per estudiar. Entre altres coses, cal no oblidar el paper de la corona en el suport dels remences catalans i la postura dubitativa front als forans mallorquins.

10 URGELL HERNANDEZ, R: "El Consell General del Reino de Mallorca ante el estallido de la Guerra Civil Catalana (julio 1462)". In BSAL Tom XLI, 1985, pàgs. 149156.

11 QUADRADO: *Forenses v ciudadanos*, pàgs. 291-292. Interpreta tot aquest conjunt d'esdeveniments com un enfrontament entre Vidal Castellà d'Orís i la Universitat. En Canvi, Ricard Urgell ("*El Consell General...*" p.152), relacionant-ho amb la postura valenciana i els greuges que havia provocat la capitulació de Vilafranca ho interpreta com a un moviment dilatori dels jurats que no consentiren en obrir les cartes de Catalunya fins la reunió del Gran i General Consell de 16 de juliol.

taren una postura de suport incondicional a Joan II¹². L'esforç finacer que suposà el recolzament de la corona va esser, tal com remarca R. Urgell, superior a les possibilitats que es podia permetre la Universitat¹³.

A partir d'aquests paràmetres, la interpretació historiogràfica tradicional ha estat la de remarcar la fidelitat de Mallorca davant la sedició catalana o menorquina. I, en conseqüència, negar la possibilitat de què a Mallorca es donàs qualsevol intent subversiu.

A causa de la postura anti-dinàstica que es donà durant l'Aixecament Forà, no es podia admetre que a Mallorca sorgís cap intent de lligar el Regne amb la sublevació catalana. D'aquí que, fins i tot la documentació coetània que s'ha conservat sobre els esdeveniments de 1463, es mostrí reàcia a explicitar els motius dels esdeveniments. Fins i tot, J. Ma. Quadrado, que va ser l'autor que més clar tengué l'abast dels moviments, es negà sistemàticament a reconèixer tal fet, malgrat tenir prou indicis per poder esbrinar-ho. Amb ell, fins i tot, serví l'excusa de l'Aixecament Forà, i d'aquí algunes paradoxes que planteja en la seva obra:

“ más a la entrada de 1463 declaróse en Inca y Binissalem un movimiento de índole más grave, pues al frente de los agavillados payeses púsose un mosén Pedro Juan Albertí, hermano al parecer o al menos deudo inmediato del ex-procurador real Juan Albertí, favorecido dos veces por el rey Alfonso con la provisión vitalicia del empleo en 1448 y 1457, y separado luego por el nuevo rey no sin expresivas reticencias para colocar a Francisco Burgués; y con aquel andaba en el alboroto el joven Bernardo Albertí hijo del depuesto funcionario. Como se entendieran en sus agravios y proyectos los forenses con los de familia tan ominosa a su pasado alzamiento, aún cuando no mediara sino la pésima memoria del vice-asesor, es cosa que no se comprende”¹⁴

El resultat va ser mantenir una minusvaloració del problema que ha perdurat fins els nostres dies¹⁵. Emperò si J. Ma. Quadrado tenia prou elements documentals, així com la successió cronològica dels esdeveniments (fonamental, en aquest cas), no passà el mateix amb

12 De fet, les autoritats ciutadanes institucionalitzaren festes en el Regne per celebrar qualsevol victòria del rei.

Vegeu:

BARCELÓ CRESPI, Maria: “Festes cívic-religioses (Mallorca, 1458-1516)” in *XI Jornades d'Estudis Històrics Locals: Espai i temps d'oci a l'Història*. Institut d'Estudis Balearics - Palma de Mallorca, 1993, p. 256.

13 URGELL *El Reino de Mallorca ...*, ff. 306-309.

14 QUADRADO: *Forenses v Ciudadanos* pàgs. 292-293.

15 QUADRADO: *Forenses y ciudadanos* pàgs. 293-294. Parlant de l'intent dels Albertí, afirma: “Tratábase de encadenar la isla al movimiento de Cataluña”. En canvi, uns paràgrafs més avant (pag. 297) i quan tracta dels esdeveniments d'octubre afirma: “juntóse una conspiración social que minaba hondamente el suelo y que había de estallar en deño y ruina de la metrópoli. Del plan y objeto de ella no quedan sino vagas y misteriosas indicaciones; en los documentos se la califica de crimen de lesa majestad, de nefanda traición, de conmoción de pueblos, de quebrantamiento del vasallaje, lo cual hace presumir si tendría ramificaciones submarinas con los trastornos de Menorca o con la sublevación de Cataluña. De inteligencia empero con ninguno de los dos puntos no aparece rastro; de complicidad con elementos ciudadanos tampoco; era al parecer la misma insurrección forense de doce años atrás, retoñada de permanentes odios y agravios al calor de la efervescencia general, tan favorable para entenderse los descontentos con los oprimidos, los ambiciosos con los criminales”.

altres autors posteriors. El resultat va ser que la postura prodinàstica quadradiana es varià d'acord amb altres paràmetres ideològics¹⁶. D'aquesta manera es començà bé per posar tots els fets de 1463 dins el mateix esquema comú, considerant-los una pervivència (amb alguns capítols inexplicables) de l'Aixecament Forà, o fins i tot obviant la seva existència.

A 1463 feia poc més de 10 anys que havia acabat l'Aixecament Forà. Malgrat l'amnistia, la repressió continuava de moltes formes i les ferides continuaven obertes¹⁷. A tal efecte, cal recordar que, entre les instruccions que els jurats donaren als seus síndics davant el rei Alfons el Magnànim hi constava la de què s'havia de deixar clar el caràcter de traïdors i trencadors de sagrament i homenatge dels forans. Es sol·licitava sentència capital pels cabdills i mutil·lació o desterrament perpetu de l'illa pels altres. Es demanava que a les viles d'Inca, Alcúdia, Pollença i Sóller, i especialment a la primera, s'hi deixàs un senyal per memòria eterna. També hi havia la petició d'expropiació dels béns de molts dels seus habitants i que fossin traslladats, per la força, a altres viles. S'hi afagia que es tallàs la llengua a diverses dones per haver actuat com a instigadores dels seus marits. I, a més a més, castigar la Part Forana amb una càrrega anual perpètua i irredimible o, en el seu defecte, treballs forçats. També es volia que la Part Forana perdés franqueses i privilegis, així com que fossin exclosos per sempre del regiment de l'illa i de qualsevol altre tipus d'ofici o benefici. Es sumava que es fessin desaparèixer els consells i, especialment, el Sindicat Forà, font de tots els problemes¹⁸, regint-los els pocs feus recaixats que hi havia a cada vila. Igualment, es sol·licitava la pena de mort pels forans que usassin armes de qualsevol condició, a no ésser coltells de certa mida, i per aquells que pernotassin a Ciutat¹⁹. Finalment, es pot afegir que, entre altres demandes, tampoc es volia que es poguessin casar amb habitants de Ciutat. Com es pot veure, es demanava poc manco que crear una servitud de la gleba («*pro gleba servitutis perpetua*» segons la sentència arbitral del governador Berenguer d'Olms²⁰) en certs aspectes molt més injusta que la dels remenses catalans. El presentar el conjunt d'esdeveniments sediciosos de 1463 com a una continuació de la revolta forana, més lligada al moviment dels remenses que a la postura de la Generalitat, era un plantejament que interessava molt a la oligarquia illenca.

Cal no oblidar que, des de principis de segle, Mallorca es trobava dividida en banderries (aragonesos/mallorquins, Almudaina/Call) enfrontades pel control polític del Regne²¹. El panorama era semblant a la divisió ente bigaires i buscaires del Principat. A hores d'ara, no s'han estudiat les relacions entre les dues formacions, però els esdeveniments posteriors

16 ALOMAR ESTEVE, GABRIEL: *Historia de las Islas Baleares*. Palma de Mallorca, 1979, pp. 255 - 257.

17 SANTAMARÍA ARNÁNDEZ, ÁLVARO: "El levantamiento foráneo". In *Historia de Mallorca/III* Coordinada per Mascaró Passariu, 1972, pàgs. 136-246.

18 Sobre els conflictes que envoltaren la creació del Sindicat Forà, vegeu: PLANAS ROSSELLÓ, ANTONIO: *El Sindicat de Forà. coorporación representativa de las villas de Mallorca (1315-1834)*. Miquel Font, Editor. Fundació Antoni Maura de les Illes Balears. Mallorca, 1995, especialment pàgs. 33-77.

19 RULLAN: *Historia de Sóller/I*, pp. 497-498.

20 QUADRADO: *Forenses y Ciudadanos* pàgs. 342-346. Doc. 9.

21 CATEURA BENNÄSSER, P: "El bipartidismo en Mallorca de comienzos del S. XV" in *B.S.A.L.* 45, 1985, pp. 157-170.

semblen indicar que varen ésser més estretes del que s'ha volgut reconèixer. Almanco aquesta relació està prou provada a Menorca.

Igualment, tota l'illa estava dividida en banderies rurals adscrites a les oligarquies aristocràtiques. Precisament, a partir de la constatació d'aquestes lluites es poden documentar bona part de les interrelacions que es donaren entre tots els esdeveniments d'aquest període. El cas més ben conegut és el d'Andratx²². Emperò, viles com Artà²³, Sineu²⁴ o Muro²⁵ en són ben representatives.

En conseqüència, una de les principals activitats del lloctinent Vidal de Castellà d'Orís va ésser trencar qualsevol intent sediciós de socarrel, controlant les banderies rurals. Entre el 9 de setembre i el 10 de desembre de 1462, s'organitzaren almanco tres expedicions dirigides pels lloctinents Hug de Santjoan i Joan de Galiana. Els objectius primordials eren les viles especialment conflictives i que ja s'havien destacat a l'Aixecament Forà. Les forces no eren molt nombroses, habitualment sis algutzirs, 13 escuders i diversos gentil homes²⁶.

Finalment, cal considerar la transcendència de la repressió de les conspiracions de 1463. Un centenar d'execucions i més 2.500 L. gastades en poc més de tres dies són clars indicadors de la importància que es donà a l'època a aquest conjunt d'esdeveniments. Alguns bandejats varen ser pregonats amb premis de 100 lliures, xifra que a l'època equivalia a una fortuna. De fet, s'haurà d'esperar al S. XVII, per trobar recompenses semblants.

2. ELS ESDEVENIMENTS DE 1463.

El panorama que es beslluma de la documentació a l'abast sobre les «*commoncions*» d'aquest any es mostra sensiblement diferent a les interpretacions historiogràfiques tradicionals. En conjunt, el que es destria és que a tot el Regne de Mallorca hi hagué intents sediciosos. Com és prou sabut, la conjura triomfà en part a Menorca²⁷; a Eivissa es produïren,

22 DELGADO ALEMANY, PEDRO PABLO: Andratx i la guerra contra Joan II. Premi Vila d'Andratx, inedit.

23 GILI FERRER, ANTONI: Artà en el Segle XV. Mallorca, 1983.

24 MULET, BARTOMEU / ROSSELLÓ, RAMON / SALOM, JOSEP M: La crisi de la vila de Sineu. Segle XV. Ajuntament de Sineu. Palma de Mallorca, 1995.

25 ALOMAR, GABRIEL / ROSSELLÓ, RAMON: Història de Muro/III. Mallorca, 1990.

26 A R M - R P. 3.567 - f. 77v-78

27 ROSSELLÓ VAQUER, R: La revolta menorquina contra Joan II. Consell Insular de Menorca - Maó, 1981 .

ROSELLÓ VAQUER, R: Aportació documental a la Història de Menorca. El Segle XV. Consell Insular de Menorca- Maó, 1982.

de manera molt primerenca, moviments amb repercussions de caire corsari a Mallorca²⁸ i que sols cesaren amb l'anada de Joan de Galiana per reprimir-los²⁹. El cas de Mallorca és el que es tractarà.

No pot estranyar, per tant, que Vidal Castellà d'Orís, a partir de les primeres notícies, imposàs, o intentàs imposar, el seu predomini com a governador de tot el Regne sobre el conjunt de les illes³⁰. La seva activitat a partir de juliol de 1462 va ésser frenètica i prou efectiva. Per aquest motiu, els intents sediciosos de Mallorca varen ésser desbarats amb relativa facilitat. No passà el mateix a Menorca on, des de 1451 es vivia una veritable guerra civil³¹.

Ara bé, el que cal remarcar clarament és que a Mallorca es donaren almanco de dos intents sediciosos diferenciats. De les relacions entre un i altre sols s'intueixen contactes encara poc definits. Emperò, no hi ha cap dubte de la seva vinculació amb els esdeveniments catalans. Això no implica negar la seva vinculació amb l'anterior Aixecament Forà, amb el qual es tenen més indicis. En aquest sentit, el panorama mallorquí s'assemblaria més al català del que la majoria d'autors estan disposats a acceptar: una sedició aristocràtica paral·lela a la de la Generalitat catalana i una pagesa amb algunes relacions amb la Guerra dels Remenses.

28 A. R. M. - R. P. 3566, f. 82v: 27 d'abril de 1462: "Pagua o per ell no dit loctinent an Anthoni Pujol de Andraig, lo qual aporta una letra de/ bat/e de la dita parrdquia ab la qual lo avisava cim un lahut de lviça era arribat en lo port de la dita vila e que hauria presos tres hòmens de dita vila [...]"

A.R.M. - R.P. 3.567 - f. 80. Altre correspon a 10 de març de 1463: "Item, paguí al dit Johan Covens e al dit Antoni Pujol e altres homens los quals amanaren preses 7 homens de la illa de Eviça, los quals eren arribats ab un leut en lo port de Andraig [...]"

29 A.R.M. - A.H. - LL. C. 173 - ff. 132v-133: "Prohomens. Apres feta electio e nominacio del Honorable en Joan de Galiana, donzell, en llochtiend de aqueixa ylla e castell, havem rehebudes letres vostres e del loctinent de aqui ab les quals nos sertifican com totes les (...) per les quals trameten lo dit Galiana haurien pres fi e conclusio, en tant que tot hom estaria en repos e pacifcacion e que.ns plagues ne trametre ne elegir lo dit loctiment. E, per ço, com lo dit Johan Galiana permetres en orde e pagua les persones qui anaven ab ell e por lo nolit que ha paguat ha fetes moltes e diverses messions e despeses, lo qual es just e raonable li sien paguades e de axo haia feta gran justicia damunt nos, hoyt aquell e lo Honorable en Barthomeu Sunyer, missatger vostre, sobre aço a nos trames en tot o e quant dit han volgut. Per nos, el dit Sunyer es stat comdepnnat en dar e pagar al dit Galiana per la dita raho XXV lliures d'aquesta moneda, /es qua/s per manament nostre vos dehim e som aforçats a pagar.les, e sia just que aquelles b sien restituides. Per tant, vos dehim e manam sots pena de C lliures que vistes les presents li restituiiscats e paguets les dites XXV lliures per ell paguades. De aço, scrivim al loctinent de governador de aqui, se.n donchs per forma que lo dit Sunyer cupria aquelles, car ab suma cura e diligencia ha treballat eb aquest negoci. Data en Mallorca a XXVIII de novembre any M CCCC LXIII". Cal no oblidar la dependència senyorial esglesiàstica de l'Illa d'Eivissa i el paper preponderant que tengueren bisbes i abats catalans en contra de Joan II.

30 Cal recordar que el Lloctinent i Capità General exercia el seu domini sobre tots els regnes, sols de manera teòrica. De fet, era el governador de Mallorca, i amb aquesta denominació habitual se'l designava en aquest període. Emperò, ja amb motiu de la represiò forana, es signaren alguns edictes fent constar la titularitat sobre totes les illes (ROSSELLÓ I VAQUER, RAMON: **Aportació documental a la Història de Menorca. El Segle XV**, p. 10). Vidal de Castellà d'Orís, acudirà a la mateixa fórmula en diverses ocasions durant la guerra. Vegeu per exemple A.R.M. - R.P. 3.571, f. 83 v: "mossén Vidal Castelladoris, cavaller, loctinent general del molt alt senyor rey e regent lo offic de la Governació de Mallorques, Menorcha, Eivice"

31 ROSSELLÓ I VAQUER, RAMON: **Aportació documental a la Història de Menorca. El Segle XV**. Consell Insular de Menorca. Maó, 1982.

3. L'INTENT DELS ALBERTÍ.

Cal recordar que la Part Forana de Mallorca, entre 1455 i 1463 estava desfeta per banderies i colles de bandolers. Al front d'algunes d'aquestes banderies hi havia notoris llinatges aristocràtics, tal és el cas de Sineu o Montuiri, on els Rossinyol i els Armengol/Arnau³² mantenien un conflicte armat en el qual hi participaven des de caps de llinatge a esclaus³³. De fet, aquestes banderies particulars, tendran una certa transcendència a la campanya de Menorca, tota vegada que el mes de juliol de 1463 el cap de banderia Joan Arnau, aconseguia guiatge per a ell i alguns homes de Sineu per socórrer Ciutadella. És de destacar que el guiatge anava acompanyat d'una paralització dels processos per deutes i la de pagaments de talles, drets i imposicions de la vila, Sindicat de la Part Forana o Consignació, mentres fossin a Menorca i fins un mes després d'haver tornat³⁴. El fet significatiu d'aquest guiatge és que la paralització de les causes i execucions per deutes es va estendre a tots els acordats, especialment els de les viles de Sineu, Inca i Selva³⁵.

3.1. La “*commoció*” de gener de 1463.

La pròpia vila d'Inca no era un escenari allunyat d'aquest panorama: entre el 31 d'octubre i el 13 de novembre de 1462 Hug de Santjoan hi va ser «*per pacifficar algunes bandositats que havien en la dita parròquia e per enquerir contra alguns delats de diversos crims per aquells comesos*». Emperò era tota la Part Forana, i especialment el Pla, qui estava avallotada. Del 25 de novembre al 10 de desembre Hug de Santjoan tornava a sortir de la Ciutat pels mateixos problemes.

La primera notícia, cronològicament parlant, de certs aldarulls a Inca prové d'una anotació del Reial Patrimoni:

«Item, a XVIII de janer any MCCCCLXIII, paguí jo, dit procurador real an Jacme Ferrando, notari, e hun dels scrivans de mon ofici, los quals, de manament meu, ha despeses en la anada que lo honorable Huch de Sant Johan, cavaller, ha feta com a lochtinent del magnífich mossén Vidal Castelladorís, lochtinent reyal, e

32 A.R.M. - R.P. 3.568 f. 82: “*Item, II de juliol any demunt dit [1463], paguí o premi en Gaspar Martí mon lochtinent, an Jacme Yváyés, notari e hun dels scrivans de mon ofici, les quals de manament meu ha despeses en la anada que lo honorable en Johan de Galiana, donsell, ha ffetes en les parròquies de Sineu, e de Muntuyri, per paccifficar la bandositat qui era en la dita parròquia de Sineu entre dos partides ço és los valadós del honrat n.Andreu Rossinyol de una part e en Johan Arnau de part altra e per enquerir contra alguns delats los quals havian naftrat en Pere Gerona [.....]*”

33 A.R.M. - R.P. 3.566 f. 82 i 3.567 f.81. Captura d'un esclau d'Andreu Rossinyol que havia participat en l'assassinat d'un Armengol.

34 A.R.M. - A.H. - L.C. 173, f. 80.

35 A.R.M. - A.H. - L.C. 173, f. 83.

36 A.R.M. - R.P. 3.566 f. 79 v i 3.567 f. 77v.

37 A.R.M. - R.P. 3.567 ffr. 77v-78.

regent la governació del present Regna en les parròquies de Robines e de Incha. E açó [per tant com] mossèn Pere Johan Albertí, cavaller, e Bernat Albertí, donzell, havia fet gran aplech de pagesos e anaven per la Part Forane e per la dita rahó covench axir lo dit lochtinent en la dita Part Forane per fer desaplegar, pendre e haver aquells a mà de la cort en la qual anade foren ab lo dit lochtinent vuyt scuders cascún en son rossí e quatre capdegoytes cascún ab son rossí e alguns gentills hòmens que acompanyen lo dit lochtinent e yo dit Jacme Ferrando e tres mossos a peu, en la qual anade stech lo dit lochtinent per tres dies qui comensarien a XIII de janer any dit, segons compte que donà lo dit Jacme Ferrando, lo qual cobrí ensemps ab apocha closa per los dit Jacme Ferrando axí com [...] septem libras tres solidos et octo denarios»³⁸.

Al dia següent es pagaren altres despeses per tal d'acudir a Inca i Binissalem pel mateix motiu³⁹. Com es pot veure es sap que a principis de gener de 1463 un cavaller, Pere Joan Albertí, i un donzell, Bernat Albertí, havien fet un gran aplec (algunes fonts parlen d'un escamot de més de 200 persones) que s'havia concentrat a la vila d'Inca. És simptomàtic que el conjunt d'integrants sigui considerat com a de *pagesos* i com anaven en peu de guerra per la Part Forana, tot i que sembla que la conjura es donà sols a Inca i Binissalem. El fet de què es concentrassin a Inca, com a la dècada anterior ho feren els sublevats, que siguin qualificats com a *pagesos* i que el seu territori teòric d'actuació sigui la Part Forana, suggereix una distorsió documental.

Per desgràcia, les notícies, pel moment, s'acaben aquí. Res explicita la naturalesa, estructura o objectius d'aquesta concentració. Emperò hi ha prou indicis de què no es tracta d'un moviment espontani i lligat (almanco directament) amb les demandes foranes. En cas contrari, s'entraria en una sèrie de paradoxes i contradiccions que ja varen ser considerades inexplicables per Quadrado.

De fet, hi ha prou indicis de com durant la segona meitat del S. XV, les banderies aristocràtiques acostumaven a guarir escamots particulars que cobraven un determinat sou. Quadrado ja fa notar com el rei havia confirmat un estatut en el qual prohibia als menestrals armar-se en favor d'un determinat cavaller en el decurs de les banderies⁴⁰. Són prou habituals les notícies de hosts particulars, cavalcades i de pagament de sous a *pagesos* i *menestrals* durant aquest període. El que es sospita, per tant, és una formació d'aquest tipus més que un aixecament pagès.

3.2. Els implicats.

Cal recordar que en aquesta època, el pes del llinatge dins les oligarquies era encara fonamental. Per aquest motiu, es pot inferir que el conjunt dels Albertí estaven lligats per

38 A.R.M. - R.P. 3.567, f. 78.

39 A.R.M. - R.P. 3.566, f. 80.

40 QUADRADO: **Forenses y Ciudadanos** p. 140.

interessos comuns. En conseqüència, s'ha de tenir en compte el paper del Procurador Reial Joan Albertí en la repressió forana, i l'odi que acumulà ell i la seva família, de tal manera que en diverses ocasions varen ser objecte d'amenaçes de mort. La seva transcendència va ser tal que Joan Albertí arribà a substituir públicament Berenguer d'Olms, assumint el mar i mixt imperi. A més de la participació destacada en les banderies, la seva activitat repressora, que arribà a extrems de gran sadisme, feia dels Albertí⁴¹ les persones menys idònees per encapçalar una sublevació popular.

Es sap que els Albertí estaven lligats amb la banderia de Pere Descatlar. Tenien, a més a més, grans propietats a Inca i Muro⁴². S'ha de fer notar que a agost de 1432 es fa menció d'unes banderies entre Joan Jacob de Muro i Pere Albertí de Santa Margalida, els quals menjaren moltons d'Antoni Terrencs⁴³. A més a més, l'alcaïd del castell de Pollença en temps de les «*commocions*» de 1463 era Arnau Albertí⁴⁴.

Bartomeu Albertí, vice-assessor de Berenguer d'Olms, havia substituït a Joan de Copons i estava casat amb Elionor de Bordils, rica pobila d'Inca⁴⁵. Aquest fet és important, tota vegada que sembla que abans d'aquest matrimoni hi havia dues banderies a Inca presidides pels Albertí i els Bordils. Aquest matrimoni, per tant, sembla un intent de pacificació⁴⁶. Entre les propietats de Bartomeu Albertí a Inca, hi destacava el seu celler⁴⁷ que fou assaltat diverses vegades durant l'Aixecament Forà⁴⁸.

Un altre membre important d'aquest llinatge, va ser el Procurador Reial Joan Albertí el qual arribà a acumular les rendes de la procuració de totes les illes⁴⁹. En el decurs de les banderies mallorquines va ser cessat i es nomenà en el seu lloc Francesc Burgès el qual inaugurarà una vertadera dinastia hereditària⁵⁰. Sembla que aquests dos personatges al principi formaren part de la mateixa banderia, emperò acabaren per enfrontar-se. Un altre fet que s'ha de considerar és que els dos tengueren un paper important en el decurs de la gue-

41 QUADRADO: **Forenses y Ciudadanos** pàgs. 198-199.

42 ALOMAR, GABRIEL / ROSSELLÓ, RAMON: **Història de Muro/III**. Mallorca, 1990, pàgs 65-67.

43 ALOMAR ESTEVA, GABRIEL / ROSSELLÓ VAQUER, RAMON: **Història de Muro/III**. Mallorca, 1990, p. 394.

44 PIFERRER, P/ QUADRADO, J.M: **Islas Baleares**. Edit. Luis Ripoll. Palma de Mallorca, 1969, p. 133

45 ALOMAR, GABRIEL / ROSSELLÓ, RAMON: **Història de Muro/III**. Mallorca, 1990, pàgs. 275-276. És important que el 26 de novembre de 1463 el rei concedí la cavalleria Alacantí de Muro a Guillem de Bordils en retribució dels serveis prestats, la tenia Jaume Martí, rebel a sa magestat.

46 QUADRADO: **Forenses v Ciudadanos** p. 109.

47 BARCELÓ CRESPI, MARIA: "El celler de la casa de Bartomeu Albertí (1462)". In **II Jornades d'Estudis Locals. Inca**. Ajuntament d'Inca, Palma de Mallorca, 1996, pàgs 197-208.

48 QUADRADO: **Forenses Y Ciudadanos** pàgs. 131-133.

49 ROSSELLÓ I VAQUER, RAMON: **Aportació documental a la Historia de Menorca. El segle XV**, pags. 63-64.

50 CONRADO I DE VILLALONGA, JOSEP FRANCESC: **La Procuración Real en el Reino de Mallorca**. Consell Insular de Mallorca, 1991, pàgs. 140-141.

rra civil de Menorca de 1451-1463. Així, mentres Joan Albertí donava suport a Pere de Bellloc, Francesc Burgués era el procurador de Jofre d'Hortafà⁵¹.

D'altra banda, els lligams (fins i tot matrimonials) entre Joan de Copons amb els Albertí eren estrets. Val la pena considerar, tot i que superficialment, el paper d'aquest personatge dins l'història illenca d'aquest període. El 1447, Copons formava part del consell reial i aconseguí la facultat de què en cas d'absència l'assessoria fos regida pel seu substitut Bartomeu Albertí, designat pel propi Copons, tot anul·lant el nomenament de la reina a favor de Pere Ferrer. Bartomeu Albertí, en nom de Copons, protagonitzà nombroses irregularitats administratives i abusos de poder. A 1451, Copons posseïa el títol de Castellà de l'Almudaina i Fortuny de Ruescas, el seu fillastre, n'era el seu lloctinent⁵². Els seu poder va ser tal que intentà apoderar-se de la baronia dels bisbes de Barcelona a Mallorca⁵³. Retornat a Catalunya passà a ser un dels cabdills de la Generalitat⁵⁴, per la qual cosa li foren segregats els béns a ell i als Fortuny⁵⁵.

A més dels Albertí, es sap que varen ser capturats i empresonats a la Torre de l'Àngel Pedro Sánchez Muñoz i Fortuny de Ruescas. Pedro Sánchez Muñoz pel que sembla era nebot de l'antipapa Gil Sánchez Muñoz i estava casat amb una Albertí. Abans de les «*com-mocions*» havia tengut problemes per conflictes armats amb llinatges enemics. De fet va ser el cap d'una de les banderies aristocràtiques del seu temps i va mantenir un exèrcit particular. Fortuny de Ruescas era fill de la rica propietària Magdalena Mora i fillastre de Joan de Copons. Igualment, Fortuny de Ruescas, havia tengut un paper fonamental en les banderies d'Andratx, i es coneix prou bé com aquestes estaren en relació amb les menorquines i la sublevació contra Joan II. Les relacions dels Albertí amb els futurs cabdills de l'oposició a Joan II, per tant, eren ben estretes ja abans de la sublevació catalana.

Finalment cal posar esment en què la repressió d'aquest moviment tengué lloc sols entre cavallers o membres de l'aristocràcia. No es coneix, en aquest cas, la captura o execució de cap pagès. Per tal es fa difícil lligar-lo amb les demandes foranes.

51 ROSSELLÓ I VAQUER, RAMON: Aportació documental a la Història de Menorca. Consell Insular de Menorca, Maó, 1982, p. 10.

52 ROSSELLÓ, RAMON/ BOVER, JAUME: Joan de Copons a Mallorca. S. XV Mallorca, 1990.

53 ROSSELLÓ, RAMON/ BOVER, JAUME: Joan de Copons a Mallorca. S. XV Mallorca, 1990.

54 URGELL FERNANDEZ: "El Consell General..." p. 154. Cal recordar que entre els agravis que Joan Olivella presentà al Consell mallorquí va ser l'alliberament de mossèn Joan de Copons, empresonat per ordre de la reina.

55 URGELL HERNANDEZ, RICARDO: "Incautación de bienes y rentas a personas e instituciones de Cataluña por la Procuración Real durante los primeros años de la Guerra Civil Catalana del siglo XV (1462-1466)". In B.S.A.L. XLIII, 1987, p. 97..

3.3.- La repressió.

La persecució que Mn. Hug de Santjoan i Vidal Castellà d'Orís realitzaren contra l'escamot dels Albertí durà sols tres dies: del 13 al 15 de gener de 1463. Hi participaren vuit escuders, quatre capdeguaites i alguns «gentil hòmens»⁵⁶. Fàcilment es pot comprendre, tant per les forces repressores com per la durada de la campanya que les notícies de l'abast numèric de l'escamot sediciós són una exageració, i que la conspiració s'avortà en el seu inici. En aquest cas no consta que hi hagués cap delació explícita, però hom pot suposar que el lloctinent del governador degué replegar informacions fidedignes en les seves anteriors sortides.

Emperò, els problemes no acabaren en sols tres dies. Hug de Santjoan⁵⁷ tornà a sortir cap a Inca el 28 de febrer amb el procurador fiscal, Joan Gayà, l'escrivà del criminal, Lluís Plassa, tres capdeguaytes, 7 escuders i altres acompanyants. La campanya durà fins el 7 de març, però no en consta cap execució que d'ella se'n pogués derivar⁵⁸. La sortida realitzada per Joan de Galiana des del 31 de maig fins el 9 de juny d'aquell any va ser per capturar Antoni, Gabriel i Salvador Ramís, així com Pere Mel i altres, acusats de l'assassinat de Gabriel Cerdà⁵⁹. Res indica clarament que aquest fet pogués tenir relació amb la conjura, però com passà amb les campanyes anteriors, acompanyaren mn. Galiana el procurador fiscal, un notari escrivà del criminal i forces semblants.

Dels principals implicats, l'exprocurador reial fugí de Mallorca amb Pere Joan Albertí cap a Catalunya on obtingueren el suport i ajuda de la Generalitat⁶⁰. A Barcelona acabarien per reunir-se amb un altre cavaller implicat, Galceran Desmàs. La seva intenció era tornar a l'illa per aixecar-la. A la primavera de 1463, segons Quadrado, l'exprocurador desembarcà clandestinament provinent de Barcelona⁶¹. S'arribaren a oferir 500 florins d'or per la seva captura i pena de mort al qui li donàs socors i ajuda⁶². A partir d'aquests moments, les autoritats reixiren les crides i edictes per tal de capturar-lo. Finalment, el batle de Muro comunicà a Vidal de Castellà d'Orís la seva captura en aquella vila⁶³.

És possible que els Albertí haguessin aconseguit una major extensió de la conspiració del que podria semblar en principi. El 26 de novembre de 1463, el rei Joan II entregà la

56 A.R.M. - R.P. 3.567 f. 78 i 3.566 f. 80.

57 ALOMAR, GABRIEL/ ROSSELLÓ, RAMON: *Història de Muro/III*. Mallorca, 1990, pàgs. 57-58. Cal recordar que els Santjoan eren propietaris de part de la baronia del Comte d'Empúries per matrimoni amb Margalida Safont. Per tant eren d'un llinatge cabdal a Muro.

58 A.R.M. - R.P. 3.567, f. 79v.

59 A.R.M. - R.P. 3.568 f. 81v.

60 URGELL HERNANDEZ, RICARD: *El reino de Mallorca en la época de Juan II. La Guerra Civil Catalana y su repercusión financiera*. UIB. Departament de Ciències Històriques i Teoria de les Arts. Palma de Mallorca, s.a. f. 316-317.

61 URGELL HERNANDEZ, RICARD: *El reino de Mallorca en la época de Juan II. La Guerra Civil Catalana y su repercusión financiera*. UIB. Departament de Ciències Històriques i Teoria de les Arts. Palma de Mallorca, s.a. f. 317

62 PIFERRER, P/ QUADRADO, J.M: *Islas Baleares*. Edit. Luis Ripoll. Palma de Mallorca, 1969, p. 133.

63 A.R.M.- R.P. 3568, f.87v.

cavalleria d'Alacantí de Muro a Guillem Bordils en retribució als serveis prestats. Va ser expropiada a Jaume Martí, rebel a sa magestat. És significatiu que aquest fet va ser paral·lel al segrest dels béns de l'Abadia de Sant Feliu de Guíxols per les mateixes raons⁶⁴.

Els principals cavallers implicats varen ser empresonats a la Torre de l'Àngel de l'Almudàina. El 6 d'abril de 1645⁶⁵ encara es pagaven a Antoni de Pax les despeses de custòdia de mossèn Joan Albertí, i del seu fill Bernat Albertí per espai d'un any, tres mesos i 6 dies. El captiveri havia començat el 10 de novembre de 1463 i es pagava fins el 17 de febrer de 1465. A partir del 16 d'agost d'aquell mateix any s'hi havia afegit Fortuny de Ruescas⁶⁶ i en el mes de setembre a més s'hi troba Pedro Sánchez, que feia 8 mesos que estava detingut⁶⁷. Quadrado diu que la pista dels presoners es perd més enllà de 1465. El cert i segur és que part d'ells aconseguiren fugir i tornar a Catalunya on es reuniren amb Galceran Desmàs.

4. ELS ESDEVENIMENTS D'OCTUBRE.

Com s'ha fet notar, la repressió de la conjura de gener no va ser automàtica. Existien prou indicis de què la Part Forana bullia de remors i reunions sedicioses. El mes de març de 1463, un correu d'Artà avisava de l'arribada clandestina des de Barcelona dels fills de'n Perdigó i de'n Castell, de Pollença⁶⁸. En el mes d'abril arribaren notícies de què en Joan Pont i en Comelles de Pollença havien mort en Feliu Llobera⁶⁹. No sabem la relació d'aquest esdeveniment amb la conjura, però és simptomàtic que el llinatge d'un dels assassins sigui el mateix dels principals implicats.

En el mes d'abril s'executà Joanet Vich, d'Andratx, membre d'una de les banderies d'aquella vila, acusat d'haver donat una coltellada a Nicolau Cintes, missatger de Ciutadella⁷⁰. En el mes de desembre ho varen ser a Artà Antelm Jovera, també membre de les banderies d'aquella vila juntament amb Andreu Sala d'Alcúdia i en Pere Salàdriga de Ciutat.

El cas d'Antelm Jovera és prou important. Membre de les banderies que dividien Andratx va ferir el missatger de Ciutadella Nicolau Cintes, membre d'un dels partits en guerra civil a Menorca. A més a més va participar en l'atemptat que costà la vida al batle d'Andratx Mateu Esteva i en l'assassinat, per error, del seu cosí germà Berenguer Jovera, al qual confoneren amb el fill del batle. Per fugir de Mallorca, es refugià en la Galera de Pere Esplu-

64 ALOMAR, GABRIEL / ROSSELLÓ, RAMON: Història de Muro /III. Mallorca, 1990, pàgs. 275-276. L'abat de Sant Feliu de Guíxols recobrà les seves propietats a 1471 quan tornà a l'obediència reial.

65 A.R.M. - R.P. 3.571, f. 83v.

66 A.R.M. - R.P. 3.571, f. 84.

67 A.R.M. - R.P. 3.561, f. 84 v.

68 A.R.M. - R.P. 3.567. f. 79v.

69 A.R.M. - R.P. 3.566 f. 81

70 A.R.M. - R.P. 3.567 f. 82 i 3.566 f. 83. Joanet Vic era membre de la banderia dels Vic, que havia substituït els Seriol. Estava enfrontat amb els Alemany i la seva guerra privada perdurà almanco fins Les Germanies. Joanet Vic, a més, estava acusat de pegar una coltellada al teixidor En Canyes, ferir mortalment el batle Mateu Esteva i matar per error el jurat Berenguer Jover.

gues, combatent al costat dels enemics de la corona. Participà activament a la guerra a Menorca i assetjà Ciutadella. Va ser condemnat a ser degollat i esquarterat.

Tot i les diferències que es detecten entre la conjura de gener i la d'octubre de 1463⁷¹, hi ha prou elements de contacte. Existeixen notícies de què alguns cavallers actuaren de pont entre un i altre esdeveniment. A més de la presència a l'illa de Mn. Albertí, cal recordar el segrest de diverses propietats en el mes de novembre a rebels al rei. De fet, en un context semblant es pot posar el cas de Joan Company a Cambuix de Pollença, al qual se li segrestaren els béns el 25 d'abril de 1463.

Emperò, no sembla que les motivacions dels dos grups de conjurats fossin les mateixes. En un procès de 1511 Bernat Albertí recordà els esdeveniments de l'Aixecament Forà, i incidentalment la conjura en què participà activament. Simptomàticament, no testifica res de la revolta dels Albertí, en canvi de la descoberta a Pollença i Manacor diu:

«E après circa de nou o deu anys, quant principià la guerra de Catalunya, presidint açí mos. Vidal de Blanes, concordaren de insultar.se altra vegada contra los cavallers, gentils hòmens e ciutadans, e anaren a la fira de Inca a la qual en aquellas diadas van los més dels dits staments, uns per a vendre, altres per comprar, altres per esser pagats de llur deutes, ab intent de degollar.los a tots, la qual cosa fonch descuberta; e mos. Blanes isqué en la Part Forana e pres ne passats cent, los quals tots penjà e scorterà. De que dix a sa altesa que tostemps tingan lo govern en la ciutat e los presidents los afavorescan donant.los llibertat de poder.se alegrar, que nunca pensan en altre; e creu ell dit testimoni vertaderament que si Sa Altesa no fos tan gran rey e potent e no stigués tant prop, que ja ho hagueren assetjat e haurian fet tot mal, sinó que sa altesa ja.ls hauria punits e castigats, attés lo favor que.ls es fet en aquest negoci de què ells pretenen esser destruhits, e ells són los qui han destruhit a nosaltres e a ells»⁷².

Com es pot veure, el cavaller protagonista d'una conjura, capgirà els esdeveniments de 1463. Tota la culpa era dels forans, els quals havien destruït el regne, i a més volien destronar el rei, cosa que no feren per l'especial cura de la corona i de la noblesa.

4.1.- La conspiració de la fira d'Inca.

Pel maig de 1463 Menorca encara no s'havia sublevada. En canvi, el 12 de juliol ja es tenien notícies clares de com Maó i tota la Part Forana de Menorca s'havia aixicat al crit de «**Visca Barcelona**». A Ciutadella es prepararen a resistir el setge i s'enviaren notícies a Mallorca en demanda d'ajuda⁷³. En conseqüència Alcúdia, Pollença i Artà varen ser posades

71 ROTGER y CAMPLONCH, M: Història de Pollensa/III - Pollença, 1995, p. 107.

72 QUADRADO: Forense y Ciudadanos pàgs. 380-381.

en estat d'alerta per mantenir les comunicacions amb l'illa veïna i poder-hi transmetre homes, armes i altres nodriments.

Enmig dels conflictes que a la zona de Pollença i Alcúdia s'havien encetat a causa de la sublevació de Maó, arribaren a oïda de diverses autoritats notícies de reunions sedicioses a diverses viles. Els primers en recabar informació d'aquestes reunions varen esser el batlle de Pollença i el cavaller Francesc Desbrull que, aleshores, residia a aquella vila administrant els béns de la seva esposa. Els dos escriviren a Vidal Castellà d'Orís informant-lo. La confirmació es tengué per la delació que en va fer de la trama el pollencí Bartomeu Comes⁷⁴.

No s'ha conservat cap document coetani que expliciti clarament els objectius de la conjura. Es parla de lesa magestat, commocions, traïció i trencament d'homenatge. En tot cas, la terminologia jurídica suggereix un atac contra els drets del rei. És el testimoni parcial i interessat de Bartomeu Albertí a 1511 que ens indica com els pagesos s'havien comfabulat per assassinar els cavallers que acudissin a les fires d'Inca, plantejament que recorda massa els intents de Mascaró durant l'Aixecament Forà. Lògicament, la interpretació coetània era la d'una conjura contra Ciutat, pàtria comú de tots els mallorquins⁷⁵.

A aquest context s'hi han de sumar les continuades notícies de presència de naus catalanes a Pollença i Alcúdia. Això es podria explicar pel paper cabdal d'aquestes viles amb la campanya de Menorca, però són les baixades a terra de mariners catalans en el Port de Pollença i a Alcúdia que indiquen un abast més important de la conjura. D'aquesta manera, no cal dubtar de les relacions entre aquests intents i la sedició contra Joan II.

En conjunt, apareix un panorama molt semblant al de Barcelona poc abans de la sublevació, on també es va descobrir una conjura. Aquest moviment promonàrquic, que sembla impulsat per la reina, tenia com objectiu assassinar el govern de la Generalitat i evitar la guerra. De fet, certes interpretacions tradicionals consideren que la revolta dels remences va ser impulsada per la pròpia Joana Enríquez per destorbar el conflicte.

4.2. Els components.

Mentres els principals implicats en els esdeveniments de gener eren cavallers, els de la conjura d'octubre varen esser forans. Hi abundaren rics propietaris i llinatges sencers de les viles de Pollença, Alcúdia, Manacor, Inca i Binissalem. En conjunt, per tant, l'esquema sociològic dels dirigents és molt semblant al de l'Aixecament Forà. És cert que els objectius primaris d'aquests sediciosos podrien coincidir amb els Albertí, però les motivacions profundes havien d'esser diametralment oposades.

En conjunt, la xarxa de conspiradors s'estenia per les viles de Manacor, Alcúdia,

73 ROSSELLÓ I VAQUER, RAMON: La revolta menorquina contra Joan II(1463-1472). Consell Insular de Menorca, Maó, 1981, pàgs. 13-16.

74 ROTGER Y CAPLLONCH, MATEO: Historia de Pollensa/III. Tercera edició. Pollença, 1995, pàgs. 106-109.

75 CAMPANER: Cronicon Myoricense, p. 174. Així sol·licità Bartomeu de Verí al rei a 1460 que es consideràs, i Joan II ho acceptà.

Pollença, Inca i Selva. Si d'una part es pot relacionar aquest intent amb la sublevació catalana, de l'altra es pot fer amb l'Aixecament Forà. Serveixi tant sols a tall d'exemple el cas de Francisca, esposa de Guillem Totosaus, la qual havia estat executada per sermonadora durant l'Aixecament Forà⁷⁶.

Per altra banda, no es pot obviar l'assassinat del clavari Domingo Miró a Pollença, fet en el qual s'hi veren implicats membres de llinatges destacats en la conjura⁷⁷. Globalment, es té una conjura dirigida i planificada des de la pagesia, però no des dels estrats més baixos, sinó per part d'aquells que resistien la part més important de la fiscalitat i les rendes senyoriales. Relacionar aquesta conjura, per tant, amb els remenses catalans sols és vàlid des de cert punt de vista i no com a un valor absolut.

La conspiració es va descobrir a Pollença, però sembla que va ésser a Manacor on va tenir més resonància en vista de les execucions que es feren a aquella vila. Els que s'ha de considerar com a caps varen ésser: Guillem Batle, de Selva; Simó Forner, de Manacor; Antoni Tortrella, de Campanet (i probablement, Guillem Socies); d'Alcúdia eren, tal volta, Joan Bonet, Joan Fe, Antoni Llambies, Andreu Pujol i Salvador Totosaus. De Pollença hi va haver tot un llinatge implicat, els Pont, del que es coneixen Joan, Gabriel, Garau i Guillem Pont.

Un paper difícil de clarificar en aquest capítol és el de Guillem Desmàs. Segons Quadrado, era un ric propietari de Manacor, encara que resident a la Ciutat⁷⁸, i diverses vegades conseller. A més a més també tenia interessos a Andratx. De fet, l'antiga casa pairal dels Seriol, caps de banderia d'aquella vila, seria adquirida per ell, arribant a ésser coneguda com a "castell" de Son Mas⁷⁹.

A causa de no haver acudit a una citació del governador va ser bandejat i se li confiscaren els béns⁸⁰. De fet, consta que a desembre de 1463 era a Manacor per «*coses necessàries al servey del senyor rey*» i se li tramateren ordres igualment que a Pau Sureda que era a Lluçmajor, Hug de Santjoan a Alaró, etc.⁸¹. No sembla haver-hi dubte que aquestes ordres que es donaren a diversos cavallers estaven en relació a reprimir el moviment sediciós. Per tant, la postura dubitativa de Galceran Desmàs, front a aquest fet, la seva estada a una de les viles implicades i la seva trajectòria posterior pot ser un bon indicador d'alguns punts de contacte d'aquesta conjura amb la dels Albertí.

Com s'ha dit, Galceran Desmàs aconseguí fugir cap a Barcelona amb alguns conju-

76 QUADRADO: *Forenses y Ciudadanos* p. 200.

77 QUADRADO: *Forenses y ciudadanos*, pp. 277-282.

78 La casa de Galceran Desmàs, donava nom a 1478 a l'illa situada front a Montision.

79 ENSEÑAT: *Historia de la Baronía ...*, pp. 180-183 i 203-204.

80 PIFERRER, P/ QUADRADO, J.M: *Islas Baleares*. Edit. Lluís Ripoll. Palma de Mallorca, 1969, pàgs. 137-1 38.

81 A.R.M. - R P. 3.568 ff. 84v-85v.

rats on es reuní amb els Albertí. Les conseqüències no trigaren en fer-se públiques. Consta documentalment com a 1464 es pagaren 2 sous 8 diners al pintor Rafel Moger per «*quatre senyals reials que li feu fer, los quals foren mesos en lo alberch d'En Johan Ramon e d'En Galceran Desmàs*»⁸². Es va capturar Labià Desmàs, fill o germà de Guillem⁸³, segons Quadrado, i dels productes de les terres de la seva cavalleria es costejaren les cadenes en què es penjaren els quaters dels executats pels camins.

Galceran Desmàs⁸⁴, gràcies a l'ajuda de sublevats catalans, aconseguí arribar a Barcelona. A les instruccions comunicades a 28 de juny de 1464 als ambaixadors Pau Sureda i Pere Truiols s'hi feia constar el següent capítol:

«Item, hajam a memòria lo fet den Galceran Desmàs, del qual són stats ací justiciats tants hòmens de la Part Forana, com ell sia stat cap de la scelerada facció, e axí ho han tots los condemnats e executats confessat, e és notori en lo dit regna e.s diga que alguns grans hòmens lo amparan, e sia molt necessari per repòs de aquest regne quell esser punit, e sia cosa molt perillosa e de molt mal exempli, aquell esser remés e tornat en lo dit regne, atés majorment que los de la Part Forana reszten molt agreujats e.s claman molt de assò, que los adherents del dit Mas e suscitats per aquell sian stat executats. e.l dit Mas rest impunit»⁸⁵.

Galceran Desmàs fixà la seva residència a Barcelona servint els rebels. A 1469 aconseguí del duc Joan de Lorena que se l'enviàs de capità a Maó, amb la promesa de que no sols aconseguiria unir a la rebel·lió catalana l'illa de Menorca, sinó tot el Regne. Amb ell hi havia Mn. Pere Joan Albertí, el clergue Servià, el manacorí Joan Ramon i un escamot de 10 o 12 persones que el servien i protegien. El rei prometé atendre la petició i no perdonar-lo en cap moment⁸⁶.

4.3. La repressió.

Arran de les primeres notícies, s'iniciaren tàctiques tant per part dels conjurats com de Vidal Castellà d'Orís. El 23 d'octubre passava per la costa de Sóller un vaixell que, segons el batle d'aquella vila, anava a Pollença «*per treure persones bandejades e delades e senyaladament per lo delicte comés contra la Majestat del Senyor Rey*»⁸⁷.

82 LLOMPART MORAGUES, GABRIEL: *La pintura medieval mallorquina/IV* Ed. Luís Ripoll, 1980, p. 166, doc. 284.

83 BARCELÓ CRESPI, MARIA: *Ciutat de Mallorca en el trànsit a la Modernitat*. Institut d'Estudis Baleàrics. Palma de Mallorca, 1988, p. 254 A la talla de 1478 encara consta com a resident a l'illeta davant Sant Miquel. Va ser taxat en 6 sous.

84 BARCELÓ CRESPI, MARIA: *Ciutat de Mallorca en el trànsit a la Modernitat*. Institut d'Estudis Baleàrics. Palma de Mallorca, 1988, p. 194 A la talla de 1478 encara consta que residia a la parroquia de Santa Eulalia, donant nom a l'illeta. Se'l taxa en 1L. 10 s.

85 PIFERRER, P/ QUADRADO, J.M: *Islas Baleares*. Edit. Luís Ripoll. Palma de Mallorca, 1969, p. 137.

86 PIFERRER, P/ QUADRADO, J.M: *Islas Baleares*. Edit. Luís Ripoll. Palma de Mallorca, 1969, p. 137.

L'actitud de Vidal de Castellà d'Orís va esser ràpida i contundent. Les autoritats illenques es veren atemorides de tal manera que consentiren en dotar el lloctinent reial d'un presupost de 2.500 L., quantitat enorme a l'època i que havia d'esser pagada a parts iguals per la procuració reial, Ciutat i la Part Forana. Val la pena comparar les despeses d'aquesta campanya de tres dies amb les anteriors per adonar-se'n de la transcendència que se li atorgà. El pes més important de les despeses no anava dirigit al pagament i manutenció de les forces armades, sinó a les recompenses que s'oferiren als qui denunciassin els implicats. Per cada un d'ells s'establí un premi de 100 L., equivalents a 400 jornals de mestre artesà de l'època⁸⁸.

Vidal Castellà d'Orís repartí diversos cavallers a viles estratègiques. Es sap que trameté cartes a Galceran Desmàs a Manacor, Pau Sureda a Lluçmajor, Gil de Santmartí a Selva i Hug de Santjoan a Alaró. A Pau Sureda li ordenava que tengués preparats tots quans rocins pogués *"per raó de certa nova"* i a Hug de Santjoan⁸⁹ l'avisava que *"per servey del Senyor Rey, com ell agués de sortir fora"* es preparàs. A més a més, Rodrigo de Santmarí i Macià Desclapés foren nomenats capitans d'Alcúdia.

Una de les primeres viles on es prengueren mesures va ser Pollença, tota vegada que el batle havia avisat *"com en la dita parròquia se feya tempra de certs hòmens en certes coses qui eren en servey del senyor rey"*. Paral·lelament es tenien abundants notícies de vaixells a Artà, Alcúdia, Pollença, Sóller,...

Bona part dels implicats varen esser capturats dins les seves cases, però alguns d'ells es refugiaren a les muntanyes. El lloctinent Vidal Castellar d'Orís sortí el 23 d'octubre en companyia de forces armades de Ciutat i concentrant forans a Inca. Des d'Inca, es dirigí a Manacor i Pollença. El dia 27, d'Inca estant, publicà l'edicte de bandejament. Entre altres coses, s'amenaçava amb pena de mort i confiscació de béns a qui donàs ajuda o menjar a cap dels bandejats⁹⁰.

Els conspiradors que no varen ser detenguts immediatament fugiren cap a les muntanyes. Hi ha prou indicis de què vaixells rebels els volien treure de l'illa. Així, en el decurs de la persecució es va prendre en el Port de Pollença un tal Monserrat que i altres homes que havien desembarcat de les galeres de Barcelona. La conseqüència és que Vidal de Castellà d'Orís recordà la prohibició taxativa de parlar amb cap home que desembarcàs de naus de Barcelona o d'Eivissa.

La major part dels conjurats varen ser capturats pels seus perseguidors. A Alcúdia hi anà per *"certa resistència"*. En el mes de desembre el batle reial de Sóller comunicà que per la seva parròquia havien vist gran flota de gent i hom sospitava que fossin els bandejats, emperò varen ser els perseguidors⁹¹. Es pot dir que entre el mes d'octubre i desembre es capturaren la major part dels implicats.

87 ROTGER: Historia de Pollensa/III, p. 107.

88 A.R.M. - R.P. 3.571 f. 83v.

89 CAMPANER, A: Cronicón Mayoricense. Ed. Luís Ripoll/ Ajuntament de Palma. Palma de Mallorca, 1985, p. 196. El 1495, s'executà la muller del Veguer Hug de Santjoan, per haver-lo emmetzinat.

90 ROTGER Historia de Pollensa/III, pp. 107-108.

En conjunt, la sortida de Vidal de Castellà d'Orís durà, 49 dies, des del 23 d'octubre al 10 de desembre. Es gastaren un total de 2.534 L. 7 s. 8 d. adelantades en part per Juliàno Álvares, de la casa del propi Lloctinent General. D'elles, 849 L. 7 s. 7 diners tocaven al Patrimoni Reial. Els clavaris de la Ciutat en pagaren una quantitat semblant igualment que els de la Part Forana. Aquest repartiment, veritablement inaudit, va ser possible per "*avinsensa e concòrdia feta entre mi, dit procurador real e honorables jurats del present Regne e síndichs de la Part Forana en lo general consell fet e celebrat en la present Ciutat per repòs e beneffici del present Regne e del molt alt senyor rey*"⁹².

S'executaren sentències capitals a una cinquantena de conjurats i fins i tot es construïren forques noves a diversos indrets. Dels caps s'en va fer càstig exemplar posant els seus quaters a la sortida de les principals viles implicades. També es reservà part de l'espectacle als ciutadans ja que una part dels condemnats ho varen ser a la Porta del Moll.

Tot i això, encara a Octubre de 1644 encara es perseguïen implicats. El 5 d'octubre de 1644 es portaren presos a Ciutat dos captius de Francesc Cabanyelles, acusat de donar pa i socórrer Agustí Palou i Guillem Pont, bandejats. Emperò el dia 10 ja havien capturat Guillem Pont de Pollença "*lo qual és delat de la concitació e rebel·lió qu.és tractave en les Parts Foranes per los mals hòmens*"⁹³. Va ser executat a gener de 1466⁹⁴.

CONCLUSIONS.

Una vegada més es constata la necessitat de realitzar una relectura de la història mallorquina, independent de la recerca de documents inèdits. De fet, la primera sorpresa d'aquesta investigació -com en altres casos, va ser la d'adonar-se'n que tot el corpus documental ja era conegut en un o altre sentit. El que calia, per tant, era reinterpretar-lo, integrant diverses notícies disperses. A partir d'aquest fet, es pot constatar que:

A).- La repressió dels forans no acabà, lògicament, amb els seus greuges. D'aquesta manera, menys de 10 anys després de l'acabament oficial del conflicte, l'illa tornava estar avalotada.

B).- Igualment que a Catalunya o Navarra, no es poden separar els esdeveniments polítics de la lluita de banderies que esclatà entre els estaments privilegiats. Aquestes ban-

91 La major part de notícies sobre els bandejats es troben a A.R.M. - R.P. 3.568 ff- 84v-93v.

92 A.R.M. - R.P. 3.571 f. 83v.

93 A.R.M. - R.P. 3.571 f. 88.

94 A.R.M. - R.P. 3.571, f. 86.

deries o parcialitats tenien grans ramificacions a les diferents viles, de tal manera que una simple anècdota pot cobrar gran rellevància quan se l'inclou en un context més general.

C).- Un dels elements que entre en conflicte a la dècada de 1460 és el del paper del monarca. El precipitant serà la qüestió dinàstica de Carles de Viana, però en el fons es nota una tensió entre la noblesa i les ciutats per resistir-se al cada vegada més notori absolutisme monàrquic. Aquest fet, també es detecta clarament a Mallorca en multitud d'exemples entre 1450 i 1500.

D).- Un dels conflictes que originarà aquesta nova concepció serà l'aixecament de Catalunya contra Joan II. Contràriament al que s'havia dit fins ara, el Regne de Mallorca (totes les illes) no va estar tan allunyat d'aquest context. És aquí on tenen sentit les actuacions de certs cavallers en el decurs de les commocions de 1463. La conspiració va ser general i no sols reduïda a Menorca, on una guerra civil molt semblant, en alguns aspectes a l'Aixecament Forà, provocà la sublevació de la Part Forana contra Ciutadella.

E).- Lògicament, també es detecten importants elements de conflicte social, promoguts especialment per pagesos. Aquests eren considerats com enemics naturals de les ciutats a totes les illes. Emperò no cal pensar en una sublevació de jornalers, sinó de grans i mitjos propietaris sobre els quals havia caigut especialment el pes de la fiscalitat i la repressió dels forans.

Gerrers, sabaters i tintorers a Inca baixmedieval

MARIA BARCELÓ CRESPI
UNIVERSITAT DE LES ILLES BALEARS

Gerrers

A la Mallorca baixmedieval hi ha dos indrets destacats quant a localització de gerries: a la ciutat de Mallorca i a la vila d'Inca.

Pel que fa a Inca tenim constància que, al menys, hi vivien i treballaven els següents gerrers: Sanxo Berenguer, Bernat Fàbregues, Ramon Berenguer, Joan de la Figuera, Ferran de la nissaga dels Alcudori i Joan *Xelvini*. Els Alcudori i els Berenguer eren oriunds de la vila de Paterna, en el regne de València. Aquesta provenença és important per explicar-nos, potser, la transmissió de tècniques i maneres de fer a l'estil del que es feia allà.

Però la tradició terrissera d'Inca és més antiga. Ja al Llibre del Repartiment s'esmenta una Almadrava, paraula àrab que vol dir teulera.

De Sanxo Berenguer sabem que el 16 de gener de 1447 havia comprat al mercader Joan Gual tots els drets sobre els esclaus Joan Sadet de nació de turcs i la seva muller Maria de nació de *burgarorum*.¹ Una altra dada d'aquest gerrer és la datada el 4 d'abril de 1457 quan reconeixia deure a Joan Amades, gerrer, 6 lliures restants de major quantitat per haver-li comprat *quasdam guarrigias*.²

Ramon Berenguer, membre de la mateixa família de gerrers, degué exercir la professió poc temps a Inca doncs sols disposam d'una dada en la qual s'explicita que era habitant

1 A.R.M., Prot. M-231, f. 14r.

2 A.R.M., Prot. M-235, f. 124r.

3 A.R.M., Prot. M-414, ff. 29r-29v.

d'aquella vila per ben aviat ja trobar-lo instal·lat a la Ciutat. Aquesta referència és del dia 6 d'abril de 1469 quan anomenava procurador el ciutadà Nicolau Joan.³

Per altra banda, de Joan de la Figuera les notícies que tenim són poques i bastant indirectes pel que suposa arribar a la coneixença de detalls de la professió. El 25 d'octubre de 1468, juntament amb Joan Blasco, també gerrer de Paterna, reconeixia deure a Nicolau Cavaller, boter, 13 lliures per un drap vermell setzè que li compraren *causa induhendi*.⁴ El 13 de març de l'any següent Joan de la Figuera, Pere Font i Joan Blasco reconeixien deure 16 lliures a Pere Muntanyans per un drap bruneta *causa induendi*.⁵ El 4 de novembre de 1477 Joan de la Figuera comprava a Gabriel Vilapriu, mercader, un esclau turc d'uns trenta anys d'edat pel preu de 107 lliures i 10 sous.⁶

Pel que fa a Ferran Alcludori (l'inatge provinent d'una paraula àrab i que significa el oller), sabem que el dilluns 7 de gener de 1482 reconeixia pagar a Joan Gil sabater, la quantitat de 40 sous que li devia.⁷ El 28 de febrer de 1490 reconeixia que Simó Umbert, ciutadà, li havia pagat 15 lliures pel preu d'encarregament de 14 lliures censals.⁸ El 22 de maig de 1497 feia testament i pel qual sabem que la seva muller era Joaneta, que tenia dues filles, Cília i Caterina, i un fill Bartomeu Ferran que constituïa com a hereu i que elegia sepultura a l'església de Santa Maria.⁹

De Joan *Xelvini* (probablement de Xelva) només tenim una referència i és la que l'esmenta com a gerrer d'Inca en el testament de la seva muller Joaneta datat el dia 4 de juny de 1506¹⁰.

Totes aquestes dades en relació més a l'activitat quotidiana que no professional dels dits gerrers, no aporten gairebé informació per poder reconstruir com seria el seu obrador, els estris que empraven així com l'obra feta. Això no obstant, coneixem a través de l'inventari *post mortem* dels béns de Bernat Fàbregues redactat el dimarts dia 21 de maig de 1454, alguns detalls de la seva gerreria. Fàbregues tenia *hun alberch scituat en la vila de Incha en lo carrer de Mallorques en lo qual ha gerreria*. Aquest alberg havia estat del seu sogre, Antoni Palau, pare de la seva muller Antonina. El document aporta una dada curiosa referint-se al dit alberg que resa així: *en lo qual lo dit deffunt [Bernat] habitave ans dels insults com ara sia tot endorrocac per los hòmens de la part forana e descubert del tot entrada, cambres, cuynes, porxos e tot endorrocac e destruhit. En lo qual alberch ha una casa de celler la qual és stada cuberta après dels insults*. Sens dubte es refereix als esdeveniments de la revolta forana.¹¹ A l'hora d'inventariar els béns, a la denominada *casa de la gerraria*, sols es rela-

4 A.R.M., Prot. C-214, f. 15r.

5 A.R.M., Prot. C-214, ff. 137v-138r.

6 A.R.M., Prot. M-250, f. 102v.

7 A.R.M., Prot. M-265, f. 29v.

8 A.R.M., Prot. M-633, f. 10r.

9 A.R.M., Prot. V-86, ff. 265v-266r.

10 A.R.M., Prot. V-86, f. 241r.

11 A.R.M., Prot. M-178, ff. 68r-68v. *En l'heretat es trobà també hun alberch en lo qual lo dit deffunt habitave ans dels insults com ara sia tot endorrocac per los hòmens de la part forana e descubert del tot entrada, cambres, cuynes, porxos e tot endorrocac e destruhit.*

cionaren *duas rodes de fust per obrar en la dita gerraria* entre l'instrumental propi de la professió. És clar, la roda era fonamental en el quefer del gerrer.

Emperò sí, i resulta força interessant, constava la presència d'esclaus. Gairebé sempre a les gerrereries treballaven esclaus que constituïen la mà d'obra bàsica. És així que són molts els documents de compra-venda d'esclaus conservats en el protocols dels notaris que tenen per protagonistes els esclaus i els gerrers o propietaris de gerreria. A la gerreria d'en Fàbregues n'hi havia sis¹², un dels quals és qualificat d'obrer mestre, els quals són descrits així:

Item catiu obrer e mestre de la dita gerraria de nassió de rossos appellat Jacobi de edat de trenta anys o aquens entorn.

Item un altre catiu de nassió de tartres appellat Jordi de edat de vint e vuyt anys o aquens entorn lo qual és ajudant al dit mestre de la dita gerraria.

Item hun altre catiu de nassió de xarquesos appellat Martí de edat de sinquante e sinch anys o aquens entorn.

Item hun altre catiu de la dita nassió appellat Andreu de edat de XXXX anys o aquens entorn.

Item hun altre catiu lor nudriquat de casa appellat Salvador de edat de trenta anys o aquens entorn.

Item hun altre catiu nudricat de casa lor appellat Marçal de edat de trenta anys o aquen entorn.

Quina obra de terra produïen?. Tot indueix a pensar que la producció terrissera que es treballava a Mallorca era obra grossera, obra comuna, d'aixovar domèstic o de material per a la construcció. Les peces més refinades i primmirades devien provenir d'obradors catalans i, sobretot, valencians. La gerra és la peça tal volta més freqüent, la que més es fabricava. Entre les peces d'aixovar domèstic s'han d'esmentar l'alfàbia, escudella, greixonera, llibrell, olla, plat, etc. i entre aquelles destinades a la construcció s'han d'anomenar les canals, canons, rajoles, etc. però per damunt de tot les teules. No cal insistir en la importància que tenia la teula com a element de cobertura dels edificis. Ben segur que a molts pobles hi havia una o més teuleres. Inca no era una excepció. Del dia 3 de maig de 1471 obra una referència a una propietat de Jaume Macip d'Inca, situada prop del camí que va a Selva, *in loco de las Cremades scituatam in quo est quedam tauleria*.¹³

Sabaters

Potser resulti difícil documentar des de quan hi ha hagut activitat sabatera a Inca. Això no obstant, a principis del segle XV ja obren dades sobre l'existència de sabaters en aque-

12 Sobre la pervivència de mà d'obra esclava, vegeu Margalida BERNAT I ROCA i Jaume SERRA I BARCELO: "Ceràmica medieval mallorquina: entre la pervivència andalusina i la tradició cristiana", *Sociedades en transición* III, Alacant, 1993, 825-831.

13 A.R.M., Prot. P-366, ff. 51r-51v.

lla llavors vila. A més, la força del col·lectiu es tradueix en què l'any 1458 fou el primer gremi d'Inca que es separà del seu homònim de Ciutat.¹⁴ Efectivament, coneixem uns capítols de la confraria de sabaters d'Inca datats el 28 de maig de 1458.¹⁵

El dia 5 de maig de 1403 el lloctinent Roger de Moncada comunicava als batles de les parròquies foranes que Jaume Vidal, sabater convers habitant a Inca, li havia denunciat que algunes persones *li són tengudes en diverses quantitats per sabates que ls ha fiades* i que no li havien pagat. Manava que sota pena de 25 lliures fessin pagar a les persones que citava i que eren deutores del sabater.¹⁶

Desconeixem quants i qui eren els sabaters d'Inca a l'època baixmedieval tot i que així mateix disposam d'algunes dades.

El 1439 habitava a Inca un sabater de nom Guillem Trobat de qui, per ara, no sabem res més.¹⁷

El divendres 4 de setembre de 1450 s'inventariaren els béns de Bernat Rosselló que devia ser sabater a deduir d'alguns dels objectes relacionats.¹⁸ Així, a l'entrada, dins un cofre hi havia *deu parells de sabates palmenchs entre de dona e de home ; hun former per tenir formes de sabater en lo qual ha cent e deu parells de formes entre bones e dolentas e entre les quals na ha alguns de altres persones i dos coltells de tallar sabates e unas tasoeres*.

El dilluns 6 de desembre de 1479 es redactava el testament de Francesca, muller de Joan de Xèrica, sabater habitant a Inca. Un dels testimonis era Jaume Sunyer, també sabater.¹⁹

A principis de l'any 1482 Jaume Bertran, pagès d'Inca, col·locava el seu fill Guillem de catorze anys d'edat, amb el sabater de la Ciutat Lluç Marades *causa a discendi officium sutorie* durant cinc anys. Es tractava d'un contracta d'aprenentatge pel qual l'al·lot havia de servir al dit Marades i el mestre l'havia d'ensenyar i mantenir.²⁰

De Bartomeu Segura, sabater d'Inca, sabem que féu testament el dia 2 d'abril de 1484.²¹

El 15 de novembre de 1487 Joan Duran, sabater d'Inca, reconeixia deure a Jaume Domingo 3 lliures per la compra de *coreos solarum* i es comprometia a pagar-les per la festa de Nadal.²²

12 Sobre la pervivència de mà d'obra esclava, vegeu Margalida BERNAT I ROCA i Jaume SERRA I BARCELO: "Ceràmica medieval mallorquina: entre la pervivència andalusina i la tradició cristiana", *Sociedades en transición* III, Alacant, 1993, 825-831.

13 A.R.M., Prot. P-366, ff. 51r-51v.

14 Pere-Joan LLABRES MARTORELL: "El conjunt d'escuts gremials del retaule de Sant Pere d'Inca", *La manufactura urbana i els menestrals (Segles XIII-XVI)*, Palma, 1991, 399.

15 A.R.M., Su. 37, ff. 24r-24v.

16 A.R.M., A.H. 82, f. 67v.

17 A.R.M., Prot. M-163, f. 25v. Es tracta d'una referència solta del 12 de gener de 1439.

18 A.R.M., Prot. M-174, ff. 138v-141v.

19 A.R.M., Prot. V-86, ff. 44v-45r.

20 A.R.M., Prot. M-265, ff. 29v-30r. La data del document és del dia 7 de gener de 1482.

21 A.R.M., Prot. V-86, ff. 92v-93v.

22 A.R.M., Prot. C-165, f. 8r.

Coneixem altres sabaters d'Inca a través dels seus testaments. El 15 de gener de 1488 estava Bernadí Ferrer²³, el 29 de desembre de 1500 Jaume Sunyer²⁴ i el 9 de març de 1507 Guillem Cavalier²⁵.

Un altre sabater era Bartomeu Jover el qual el 23 d'octubre de 1511, juntament amb la seva muller Magdalena reconeixia deure a Pere Andreu, sabater de Ciutat, la quantitat de 20 lliures i 16 sous per *sexdecim dotzenas pellium de remudas* a raó d'1 lliura i 6 sous la dotzena.²⁶

D'altres referències, sempre bastant indirectes, ens assabenten dels noms de més sabaters com Miquel Andreu,²⁷ Macià Garí²⁸ o Gregori Tarragó,²⁹ tots ells exercint l'ofici a Inca a principis del Cinc-Cents.

Quins tipus de sabates feien?, Quins estris tenien a la botiga?, Com era la botiga?. Totes aquestes preguntes i altres són difícils de contestar a partir de manca d'informació documental. Ara bé, per comparació tal volta es pugui arribar a una aproximació bastant precisa. La comparació s'ha de fer amb altres dades relatives a sabaters, per exemple, de Ciutat perquè sens dubte les similituds devien ser moltes més que les probables diferències prescindint, això sí, de quantitats.

Partirem de set inventaris *post mortem* de sabaters, que comprenen setanta anys, i posarem especial esment en l'obrador, anomenat també botiga, amb la finalitat d'intentar donar resposta a les preguntes formulades abans.

Joan Bragosa vivia i treballava al carrer de l'Escudellaria, a la parròquia de Santa Eulàlia. El dia 18 d'abril de 1452, tot just després d'haver mort, els seus hereus inventariaren els béns i a l'obrador que estava a l'entrada, prop del carrer es trobaren els següents objectes molts d'ells propis de l'activitat professional que el propietari hi exercia. Hi havia 91 parells de sabates primes entre botonets i sivelles; 26 parells de sabates grosses; 25 parells de sabates palmencs; 15 parells de sabates de dona; 3 parells d'estivals de cordovà i 1 parell de moltó; 7 parells d'antipares de cordovà i 5 parells de moltó; 16 [pells] moltons i 2 cordovans; 4 natgals de corretges; 3 parells d'orles; 150 parells de formes; 4 coltells de pits i 3 de petits; 13 parells d'avarques; 19 quaters de cuiram pelós; 5 caps de pelós; 1 post de tallar; 3 rams de fil de Borgonya, dos cuits grossos de doblava lliura i un cruu. Completaven els objectes de l'estança coses ben diverses des de cinc alfàbies, una caixa, tres llances, dos paners, un capell de sol, etc. Es veu, idò, l'obra feta, les materies primeres, així com l'instrumental bàsic.³⁰

Jordi Caçador, sabater, tenia cases i botiga situades en una cantonada davant la portella de l'església de Santa Eulàlia. El dia 8 de febrer de 1470, quan s'inventariaren els seus béns, en una cambreta al mig de l'escala es trobaren amb *una post ab que tallava sabates*

23 A.R.M., Prot. V-86, ff. 150r-151r.

24 A.R.M., Prot. V-86, ff. 217r-217v.

25 A.R.M., Prot. V-86, ff. 246v-247r.

26 A.R.M., Prot. M-600, ff. 23v-24r.

27 A.R.M., Prot. M-494, ff. 13v-14r. El dia 29 de març de 1516 donà 50 lliures en dot a la seva filla Isabel amb motiu del contracte matrimonial amb Pere Gelabert, mariner de Ciutat.

28 A.R.M., Prot. T-887, f. 24r. La data del document és del dia 26 d'abril de 1529.

29 A.R.M., Prot. T-887, f. 46r. La data del document és del dia 26 de novembre de 1529.

30 A.R.M., Prot. M-219, ff. 84v-89r.

lo dit defunt i hun cussiol de terra per remuyar sabates ; en la botiga on exercia el seu ofici l'instrumental estava integrat per hun uxeu de fust ab se post o taulell de fust de tellar sabates, una post de tellar sabates molt sotil, hun plom de les agulletas, hun cavallet de fust per tenir sabates, la clau dels enformadós, tres caladors de calsar sabates, hun patró de cuyro de stivals, quatre alenas de ferro, quatre coltells de tellar dos ab mànachs e dos sens mànec, cent hi vuyt parells de formas entre patitas e grans i hun restellet de formes ; i en altres indrets de la casa encara es pogueren veure sinc pells ço és quatre de color de borsaquí e una negra de cordovà a més de cèdules de paper escrites de mà del fill del difunt en les que constaven diverses persones que devien quantitats al dit Caçador per sabates, estivals i borsaguins.³¹

El dia 6 de juny de 1475 es feia l'inventari dels béns del sabater Joan Salvà. A la seva botiga, entre altres coses, hi havia: *sebates blanques de done ab or e pell sis perells de moltó, hun perell de sabates negres de dona ab or e pell de moltó, quatre parells de sebates mongills de dona ab or e pell de moltó, hunes sebates petites de hun any de moltó e d'or de dona grosses de moltó, altre perell de sabates de dona grosses de moltó e hun altre perell mongil, hunes sebates de moltó grosses ab dos botons de home, vuyt perells de sabates grosses de cordovà, vuyt perells de sebates primes de cordovà, dos perells de sebates primes de vedell de fedrí de deu anys, coltells de tallar cuyram, huna banqueta per tenir sebates de tres posts, altra banqueta de cinc posts, hunes tizores poquetes per a tellar, hun parell de antipares de moltó poquetes, sis banquetes de seure per los jóvens (els aprenents ?), huna post grossa de sâlzer per tellar cuyram, hun huxeu ab huna post sotil per tenir la post de tellar cuyram, huns amboxadors per stivals e altre per borsaguins, nou parells de sollar de listat tellades, sexanta perells de formes petites de dos anys fins en tres sotils, setza parells de formes palmàs de dona, trenta parells de formes velles e podrides, nou parells de formes patites bones, sexante parells de formes de dona cominals, vint parells de formes mitgenses de home, trenta parells de formes grosses de home, deu parells de formes romas, més desset parells de formes grosses de home, sis parells de formes noves de dona, hun restellet de tenir formes nou e hun vell semblant menut per a tenir formes .³²*

A la botiga del sabater Miquel Rosselló, el 12 d'abril de 1502, s'inventariaren *quatre banques hi dues dotzenas de formes hi dues de sabates, dos armaris de tenir las sabates, un uxeu en lo qual talave lo dit defunt e un coltel de talar sabates i dos artibanchs vels la hu ple de trosam e de sabates vellas.*³³

El dia 10 de setembre de 1504 s'escripturaven davant notari els béns d'Antoni Bini-melis, sabater, que habitava i treballava en el carrer de Sant Antoni de la ciutat de Mallorca. Entre els estris en relació a la seva activitat professional, localitzats a la botiga, hi havia: *un huxeu e taulell, dos banquetas, VIII fulles o ver falquetas vellas en què staven les formes, una pique de Sentenyí petita, un paner redó en què ha un coltell, un boix e II esmoladores de terra e III petites e IIII trinxets e un altre boix e un coltell petit e deu costas e deu levadors e un calador e un boxador, un paner redó en què ha coranta mollos per a tallar, una sanalla petita en què ha sinch alenas e un trinxet, costa e lavador e unes tizores grans e un*

31 A.R.M., Prot. P-686, ff. 48r-51v.

32 A.R.M., Prot. P-362, f. 164v-168r.

33 A.R.M., Prot. M-612, f. 41v.

trinxet costa e lavador e unes tisores grans e un canó de serras, formes grans cent e deu parels e xiques LXVIII parels, vint e tres parels de enpenas entre grans e petites. ³⁴

A l'inventari de Pere Gener, sabater que habitava i tenia botiga a la parròquia de Sant Nicolau, aixecat el dia 26 d'octubre de 1509 també consten una sèrie d'eines pròpies de l'ofici així com obra ja elaborada. Cal destacar-ne *hun axeu ab se post de sabater mitgensser, unes tisores de sabater velles, una taula plagadissa ab sos petges vella, dues banquetes de fust de tenir sabates velles, sinquanta nou parells de formes entre grans e xiques entre noves e velles, vint y nou perells de sabates de dona primes de moltó y dos parells de starpins i XXVIII parells de sabates petites de infant entaulades.* ³⁵

Per la seva banda, el sabater Miquel Guaita que tenia cases davant la Quartera, a la botiga on treballava el dia 6 de novembre de 1527 s'inventariaren els següents materials relacionats amb la professió que exercí durant la seva vida: *dues piques de sabater, cent quoranta parells de formes de sabater entre grans e xiques e entra dolentes e bones, sinch parells de empanes de moltó de dona, vuyt parels de empenas de miyó de palmar, tres parells de soles de sabater, tres parells de emformadors ab dues claus de sabater, un uxexu ab son tauley de sabater ab dos coltells y un trinxet, dues pells de moltó e un dobló de sabates, sis parells de sabates de moltó de dona noves e unes solades i una gorga de lisquat y mig natgal.* ³⁶

En darrer lloc, en el conjunt d'aquesta mostra, farem referència al sabater Jaume Cifre qui també vivia prop de la Quartera. A deduir de la informació aportada pel seu inventari, datat el dia 4 de febrer de 1529, hem de convenir que devia ser un sabater de certa volada. Així, doncs, trobam calçat o instrumental espargits per distints indrets de l'habitacle. A la cambra, dins una caixa de fusta de noguer, s'estotjaven quaranta dos parells de sabates de moltó mongils noves i dos parells de sabates noves xiques. En el porxo, hi havia deu parells de sabates de cordovà de botonet, set parells de sabates de fadrins dels quals cinc eren palmars i dos forguenys, i cent trenta parells de formes velles entre grans i xiques. En un armari d'una altra casa, probablement veïna, que devia utilitzar-se com a magatzem, es guardaven trenta cins parells de sabates noves de moltó mongil col.locats en una corba de bres d'infant, deu parells de sabates palmars i cinc parells de forguenys tots de moltó. A la botiga es concentrava la major part de la producció i les eines per dur-la a bon port. Això era: una viforma vella, una banca de sabater de tres petges vella, una caixeta de llarg d'una espasa on hi havia trenta sis parells de sabates de moltó mongils totes noves, vint-i-dos parells de sabates de moltó mongils totes noves en una senalla de palama, desset parells de sabates de moltó palmars i cinc parells de forguenys totes noves, un prestatge de fusta de tenir sabates vell i dolent, vint-i-dos parells de sabates de moltó mongils noves, dotze parells de sabates de cordovà de botonet, un parell de sabates primes de cordovà, un parell de sabates velles solades de nou, un taulell, un uxexu, un coltell, un trinxet, unes tisores de sabater, un enformador de cama d'home, catorze pells de moltó negres, una tauleta d'em-buscar, seixanta cinc parells de formes entre grans i xiques i dos parells de sabates palmars

34 A.R.M., Prot. M-612, ff. 147v-148r.

35 A.R.M., Prot. S-635, ff. 72r-75v.

36 A.R.M., Prot. S-635, ff. 189r-196v.

de moltó. En una altra part s'esmenten unes sabates de botonet i unes antipares o borsa-guins però es fa constar expressament que són *pròpies seves*.³⁷

Tal vegada amb més modèstia que els importants sabaters de Ciutat, els d'Inca devien disposar d'infraestructures semblants i produir calçats de les mateixes característiques. Podríem afirmar, idò, que la imatge d'un obrador podria correspondre a la següent:

Instrumental

- banca, post, taula, tauler i *uxer* eren els mobles sobre els quals tallaven la pell i potser procedien al cosit o a altres feines en el procés elaborador de la peça de calçat
- cavallet, pretatges era on es col.locaven, sobretot, l'obra ja feta; mentre que el former era on es posaven les formes
- enformadors, formes
- eines: agulles, alenes, coltell, restell de formes, tisores, trinxa
- altres: piques, viforma, cossioli per remullar sabates
- matèries primeres: fil, pell

Pel que fa al producte, veiem a través dels exemples anteriors i d'altres referències documentals, els distints tipus de calçat que es manufacturava i que era l'usual entre els mallorquins i mallorquines de la tardor de l'Edat Mitjana. Cal distingir també entre calçat femení, masculí i per a infants. Eren aquests:

- antipares: també anomenada antiparra no era un tipus de calçat tot i que fos obra de sabaters. Consistia en una espècie de calça de cuir (podia ser de roba), sense peu, que es lligava a la cama i a cobria del genoll fins al turmell. El DCVB diu que els pagesos de Tortosa i Mallorca duien antipares per treballar en el camp i defensar-se de la humitat, del fang, d'esgarrinxades, etc. Degueren usar-se durant molts anys perquè a l'esmentat diccionari es cita una referència a unes antipares de moltó d'un document de Felanitx datat el 1700.

- avarques: era un calçat rústec compost d'una sola de cuir i alguns correigs i cordells que la subjecten al peu i al turmell. Sense haver sofert gaire variacions ha arribat fins als temps actuals.

- borseguins: segons el DCVB, precisament a Inca, hi ha una variant formal de la paraula que és brodeguí. Amb aquest nom es designava una sabata alta fins al turmell o fins prop del genoll, cordada per davant amb cordons que passaven per dins una sèrie d'ulletes. Com a cas anecdòtic podem retreure que a l'inventari del poeta Ausiàs March (cap el 1459) consten dos parells de borseguins un dels quals eren blancs.

- botes

- espardenyas: no dels sabaters perquè no estaven fetes de cuir. Era una peça de calçat que té la sola de cànem o d'espart i per això solia ser obra dels espardenyers.

- estivals: eren unes botes altes de calçar. Paraula presa de l'italià *stivale*. Com a exemple, valguin *uns astivals ab ses sivelles folrades a la cuxa de grana*, propietat

de Tomàs Desbach, donzell (1506).³⁸

- patins: sinònim de tapins. Sabem que era un calçat no d'ús diari com els anomenats patins novials. La vídua de Ramon Castanyer de Sóller (1483) en tenia uns.

- sabates: calçat que no cobreix més amunt del turmell i que té la sola de couro. Amb el nom genèric de sabates mongils determinat tipus de sabata; tal vegada el nom provengui, a l'igual que la prenda anomenada mongil, perquè solien usar-la les monges), xiques, de botonet o de botonat (lligades amb botons), de fadrins, palmars, forquenys, empenes (tipus de calçat; la paraula empena a Mallorca designa sobretot la peça de couro que forma la part principal d'una sabata, que cobreix tot el voltant del peu i va cosida o clavada a la sola)

- tapins: mena de sandàlia que duien principalment les dones i que era de tela fina amb una grossa sola de suro posada entre altres dues de couro Potser fos més aviat un calçat de luxe.

De vegades s'indica que les sabates són de colors, predominen emperò les negres.

Calçat de luxe serien els tapins daurats, tapins de grana, tapins de colors, tapins novials; plantofes o sabates sense taló que s'usaven per estar per casa i que Bernat Baulesnes de Porreres en tenia unes (1516).

Els socs també devien ser presents al mercat del calçat. Així el 27 de novembre de 1486 els jurats donaven llicència a Joan Marli, soquer, per a que pogués parar botiga de socs i formes de sabates amb la condició que prengués muller ací en el termini de tres mesos.³⁹ Era una manera de comprometre'l a fixar la residència i exercir l'ofici a Mallorca.

No totes les sabates que es trobaven als obradors de sabaters eren noves sinó que de vegades se'n citen de solades, és a dir, aquelles velles que han estat objecte d'una intervenció consistent en posar-lis soles noves per deixar-les servibles de bell nou. Els adjectius que acompanyen i denoten l'estat de conservació dels objectes descrits als inventaris, són ben significatius de que, precisament, no es vivia en una societat de consum.

La matèria primera bàsica era la pell. En general s'indica que el calçat estava fet de pell de moltó⁴⁰ o de cordovà. Cal dir que el cordovà era un couro adobat de boc o cabra el nom del qual prové de la ciutat andalusa de Córdoba tal vegada per seguir la tècnica d'adobar la pell segons es feia en aquella ciutat.

Consten importacions de cuiram boví, primera matèria de blanquers i després de sabaters. El 1477 Ferran el Catòlic prohibia les importacions de cuirams adobats perquè això suscitava problemes entre blanquers i sabaters afavorint els primers. Però el 7 de novembre de 1481, els sabaters de la Ciutat demanaren abolir i revocar la prohibició d'importar cuirams estrangers, insistint sobretot en poder aportar-ne de Flandes o Anglaterra, sobretot, la qual cosa fou aprovada.⁴¹

38 A.R.M., Prot. M-612, f. 245v.

39 A.R.M., E.U. 18, f. 222v.

40 A algunes cases benestants hi havia matèries primeres per confeccionar diversos productes. Un exemple seria, pel que fa al calçat, el de la casa d'Agnès de Pacs, vídua del destacat mercader Nicolau de Quint, la qual tenia *dos cuyros de bou per fer avarques*, segons consta a l'inventari dels seus béns aixecat el dia 12 d'abril de 1485. A.R.M., Prot. A-76, f. 446r.

41 A.R.M., Su. 38, ff. 115r-119v.

A tall d'exemple, pel que fa a pells i als objectes que se'n feien, podem esmentar el que apareix a l'inventari de Sebastià Vivó, blanquer, datat el dia 4 de setembre de 1472.⁴² Dit blanquer vivia a la parròquia de Santa Eulàlia, al carrer de la *Affermadoria*. En una de les banquetes que tenia el calçat ja fet: un parell d'antipares de cabrit noves, un parell de borseguins negres, altre parell de borseguins blancs vells de poca vàlua, alguns parells de sabates velles, un parell de tapins nous amb sabates deurades de dona, un parell de borseguins blancs, alguns parells de sabates entre bones i dolentes i un parell de sabates noves blanques. A més, a la botiga davall hi havia els estris propis de la professió així com 64 pells de cabrits, 25 pells de cabrits dolents, 134 pells de moltons berberescs, 1 pell de vadell pelós, 2 pells de cordovà adobat blanc, 13 cuiros de bou pelosos berberescs, 4 pells de vadell adobats blancs, 23 estremes assaonats, 52 estremes adobats de blanc, 122 pells entre cordovans i cabrits blancs i 3 pells de moltó adobades.

Sens dubte, cinc-cents anys enrere, a Mallorca hi havia molts sabaters la qual cosa es confirma, per exemple, a partir dels nombrosos contractes d'aprenentatge d'aquest ofici. El dia 7 de novembre de 1481 es deia que els sabaters *són en aquesta illa entre la Ciutat e la part forana ultra quatre-centes cases*.⁴³ I una bona representació devia estar a Inca.

Tintorers

Pel que fa a l'activitat de tenyir els draps aquesta la duien a terme els tintorers que constituïen un col·lectiu professional certament important.⁴⁴ Els tints o llocs on es tenyia estaven ubicats sobretot a la Ciutat, en un espai a propòsit fora la murada i prop de Sa Riera.

Sembla, però, que també n'hi havia a Inca. Del 28 de juny de l'any 1465 es coneixen els capitols⁴⁵ signats entre Joan Benet i Antoni Moragues, paraires, per posar en funcionament el tint de la llavors vila d'Inca. Entre els punts convinguts cal esmentar els següents:

- Joan Benet aniria a estar al tint d'Inca amb companyia de Nicolau Andreu qui *serà tingut de scriure entrades e axides dels draps e scapolons qui entreran en lo dit tint* i ajudar en les tasques pròpies d'aquesta activitat. Per la seva banda Joan l'hauria de proveir de menjar i beure.
- Antoni Moragues deu estar a la Ciutat per atendre el que Joan Benet hagi de menester.
- Antoni Moragues, a la Ciutat, haurà de comprar totes les coses necessàries per

42 A.R.M., Prot. C-174, ff. 137r-140r.

43 A.R.M., Su. 38, f. 116r.

44 Maria BARCELO CRESPI: "Problemàtica del gremi dels tintorers devers 1487", *La manufactura urbana i els menestrals (Segles XIII-XVI)*, Palma, 1991, 223-234.

45 A.R.M., Prot. C-177, ff. 47r-47v.

al tint fins a 50 lliures. Mentre Joan Benet li remetrà els diners aconseguits per la feina feta.

- El salari d'Antoni serà de 75 lliures inclosos el treball de Nicolau.

- Si Joan ha d'enviar algun escrit a Antoni que en doni fe Nicolau *per levar tot scrúpol*. Nicolau era oncle d'Antoni.

- L'acord abastava dos anys i no es podrien disoldre sota pena de 100 lliures, la meitat al fisc reial i l'altra meitat a la part que no contrafaria.

Probablement aquest Joan Benet sia el mateix del qual tenim una dada del 1462 referida a una possessió d'un tal Benet, tintorer, que havia estat de Joan Puig i es situava prop del camí que va a Mancor.⁴⁶

Una altra dada la tenim documentada el dia 24 de març de 1466 i fa referència a un problema de censos sobre un tint, tirador i camp a la vila d'Inca.⁴⁷

Prèvia a l'acció de tenyir tenia lloc l'activitat dels teixidors. Paraires, teixidors i tintorers constituïen una trilogia de professionals dels anomenats *III Mestres de la Llana*⁴⁸ sobre els que requeia gran part de l'activitat de l'anomenada indústria tèxtil. A Inca, en coneixem alguns. Per exemple, que el 1471 un teixidor era Bartomeu Gornals⁴⁹, el 1484 Antoni Bertran⁵⁰ i el 1494 Bernat Portal⁵¹. Una altra dada ens assabenta que el dia 15 de setembre de 1528, Guillem Omar de Petra es col.locava amb Esteve Garí, teixidor d'Inca, per un període de tres anys i amb la finalitat d'aprendre'n l'ofici; el mestre l'ensenyaria, alimentaria i entregaria 3 lliures anuals de salari.⁵² Un altre contracte d'aprenentatge, en aquest cas de paraire, ens fa saber que Gabriel Capó de la vila de Selva el dia 10 de març de 1524 col.locava el seu germà Guillem de devuit anys d'edat amb Joan Jeroni Llompart, paraire d'Inca, per servir-lo i aprendre l'ofici; el període fixat en el contracte era de dos anys i sis mesos, no cobraria salari emperò el dit Llompart es comprometia -com sempre- a alimentar, vestir i calçar-lo.⁵³

Paraires d'Inca eren també Bernat Marimon, M. i B. Armengol, Jaume Monroig entre altres, tots ells documentats com a compradors de quantitats de llana a diversos mercaders.⁵⁴ I encara, a través dels seus testaments coneixem els paraires Pere Empúries (1480)⁵⁵, Macià Galmi (1482)⁵⁶, Bartomeu Seguí (1485)⁵⁷ i Antoni Estelrich (1488)⁵⁸.

46 A.R.M., Prot. T-854, f. 16r.

47 A.R.M., Prot. C-142, f. 13r.

48 Margalida BERNAT ROCA: *Els "III Mestres de la Llana" a ciutat de Mallorca (s. XIV-XVII.)* Palma, 1995.

49 A.R.M., Prot. P-366, ff. 51r-51v.

50 Gabriel PIERAS SALOM: "Notes d'Inca del segle XV", *Programa de Festes*, 1982.

51 A.R.M., Prot. V-86, f. 198r.

52 A.R.M., Prot. T-887, ff. 11v-12r.

53 A.R.M., Prot. T-887, f. 84v.

54 Onofre VAQUER BENASSER: "Les manufactures mallorquines de teixits i de pell a la segona meitat del segle XV: Importacions i exportacions", *La manufactura urbana i els menestrals (Segles XIII-XVI)*, Palma, 1991, 433-447.

55 A.R.M., Prot. V-86, f. 54r.

56 A.R.M., Prot. V-86, ff. 74v-75r.

57 A.R.M., Prot. V-86, ff. 108v-109v.

58 A.R.M., Prot. V-86, ff. 151r-152r.

Com a conclusió, val a dir que la vila d'Inca en els anys de trànsit a la Modernitat havia esdevingut un centre destacat en el concert de la manufactura urbana, sens dubte el més important després de la Ciutat. I entre els seus artesans ja apuntaven els col·lectius de gerrers i sabaters, entre d'altres, que han mantingut la seva activitat de manera tradicional fins gairebé arribar als nostres dies.

Apèndix

1458, maig, 28

Capítols de la confraria de sabaters d'Inca.

ARM, Su. 37, ff. 24r-24v.

Molt magnífich senyor e lochtinent reyal.

Los capítols devall scrits a laor e a glòria de nostre Senyor Déu e a honor del nostre gloriós rey e senyor són stats fets novament e ordenats per tots los mestres sabaters de la villa de Incha o de la maior part de aquells tots per aquesta causa avistats los quals en Johan Gil e Julià Obrador, sobreposats e administradors de la dita confraria, supliquen a vostre senyoria li plàcia aquells manar esser tinguts inviolablement e servats per tots los mestres e jóvens e encara confreres del dit ofici de sabaters en la dita vila d'Incha sots les penes en los dits capítols oposades e contengudes. E jatsia etc.

E primerament és stat ordenat per los administradors de la dita confraria mestres del dit ofici e tot lo concell o la més part de aquell que tot mestre o fadrí de la confreria dels dits sabaters sien tinguts e obligats que tota vegada e quant seran citats per los sobreposats o per los bossers de la dita confreria per celebrà concell o retre compte sien tinguts de venir e comparar personalment aquella hora que demenats seran per los demunt dits. E açò sots pena de V sous la meytat al fisch del senyor rey e l'altre meytat a la dita confraria applicadors.

Item que tot mestre qui sia de la confraria qui mostrarà a fadrí dega pagar per lo fadrí V sous a la dita confraria lo primer compte del any sots pena de X sous la meytat al dit fisch e l'altre meytat a la dita confraria applicadors.

Item que tot mestre o custurer dege donar tots dies de diumenges un diner a la dita almoyna e quatre diners al cap del any. E si açò no volrà fer que no.s puscha alegrar de la dita almoyna.

Item ordenaren los dits mestres que no sia dada almoyna sinó als benefactors de la dita almoyna sots pena de vint sous applicadors al fisch del senyor rey la meytat e l'altre meytat a la dita confraria.

Item més ordenaren que si nengun benefactor de la dita almoyna demanava de la dita almoyna que lo admistradors de la dita almoyna pusquen donar a llur bona coneguda als dits demanants.

Item que nengun mestre no dega donar a macip o fadrí qui sia tengut a altre mestre fins que lo dit macip o fadrí se sia avengut ab lo dit mestre. E açò per foragitar debats e qüestions entre los dits mestres sots pena de vint sous la meytat al fisch del senyor rey applicadors e l'altre meytat a la dita almoyna.

Item ordenaren los dits mestres que tot mestre o fadrí de la dita almoyna sien tinguts de fer honor a soterrar cors o abbat dels dits confreres puy los sia denunciât per los ministres de la dita confraria si.s troben en la vila sots pena de V sous la meytat al fisch del senyor rey e l'altre meytat a la dita confraria.

«COLLEGI PER SI SAPARAT»

Algunes dades sobre la segregació dels Oficis tèxtils a la Part Forana

- Inca, Segle XVI -

MARGALIDA BERNAT I ROCA

*En l'aire, me'n vaig en l'aire,
en l'aire me'n vaig amor.
Més val un fill de paraire
que cent de teixidor.*

(Can. Pop.)

0. Introducció.

A partir de la segona mitat del S. XVI, es va anar produint tota una onada de segregacions dels Oficis de la Part Forana fins el moment depenents dels Col·legis de Ciutat de Mallorca (Taula 1). De fet, bona part de les viles en general presentaven una puixant producció en moltes d'activitats des dels inicis del S. XV, concretament des de 1432, moment en què es comencen a detectar algunes reivindicacions foranes per tenir col·legis propis¹; fenomen, per altra part, simultani al fet de què un cert nombre de menestrals de Ciutat es traslladassin a viure a la Part Forana², tot seguint la pauta de la ruralització general de la població en aquest segle.

Centrant-se en la manufactura tèxtil, una de les de més producció i major rendibilitat a l'època, no ha d'estranyar que localitats com Artà, Manacor, Pollença i molt probablement altres viles com la pròpia Inca, a l'entorn de 1500³, comptassin amb una producció tèxtil, sinó tan quantiosa, si molt propera a la de Ciutat de Mallorca, en el seu conjunt. Conseqüència lògica és que els menestrals forans que ho feien possible volguessin exercir la seva pròpia activitat sense cap dependència o submissió a organismes de poder sovint llunyans, moltes vegades incapaços d'entendre i resoldre els problemes locals de pur abstrets en els més propers i que, no poques vegades, contemplaven els confreres de la Part Forana com una font d'ingressos econòmics per solucionar crisis financeres alienes, en més d'una ocasió, a les viles.

En aquest procés de segregació, pel que fa a l'àmbit de la manufactura tèxtil, Inca va esser la primera vila en iniciar-lo: a 1580 els seus paraïres ja gaudien d'Ofici separat de Ciutat.

1 José Ma. QUADRADO *Forenses y Ciudadanos*. Miquel Font, Editor/Conselleria d'Educació i Cultura - Palma de Mallorca, 1986, p. 103.

2 QUADRADO *Forenses y Ciudadanos*, pp. 105-106.

3 QUADRADO *Forenses y ciudadanos*, p. 53.

tat i a 1596 eren els teixidors de llana els qui ho havien aconseguit. Les passes que un i altre col·lectiu va haver de donar per obtenir-ho serviren de pauta a les restants viles, a l'hora d'iniciar i acompletar les seves pròpies segregacions.

No es tracta d'una actuació aïllada. Encara que en una altra manufactura, Inca va esser capdavantera en aquest procés de segregacions. A ningú pot sorprendre que el seu col·lectiu de sabaters fos dels primers menestrals de la Part Forana en gaudir d'una confraria pròpia sota l'advocació de Sant Marc, a 1458, amb unes ordinacions que si bé majoritàriament contenen aspectes religiosos també contenen algunes regles professionals que es poden veure com el germen del futur Col·legi segregat⁴.

1. Producció tèxtil de llana a la Part Forana: La polèmica dels draps crus.

Per emmarcar adequadament el fenomen de les segregacions del S. XVI, cal tenir presents una sèrie d'elements anteriors. Els primers indicis d'efervescència tot cercant separar-se i que es donaren en el sí del S. XV sorgiren en un context de manca de matèries primeres. Una era la llana i servia, per una part, de pretext per practicar el frau i reclamar el proteccionisme⁵; una demanda que, fins a cert punt, tenia un cert fonament. Al llarg del S. XV, en diverses vegades es donà manca de llana i era deguda a fets com la intervenció i especulació de mercaders locals i estrangers que, no contents amb agabellar la llana de l'illa, també ho feien amb la provinient d'Aragó, Catalunya i València⁶; o la crisi de mercat que suposà la «Guerra de Llevant»⁷ que afectà a tota Europa, malbaratant no sols el mercat de llana, sinó també el de draps. Altres matèries primeres eren certs productes tintoris, la manca dels quals proporcionà una víctima expiatòria escaient com va esser el Col·legi de Tintorers que, al marge dels seus errors, tengué altres dificultats⁸, i tot junt acabà per enfonsar-lo⁹.

Una i altre cosa s'insereixen en el marc de les maniobres del Col·legi de Paraires per imposar el seu monopoli sobre la totalitat del procés manufacturer dels draps de llana. Per aquest comportament, tenien al seu favor dues bases. Una era la seva posició privilegiada dins dels processos de producció que els permetia controlar els dos extrems de la manufactura: la matè-

4 Bartolomé QUETGLAS *Los Gremios de Mallorca*. Imprenta Mn. Alcover - Palma de Mallorca, 1939, p. 247. Aquest capítol es poden veure a: Antoni PONS *Ordinacions gremials i altres capítols a Mallorca (Segles XIV i XV)*. Estampa de'n Guasp - Ciutat de Mallorca, 1930, pp. 183-185. Per a l'evolució posterior d'aquest col·lectiu, es pot consultar:

A.R.M. - Còdex 98.

A.R.M. - Dip. 1.519 (Any 1568).

A.R.M. - Dip. 1.520 (Anys 1610-1847).

A.R.M. - Dip. 1.522 (Anys 1508-1850).

5 Miguel J. DEYÁ BAUZÀ "La comercialización de la lana en la mallorca del Siglo XV: entre el proteccionismo y el fraude" in *Actes de les IX Jornades d'Estudis Històrics Locals: La manufactura urbana i els menestrals (SS. XIII - XVI)*. Institut d'Estudis Balearics, 1990, pp. 71-82.

6 A.R.M. - AA. 537, 23 - ff. 1-1v.

7 A.R.M. - AA. 537,15 - ff., 1-3v.

A.R.M. - A. i G. - Gremis - Caixa 1 - Lligall 22 - f. 5v.

A.R.M. - A.G.C. 10 - ff. 133-135.

Tot aquest conjunt de referències fan al·lusió a les convulsions que suposà l'arribada de l'imperi Otomà fins el pas de Constantinoble a la seva esfera de poder i anys més immediats.

8 Margalida BERNAT i ROCA "De la companyia al monopoli. El cas dels tints (Segle XVI)". *Afers*, 18: 1994, pp. 443-460, especialment pp. 444-446.

9 Margalida BERNAT i ROCA *Els "III mesters de la llana": Paraires, Teixidors de Llana i Tintorers a Ciutat de Mallorca*. Institut d'Estudis Balearics - Palma de Mallorca, 1995, pp. 101-109.

ria primera i els acabats¹⁰ i això era encara més evident en la producció rural que en la urbana¹¹. D'altra part, es té que pogueren aprofitar que, al llarg de tot el S. XV varen esser l'ofici que més jurats menestrals aportà al govern de la Ciutat i Regne: 30. Aquesta preponderància no va esser un fet puntual. Del total de jurats menestrals que hi va haver entre 1247 i 1715, 90 varen esser paraires¹² i es pot sospitar que també ho eren altres dels que no s'especificà la seva dedicació. Els teixidors, tot i sumar els de llana i els de lli, sols arribaren a 7; tintorers només n'hi hagué 3¹³. Tot i tenint en compte que cada vila tenia els seus propis jurats, no es pot oblidar en cap moment que eren els de Ciutat els que marcaven el compàs i això es feia tant més notori en el cas de les ordinacions i capítols dels Oficis donada la subordinació de la majoria dels de la Part Forana als Col·legis de Ciutat fins pràcticament el S. XVIII.

A més de tot això, la manufactura tèxtil de la segona mitat del S. XV, pel que fa als draps de llana es trobà marcada pel que es podria anomenar la «*polèmica dels draps crus*»¹⁴. La majoria d'aquests draps sortien dels obradors de Ciutat de Mallorca, però n'existia un contingent prou apreciable resultat de la manufactura de la Part Forana¹⁵. Cap a finals del S. XV es donaren alguns intents de frenar aquesta influència de draps crus forans i aturar la seva comercialització dins i fora de l'illa. Així es té que, a 1473, es va dictar una orde prohibint que qualsevol persona, tant si era un mercader, un menestral o un particular, pogués comprar, vendre o permutar en benefici propi o d'altri cap tipus de drap cru, perseguint-se tant si es feia públicament com d'amagat¹⁶. Ara bé, malgrat el to taxatiu d'aquesta orde, no degué gaudir de gaire èxit, tota vegada que set anys més tard es va veure substancialment suavitzada. A 1480 es passà de la total prohibició a l'autorització de la venda restringida de draps crus, que es podia fer en un sol punt de Ciutat, que era la Plaça de Sant Nicolau, i només en dies de mercat, que eren els dimecres i els dissabtes. Aquesta relativa tolerància va tenir una vigència limitada. A 1482 es va veure revocada i es restaurà la prohibició total de 1473, argumentant-se que es cometien gran abusos i frauds¹⁷. A 1505, en un intent de tancar el tema, es decretaren uns capítols sobre la inspecció i venda de draps crus en els que es tornava a recollir i afirmar el dret de qualsevol persona a vendre'ls en el mercat¹⁸. D'aquest capítols se'n donà orde que fossin cridats i publicats no sols a Ciutat de Mallorca, sinó a tota la Part Forana, en un intent de què ningú en pogués al·legar ignorància¹⁹. Ara bé, amb tot, la intenció, que restà en intent, de tancar els circuits comercials a aquesta producció forana resta ben palesa.

10 BERNAT i ROCA *Els "Ill mesters ..."*, pp. 190-196. especialment l'esquema de la p. 191.

11 A.R.M. - AA. 543, 1.

12 BERNAT i ROCA *Els "Ill mesters ..."*, p. 144, Quadre V.

13 Aquest recompte s'ha fet a partir de les relacions de jurats publicades a: Álvaro CAMPANER y FUERTES *Cronicon Mayoricense* Luis Ripoll, Editor/Ajuntament de Palma - Palma de Mallorca, 1984..

14 S'aplicava aquest denominació a aquells draps de llana, sovint sense tenyir i d'una certa qualitat, que per confirmar-la tenien necessitat d'esser amolintas.

15 A.R.M. - A.G.C. 11 - f. 85.

16 A.R.M. - Sup. 39 - ff. 45-47: Cap. 1.

17 A.R.M. - Sup. 38 - ff. 153-154v: Cap. VIII.

18 Antoni PONS "Parayres" in *B.S.A.L.* Tom XXI, 1927, pp. 327-328.

19 PONS "Parayres", p. 327.

Pel moment, manquen dades per sebre quin va esser el discurs d'aquesta polèmica en els anys finals del S. XVI. Ara bé, la ja referida onada de segregacions dels oficis tèxtils fa sospitar que era ben present i cal preguntar-se si amb el pas dels anys no s'havia convertit en una disputa encara més aspre.

2. Les tensions entre els confreres de la Part Forana i els de Ciutat de Mallorca.

Lògicament, tot aquest panorama no feia sinó acumular tensions que, en un o altre moment esclataven per causes no sempre fàcils de definir. Una d'aquestes causes solia esser l'econòmica. Periòdicament, els confreres, tant paraires com teixidors de la Part Forana, utilitzaven com a vehicle per expressar la seva incomoditat, i conseqüents protestes, la negativa a contribuir a determinades despeses com certs plets generalment iniciats a Ciutat o al pagament de les «almoines» o «caritats», que era el nom que rebien les quotes a abonar per pertànyer al Col·legi i Confraria.

Es correspon al primer dels casos l'enfrontament que hi hagué entre els teixidors de llana de Ciutat i els de la Part Forana a 1581. En ell hi prengueren part confreres de les viles de Lluçmajor, Algaida, Montuïri, Esporles, Felanitx, Porreres, Petra, Manacor, Artà, Sineu, Santa Margalida, Muro, Pollença, Inca, Alaró i la ciutat d'Alcúdia²⁰. Cal suposar que el nombre d'implicats seria molt proper al que recullen les Taules 2, 4 i 5, on hi consten les úniques dades numèriques en dates properes al fet²¹.

L'origen de les dificultats radicava en què els teixidors de llana de la Part Forana havien tengut un plet contra els paraires per l'obratge de la llana per espai de 25 anys i, malgrat haver obtingut sentències favorables, les despeses generades totalitzaven la quantitat de 1.000 L.²². Lògicament, el fiador de tal suma havia estat el Col·legi i aquest volia rescabalar-se dels doblers gastats fent contribuir als confreres forans. Aquest no es mostraren disposats a satisfer les quantitats que els corresponien. El Col·legi els va haver de recordar que els teixidors de la Part Forana s'examinaven a Ciutat i que per això havien de contribuir a les despeses generals de l'Ofici, tant i més en aquest cas que s'havien efectuat per mor d'ells²³. Òbviament i davant la reiterada negativa, va esclatar el plet entre els teixidors de Ciutat i els de la Part Forana. A les 1.000 L. originals es sumaren 974 L. 5 s. i 2 d. del nou plet. D'aquesta manera, cada un dels confreres va veure incrementada el seu deute original i havia d'abonar a la caixa de l'Ofici 8 L. 2 s. 10 d.²⁴. El debat sobre aquest afer, a 1586, encara no s'havia acabat. En aquest any, els teixidors de la Part Forana llançaren una sèrie de recriminacions al Col·legi, acusant-lo de què els hi aplicaven un tracte discriminatori en qüestions econòmiques. El retret es fonamentava en la substancial diferència en relació al que s'havia de pagar pels drets d'examen, segons que l'aspirant a mestre fos de Ciutat o de la Part Forana. En el primer cas, s'abonaven 3 L. si era fill de mestre i 5 L. en cas de no ser-ho. Els

20 A.R.M. - AA. 541, 4 - f. 1-9v.

21 La disfunció entre la xifra de paraires recollida a les Taules 3 i 5 i la que figura a la Taula 5 troba la seva explicació tant en la diferència de fonts de procedència, com en què part de les dades que figuren en aquesta darrera provenen d'una font parcial com es un Eslim, amb tota la relativitat que això comporta. Ja es sabut que en les fonts de caire fiscal sols hi figuren els individus objecte d'atenció de la fiscalitat i mai aquells econòmicament més febles. Aquest factor és el que pot decantar la balança de la fiabilitat cap a la Taula 5 pel fet de procedir de dades dels propis Col·legis. Sobre aquest aspecte aplicat a altres oficis, veure: Margalida BERNAT i ROCA "L'Ofici de Ferrers. Algunes referències històriques (S. XIII-XVIII)" B.S.A.L. 49 (1993), 169-216, especialment 176-181.

22 A.R.M. - AA. 541,4 - f. 9v-10.

23 A.R.M. - AA. 541,4 - f. 16v-17.

24 A.R.M. - AA. 541,4 - f. 60.

forans havien de pagar 4 L. i 8 L. respectivament. Argumentaven, a més a més, que la caixa de Ciutat recaptava un terç dels bans que s'imposaven a la Part Forana, així com el muntant de les almoines de la confraria, considerant que amb aquest ingressos ja contribuïen suficientment a les despeses de l'Ofici²⁵. Malgrat la negativa dels teixidors de la Part Forana i donat que el plet amb els paraires encara restava obert, s'arbitraren mesures extraordinàries per recaptar fons. Les solucions consistiren en repartir un tall intern d'un sou per teler a pagar cada mes, imposar un dret de «*tant per peça*» obrada segons la seva qualitat i, per tal d'acallar les veus foranes, en augmentar les almoines de Ciutat a 17 s. 4 d., tot mantenint els 8 s. 8 d. a les viles i ciutat d'Alcúdia²⁶. A 1598, no es sap si encara com a rêmora d'aquest deute o conseqüència d'haver-ne contret un altre, hi havia pendent un pagament de 60 L. Es proposà satisfer-lo mantenint el dret per peça o teler, però finalment es va resoldre «*que se encarregas dit Offici per ara 200 L. lisament y si no es trobe per emprestech, se prenguen de.les mil liures, 200 L. fins Pascua proxime venidora*»²⁷.

Al segons cas es corresponen els fets de 1584, protagonitzats pels paraires. En aquesta data, ja feia temps que els confreres de diferents viles es negaven a seguir contribuint amb l'almoïna a la caixa de la Confraria de Sant Bartomeu²⁸. El deute acumulat arribà a sumar la quantitat de 938 L. Òbviament, el Col·legi de Paraires arribà a un moment en què va decidir fer efectiu aquest deute i des de Ciutat es va executar un segrest general de penyores entre tots els confreres forans que resultaven deutors²⁹. Si es té en compte el nombre d'aquests, 92 paraires d'un nombre aproximat al que indiquen les Taules 3, 4 i 5³⁰, i que la quota de la confraria era de 8 s. 8 d. anuals, a raó de 2 d. cada dissabte, resulta que cada confrere devia 10 L. 19 s. equivalents a un temps de deute acumulat de 23 anys (!). Cal tenir present que si bé una almoïna de 2 d. no era una sagnia setmanal excessiva, la seva acumulació sí que esdevenia en una forta càrrega³¹.

3. El procés de segregació: La vila d'Inca, capdavantera.

Dissortadament, i amb la documentació que s'ha tengut a l'abast, no és possible referir passa a passa el procés de segregació. Com a contrapartida, sí que es tenen prou dades (Taula 1) com per comprovar que Inca és la que marcà la pauta amb la que es regiren la pràctica totalitat de les viles de la Part Forana per dur endavant els seus propis processos de separació.

25 A.R.M. - AA. 541,4 - ff. 76-77.

26 A.R.M. - AA. 541, 4 - ff. 80-80v.

27 A.R.M. - AA. 542, 4.

28 QUETGLAS *Los Gremios de Mallorca*, p. 177. El Col·legi de Paraires, encara que tenia una sola confraria, els patrons eren dos. Originalment, la titularitat havia estat de Sant Bartomeu. Emperò, arrel de què a 1342 es dugueren a Mallorca les relíquies de Santa Pràxedes, l'adoptaren com a segona patrona.

29 A.R.M. - AA. 541, 6 (2) - f. 1-12.

30 Veure n. 20.

31 Onofre VAQUER BENASSAR *Una sociedad del antiguo Régimen: Felanitx y Mallorca en el S. XVII* - Mallorca, 1987, pp. 477-488, Apèndice 37: Precios y Salarios. Fent un mostreig de les dades recollides per l'autor, es tenen els següents indicadors: a 1581, el jornal d'un mestre picapedrer era de 6 s. 6 d. mentre que el d'un manobre era de 4 s. A 1583, el jornal d'un mestre fuster era de 6 s. Teixir una cana de cordellat, el mateix any, suposava 2 s. Entre 1580 i 1585, el preu d'un quartà d'oli era de 9 s. i el d'un quarter de vi, 2 s. 6 d.; una gallina costava 5 s. A 1582, una somera valia 5 L. 10 s. mentre que el preu d'un mul era de 25 L. A 1586, per 3 L. es tenia un porc.

Es sap que a 1580, l'Ofici de Paraires d'Inca ja actuava separatament del de Ciutat i que el 31 de juliol de 1590 ja comptava amb capítols amb els que administrar-se plenament per si mateix³². No va esser fins 1592 que una altra vila, Pollença, es decidí a fer el mateix, rebent ràpidament el recolzament de Manacor, Artà i Sineu. La reacció del Col·legi de Ciutat tot oposant-se, va esser tant més forta per quant en aquest any els paraires d'Inca rebren la definitiva aprovació del seus capítols per decret³³. Aquest fet determinà que el Col·legi de Ciutat, després de varis plets perduts a la Real Audiència, apel·làs al "Supremo Consejo de Aragón", tot cercant una doble finalitat: anul·lar els capítols d'Inca i, a partir d'això, frenar la segregació de les altres viles. Emperò, la maniobra li va sortir malament, tota vegada que el "Supremo Consejo de Aragón" va fallar a favor d'Inca: 7 de maig del mateix 1596, amb confirmació del 25 d'abril, es sentencià que «els dits parayres de la villa de Incha poden fer nou col·legi en dita villa mitjançant decret»³⁴, restant així obert el camí pels paraires i teixidors de les altres viles.

El coneixement que es té de l'evolució del procés dels paraires de Manacor facilita, mitjançant dades indirectes, algunes notícies de com havia estat el d'Inca. Va esser en un consell de 25 de juny de 1596, celebrat a l'església dels Dolors, els paraires de Manacor es sumaren a les demandes de segregació. Val a dir que en el seu cas, en realitat el que pretenien era una desvinculació completa, tota vegada que, aleshores, ja comptaven amb confraria pròpia (amb l'advocació de Sant Bartomeu). El que volien era deixar de pagar la caritat a la confraria de Ciutat i «no haver de anar en dita ciutat per bollar qualsevol drap lo que es en gran dany e periuci tenint nosaltres en la present Isglesia capella dedicate en honre y honor del gloriós Sant Bartomeu». L'argument fonamental que adduïen els paraires de Manacor era el de què a Inca «no paguen ni tenen res que pertir ab los sobreposats de Ciutat [...] y poden bollar draps», a el que afegien el poder «fer sobreposats cade any de la manera que.s fa en Ciutat», tot aspirant a aconseguir el mateix³⁵. Per si fos poc, es considerava legítim assolir aquestes metes tant i més quan una nova sentència de 7 de maig de 1596 ho havia tornat reconèixer als paraires d'Inca³⁶.

El 20 de juliol de 1596 s'incorporaren a les demandes els teixidors de Pollença³⁷ i el 16 d'agost del mateix any, els paraires de Pollença donaren una passa endavant en el seu procés presentant al Regent de la Reial Audiència unes «Ordinacions» que havien fetes per a què les aprovàs. El cas és que, abans d'aquest tràmit, ja les havien publicades a la vila, amb la conseqüent protesta de Ciutat, que aprofità el fet per demanar la seva derogació, emprant com a principal raó de força que, en cas d'aprovar-se, el Col·legi es veuria sèriament perjudicat al perdre els ingressos per dret d'examen³⁸.

La postura dels confreres de Ciutat, amb plet obert contra totes les viles esmentades,

32 A.R.M. - AA. 541, 41bis. Com bé ho indica l'expressió "bis", es tracta d'un expedient recentment classificat.

33 A.R.M. - AA. 542, 8 - f. 20.

34 A.R.M. - AA. 541, 31.

35 A.R.M. - AA. 541, 34.2 - f. 1-1v.

36 A.R.M. - AA. 541, 3 - f. 34.

37 A.R.M. - AA. 541, 35.

38 A.R.M. - AA. 541, 34 - f. 1-2.

no va fer sinó endurir-se quan, el 13 d'agost de 1598 varen esser Felanitx i Llucmajor les que també demanaren segregar-se³⁹. En aquest any, el panorama de la Part Forana era el d'un clam per a la segregació, bé fos perquè es demanava que es respetàs la ja obtesa, bé perquè s'estava tramitant, bé perquè una nova vila s'incorporava a les demandes.

D'aquesta manera és té que, a causa d'un plet teòricament obert entre els teixidors de llana de la Part Forana contra els de Ciutat, es va convocar un consell al que assistiren els següents representants: Jaume Puig, com a notari i escrivà dels forans; Pere Rodríguez, paraire, i Martí Gil, teixidor, per Manacor; Miquel Alomar, paraire, per Sineu; Miquel Gili, paraire, per Artà; Antoni Fe i Antoni Benejam, teixidors, per Alcúdia; Antoni Bertran, teixidor, per Inca; i Antoni Comelles, teixidor, i Jaume Gelebert, paraire, per Pollença⁴⁰. La resolució que es va adoptar va esser la de cursar una petició conjunta de segregació i capítols que es va presentar al lloctinent Fernando Çanoguera⁴¹. Com a resultat de tal petició, Inca va esser la vila més beneficiada, ja que en concret es sap que els «*paratores villa Incha media regia sententia obtinerunt potestatem habendi confratriam per se separatam a confratria paratorum Maioricarum*»⁴², tot reforçant declaracions anteriors⁴³. Això va permetre que tot el conjunt de viles insistís i que es refermàs la determinació de «*separar.se y segregarse [...] de la Ciutat y abstenir.se de aqui al davant de pagar y contribuir en dita confraria de la ciutat y axi poder encantar y fer examen, y bollar y fer tot lo que acostumen fer los sobreposats de dits Officis*»⁴⁴. A més a més, i també com a aportació dels teixidors d'Inca si ha d'afegir que igualment es demanava la supressió de la «*cerca*» o visita periòdica que havien de realitzar els sobreposats de Ciutat per inspeccionar obradors, telers i draps⁴⁵, tot dient que havia de fer-se «*per exempte y libera volensa com la dita villa de Incha y les botigues y mestres de ella conforme cert privilegi*»⁴⁶. Sembla que, lentament, tot es va poder resoldre i s'anaren concedint paulatinament les tan demandades segregacions, però no sense que Ciutat imposés tot tipus d'entrebancs, com la restricció de què a la Part Forana només es teixissin estamenyes i escots, segons disposició de 19 de setembre de 1598⁴⁷.

Altra dada prou interessant és que, sumats al teixidors de llana que duïen endavant la seva segregació, es troba a partir d'aquest moment els teixidors de lli o, almanco, en el cas de Pollença⁴⁸ i Manacor. No es té, pel moment, cap referència concreta per Inca i ni de la majoria de les altres viles, però es ben factible que també actuassin conjuntament teixidors de llana i lli, ja que sembla que la diferenciació taxativa que es feia a Ciutat, no era tan clara a la Part Forana. A tall d'exemple, i per manca de localització de les Ordinacions que es degueren redactar per Inca, es pot veure aquesta absència de diferenciació en els «*Capi-*

39 A.R.M. - AA. 542, 9 - f. 59.

40 A.R.M. - AA. 542, 8 - ff. 1-1v.

41 A.R.M. - AA. 542, 8 - f. 5.

42 A.R.M. - AA. 542, 8 - f. 22v.

43 A.R.M. - AA. 542, 8 - f. 9v.

44 A.R.M. - AA. 542, 8 - f. 27.

45 BERNAT i ROCA *Els "Ill mesters ..."*, pp. 38 i 137-141

46 A.R.M. - AA. 542, 8 - ff. 71-71v.

47 A.R.M. - AA. 542, 8 - f. 15v.

48 A.R.M. - AA. 541, 34.

tols dels teixidors de Manacor», decretats el 10 de març de 1597 i que s'inicien amb una declaració tan explícita com «*Per quant los teixidors de llana y de lli de la villa de Manacor tenen col·legi per si separat i distint dels col·legis de teixidors de llana y de lli de la present Ciutat de Mallorcares [...]»*⁴⁹. La suposició del paper desenvolupat pels teixidors de lli d'Inca és tant més verosímil quan es té en compte que es tracta d'un col·lectiu de menestrals prou important, que des de 1333 tenien al seu càrrec el manteniment d'una làmpara «*que acostumen tenir encesa davant l'altar de la capella de Sant Joan*», a la parròquia vella⁵⁰ i que solien assistir als consells que els teixidors de lli, i menestrals en general, de la Part Forana realitzaven de tant en tant a l'església de Sineu, com és el cas de la ben coneguda reunió de 1581⁵¹.

4. Les repercussions.

A partir de què el seguici de segregacions s'anava fent més gran i que aquestes s'anaven consolidant, els Col·legis amb seu a Ciutat intentaven mantenir la seva hegemonia per diverses vies. El seu interès en conservar-la no naixia del fet de la pèrdua de confreres en sí mateix, sinó en el de la d'ingressos per conceptes tan diversos com confraria, cartes d'afermament, exàmens i bans, a més també deixar de tenir un cert control de part de la producció.

Tota vegada que les apel·lacions cercant la derogació dels Capítols i Ordinacions de les viles que ja comptaven amb ells eren inviàbles, ja que la sentència era de caràcter inapel·lable, es cercaren altres alternatives per frenar el procés, com, per exemple, relançar velles disputes. Una d'elles va ésser revifar una antiga polèmica entorn de l'anomenat «*dret del llanerol*», que consistia en què tota persona que treballàs o obràs llana, especialment si eren teixidors, havia d'efectuar un pagament de 2 d. cada dissabte al Col·legi de Paraires, independentment de què formàs o no part de la confraria. Ja a 1478 hi havia hagut un cert rebombori sobre si els teixidors havien o no havien d'abonar aquest dret. En aquella ocasió, s'acudí a l'àrbitre de Ferran "El Catòlic" que fallà a favor dels paraires, tot confirmant un privilegi atorgat pel seu pare, Joan II⁵². Amb la segregació, el novell Col·legi de Paraires d'Inca es considerà autoritzat a percebre aquest dret a la vila, cosa que va ésser impugnada pel Col·legi de Ciutat, que sostenia que era ell i sols ell qui el podia recaptar. Hi hagué plet i la sentència donà la raó als paraires de Ciutat⁵³. Ara bé, la cosa no acabà aquí i encara a 1612 hi havia tensions entorn a la «*dret del llanerol*», en contra del qual es dirigiren diverses protestes i reclamacions al rei Felip III, fent que aquest recabàs informació sobre el tal dret, tota vegada que reconeixia que, a partir de les notícies que en tenia n'estava considerant la supressió perquè «*[a] demas de encarecerse los paños con esta ocasión y redundar en daño de los pobres que padecen la carestia, ay entre los dichos continuamente pleytos y diferencias en que se gastan execivas cantidades*»⁵⁴.

49 A.R.M. - Presidals Decrets 1597-1599, ff. 51-59. Publicats a: Ramon ROSSELLÓ VAQUER/Onofre VAQUER BENNÀSSAR *Història de Manacor. Segle XVI*. Mallorca, 1991, pp. 169-175: Doc. I.

50 Gabriel PIERAS SALOM *Breu Història d'Inca* - Inca, 1986, p. 42.

51 PIERAS *Breu Història d'Inca*, p. 50.

52 A.R.M. - AA. 545, 8 - f. 8 i 27.

53 A.R.M. - AA. 542, 5.

54 Enrique FAJARNES "Curiosidades históricas" in *B.S.A.L.*, Tom VIII, 1899, pp. 64-68: Doc. XLXXI.

Una altra arma contra els Col·legis separats va esser «la bolla del redreç», element de control derivat de la «Bolla» o «Sagell» creat a 1376 per orde de Pere IV i que amb el «Redreç de la Draperia» duit a terme a 1456⁵⁵ passà a ser coneguda amb aquest nom. Consistia en un segell, al principi de cera i posteriorment de plom, que havia de figurar a la capsonada de les peces de drap, juntament amb els senyals dels mestres paraires, teixidors i tintorers que haguessin pres part en la seva confecció i es suposava que eren la garantia de la qualitat del drap. En el moment en que les diferents viles anaren assolint les seves respectives segregacions, a la capsonada de les peces començà a figurar-hi un nou segell: el del novell Col·legi juntament amb l'escut de la vila corresponent, com era el cas dels paraires d'Inca⁵⁶. En un principi, el Col·legi de Ciutat no es va immiscuir en l'ús d'aquesta nova marca, però, amb el temps, li serví d'excusa per actuar de bell nou contra els col·legis forans. Recordi's que una de les limitacions imposades a les viles era la de restringir la seva manufactura a escots i estamenyes: dos tipus de drap que, un cop teixits, no necessitaven altre acabat més que rentar-los, a diferència d'altres estofes que necessitaven amolinar, cardar i estirar⁵⁷. El 24 de setembre de 1587 ja s'havia donat un primer pas per a una revitalització dels «Capítols del Redreç» tot ampliant-los i ordenant que «tots los draps burells y stamenyes y scots y totes altra sort de roba que abans no es bollava de redres se fes bollar conforme esta disposats per los capitols de dita bolla», afegint que se'n fes crida i que, a més a més «haguen de entrar a obrador a.hon los haguen de donar los milloraments necessaris»⁵⁸. Com aquest aparellat comunament no es feia per manca d'infraestructures suficients a la Part Forana, serví per donar peu als paraires de Ciutat, que si disposaven d'elles, a negar-se a bollar els tals draps abans de sortir a mercat. Els paraires forans, encapçalats pels d'Inca, Pollença i Manacor demanaren el cessament d'aquesta discriminació. La resposta del col·legi ciutadà va esser la de què els escots i estamenyes de la Part Forana eren de «mala maestransa» i que admitir-los a bollar «redundaria en perjudici de los habitants del Regne». El conflicte es va resoldre amb uns capítols de concòrdia, segons els quals els adobs necessaris per al bon acabat dels draps en disputa es farien a Ciutat⁵⁹. Amb tot, aquest tipus d'enfrontament venia ja d'enrera. Per exemple, a 1577, el teixidor Guillem Comelles d'Alcúdia va esser multat pels paraires de Ciutat per haver-li trobat un cordellat sense canar ni bollar. Arrel d'això, va sortir a la llum que tots els draps que no havien de comparèixer a Ciutat no eren sotmesos a cap de les dues operacions, quant i més la de l'adobat. Els teixidors d'Alcúdia recabaren testimonis sobre l'afer i Michel Capdebou, teixidor de Pollença, va corroborar les declaracions dels d'Alcúdia, manifestant que si a les viles no s'adobaven els draps era per falta, entre altres coses, d'aigua i, a més a més, afegint-hi amb un cert to de desafiament que «si los sobreposats de la present Ciutat volen que bollen a de fora tenguin hy un llochtinent qui boll alla y pos una bolla de cera y conexer fa la roba de la Part Forana [...] axi com es fa en totes les parts de Spanya, com el testimoni diu haver vist y lo Offici tindria

55 Miquel José DEYÁ BAUZÁ "La implantación de la 'Bolla del Redreç': un aspecto del enfrentamiento entre mercaderes y artesanos en la Mallorca del siglo XV" in *Homenatge a Antoni Mut Calafell, arxiver*. Conselleria de Cultura, Educació i Esports - Palma de Mallorca, 1983, pp. 63-78.

Sobre el que va esser el «Redreç de la Draperia», veure: BERNAT i ROCA *Els "Ill mesters ..."*, pp. 50-52; 108-110 i 183-184.

56 A.R.M. - AA. 541, 41bis - f. 23.

57 BERNAT i ROCA *Els "Ill mesters ..."*, pp. 197-189.

58 A.R.M. - E.U. 1585-1587 - f. 501v.

59 A.R.M. - AA. 541, 41bis - ff. 20v-46.

mes guany que no te», paraules que varen esser corroborades per mossèn Pere Capdebou, també d'Alcúdia, que ho acompletà dient que amb més de 60 anys no havia vist altra cosa que la que es venia fent⁶⁰.

Ara bé, la solució de la concòrdia va esser més fictícia que no real, ja que restava pendent el tema del manca d'infraestructures, que suposaven encara una certa dependència envers Ciutat. Així, a 1628, l'Ofici de Paraires de Ciutat especificava que els paraires de la Part Forana encara duïen els seus draps a Ciutat per «*poder acabar de perfeccionar aquelles*»⁶¹. És a dir, que els paraires i teixidors de la Part Forana depenien de la bona o mala voluntat dels de Ciutat per a l'adobat dels seus draps, que, lògicament, sempre es veïen posposats enfront dels de producció ciutadana.

Cal tenir present que l'aparellat dels draps exigia almenys dos tipus d'instal·lacions bàsiques: molins drapers i tirador, al marge de la necessitat d'aigua. Això no vol significar una total inexistència de molins drapers a la Part Forana, sinó que aquests es donaven de forma aïllada, molt probablement insuficient i que es trigaren uns quants anys en disposar amb certa abundància d'ells. Artà, amb Ofici de Paraires segregat des de 1589⁶² comptava amb alguns d'aquest molins des de l'Edat Mitja o, almenys, en funcionava un a 1403⁶³ i es multiplicaren al llarg del S. XVI⁶⁴. Però per una vila rica en llanes com Felanitx, de la que es coneix l'evolució del nombre de paraires entre el S. XV i el S. XVII⁶⁵, no es té cap notícia de molí draper, si bé no va obtenir la segregació fins 1684⁶⁶. En el cas concret d'Inca, malgrat haver encapçalat el procés, no és fins el Cadastre de 1693 que es tenen les primeres notícies de l'existència d'un tirador⁶⁷ i d'un molí draper⁶⁸ en mans de l'Ofici de Paraires d'aquesta vila, escindit del de Ciutat des de 1592. O sigui, que es va haver de menester pràcticament un segle per aconseguir l'equipament necessari per una producció realment independent.

Un darrer front d'atac va esser el tema del dret d'examinar de mestre per part dels col·legis forans. Aquesta era una prerrogativa a la que els col·legis de Ciutat no volien renunciar de cap manera. D'una part, perquè suposava una manera de controlar el nombre de competidors, mitjançant l'exercici de vet a la creació de nous mestres; d'altra, perquè el fet d'examinar-se en el col·legi de Ciutat implicava haver de cotitzar a la seva confraria. D'aquí que, a 1584, un dels retrets que va fer el Col·legi de Teixidors de Llana de Ciutat als teixidors d'Alcúdia a l'iniciar el seu procés de segregació, va esser el de recordar-los que eren

60 A.R.M. - AA. 540, 29- ff. 1-4v.

61 A.R.M. - AA. 545, 4 - f. 13v.

62 Antoni GILI Artà en *el Segle XVI* - Mallorca, 1993, p. 226.

63 Antoni GILI FERRER Artà en *el S. XV*. Palma de Mallorca, 1983, p. 197.

64 GILI Artà en *el segle XV*, pp. 169-177. Es té notícia dels següents molins drapers, per ordre cronològic: a 1492, un molí de Danuel Pelegrí; a 1507, un de Gabriel Carrió; 1 1520, un d'Antoni Dameto; a 1528, un de Pau Blanquer; a 1555, un d'un altre Pau Blanquer, net de l'anterior; i a 1577, dos molins drapers de Jaume Pasqual.

65 Onofre VAQUER BENASSAR *Una sociedad del antiguo Régimen. Felanitx y Mallorca en el siglo XVII/1* - Mallorca, 1987, p. 345. Al S. XV hi havia 4 paraires, que a la primera mitat del S. XVI ja eren 6 i augmentaren fins 19 a la segona mitat. Al S. XVII, sumaven 28.

66 VAQUER *Una sociedad .../1*, p. 395, n. 242.

67 A.R.M. - Diputació 1.255 - f. 1.695. Aquest tirador es va valorar en 150 L.

68 A.R.M. - Diputació 1.255 - f. 1.679. Dit molí draper va esser taxat en 90 L.

examinats a Ciutat i que depenien dels sobreposats d'aquesta⁶⁹. Possiblement en el mateix sentit és com s'hauria d'interpretar la manifestació dels ferrers de Sineu, quan a 1588 i en mig del seu propi procés de separació, exclamaven que eren «*confreres forsats*» de Ciutat⁷⁰. Aquest afany de control de Ciutat encara bategava a 1602, any en el que els paraires de Manacor varen esser requerits a presentar a la Reial Audiència el seu Llibre d'Exàmens perquè, segons el Col·legi de Paraires de Ciutat, aquests eren il·legals, malgrat que en el decret de separació del col·legi manacorí, obtés el 5 d'octubre de 1596, es reconeixia aquest dret en les mateixes condicions que el tenia Inca⁷¹.

5. Dos exemples d'Ordinacions: Els Capítols dels Paraires d'Inca i els Capítols dels Teixidors de Manacor.

Una de les funcions de les Ordinacions era la de dotar als corresponents Oficis i Col·legis d'una organització, una estructura jerarquitzada i una normativa que regulàs determinats aspectes tècnics, al marge de què pogués contenir o no alguns articles relacionats amb la solidaritat dels seus membres entre sí, així com la fixació dels seus actes de pietat i devoció religiosa o, fins i tot, festius⁷².

És per això que, bé en el mateix any d'obtenció del decret de segregació o bé a l'immediat, es procedia a la redacció d'uns capítols que, en aquest cas concret, a més d'aportar tot el que ja s'ha enunciat també venien a conferir una entitat jurídica a la novella institució. Des d'anys enrera es coneixen els textos d'algunes d'aquestes Ordinacions, però no ha estat fins el present que s'ha començat a fer-ne un buidat sistemàtic que fes accessible la informació en elles continguda. Aquesta afirmació és vàlida pel període en què els Col·legis es centralitzaven a Ciutat i és encara més vàlida a partir de les segregacions, ja que no ha estat fins fa relativament poc que s'ha començat a posar esment en aquest aspecte tan fonamental de la organització del treball.

Pel cas concret de l'activitat tèxtil es compte amb dos bons exemples de com els col·lectius de la Part Forana donaren compliment a la redacció d'Ordinacions: es tracta dels *Capítols dels Paraires d'Inca*, decretats el 31 de juliol de 1590⁷³ i dels *Capítols dels Teixidors de Manacor*, decretat el 10 de març de 1597⁷⁴. Uns i altres, analitzats conjuntament, permeten conèixer bastants dels temes que preocupaven als menestrals per a qui varen esser redactats.

Els «*Capítols dels Paraires d'Inca*» presenten una voluntat d'estructuració d'un Col·legi el més complet possible, així com a una jerarquització bastant estricta que condueix a una forta definició de la cúpula dirigent. D'aquí que es comenci a parlar d'ells tot partint del «*regiment*». Aquest havia de constar de dos sobreposats, vuit consellers o prohoms i un «*sorgidor*» o sortidor de la llana. Ni clavari ni oïdors de comptes, ja que aquest càrrecs eren assu-

69 A.R.M. - AA. 541, 13 - ff. 1-3.

70 A.R.M. - AA. 541, 22 - f. 4v.

71 A.R.M. - AA. 542, 11 - ff. 1-6.

72 Sobre aquest darrers aspectes, veure: Margalida BERNAT i ROCA/Jaume SERRA i BARCELÓ "Entre el treball i la festa (Segles XIV-XVII)". *Actes de les XI Jornades d'Estudis Històrics Locals: Espai i temps d'oci a la Història*. Institut d'Estudis Balearics - Palma de Mallorca, 1993, pp. 279-292.

73 Es tracta d'un expedient citat a la n. 31. En el present apartat, les referències es donaran dins text, indicant entre parantesi foli i capítol d'interès.

74 Són els ja citats a la n. 48. En aquest apartat, la referència es donarà indicant el capítol d'interès entre parantesi en el text.

mits pels dos prohoms majors del consell (Cap. 2). Aquest tret jeràrquic és tant més marcat, per quant, a l'hora de la preeminència, s'estauí que els primers llocs havien d'esser dels majors en edat encara que fossin prohoms i no sobreposats (Cap. 4). L'habilitació de càrrec s'havia de fer cada 3 anys per Santa Maria de setembre (Cap. 5) i sols podien esser insaculats els membres idonis que no haguessin exercit cap càrrec o que en fes dos des de la darrera vegada en el cas d'haver exercit de sobreposat o només un si s'havia estat sortidor (Cap. 3), disposant-se una bossa per cada càrrec: en la de sobreposats hi havien d'entrar no més 6 noms, en la de prohoms no més 30 i en la de sortidor tampoc més de 6, per evitar que sortissin elegides «*persones insuficients*» (Cap. 9). Tal detallisme no deixa d'esser curiós en un col·lectiu que, a partir de les dades a l'abast, previsiblement devia comptar amb poc més d'una vintena de membres i que sols es fa comprensible des d'una perspectiva de futur. L'extracció s'havia d'efectuar el diumenge següent al Nom de Maria i en presència del batle reial (Cap. 10). La possible negació a acceptar un càrrec s'intentava evitar amb la fixació d'un ban de 5 L., des les que un terç ingressarien al Patrimoni Reial i els dos terços restants a la caixa del Col·legi. L'únic eximent era caure en la incompatibilitat de càrrec: si l'elect era «*balle, sindich, jurat y mostassaf*» havia de renunciar a formar part del regiment (Cap. 13). Eren funcions dels sobreposats i dels prohoms «*judicar y provehir*» en les coses pertinents els dies assenyalats que eren els dimecres i els divendres (Cap. 25); convocar consell i era necessària l'assistència d'almanco dos terços de la comunitat, podent-se apropar les determinacions per dos terços dels presents (Cap. 12) i constituïen també l'orgue d'apel·lació, especialment els sobreposats (Cap. 29). Corresponia al sobreposat major acollir en el seu domicili la Casa de l'Ofici i custodiar-hi «*los llibres, actas y altres scripturas tocants a.n.el. matex collegi y confraria*», havent d'entregar una clau al sobreposat menor (Cap. 31).

A l'entorn de qui podia formar part del regiment es fa indispensable fer-ne un comentari sobre la qüestió de les incompatibilitats: totes i cada una de les funcions públiques que es contempen suposaven que el individu que l'ostentàs necessàriament havia de pertànyer a la «*ma major*» i això implicava la possessió de béns amb un valor cadastral superior a les 1.000 L. Es té, per tant, que els paraires, o almenys els qui pertanyien a la cúpula de l'Ofici, havien de formar part del 53,70 % de pobladors d'Inca que, segons dades de l'Estims de 1576, integraven la ma major de la vila⁷⁵. Conseqüentment, quan es parla de «*persones idonees*» i del que s'anomenen «*persones insuficients*» per esser insaculats per alguns dels càrrecs del regiment, el que s'està establint no és un perfil de qualificació professional, sinó preferentment el d'un potencial econòmic.

Aquest plantejament obliga a reflexionar sobre els orígens i les causes del moviment segregacionista. Rest a clar que, pel moment, sols es pot parlar a tall d'hipòtesi tota vegada que no existeixen estudis sobre el paper que jugaven els menestrals forans en els esdeveniments polítics i socials de les diverses viles. No es tracta sols de la quantitat absoluta d'artesans, sinó del seu pes en el conjunt de les oligarquies vilatanes i de les lluites pel control del poder. D'altra banda, tampoc està estudiada la relació de diversos artesans amb cavallers propietaris de grans territoris forans. Les notícies a l'abast, tot i esser encara fragmentàries, presenten un panorama que té més a veure amb una planificació que amb la casualitat.

Així, per exemple, cal no perdre de vista l'actuació dels menestrals durant l'Aixecament Forà respecte dels paraires. Tampoc es poden obviar les relacions dels artesans amb les banderies dels S. XV, XVI i XVII, especialment significatives a la Part Forana. Tot demostra com part dels artesans forans aviat s'integraren a les oligarquies enfrontades pel control de

75 Pere de MONTANER/Antònia MOREY "Notas para el estudio de la mano mayor mallorquina durante los Siglos XVI y XVII". *Estudis Baleàrics*, núm. 34, 1989, pp. 71-90.

les viles i que, a la vegada, havien de mantenir relacions molt estretes amb grans propietaris que els abastien de llana. Fins quin punt influïren tots aquest aspectes en el procés de segregació sols es comença a intuir. Emperò, és altament revelador que les viles amb Col·legi segregat de manera primerenca a finals del S. XVI siguin, almenys en part, aquelles amb una incidència rellevant de propietaris de la «*ma major*» que, a la vegada, disposaven de mercats de prestigi i amb una relativa baixa incidència de la propietat senyorial en aquells moments (Mapa 3).

Menys particularitats presenten els temes d'aprenentatge i promoció. Es preveu un període inicial de quatre anys a complir íntegrament sots pena de 10 L. a repartir, com els restants bans, a terços: Patrimoni Reial, caixa de la comunitat i acusador (Cap. 20). Obligatòriament s'havia de fer carta d'aprenentatge en poder de notari, abonat pel tràmit 10 s. l'aprenent i 2 s. el mestre (Cap. 21). A l'hora d'encartar, es donen mesures discriminatòries, vedant-se l'admissió de lliberts, fills de lliberts o els afectats per «*altres tacas*».

Mestres i fadrins (no surt el terme mosso o aprenent) formaven part de la confraria: els mestres pagaven una caritat de 4 s. 4 d. (Cap. 14) i els fadrins, mitja confraria o sigui 2 s. 2 d. però a final d'any (Cap. 18). També es comptava amb què els fadrins contribuïssin en el pagament dels talls interns amb «*la mitat de lo que sera dividit per botiga*» (Cap. 18).

Com a mesura de protecció dels drets del Col·legi, es va estipular que cap «*llanero*» o traficant en llanes «*de la present vila d'Inca haia de tenir en se case parayre emtres y no resmenys; que pagui confraria 8 s. 8 d.*» i que «*sense esser mestre o tenir mestre en se case ningu pusca obrar llana sino per sa propia casa y familia*» (Cap. 19). Una disposició que, ben lluny de suposar la implantació d'una norma restrictiva a la vegada que de protecció, no fa sinó recollir el que el rei Sanxo ja havia ordenat al respecte a 1315⁷⁶.

En quan als «*Capítols dels Teixidors de Manacor*», el que primer cal ressaltar, malgrat ja s'hagi indicat en un altre paràgraf, és que es tracta d'un Col·legi de teixidors de llana i de lli ensem, sense donar-se la separació entre ambdues activitats característica de Ciutat i d'altres contrades. Aquest és un fet que determina que els Capítols resultants de la segregació tinguin algunes característiques diferencials en relació als d'altres contrades.

El tema de l'aprenentatge és un dels que més capítols va merèixer. En primer lloc, es va fixar que havia de tenir una durada de 4 anys, dels que no se'n podia fer gràcia alguna, estipulant-se un ban de 3 L. en cas d'infracció. Tot mestre o mestressa podia acollir lliurement l'aprenent o aprenenta que volgués, però havia de donar part del fet als sobreposats que, més protocol·làriament que altra cosa, havien de donar el vist-i-plau (Cap. 9). En cap cas es podia prendre mosso o mossa si procedia d'un altre obrador en el que no hagués acabat el període d'aprenentatge, suposant un ban de 3 L. el quebrantar aquesta norma (Cap. 2). Obligatòriament, s'havia de firmar una carta d'afermament amb un cost total de 14 s. dels quals 10 s. eren per a la caixa de la confraria i 4 s. constituïen el salari del notari que registràs la carta (Cap. 11).

Finalitzat el període d'aprenentatge no s'especificà que s'hagués de fer el fadrinatge, per la qual cosa es procedia a passar l'examen de mestratge, previ pagament de 5 L. si s'era fill o filla de mestre o mestressa o de 2 L. 10 s. en els altres casos (Cap. 12). La superació d'aquesta prova era la condició general per «*plantar teler*» que és tant com tenir botiga oberta (Cap. 13).

Automàticament, s'entenia que s'entrava a formar part de la confraria de l'ofici i, consegüentment, s'havia d'abonar la «*caritat*» o «*almoïna*», que es fixà en la quantitat corrent de 8 s. 8 d. anuals en quotes de 8 d. cada dissabte, havent-se d'entregar penyores en cas d'im-

pagament (Cap. 33). S'entenia que els ordidors i ordidores també eren membres de la confraria, però la seva quota era només de la mitat: 4 s. 4 d. anuals a raó d'1 d. cada dissabte (Cap. 23).

Com era costum en tot Col·legi, era del col·lectiu de mestres d'on sortien el membres que formaven el «*regiment*», integrat per 2 «*sobreposats*», un nombre indeterminat de «*prohoms*», un «*clavari*» i un «*oïdor de comptes*». La seva elecció s'havia de fer en la festa de la Patrona, que era la Mare de Déu de l'Esperança i no assistir a l'acte d'elecció sense motiu justificat implicava una pena de 5 s. (Cap. 4). La insaculació per a l'elecció d'aquests càrrecs es feia un pic cada dos anys, podent-se habilitar només aquells mestres que es considerassin idoni (Caps. 2 i 3), amb el condicionant de què cap elect podia negar-se a assumir el càrrec pel que hagués sortit, baix pena d'un equivalent al salari que hauria d'haver cobrat en l'any d'exercici (Cap. 24). Les obligacions de cada un dels membres d'aquest regiment eren les habituals, presentant-se algunes particularitats només pel que fa als sobreposats: Com els de qualsevol altre ofici, havien de vigilar el compliment de les normes tècniques pròpies de l'ofici, així com dur a terme la cerca sobre cases (s'ha d'entendre obradors), peses, calestons i pintes, un cop al començament del deu manament i després cada quatre mesos (Caps. 5 i 6). Emperò, donada la doble especialització del Col·legi i per tal d'evitar suspicàcies i malentesos innecessaris, es va preveure que el càrrec de sobreposats major fos alternativament un any un teixidor de llana i un altre any un teixidor de lli (Cap. 2) i, tot reforçant aquest esperit, a l'hora de fer la cerca, si el sobreposats de torn era el de llana havia d'anar acompanyat de dos prohoms dels teixidors de lli i viceversa (Cap. 5 i 6).

Evidentment, una de les principals preocupacions era el de la vigilància de la qualitat, havent-se de sospitar que el frau més comú era el de no complir amb el nombre de fils necessari segons el tipus de teixits, tota vegada que és l'únic que apareix clarament tipificat i que es castigava amb 3 L. de ban (Cap. 18). Amb tot, no devia esser aquest totsol i en prevenció dels que es poguessin cometre es va ordenar que qualsevol d'ells fos responsabilitat del teixidor i que la seva esmena anàs a compte d'aquest (Cap. 32). En general, només es preveuen penes de caràcter pecuniari, el cobrament de les quals s'havia de repartir per terços: un pels sobreposats com a part del seu salari, un a la caixa de la comunitat i un altre al Patrimoni Reial (Cap. 24 i 41). Els bens de la comunitat s'havien de guardar en una arca amb tres claus que eren custodiades separatament pel sobreposat major, el prohoms major i el clavari (Cap. 35).

El tipus d'obratge que es considerava legítim i propi del Col·legi era el mateix que es realitzava a Ciutat, sense cap diferència, a no esser les derivades de les dues especialitats i altres factors diferenciadors de caire intern (Cap. 16 i 26). Com a garantia de la bona qualitat i bona «*mestrans*», els teixits fets en els obradors locals havien de dur la «*bolla*» amb els símbols propis del Col·legi de Manacor (Cap. 31) i per obtenir aquest senyal, els teixits havien de passar inspecció a la Casa de l'Ofici (Cap. 32).

En altre paràgraf ja s'ha fet al·lusió a la important presència de dones: aquestes també podien obtenir el grau de mestresses tot superant el període d'aprenentatge corresponent i l'examen, i gaudien dels mateixos drets i deures que els mestres. A més d'això, també es contemplava el cas d'aquelles dones que es trobassin amb el marit que, essent mestre, es trobàs fora del Regne o hagués mort. En el primer cas, es podien fer càrrec de l'obrador tot el temps que duràs l'absència. En el segon, només per temps d'un any i sempre que hi hagués un «*fill mascle*» disposat a seguir l'ofici del pare i que s'examinàs en el termini d'un any. També es disposava que es fes el mateix en el cas de «*donselles filles de mestres y mestresses en lo que a ellas sera permes fer*» (Cap. 15). Cal fer algun comentari a aquestes darreres disposicions. En primer lloc, s'ha de dir que el fet de permetre que la muller en

cas de mort o absència del marit es fes càrrec de l'obrador no és una pràctica aïllada i que, concretament, en el sí dels Oficis tèxtils era bastant habitual⁷⁷. El que no deixa de cridar l'atenció és el fet de què el tractament de la presència de dones en el seu sí es presenti tan igualitari, quan ja en altres oficis s'havia iniciat el procés d'expulsió d'aquestes mitjançant la negació de drets de mestresses que les equiparassin amb els homes en tant que mestres de l'ofici en qüestió⁷⁸.

Només falta fer esment d'una sèrie de disposicions encaminades a una finalitat ben concreta: la de garantir i potenciar el desenvolupament del novell Col·legi. Un dels medis per aconseguir-ho era el d'estimular l'augment del nombre de confreres. En aquest sentit, per una banda, es va estatuir que qualsevol mosso encartat a qualsevol lloc podia acudir a examinar-se a Manacor, sempre que aquesta fos la seva vila d'origen (Cap. 26). D'altra part, també es va determinar que qualsevol mestre de qualsevol altre lloc de Mallorca pogués «plantar botiga» només abonant 2 L. a la confraria del Col·legi de Manacor (Cap. 38). Recordi's que el dret d'examen estava fixat en 2 L. 10 s. . I, per últim, i també en el sentit quan no de manteniment del nombre de confreres, s'ha de remarcar la disposició mitjançant la qual, en cas de deixar l'ofici i no seguir cotitzant l caritat, només es podia tornar exercir si s'abonava la quantia de la totalitat de les quotes que s'haguessin deixat de pagar durant tot el temps que s'hagués vacat (Cap. 39).

Conclusió.

Paraires i teixidors, si bé no han estat artesans que hagin aportat cap innovació, com és el cas dels gerrers⁷⁹, ni hagin contribuït al renom d'industriosa d'Inca com és evident que ho han fet els sabaters, cal reconèixer-los el mèrit d'haver estat un dels primers col·lectius manufacturiers en rompre la dependència de Ciutat i erigir-se en Col·legi totalment separat.

Tot sembla indicar que els impulsors d'aquestes segregacions, en el sí de la manufactura tèxtil, varen ésser els paraires: un col·lectiu prou nombrós a la Part Forana cap a l'any 1584, a les portes d'iniciar-se el procés (Taules 4). En elles, els paraires es varen veure ràpidament secundats pels teixidors de llana, que en una primera estimació, apareixen numèricament com a menys representatius (Taula 2). Ara bé, un cop comparat el seu nombre més real amb el dels de Ciutat (Taula 4), es pot comprendre la seva reacció: sols recolzant-se en els paraires forans, que pràcticament doblaven els de Ciutat, tenien una possibilitat viable de segregarse. Cal també afegir que l'Ofici de Teixidors sempre va ésser menys populós que els

77 Margalida BERNAT i ROCA "Dones i treball. Algunes notes sobre la manufactura tèxtil a Mallorca (S. XIV-XVII)". *Lluc*, núm. 767, 1992, pp. 3(47)-7(51).

78 *El trabajo de la mujeres a través de la Historia*, Centro Feminista de Estudios y Documentación - Madrid, 1985, pp. 56-57. El S. XVI, arreu d'Europa, marcà l'inici de la separació de les dones del món dels oficis institucionalitzats, en un precés que culminarà en la seva gairebé total expulsió en el S. XVII.

Evelyne SULLEROT *Historia y sociología del trabajo femenino*. Ediciones Península - Barcelona, 1988, p. 68. La separació es durà a terme fins a tals extrems que s'arribarà a afirmar que el treball de les dones en el sí dels Col·legis és «deshonest i infamant».

Val a dir que, en el cas de Mallorca, quan es produí aquesta situació, ja a les darreries del S. XVII, els jurats no es mostraren conformes i declararen, pel cas concret de les teixidores de lli i tot referint-se a la seva capacitat que «no depende del sexo sino de la pericia y esto puede tenerla ansi mujer como hombre». Veure:

BERNAT i ROCA "Dones i treball ...", p. 4(49).

79 Margalida BERNAT i ROCA/Guillem ROSSELLÓ-BORDOY/Jaume SERRA i BARCELÓ "La ceràmica a pinzell d'Inca. Els materials del Convent de Santa Catalina de Sena. (Ciutat de Mallorca - S. XVII)". *II Jornades d'Estudis Locals d'Inca - Ajuntament d'Inca*, 28/29 d'abril de 1995 - Inca, 1996, pp. 181-196.

Margalida BERNAT i ROCA/Jaume SERRA i BARCELÓ "Els gerrers d'Inca al S. XVII. La renovació d'una artesanía". *II Jornades d'Estudis Locals d'Inca - Ajuntament d'Inca*, 28/29 d'abril de 1995 - Inca, 1996, pp. 209-236.

Ma. Magdalena RIERA FRAU/Margalida BERNAT i ROCA/Guillem ROSSELLÓ-BORDOY/Jaume SERRA i BARCELÓ *Triptic de l'Exposició «La ceràmica de pinzell d'Inca (S. XVI - XVII)»*. Casa de Cultura d'Inca - Ajuntament d'Inca/Museu de Mallorca, Abril-Maig, 1995.

paraires⁸⁰ i, juntament amb el fet d'haver estat llarg temps considerat com un únic ofici amb aquells⁸¹, gairebé sempre es trobà en una posició d'obligada dependència. Aquesta regla confirmada pel cas de Ciutat, sembla repetir-se amb idèntics paràmetres a la Part Forana. Aquest detall és tant més rellevant, per quant ve a confirmar, una vegada més, el procés de ruralització de determinades manufactures. En el cas de la tèxtil, com a conseqüència de què, al desplaçar-se fora de la ciutat, s'aconseguia un abaratiment de la producció i defugir uns controls de qualitat no sempre ben aplicats ni tampoc ben compresos. Aquest element és tan més important en el cas dels paraires perquè, con ja s'ha dit en altre lloc, són els qui encapçalen i tanquen tot el procés de manufactura, a la vegada que són els qui estableixen el nexa amb el món comercial, tant per alt (adquisició de matèries primeres) com per baix (comercialització tan interior com exterior de producte acabat) gràcies als seus contactes amb els drapers o altres mercaders i això quan no eren els mateixos els «*senyors del drap*»⁸².

El protagonisme dels paraires tanmateix no pot sorprendre. Ara per ara, es desconeix quin va ésser el seu pes específic en el govern de les Universitats foranes. Emperò la seva forta presència en el govern municipal de Ciutat és un bon indicador de quin és el paper que pogueren representar i el fet de què els paraires d'Inca preveïessin en els seus Capítols els casos d'incompatibilitat de membres del regiment amb càrrecs municipals com un fet natural no deixa d'ésser prou suggerent. A més a més, el seu nombre en el sí de les successives juraries de la Ciutat i Regne de Mallorca ja s'ha comentat en altra lloc i s'hauria de veure si es donà paral·lelament a la Part Forana. El cert és que, en el cas de Ciutat, gaudiren d'una important posició de força a l'hora d'elaborar i aprovar determinat tipus d'ordinacions i altres disposicions que fossin favorables als interessos del Col·legi, al marge de si eren o no beneficioses per a la totalitat del col·lectiu de menestrals implicats en la manufactura tèxtil.

El pes que podien arribar a tenir aquest interessos és, a hores d'ara, inabastable, tota vegada que per definir-lo correctament és necessari conèixer la xarxa de relacions i dependències entre els membres d'un mateix equip de govern i entre equips successius, així com establir les vinculacions que qualsevol d'ells pogués tenir amb l'explotació directa o indirecta d'obradors i la comercialització de draps i això val per a qualsevol altra manufactura. Per extensió, s'hauria de poder esbrinar com es donaven aquestes xarxes a la Part Forana i quin eren els punt de contacte amb les de Ciutat, amb tot el joc que això implica de dependències i categories. Emperò, aquí no és el lloc de fer-ho.

80 BERNAT i ROCA *Els "Ill mesters..."*, pp. 120.

81 BERNAT i ROCA *Els "Ill mesters..."*, pp. 53 i 83.

82 BERNAT i ROCA, *Els "Ill mesters..."*, pp. 190-196. Sobre l'existència i d'aquesta figura en relació a altres manufactures, veure: BERNAT i ROCA, "L'Ofici de Ferrers ...", pp. 191-192, especialment n. 105, 106 i 107.

Taula 1: Aproximació a les dates relatives d'aparició de Col·legis i Confraries a la Part Forana.			
LOCALITAT	OFICI	COL·LEGI	CONFRARIA
Part Forana	Moliners d'aigua		1633
Alcúdia	Paraires	1589	1650
Algàida	Paraires		1689
Artà	Paraires		1589
	Teixidors de lli	1671	
Felantix	Moliners de vent	1684	
	Paraires	1684	1684
	Sastres		1681
INCA	Boters	1596	
	Capellers		1669
	Ferrers	1596	
	Fusters	1596	
	Gerrers	1653	1580
	Paraires	1580	1590
	Picapedrers	1596	1580
	Sabaters	1697	1458
	Sastres	1596	
	Teixidors de llana	1596	
Llucmajor	Ferrers	1684	
	Moliners de vent	1684	
	Paraires	1684	1664
	Picapedrers	1604	1604
	Sastres	1604	1604
	Teixidors de llana	1636	1603
	Teixidors de lli		1603
Manacor	Teixidors	1596	
	Sastres i Calceters	1596	
Pollença	Paraires	1596	
Porreres	Barbers		1689
	Picapedrers	1604	1604
	Sastres		1604
	Teixidors de lli		1636
Sineu	Paraires	1596	1549
Sóller	Ferrers		1527
	Fusters	1684	1684
	Moliners d'aigua	1650	
	Moliners de vent	1684	
	Sastres		1527
	Paraires	1596	

Font: Elaboració personal.

Taula 2: Nombre de Teixidors de Llana a la Part Forana. Any 1577.	
LOCALITAT:	NÚM:
Alaró	5
Alcúdia	2
Algàida	2
Artà	8
INCA	11
Llucmajor	8
Montuiri	2
Muro	2
Petra	3
Pollença	11
Porreres	6
Santa Margalida	2
Sa Pobla	2
Sineu	2
Total:	73

Font: Elaboració personal.

Taula 3: Nombre de Paraires a la Part Forana. Any 1584.	
LOCALITAT	NÚM:
Alaró	38
Alcúdia	28
Artà	68
Binissalem	7
Campanet/Búger	19
INCA	*
Manacor	62
Muro	27
Pollença	80
Sancelles	6
Sa Pobla	16
Selva	23
Sóller	52
Valldemossa	6
Total:	432

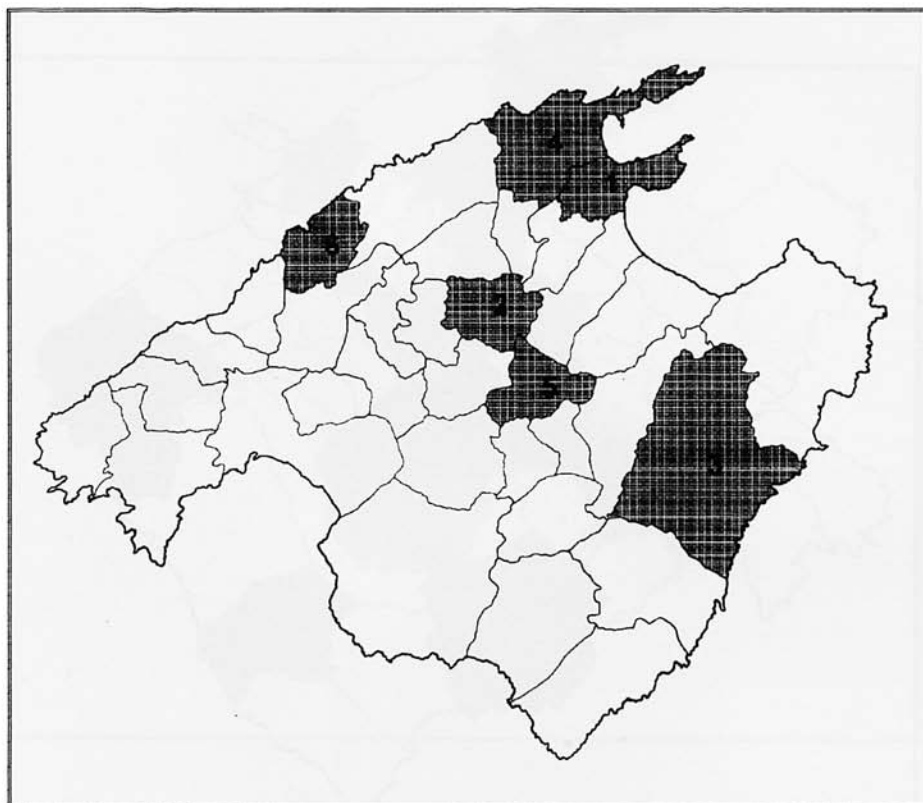
Font: Elaboració personal.

* La dada d'Inca no figura a l'expedient, perquè en aquest any ja es comptava amb confraria pròpia.

Taula 4: Nombre aproximat de Paraires i Teixidors de Llana de la Part Forana a l'entorn de les segregacions del S. XVI.					
	Paraires		Teixidors de Llana		
	1576	1577	1576	1577	1584
Part Forana		432		73	104
Ciutat	217		67		136

Font: Elaboració pròpia.

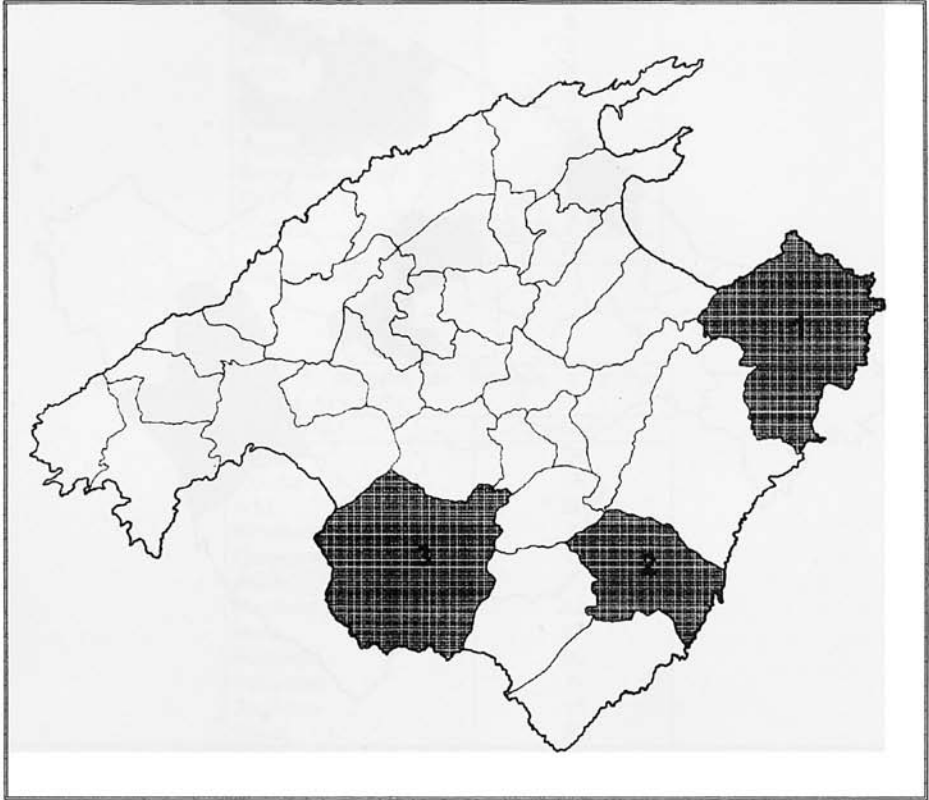
Mapa 1: Parròquies de la Part Forana amb Oficis tèxtils amb Col·legi segregat al S. XVI.

Clau:

		Paraires	Teixidors
1	Alcúdia	1589	
2	Inca	1580	1596
3	Manacor		1596
4	Pollença	1596	
5	Sineu	1596	
6	Sóller	1596	

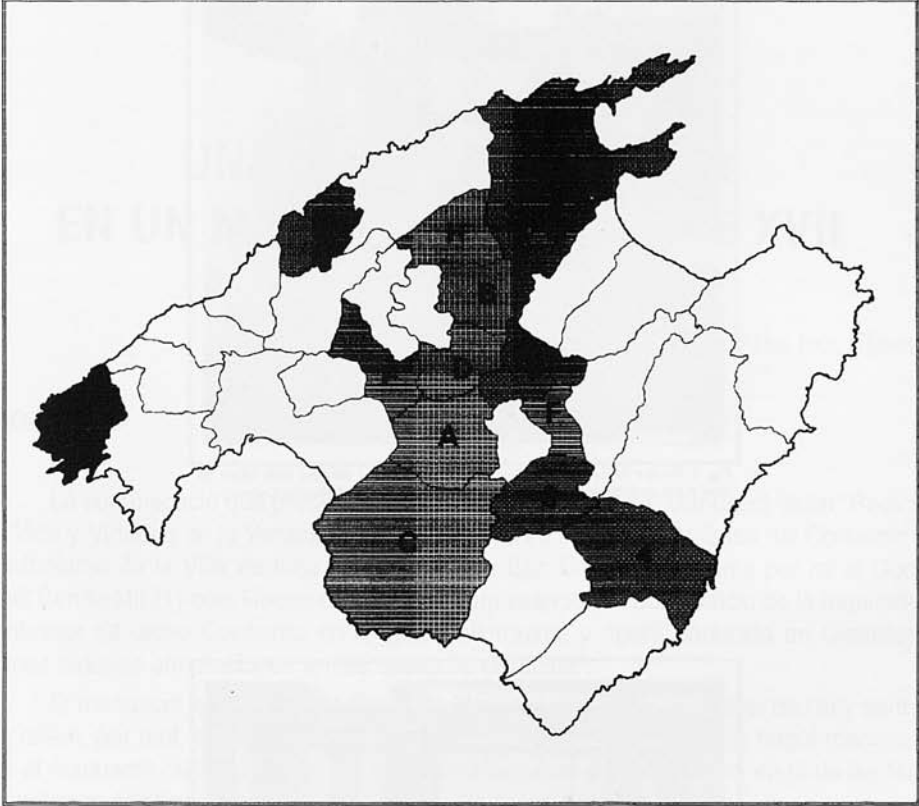
Mapa 2: Parròquies de la Part Forana amb Ofici amb Col·legi segregat al S. XVII.

Clau:

	Paraires	Teixidors
1 Artà		1671
2 Felanitx	1684	
3 Lluçmajor	1684	1636

Mapa 3: La «*ma major*» a les parròquies de la Part Forana al S. XVI: % sobre les valoracions cadastrals superiors a les 1.000 L.

Clau:

75 - 100	1	Alcúdia
	2	Andratx
	3	Campanet
	4	Felantix
	5	Sineu
	6	Sóller
	7	Pollença
	8	Porreres
50 - 74,99	A	Algàida
	B	Inca
	C	Llucmajor
	D	Sancelles
	E	Santa Maria del Camí
	F	Sant Joan
	G	Sa Pobla
	H	Selva

FONT: MONTANER/MOREY, p. 79.

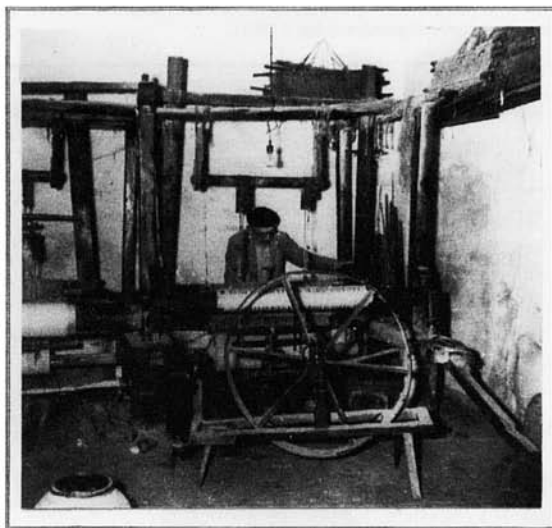

Fig. 1: Mestre Antoni Veny a. Niu, d'Artà, en el darrer obrador amb telers de teixir a mà de Mallorca. Circa l'any 1960. (Cortesia del sr. Salvador Conesa).

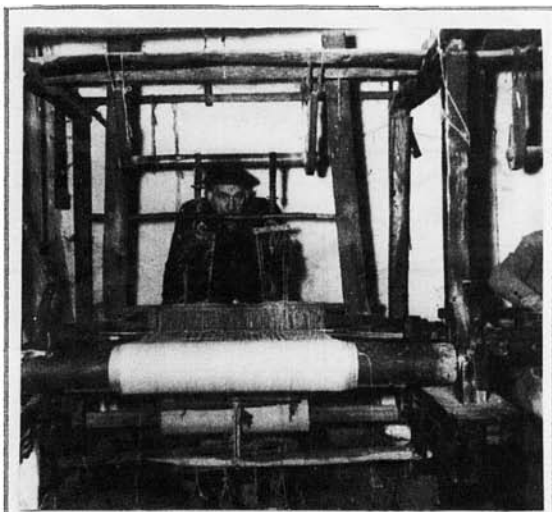

Fig. 2: Mestre Sebastià Veny a. Niu, d'Artà en un altre teler del mateix obrador. Actualment, aquest aparell en concret es conserva a la Secció Etnològica del Museu de Mallorca a Muro. (Cortesia del sr. Salvador Conesa).

UNA DESCRIPCIÓ D'INCA EN UN MANUSCRIT DEL SEGLE XVII

PERE FIOL I TORNILA

INTRODUCCIÓ

La comunicació que present enguany és el Capítol III del Manuscrit titulat "Relación de la Vida y Virtudes de la Venerable Sor Clara Andreu Religiosa professa del Convento de S. Bartholome de la Villa de Inca de la Orden de San Geronimo. Escrita por mí el Doctor Gabriel Benito Mir (1) olim Rector de la Pobla Comissario del Santo Officio de la Inquisicion, y Confessor de dicho Conbento en lengua Mallorquina, y agora traducida en Castellana, añadidas algunas anotaciones en las cosas de difficultat".

El manuscrit està datat a la Ciutat de Mallorca dia primer de Gener de l'any sant de 1650, direm, per tant, que fou traduït l'any 1649. Diré també que no hi ha hagut manera de trobar el manuscrit mallorquí ni en els arxius institucionals de Mallorca, ni en el de les famílies que tenen coneguts arxius.

És un volum en quart i arriba fins a la plana 265 regirat, si bé cal dir que quan arriba al capítol VI de la Tercera Part ja du consignada la plana 295 i la següent torna començar a la plana 160 i així acaba aquesta enumeració que arriba a la 265 regirada.

Comença amb dues cartes: una a la seva neboda Sor Sussana Mir, religiosa en el Monestir inquer i causa, degut a la seva impertinent demanda, de la present escriptura. L'altra carta va dirigida a la Rda. M. Piora i Comunitat del Monestir. No hi manca un pròleg dedicat al devot lector.

El cos del manuscrit està dividit en tres parts:

- I Va del naixement de Sor Clara Andreu fins al moment que, segons ell, comencen els fets meravellosos en Sor Clara. Nadal de 1625.
- II Narració de tots els fets meravellosos que passaren en el Monestir l'any 1626 seguint les notes escrites pel Rector d'Inca el Dr. Nadal Guasp (1').
- III Segueixen fets meravellosos i la persecució i mort de Sor Clara. En aquesta part hi ha les tres cartes que Sor Clara va escriure al Sr. Bisbe.

Aquest Manuscrit es conserva a l'Arxiu Diocesà dins un caixó. Cal dir que dins aquest mateix caixó n'hi ha una còpia, també manuscrita, que sols arriba a la nota del capítol XIV de la Segona part, plana 184 regirat, i aquest, ara, també està fotocopiats i enquadernat a l'Arxiu del Monestir.

CAPITULO III

DE LA ANTIGUIDAD Y RELIGION DEL CONVENTO DE S. BARTHOLOME

La villa de Inca està puesta cerca de los montes. Dista de la Ciudad principal quatro leguas. Antiguamente era muy grande población, tanto que se halla autos y escrituras viejas, que con una mala sanidad murieron en ella pasadas de ocho mil personas. (2)

La verdad es que su término se extendía mucho, porque muchas alquerías, que entonces eran del término desta villa, agora son villas populosas con sus términos, y todo se desmembró desta Villa como son Binisalem, Sancellas, Vialfàs (Sa Pobla), Campanet, Selva, Escorca y otras (3). Y ansí el devotíssimo Santuario de Ntra. Sra. de Lluch, que agora es del término de Escorca, entonces era del término de Inca, y por essa causa quando vacó la Retoría de Inca, la quiso y tomó para sí el Canciller, el Eminentíssimo Cardenal Don Rodrigo de Llenzol y de Borja, Obispo que fue de Mallorca (4), aunque no residió en el Obispado, solamente por la devoción que tenía á este devotíssimo Santuario de nuestra Señora Benditíssima de Lluch De manera que siendo Cardenal y Canciller, fue juntamente Rector de Inca, y después Summo Pontífice, se llamó Alejandro y es sexto deste nombre.

Agora no está tan grande Población, si bien es la mayor desta Isla, quitada la Ciudad de Palma, que es la principal deste Reyno. Tendrá más de mil vezinos (5), y sin la Iglesia Parroquial, tiene tres Conventos: el de Santo Domingo (6); el de San Francisco (7), que antes era de frayles claustrales, y agora de observantes (8); y el de S. Bartholomé, que es de Religiosas Hyerónimas, del qual havemos de tratar (9).

Fuera de la Villa hay un monte a la parte de Levante, que vulgarmente se llama el Puig de Inca, donde hay una iglesia pequeña baxo de la invocación de Sta. Magdalena, en el qual fundaron primero estas religiosas el Convento. Fundóse a petición de los Jurados y Consejeros de la Villa (10).

Las Religiosas fundadoras salieron del Convento de Santa Elisabeth, que es de monjas Hyerónimas en la ciudad principal, y fueron Sor Antonina de España, àlias Alemana, Sor Francina Joana, Sor Pereta Damiana, Sor Antonina Oleza, Sor Ursola Reus, Sor Miguela Guayta, Sor Constansa Mascarona y una novicia que se llama Eulalia Metge.

Salieron de su Convento y de la Ciudad á 11 de Noviembre año 1530, día del glorioso pontífice S. Martín. Acompañávanlas el Magnífico Señor Dr. Gaspar Barthomeu, Oficial y Vicario General, y muchas personas principales ansí hombres como mugeres, y entre ellas la Señora Campiellos, la Señora Cerdana, la Señora Metge, madre de la novicia. Salieron de Inca el Bayle, Jurados, Consejeros y todos los principales de la Villa para recibir las, y con grande acompañamiento a caballo, llegaron al monte el mismo día.

Fue elegida Priora Sor Antonia de España, y dieronles por Confessor el Venerable Antonio Bauçà. Estuvieron en aquel monte hasta el 21 de diciembre 1534.

Viendo los Jurados la incomodidad del lugar, juntaron consejo y determinaron pasarlas a la Iglesia de San Bartholomé, que es el puesto donde están agora.

Era Señor de la Iglesia de S. Bartholomé el Rdo. Martín Sifre, àlias Romani Pvro. el qual hizo donación della graciosamente a las Religiosas, y también de unas casas que tenía cerca de la Iglesia, y de dos pedaços de tierra, con lo cual baxaron las religiosas del monte con grande acompañamiento y tomaron possession de la dicha Iglesia de San Bartholomé, día de S. Thomas á 21 de diciembre de 1534, con dos religiosas más que tomaron el Hábito en el monte, una dellas se llamaba Chaterina Fabregues, natural de la Villa de Inca, y la otra Hyerónima Font, de la villa de Muro.

El día de S. Bricio, á 13 de noviembre de 1538 se juntaron con ellas tres religiosas que vinieron de la Ciudad: Sor Bautista Matas, Sor Hyerónima Ozonas y Sor Angela Ange-lats por ser aquellas religiosas pocas.

Lleváronse la Monjas, de la iglesia de Santa Magdalena del monte, una casulla de terciopelo carmesí, un cáliz y la campana. Los alquerianos y vezinos del Monte (11) pretendieron que había de quedar aquella (la campana), en la iglesia del Monte. Obtuvieron las religiosas provisión en su favor que hizo el Sr. Baptista Mir, Vicario General. Puede verse en el Libro de las Provisiones en el mes de Abril 1535 y a 8 de Agosto 1549.

Las Religiosas, capitularmente congregadas, determinaron celebrar todos los años perpetuamente un officio y Aniversario el dia de S. Martín por el alma del Rdo. Martín Cifre por la charidad que les hizo de darles la Iglesia.

Esta Iglesia de S. Bartholomé era antiguamente la Iglesia Principal y Parrochial de la Villa, y de aquí viene que los Jurados tienen obligación de pagar a las Religiosas el Cirio Pascual y los sirios de las tinieblas y el officio y sermón el dia de S. Bartholomé, y asisitir dicho día a la iglesia (12).

El día de Pentecostés (13), los jurados nuevos, suben á ofrecerse a las religiosas, y tienen obligación, aquel día, de assitir en la dicha iglesia a los officios, y las monjas les dan ramilletes. Demás desto tiene obligación la Iglesia mayor de subir a la Iglesia de las monjas en processión el Domingo de Ramos, y en ella predica el predicador que haze la cuaresma en la Prrochia. La Segunda fiesta de Pasqua de Resurrección tiene también obligación la Iglesia mayor, de subir otra vez en processión a la dicha Iglesia de las Monjas, y allí offician los clérigos y tañen sanctus con la campana de las Monjas (14). Y el Domingo infra octava del Santíssimo Sacramento también suben los clérigos a hacer la procesión a las religiosas (15).

Cada día sube un clérigo á dezir Misa á las religiosas, es obligación que tienen los clérigos por un concierto que hizieron con ellas. Y es que el platillo de las Almas del Purgatorio era de las Monjas, el qual es de grande provecho, y concertáronse con los clérigos, en que se obligaron ellos de cada día dezirles Misa y ellas les renunciaron al platillo. Hízose este concierto por medio de personas principales y con authoridad del Señor Obispo. Han de tener las Religiosas una provisión que en su favor hizo el Rdmo. Señor don Juan Vich y Manrique, Obispo, quando fue a Inca por la Visita (16).

La Iglesia de S. Bartholomé con el Convento de las Religiosas está edificada en una colina hacia el norte, la qual está junto a la villa (17). Viven en el dicho Convento más de 50 Religiosas (18), es muy recogido y encerrado, no hay más de una grada o reja, y essa muy pequeña (19). Las religiosas professas no se pueden mostrar sino a padres y hermanos. Observan mucha pobreza. En la celda no pueden tener sillas, sino dos posaderos, que aquí llamamos "estormies", llenas de paja para sentarse. Un velador que aquí se llama "pagés" para poner el candil, un Altarito con un quadro o un Crucifixo o una cruz para hazer la oración.

No visten camisa, sino túnica, ni tienen sábanas de lienzo, sino de lana, si no es con licencia las enfermas y las que son muy viejas. Los Maytines se dizen á media noche y por esso hay dos veladoras; las quales van por turno y están en el coro haziendo sus devociones. A la media noche una dellas tañe la campana y la otra va á despertar las religiosas (20) y les lleva luz (21).

A la Alba se levantan a rezar Prima, a las dos horas de día Tercia y Sexta, después oyen la Missa y tienen una hora de oración. Después de comer se dice Nona, la qual acabada es la lición, dura una hora. Están todas juntas en un aposento grande y capaz, trabajan aquella hora por la Comunidad, y entretanto una lee cosas de devoción, o vida de Santos. Van las lectoras por su turno. Acabada la lición son las Vísperas, las quales acabadas se van á sus obediencias, y si no las tienen, toman un poco de divertimento, o trabajan por sí.

A puesta de sol son las Completas, y acabadas, el examen de Consciencia, que dura un quarto de hora, y tres quartos de Oración Vanse después las Religiosas á hazer un poco de ejercicio, que en muchas dellas son más Oración, disciplinas y otras Penitencias. Después se va cada una á su celda y guárdase el silencio con puntualidad. Pónense en la cama o hazen lo que les parece.

NOTES

1.-Mir i Bertran, Gabriel Benet. Va néixer a Ciutat, parròquia de Santa Eulàlia l'any 1580 de Miquel i Maria Anna. L'any 1599 rebé la clerical tonsura i així entrava a l'estat clerical. Obtingué el grau de Doctor en Teologia al nostre Estudi General, fou ordenat prevere i era el prior de l'Hospital General de Mallorca fins que passà de Rector a Sa Pobla. En el mes de Gener de 1628 començà a ser el Confés ordinari del Monestir, i confessà Sor Clara fins a la seva mort, dia 24 de Juny d'aquell mateix any. Va escriure la biografia en mallorquí i aquesta que traduí al castellà l'any 1649. Morí a Ciutat, parròquia de Sant Nicolau dia 16.11.1650 i fou enterrat a Sa Pobla.

1'.-Mn. Nadal Guasp. Bover, Joaquim Mº en la seva obra de Biblioteca de Escritores Baleares. Ciutat 1868, reeditada a Barcelona l'any 1976 el posa com l'escriptor Nº 560 en la plana 384 i diu: "Sacerdote sabio y virtuoso, instruídissimo en las ciencias eclesiásticas señaladamente en teología. Consagróse con gran fruto á la tarea del púlpito; predicó muchas cuaresmas y en 1621 la de la catedral de donde era beneficiado. En el año 1624 obtuvo por sus merecimientos la rectoría de la parròquia de Inca, que sirvió por espacio de ocho años. Siendo confesor de la V.M. Sor Clara Andreu, escribió un libro que trata de la vida, revelaciones y milagros de esta sierva de Dios, como lo asegura Barberi, que vió el manuscrito. Falleció en Palma el día 9 de agosto de 1632 y fue sepultado su cadaver en la iglesia catedral".

He de dir que de bades he cercat aquest manuscrit del Dr. Guasp. He trobat uns quadernillos on ell anotava, dia rere dia, les revelacions que Sor Clara li anava contant.

2.-Veurem que el nostre autor fa afirmacions que avui no podem comprendre perquè les feia i d'on obtenia la informació, però pens que haurem d'acceptar que això era el pensament comú que hi havia a Mallorca en aquell temps, perquè cal dir que el Dr. Mir i Bertran era una persona doctíssima en Teologia Espiritual i pens que l'esforç que havia fet per aconseguir aquesta erudició, no permetia que fos tan profà en aquest altre tema.

És evident que les antigues pestes havien fet acte de presència a Inca. Segons el Morabatí veim que la Pesta Negra

de 1348 ferí fort ferm la nostra vila, començant una caiguda demogràfica el punt més baix de la qual és l'any 1444 que hi hauria a Inca 210 famílies o focs. Potser la memòria d'aquesta mala època perduràs en el poble i fes dir aquestes paraules al Dr. Mir i Bertran, però jo pens que hauria de tenir més clares les notícies que donà el Virrei Vich i Manrique dia 21.02.1585 que posa 6147 habitants a Inca.

De 1620 tenim un altre "cens" que ens diu que hi ha a Inca 855 homes útils; 120 homes de més de 60 anys i 3001 entre dones, infants i malalts que sumen un total de 3976. Per la dada que jo pens fou fet el manuscrit, i per la mort del Dr. Mir i Bertran l'any 1650, no podia conèixer la gran minvada que sofrí la vila inquera en la pesta bubònica de 1652.

3.-Aquestes afirmacions territorials també ens diuen el que vulgarment era sabut, si bé actualment no sé veure el perquè d'aquestes afirmacions, perquè hi entren terres que ja en temps dels àrabs pertanyien a altres djuz: Inkan, Qanarusa i Al-Yibal, i pobles que l'any 1300 ja són considerats viles per Jaume II i parròquies en la bul·la papal de 1248.

4.-Bisbe de Mallorca de 1490 a 1492 essent ja cardenal l'any 1456. Entre altres coses es distingí per acumular beneficis i prebendes, unes de les quals foren la Mitra de Mallorca i la Rectoria d'Inca. No puc endevinar la causa per la qual el Dr. Mir i Bertran associa la Rectoria d'Inca amb el Santuari de Lluc que pertanyia a la parròquia i al Rector de Sant Pere d'Escorca.

5.-Val el que hem dit en la nota 2ª és mal de comprendre com un home que es movia molt per Inca, venia freqüentment al Monestir, era molt amic del rector d'Inca, el Dr. Nadal Guasp 1624-1632, fou rector de Sa Pobra i forçat havia de veure la incidència de la vila inquera en la comarca.

6.-Erigit l'any 1604 i per a millor informació es pot veure la monografia que vaig escriure en 1982 "Història del Convent de Sant Domingo d'Inca" Nº 3 de la col·lecció Ximbellí. Perdurà fins a l'exclaustració de 1835 i l'església, sempre oberta al culte, fou convertida en temple parroquial l'any 1962.

7.-Erigit l'any 1236, buidat per la desamortització de 1835 i des 1909 ocupat per la T.O.R. mallorquina.

8.-La vida franciscana anà cap a una decadència, sobretot en les coses referides a la pobresa, cosa que provoca una escissió en l'ordre perquè un grup s'autonomenà "observant" enfrontant-se als qui començaren a conèixer-se amb el nom de "conventuals". A Mallorca l'observància arribà amb el s. XVI i s'anà estenent a tots els convents de l'illa, i cal dir que l'inquer, el venerable P. Rafael Serra 1536-1620, tres vegades Ministre Provincial, Comissari Visitador... tingué forta incidència en l'assentament de l'Observància.

9.-Referent al Monestir de Sant Bartomeu cal recordar l'existència de la primitiva església de Sant Bartomeu en el Serral i la comunicació que vaig presentar en les Primeres Jornades d'Estudis Locals d'Inca (1994): Creació i consolidació del Monestir de Sant Bartomeu d'Inca (planes 51-60).

10.-El Puig d'Inca o de Santa Magdalena ha estat estudiat en dues Monografies: una publicada per Mn. Joan Colí l'any 1970, i l'altra per mi mateix l'any 1991 que és el Nº 10 de la col·lecció Ximbellí. Les Monges Jerònimes habitaren al Puig de 1530 a 1534.

11.-Aquesta disputa de l'any 1534 ens parla d'uns "alquerians" que vivien en aquella alqueria, cosa que diu d'una població inquera dispersa en aquell moment.

12.-Sobre la parroquialitat de l'església de Sant Bartomeu hi podem afegir molt poques coses més de les que vaig dir en la Comunicació de 1994, sols feria notar la convicció popular que hi havia llevonses ja, i que ha perdurat en tota la historiografia inquera.

13.-Els Jurats eren elegits cada any pel sistema de "sac e sort" que vol dir que tots els vilatans que podien ésser elegits feien un "rodolí", el nom era escrit a un tros de paper que, convenientment arrodonit, era posat dins un sac i així per a cada càrrec treien un rodolí. L'any municipal, per a dir-ho de qualque manera, començava a Cinquegema, per això ens diu el Dr. Mir i Bertran que aquest dia el nou equip municipal pujava al Monestir, i venia a ser la presentació oficial de les noves autoritats al poble.

14.-Aquesta pujada al Monestir era coneguda amb el nom de "Festa del ramell", ja que el Predicador de la Quaresma a la Parròquia hi pujava també i presentava el ramell de virtuts que havia de quedar entre la feligresia. Aquesta festa ha perdurat fins als anys 60 d'aquest segle.

15.-O Festa del Corpus. També ha perdurat fins als nostres dies.

16.-En la provisió de beneficis que es féu en el Concordat de 1851, després de la desamortització, hi figura el capellà del Monestir conceptuat com qualsevol altre càrrec eclesiàstic.

17.-L'any 1849 el nucli urbà d'Inca no arribava al Monestir ni al Serral dels Molins, sinó que Molins i Monestir estaven completament separats de la resta de la població, com encara també ho era en el plànol publicat en la Biografia de Sor Clara de Barberí de 1807. Aquest plànol fou realitzat en corre als obradors de Joan Miró i Octaviano Carlotta del Carrer de Sant Nicolau número 81. La factura està feta dia 29.05.1849, va dirigida a Dn. Pedro Mir i factura: "1 lámina en cobre que contiene el plano de la villa de Inca". 8 duros. Recibí. Carlotta (firmat) (Arxiu Diocesà) per tant ben entrat el segle XIX el Monestir era completament forà, no és gens ni mica estrany que el Dr. Mir i Bertran digui: "al norte... junto a la villa".

18.-Aquest número és fàcil de comprovar degut al llibre d'Entrades del Monestir, com també en la relació que una gran part de les religioses feren davant el Dr. Pere Antoni Baró l'any 1627.

19.-Aquesta "grada o reja" és el parlador que es va veure ampliat en la reforma del Monestir del s. XVIII que quedaren com ara estan.

20.-Fins a la revisió de la vida monàstica feta després del Concili Vaticà II les Monges tocaven i resaven les Matines a mitjanit, i sobretot a l'estiu, les campanes se sentien per tot Inca.

21.-L'electrificació del Monestir la feren els llevonses seminaristes Mn. Francesc Grau i Mn. Sebastià Grau, posaren la instal·lació elèctrica a tot el Monestir i a cada una de les cel·les a l'estiu de l'any 1914. Aquesta obra fou inaugurada i beneïda en la revetlla de les festes de Sants Abdon i Senen segons ens diu el llibre de la Crònica del Monestir.

INCA, 1785-1789. UNA VISIÓ HISTÒRICO-TOPOGRÀFICA

JOSEP BENÍTEZ MAIRATA
ANTONI GINARD BUJOSA
FRANCISCA VIVES AMER

1. Introducció

La segona meitat del segle XVIII és un període molt interessant per a la consolidació del coneixement del territori. Al recer de les idees de la Il·lustració s'impulsaren definitivament els treballs de cartografia i el desenvolupament de la Geografia.

Pel que fa a la cartografia, durant el segle XVIII es produeix un progrés generalitzat. Els treballs científics són la base de la realització de mapes nous, generals i particulars, elaborats a partir del treball de camp. Les mesures astronòmiques i els aixecaments topogràfics en fonamenten la qualitat cartogràfica.

Al llarg del segle XVIII apareixen nombrosos mapes de les Illes Balears i plànols de nuclis urbans o de les zones d'especial interès estratègic. Entre els mapes generals, s'ha de ressenyar l'obra cartogràfica de Tomás López y Vargas de Machuca (1731-1802), tot i que encara era una cartografia de gabinet, poc precisa per la manca de treball de camp.

La major perfecció l'assoleixen els aixecaments cartogràfics de les zones del litoral del darrer quart del segle XVIII. Els mapes de les Illes Balears (publicats el 1786) aixecats entre 1783 i 1785 per l'expedició hidrogràfica dirigida per Vicente Tofiño de San Miguel en són la prova. Una expedició en la qual participava el mallorquí Felip Bauzà i Cañas, una de les figures més destacades de la cartografia espanyola.

El darrer aspecte són els plànols dels nuclis urbans, una fita dels quals són els dels diversos nuclis que acompanyaven les descripcions del *Viaje a las Villas de Mallorca* (1789)¹, de Jeroni Berard. En la confecció de plànols particulars, s'ha d'esmentar també la

¹ Es conserven els plànols acabats dels nuclis urbans d'Alcúdia (amb un petit mapa de les badies d'Alcúdia i de Pollença), d'Artà (que inclou el plànol de Son Servera), de Felanitx, de Lluçmajor, de Manacor, de Pollença, de Santanyi, de Sant Joan, de Sineu (amb el plànol de Llorito) i el de Sóller (amb els plànols de Biniraix i de Fornalutx). La relació es completa amb alguns documents inacabats que afecten el nucli urbà de Campos, el terme d'Andratx, el nucli urbà i el Port d'Andratx. Els gravats inclouen el *Plan ichnographico de la villa*, acompanyat de text explicatiu, vista en perspectiva i alguns monuments de cada lloc. Per a l'aixecament dels plànols, Berard comptà amb l'ajuda del Dr. Sebastià Sans i amb la tasca del gravador Josep Muntaner.

tasca de l'enginyer militar mallorquí Joan Ballester i Zafra, qui duia a terme una gran activitat entre 1740 i 1760.

Però, sobretot, paral·lelament als treballs de l'expedició Tofiño, s'ha de fer una referència especial a la confecció del millor mapa de Mallorca del segle XVIII, gravat el 1785, del qual en fou patrocinador i mecenes el canonge (futur cardenal) Antoni Despuig i Dameto (1745-1813). A més dels seus contactes amb els membres de l'expedició Tofiño (en concret José Vargas Ponce), Despuig comptà per a la realització del mapa amb Julià Ballester i Mas (1750-1800), Fra Miquel de Petra (Miquel Ribot i Serra, 1741-1803) i el gravador Josep Muntaner i Moner.

És un mapa monogràfic de l'illa de Mallorca a escala aproximada 1:73.000, amb un mapa de detall de l'arxipèlag de Cabrera. El mapa és un compendi dels trets més importants de la totalitat del territori insular, fent esment al relleu, la hidrografia, les comunicacions, els nuclis de població, els límits administratius, la toponímia, els usos del sòl, etc. També inclou informació de caràcter històrico-geogràfic recollida en els textos i en els gravats de les vinjetes que acompanyen el mapa.

Pel que fa a la Geografia, la segona meitat del segle XVIII també suposa una etapa fonamental en l'evolució i la consolidació dels estudis geogràfics. En primer lloc, és el moment del naixement de la Geografia moderna, amb l'edició d'obres geogràfiques de grans viatgers i de geografies generals. A nivell més local, s'incrementen les descripcions geogràfiques que reflecteixen una certa tendència cap a un coneixement útil del territori.

En segon lloc, és interessant tenir en compte l'aplicació del mètode dels qüestionaris (això és el que va fer Tomás López), que recollien dades de caràcter geogràfic, econòmic, demogràfic, històric, polític-administratiu, religiós, etc. El qüestionari s'enviava a persones de l'Església, a capellans, a funcionaris i a notables de cada lloc, els quals remetien les respostes amb un èxit desigual.

2. Fonts d'informació

En relació a Mallorca es disposa d'informació geogràfico-històrica, elaborada a finals del segle XVIII, en una sèrie de fonts coetànies, totes datades entre el 1785 i el 1789:

a) El mapa de Mallorca, patrocinat per Antoni Despuig, gravat el 1785.

b) L'anomenat Cens de Floridablanca, del 1786-1787.²

c) Les *Descripciones de las Islas Pithiusas y Baleares*, de José Vargas Ponce, del 1787.³

d) El *Viaje a las Villas de Mallorca*, de Jeroni Berard, del 1789.⁴

2 JUAN VIDAL, Josep (1989): *El Cens de Floridablanca a les Illes Balears*.- Miquel Font, Editor (Arca de Noe, 7).- Palma. 275 pàgs.

3 Edició del 1983: José J. de Olañeta, Editor. Barcelona.

4 Edició del 1983: Ajuntament de Palma.

En aquesta comunicació l'objectiu és aprofitar les dades de les fonts assenyalades i fer, alhora, un assaig de comparació de conjunt. En concret, fent esment a la informació que fa referència a Inca.

El mapa de Mallorca del 1785 ofereix una excel·lent base cartogràfica⁵, complementada amb el gravat de la vinyeta d'Inca, el text de la qual conté aquesta breu descripció:

«*INCA, es una de las poblaciones que tuvieron los Romanos y mayor en aquellos tiempos de lo que lo es en el día; se hallan vestigios antiguos y entre otros se encontró en uno de sus Campos la lapida de marmol que va gravada. Fue abitada por los Moros. Celebra Ferias todos los jueves del año. Su vecindario es de 778 fuegos. Su cosecha es de azeyte, granos, frutas, almendras, vino y ganado*».

L'anomenat Cens de Floridablanca és un recompte de població de l'Estat espanyol realitzat els anys 1786-1787 per ordre del comte de Floridablanca, José Moñino y Redondo (1728-1808). Malgrat els defectes i que és un cens de l'etapa pre-estadística, és un excel·lent document per conèixer la població espanyola.

Els resultats del Cens de Floridablanca a les Illes Balears, en base a la investigació feta i publicada pel Dr. Josep Juan Vidal (1989), subministren la informació relativa a l'estat de la població d'Inca.

José Vargas Ponce (1760-1821) realitza una descripció general de Mallorca en la qual dedica poques referències a Inca, fins i tot menys de les que es podria pensar. Les dades d'Inca no tenen un pes significatiu, encara que inclou, entre d'altres aspectes, taules de població i de produccions agràries.

Jeroni Berard i Solà (1742-1795), un personatge vinculat a la Societat Econòmica Mallorquina d'Amics del País, és l'autor que aporta un major volum d'informació d'Inca a través del seu *Viaje a las Villas de Mallorca* del 1789 (una obra acuradament editada gràcies a l'esforç del Dr. Llorenç Pérez Martínez).

Berard feia una descripció concreta i específica d'Inca, que té el caràcter fins i tot d'una petita monografia. Sens dubte, el text de Berard sembla preparat per anar acompanyat d'un mapa, tot i que es desconeix si el d'Inca fou confeccionat (per aquest motiu es fan les referències al mapa del 1785).

3. Anàlisi i comentari de les fonts

A continuació es realitza una anàlisi de les diferents fonts, amb la finalitat de permetre un exercici de comparació, tot agrupant les cites en els apartats que es consideren més significatius.

⁵ S'ha fet un *scanner* del terme d'Inca en base al facsímil del mapa original (per cortesia de la Biblioteca Bartomeu March Servera de Palma), del qual s'adjunta una còpia.

3.1. Situació, la ciutat i el terme municipal

Inca, una de les principals poblacions de Mallorca, es troba situada «*como en el centro de la Isla, (...), de mediana hermosura en sus edificios y disposición de calles y plazuelas*» [Vargas Ponce, 1787].

«*Su término no es montuoso. Tiene mucho llano pobladísimo de árboles, y participa de todo porque ya se acerca a la parte de la montaña. (...) No excede todo su recinto de una legua de diámetro, sus confines por el norte son Selva a poquísimo trecho. Campanet lo más distante, y la Puebla hacia el nordeste, Muro en todo su levante, Sineu, Sensellas, y Binisalem todo el sud*» [Jeroni Berard, 1789].

«*La situación (...) es cuasi al interior de la isla, distante de la capital ciudad de Palma 4 leguas y 3 cuartos por el nordeste, y con carretera igual, aunque mal compuesta, por cerca de las villas Marrachi, Sta. María y Binisalem, se llega a esta de Inca sin más subida que la cortíssima que llaman el coll de Sta. María. Su vista en perspectiva da indicios de ciudad, por sus altos casarones que muchos de ellos han dejado destruir por la general decadencia que cuasi todas padecen en su falta de gentes, y aumento de atrasos y pechos. Sus calles angostas la mayor parte de ellas, cortas, y mal dispuestas aunque muchas, que se se viese poblada como manifiestan ellas, sería grandiosa; pero en muchas de ellas las casas no van continuadas, (...). La calle del convento de dominicos con la Plaza de ferias, y mayormente la calle mayor que atraviesa toda la villa, aunque no recta toda, son las más considerables.*

Bajo de esta villa muy cerca, y a su frente, hay un pequeño torrente o arroyo con el nombre de Torrent Garces, que la sigue toda de oriente a occidente, y a estos dos extremos contiguo a ella tiene, al primero, un convento de franciscanos, y al otro, uno de los dominicos» [Jeroni Berard, 1789].

La referència al Puig i oratori de Santa Magdalena apareix d'aquesta manera:

«*Fuera la villa sobre el pico de un aislado y agudo monte, con el nombre de de Puig de Inca, hay un oratorio que servía de casa de estudios, con la vocación de Santa Magdalena. Dista de la villa media legua hacia el levante (...)*» [Jeroni Berard, 1789]

3.2. Aspectes històrics

El mapa del 1785 descriu Inca com «*una de las poblaciones que tuvieron los Romanos y mayor en aquellos tiempos de lo que lo es en el día; se hallan vestigios antiguos y entre otros se encontró en uno de sus Campos la lapida de marmol que va gravada*».

Segons Berard (1789): «*Cuenta su antigüedad ya de en tiempo de los romanos, como parece por una lápida que hasta nuestros tiempos se ha conservado sobre uno de los pozos cerca de la villa y a su norte, en el campo que llaman de la Oca, y en donde vivían los plateros que fabricaban y batían moneda, y en ella se leía grabado la inscripción siguiente Sul-picia Galieni vixit annos XXV mesibus VI*».

El mapa del 1785 apunta que Inca a l'època romana fou «*mayor en aquellos tiempos de lo que lo es en el día*».

En aquest sentit, «*Fue esta población enteramente destruida sin duda alguna por la persecución de los godos contra los progresos de los romanos, hasta que apoderándose los africanos de España y consecutivamente, de esta isla volvieron a redificar a esta villa en lugar muy cerca y más elevado, con tan crecido aumento, que dice nuestro glorioso Conquistador en la historia de sus sucesos que nos dejó escrita, que era Inca la mayor alquería, entonces, de entre las demás de la isla* » [Jeroni Berard, 1789].

L'època islàmica és també una referència: «*Fue abitada por los Moros*» [mapa del 1785]. Inca era el cap d'un dels dotze districtes de la divisió islàmica de Mallorca.

Durant el regne de Mallorca, «*En el año 1300 el rey don Jayme II le separó de su vasto término lo que hoy contiene el de Lluch y el de Selva, y en éste está situada la alquería que el rey don Jayme primero llama alquería de Inca, de donde dice partió para perseguir a los moros que habían quedado fuertes en las montañas*» [Jeroni Berard, 1789].

3.3. Població

En relació a la població d'Inca, les quatre fons aporten informació diversa, que no sempre coincideix.

Per una banda, segons el text del mapa del 1785: «*Su vecindario es de 778 fuegos*».

L'obra de Vargas Ponce també ofereix informació demogràfica: «*Número de vecinos ó fuegos, 674, Número del total de las personas, 3.289*» [Vargas Ponce, 1787].

Una informació més detallada apareix a l'obra de Berard: «*Cuenta 697 fuegos (...). Su total vecindario no corresponde a la superioridad de esta villa. Sólo cuenta 778 casas, 1406 hombres y 1353 mujeres, 608 párvulos*» [Jeroni Berard, 1789].

Les dades són similars a la població total del Cens de Floridablanca, 3.185 habitants. Aquesta font aporta, lògicament, molta més informació sobre l'estructura demogràfica del moment (població per grups d'edat i per sexe, a més de l'estat civil o els membres que formen la comunitat religiosa):

« <i>Total general:</i>	<i>3.107</i>
<i>Població comunitària:</i>	<i>78</i>
<i>Total:</i>	<i>3.185</i> »

Les dades globals apareixen completades a la taula següent:

	FADRINS	CASATS	VIDUS	TOTAL
	Homes - Dones	Homes - Dones	Homes - Dones	
Menors de 7	230 - 210			440
De 7 a 16	385 - 323			708
De 16 a 25	211 - 162	31 - 47		451
De 25 a 40	104 - 47	231 - 267	11 - 21	681
De 40 a 50	9 - 4	185 - 157	9 - 42	406
Majors de 50	4 - 8	155 - 131	42 - 81	421
TOTAL	943 - 754	602 - 602	62 - 144	
	1.697	1.204	206	3.107

En relació al Cens de Floridablanca també es considera la densitat de població del municipi, comparant-la amb la de la comarca, de la Part Forana de Mallorca i de l'illa:

«Inca	54,72 hab/km ²
Raiguer	44,86 hab/km ²
Part Forana	29,60 hab/km ²
Mallorca	37,29 hab/km ² »

Així, doncs, Inca tenia una densitat més elevada que la de la comarca del Raiguer i una densitat superior a la mitjana de la Part Forana i de la de Mallorca.

De totes maneres, a la vista de les dades demogràfiques de finals de segle XVIII i de les esmentades referències a períodes de decadència d'Inca, s'ha de tenir en compte que al final del segle XVI Inca era la segona població de l'illa i que la pesta del 1652 havia afectat greument la població, que perdia la meitat dels habitants. Situació que no es recuperava fins al segle XIX.

Les fonts fan referència a la presència de comunitats religioses, que apareixen al mapa de 1785 amb els símbols següents: 1 (Dominics), 2 (Franciscans) i 11 (Jerònies).

El Cens de Floridablanca conté aquesta informació:

Població Religiosa Masculina

ORDRE	PROFESSOS	LLECS	DONATS	CRIATS	NINS	TOTAL
<i>Dominics</i>	6	3	1	2	2	14
<i>Franciscans</i>	13	2	3	4	1	23
TOTAL	19	5	4	6	3	37

Població Religiosa Femenina

ORDRE	PROFESSES	NOVICIES	DONATS	CRIADES	SRES. AMB VESTIT SECULAR	TOTAL
<i>Jerònies</i>	34	3	1	1	2	41

Al mateix temps, i confirmant la importància de l'estament eclesiàstic, Jeroni de Berard, repasa, minuciosament, els convents, les esglésies i fins i tot l'ermita de la ciutat.

«SAN FRANCISCO. Tiene dentro de esta villa, (...) la sufragánea del convento de observantes, (...). Tiene este convento un mediano claustro de pequeños arcos sobre pilares áticos lisos y bóveda de claustro ordinaria y sencilla, con cisterna en medio, que lleva su cuello de jaspe pardo ochavado, y de figura idriado. Tiene casa para estudios, y regular habitación, para quince religiosos que suelen residir en él» [Jeroni Berard, 1789].

«DOMINICOS. Al lado de la villa tiene el convento de predicadores o padres dominicos, (...). El claustro tiene 31 varas en cuadro. Es de arcos sobre columnas de piedra. Viven en él hasta 10 religiosos» [Jeroni Berard, 1789].

«MONJAS. Tiene otra sufragánea que hoy habitan religiosas gerónimas. Fue antes la primitiva iglesia parroquial de esta villa, de donde dista 200 pasos geométricos por el noroeste, y aunque alrededor queda muy despoblado, que no vemos en otro alguno de la isla, permite la tranquilidad de estos siglos el que continúen en permanecer allí hasta 47 religiosas, que antes tomaron su origen en el monte de Inca, que después diremos, y bajo la vocación de Sta. Magdalena, (...) determinó el pueblo cederles este lugar que hoy habitan y que llamaban de san Bartolomé. Tiene el circuito del cercado, que contiene convento y huerto, 84 varas por un lado y 71 por otro» [Jeroni Berard, 1789].

«Fuera la villa sobre el pico de un aislado y agudo monte, con el nombre de Puig de Inca, hay un oratorio que servía de casa de estudios, con la vocación de Santa Magdalena (...). Su iglesia oratorio hoy día consta de un solo altar, de pintura únicamente, antiquísima, sin más adorno que ella; el techo y fábrica cuasi derruido sin más bóveda, maderaje y cañisada vieja. Consérvase algunas celdicas de las que fueron habitadas de las monjas. Lo cuida un donato a disposición de los regidores de la villa» [Jeroni Berard, 1789].

Pel que fa al total de la població, el Cens de Floridablanca inclou dades demogràfiques distribuïdes per grans grups d'edat, tant a nivell municipal com per a la Part Forana de Mallorca i a nivell insular.

Distribució de la població per grans grups d'edat, 1786-87

GRUPS D'EDAT	POBLACIÓ ABSOLUTA	TANT PER CENT	% PART FORANA	% MALLORCA
0 a 16	1.148	36,95	35,49	33,65
De 16 a 50	1.538	49,50	49,95	50,48
Majors de 50	421	13,55	14,58	15,87
TOTAL	3.107	100	100	100

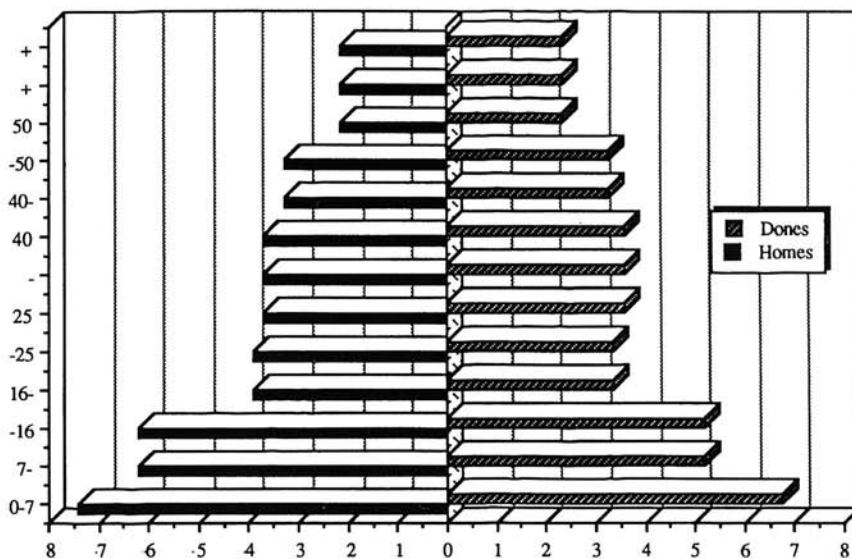
Inca presenta un percentatge de població jove, fins als 16 anys, superior al de la Part Forana i també al de Mallorca. D'altra banda, per al grup de majors de 50 anys, la situació s'inverteix i el percentatge d'Inca es troba per davall dels altres dos.

Aquestes dades poden ser indicatives d'una taxa de natalitat alta, un fet que es reflecteix gràficament en l'ampla base de la piràmide (característica del règim demogràfic antic), elaborada en base a les dades de la distribució de la població per sexes i grups d'edat.

Distribució de la població per sexes i grups d'edat, 1786-87

GRUPS D'EDAT	HOMES	DONES
Menors de 7	230	210
De 7 a 16	385	323
De 16 a 25	242	209
De 25 a 40	346	335
De 40 a 50	203	203
Majors de 50	201	220
TOTAL	1.607	1.500

Piràmide de Població, Inca 1786-87

Elaboració pròpia a partir del Cens de Floridablanca, 1786-87

3.4. Població activa

El Cens de Floridablanca inclou la distribució de la població d'Inca per activitats econòmiques, amb el predomini evident, al final del segle XVIII, de les activitats agrícoles. Però, en aquest cas, s'ha de ressenyar, sens dubte, l'elevat percentatge de treballadors artesanals i manufacturadors, un 26,26%, més del doble del total de Mallorca. Les dades del Cens es refereixen al 55,79% de la població major de 16 anys, de la qual se'n coneix la professió. De totes maneres, es considera representatiu de la situació socio-econòmica del municipi.

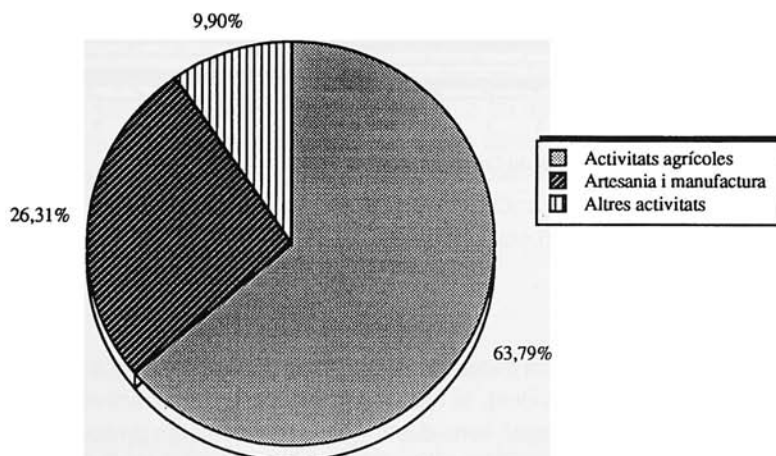
Distribució de la població per activitats econòmiques, 1786-87

	INCA	MALLORCA
Població agrícola	698 (63,86%)	52,21%
Llauradors	107	
Jornalers	558	
Criats	33	
Artesania i manufactura	287 (26,26%)	12,71%
Fabricants	23	
Artesans	264	
Altres activitats	108 (9,88%)	35,08%

<i>Clero</i>	74
<i>Relac. amb el clero</i>	0
<i>Escrivans</i>	2
<i>Comerciants</i>	6
<i>Amb fur militar</i>	4
<i>Treballadors d'institucions</i>	12

Inca ocupava el primer lloc pel que fa al percentatge de població activa en el sector artesà i manufacturer. Igualment, als pobles de la comarca del Raiguer es concentraven, a l'època, els màxims valors en l'apartat de les manufactures (Lloseta, el 24,59%; Selva, el 22,49%; Campanet, el 18,10%; i Binissalem, el 18,10%).

Distribució de la població per sectors econòmics a partir del Cens de Floridablanca, Inca 1786-87

3.5. Producció agrícola

Les produccions agrícoles i ramaderes ocupen un lloc molt destacat. En general, les fonts remarquen la bondat dels camps del terme d'Inca.

Segons Vargas Ponce els camps d'Inca (en relació al conjunt de l'illa) ocupen la zona «*mas fértil de su llanura*» i són «*consigüentemente no pobres*».

D'acord al mapa del 1785, les collites eren «*de azeyte, granos, frutas, almendras, vino y ganado*».

Amb un enunciat genèric similar, Vargas Ponce inclou una acurada informació sobre els principals conreus, especialment els tradicionals components de la trilogia mediterrània, cereals, oli i vi, i també la ramaderia:

Cosechas de todos los Granos, Aceytes, Vino y Ganado de la Isla de Mallorca por un preciso Quinquenio desde el año de 1778 hasta el de 1783

	<i>Inca</i>	<i>Mallorca</i>
<i>Quart. trigo y candeal</i>	8.789 3/5	303.749 3/5
<i>Quarteras cebada</i>	5.006	146.321
<i>Quarteras avena</i>	1.832	72.003 3/5
<i>Quarteras legumbres</i>	1.552 1/5	59.906 1/6
<i>Moliendas de aceyte</i>	1.347 3/5	81.667 1/5
<i>Cargas de vino</i>	2.890	111.577
<i>Ganado lanar</i>	2.149	151.571
<i>Ganado cabrio</i>	185	60.588
<i>Ganado vacuno</i>	46	7.589

Aquesta informació coincideix, i majoritàriament és exacta, amb l'oferta per Jeroni Berard: «*El trigo que recoge ordinariamente suele ascender a 8789 cuarteras, y 5006 de cebada, 1832 de avena, 2552 de legumbres; el aceite pasa de 10.382 cuarteras, el vino 9000 cuarteras, y aún nos dicen congia más antiguamente, cuando el rey por su cuenta tenia allí una bodega formidable*».

«*Coge azafrañ con abundancia, higos frutales algunos, y cáñamo 20 quintales y 8 de lino. Tiene para el aceite once vigas de alzamara y cinco alambiques para el aguardiente. Un molino de agua, como diremos al Mapa, y 11 de viento. No tiene ningún lugar en todo su distrito y en él mantiene 2149 cabezas de ganado lanar, 185 de cabrio, 46 de vacuno*» [Jeroni Berard, 1789].

Al llistat de 51 finques que apareixen a l'obra de Berard, s'assenyala el cultiu de blat a 37; d'olivera a 19; de garrover a 6; de figuera a 4; de vinya a 4. Finalment, set tenen hort i quatre alzinar.

Per altra part, s'ha de remarcar la referència específica de Berard al fet que «*han introducido mucho el sembrar almendros, que es donde más abunda esta cosecha en toda la isla, sin embargo de que los recios vientos de invierno los suelen causar grande destroza*». Malgrat la generalització de l'ametler a Mallorca es produïa durant la segona meitat del segle XIX, la introducció del cultiu era al final del segle XVIII una de les iniciatives de la recentment constituïda Societat Econòmica Mallorquina d'Amics del País (a la qual estaven vinculats tant Antoni Despuig com Jeroni Berard).

Concretament, el cultiu de l'ametler apareix a 20 de les 51 finques del llistat de Berard. A més, gairebé tot es localitza a la mateixa zona, l'est del terme municipal, prop de Llubí.

3.6. Fires i mercats

A l'activitat econòmica, les fonts destaquen particularment la referència al mercat tradicional del dijous:

«*Celebra Feras todos los jueves del año*» [mapa del 1785].

«*En Mallorca no hay Feras con privilegios de ser esentas y que los contratos celebrados en ella sean francos de alcabalas ni otros derechos; pero baxo el nombre de Feria concurren á vender de quasi toda la Isla ganados de todas especies y otros géneros y frutos en los Pueblos y días siguientes. (...) En Inca el Jueves de cada semana hay mercado muy concurrido, y mas que todo el que sigue á la Feria de Lluch*» [Vargas Ponce, 1787].

«*Tiene el goce de ferias y mercados todos los jueves del año desde tiempos muy antiguos, con innumerable concurso de todas partes de la isla*» [Jeroni Berard, 1789].

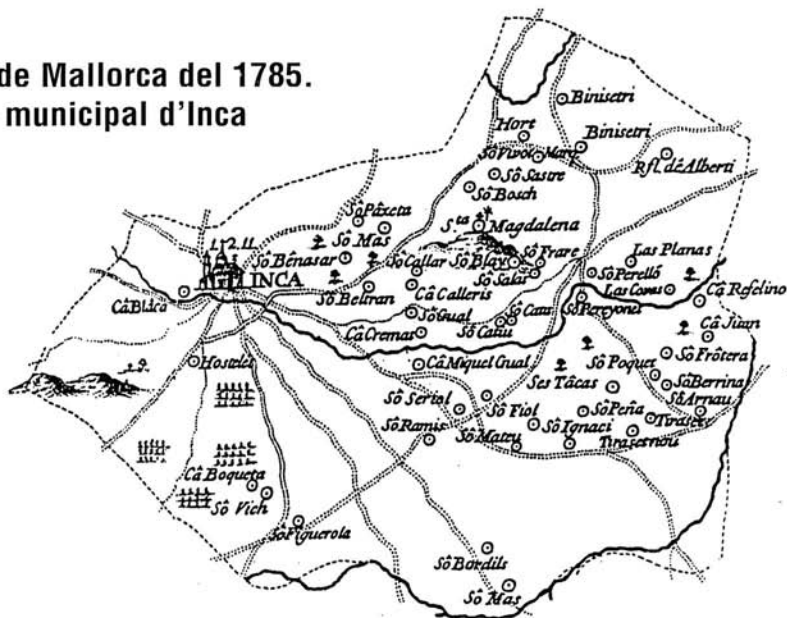
«*La plaza principal que llaman mercadad está proveida de buena quartera o lugar de vender trigo, carnicería, hornos y varias tiendas de artesanos y tenderos, por lo necesario y propio de las villas, y con embanes que llevan visos de ciudad y antigua*» [Jeroni Berard, 1789].

3.7. Toponímia

La toponímia d'Inca es troba recollida al mapa del 1785 (en el qual la densitat de topònims és notablement baixa al sector més meridional del terme) i també al llistat de propietats que apareix al final text de Jeroni Berard.

La relació de Berard és el llistat que s'usa de primera referència. Si el mateix topònim és representat al mapa del 1785 hi consta la següent indicació: [=1785].

Mapa de Mallorca del 1785. Terme municipal d'Inca

Explicación del mapa [Jeroni Berard, 1789]

- 1.- *Son Ramis* [=1785]. *Predio pequeño de trigo.*
- 2.- *Son Seriol* [=1785]. *Pequeño, de trigo únicamente.*
- 3.- *Son Fiol* [=1785]. *Pequeño de trigo.*
- 4.- *Can Miquel Gual* [=1785]. *Pequeño, de trigo y olivos.*
- 5.- *Can Cremal* [mapa 1785= *Can Cremaf*].
- 6.- *Son Gual* [=1785]. *Mediano de trigo y olivos.*
- 7.- *Cas Calleris* [mapa 1785= *Can Calleris*]. *Pequeño, casita y olivos.*
- 8.- *Son Callar* [=1785]. *Grande de trigo, almendros, olivar, algarrobos.*
- 9.- *Son Beltrán* [=1785]. *Pequeño pero rico en almendros, olivar, algarrobos, huerto y agua viva.*
- 10.- *Son Bennacer* [mapa 1785= *Son Bennasar*]. *Pequeño, de trigo, higueras, grande huerto.*
- 11.- *Son Pancheta* [mapa 1785= *Son Panxeta*]. *Pequeño olivar, algarrobos, manantial llamado la fuente dicha den Morrell.*
- 12.- *Son Mas* [=1785]. *Pequeño y esteril de trigo, aceite.*
- 13.- *El Monte Sta. Magdalena dicho* [mapa 1785= *Sta. Magdalena*]. *No tiene tierras.*
- 14.- *Son Bosch* [=1785]. *Grande, de trigo, olivar.*
- 15.- *Son Sastre* [=1785]. *Mediano, trigo, aceite, huerto de frutas.*
- 16.- *Son Vivot Markezado* [=1785]. *Grande predio de trigo, aceite, huerto pequeño.*
- 17.- *Hort* [=1785].
- 18.- *Binisetri* [=1785]. *Mediano, aceite, trigo, alzinaz.*
- 19.- *Binisetri* [=1785]. *Pequeño, trigo, aceite, algunas alzinaz.*
- 20.- *Rafal den Alberti* [=1785].
- 21.- *Son Frare* [=1785]. *Mediano, trigo, aceite, almendros, huerto de frutales y pequeña viña.*
- 22.- *Son Blay* [=1785]. *Mediano, trigo, aceite, algarrobos, almendros.*
- 23.- *Son Salat* [=1785]. *Pequeño, trigo, aceite, algarrobos, viña, almendros y higueras.*
- 24.- *Son Parelló* [mapa 1785= *Son Perelló*]. *Mediano grande, trigo, aceite, algunas higueras.*
- 25.- *Las Planas* [=1785]. *Mediano, trigo, aceite.*
- 26.- *Son Pereyonet* [=1785]. *Pequeño, de trigo y almendros.*
- 27.- *Las Covas* [=1785].
- 28.- *Can Rafalino* [mapa 1785= *Can Refelino*]. *Pequeño, trigo, almendros.*
- 29.- *Cas Juan* [mapa 1785= *Can Juan*]. *Pequeño, trigo, almendros.*
- 30.- *Son Frontera* [=1785]. *Pequeño, trigo, almendros.*
- 31.- *Son Poquet* [=1785]. *Pequeño, trigo, almendros.*
- 32.- *Son Berrina* [=1785]. *Pequeño, trigo, almendros.*
- 33.- *Son Arnau* [=1785]. *Pequeño, casita.*
- 34.- *Tiraset* [=1785]. *Pequeño, de trigo, almendros.*
- 35.- *Tiraset nou* [=1785]. *Pequeño, de trigo, almendros.*
- 36.- *Ses Tancas* [=1785].
- 37.- *Son Peña* [=1785]. *Pequeño, de trigo, almendros.*
- 38.- *Son Ignaci* [=1785]. *Pequeño, de trigo, almendros.*

- 39.- *Son Fiol* [repetit en relació al mapa del 1785, veure finca núm. 3]. *Pequeño, de trigo, almendros.*
- 40.- *Son Mateu* [=1785]. *Pequeño, trigo, alzinás.*
- 41.- *Son Bordils* [=1785]. *Grande, de trigo, mucha viña.*
- 42.- *Son Más* [=1785].
- 43.- *Son Figuerola* [=1785]. *Mediano, trigo, almendros.*
- 44.- *Son Vich* [=1785]. *Mediano, trigo, almendros que coge hasta cuatrocientas cuarteras, higueras.*
- 45.- *Can Boqueta* [=1785]. *Pequeño, trigo, almendros.*
- 46.- *Hostalet* [mapa 1785= *Hostelet*]. *Hostal público cerca del camino con poca tierra de almendros, trigo.*
- 47.- *Can Blanca* [=1785].
- 48.- *Can Caliu* [mapa 1785= *Son Catiu*]. *Pequeña casita con poca tierra de verduras.*
- 49.- *Can Catá* [mapa 1785= *Son Cata*].
- 50.- *Son Peña* [repetit en relació al mapa del 1785, veure finca núm. 37]. *Mediano de trigo, aceite.*
- 51.- *Son Fuster* [al mapa del 1785, situat fora del terme municipal d'Inca]. *Grande, pero sólo coge mitad en este término. Tiene trigo, aceite y algarrobos, grande viña, y grande huerto. (...). Las casas son al término de Selva (...) aunque el camino es por Inca y sus dueños van por el término de Inca.*

La correspondència del llistat de Berard amb el mapa del 1785 és gairebé total, excepció feta de dos topònims repetits al llistat i de les diferències de grafia.

4. Conclusions

En general, és possible afirmar que, malgrat les seves característiques particulars (esmentades a l'apartat de fonts d'informació), totes les fonts mostren coincidències i que la confecció de la informació recollida respon a un mateix patró.

Potser en el rerafons d'aquesta concepció comuna, a més dels aspectes generals del moviment de la Il·lustració, s'han de fer referències a la relació d'alguns autors (Berard, Despuig) amb la Societat Econòmica Mallorquina d'Amics del País i als possibles contactes personals entre aquests autors.

Fins i tot, José Vargas Ponce confirma que Antoni Despuig «*nos acompañó (...) por lo interior de la Isla, y en nuestro viaje por sus agrios montes por espacio de quarenta días partió nuestras fatigas, disminuyéndolas mucho tanto por las noticias del País, de que es un completo práctico, como franqueándonos mil auxilios; pues por su respeto fueron nuestras las hermosas Quintas de todos los Señores Mallorquines que se presentaban á nuestro paso*».

En definitiva, encara que la seva correspondència sigui irregular, és prou evident que totes les fonts es complementen. Per aquest motiu, entre totes, és possible conèixer l'estat d'Inca al final del segle XVIII.

BIBLIOGRAFIA

BARCELO, Bartomeu (1968): *Les illes Balears*.- Editorial Tàber. Barcelona.

BERARD, Gerónimo de [1789] (Edició 1983): *Viaje a las Villas de Mallorca 1789*.- Ajuntament de Palma.

JUAN VIDAL, Josep (1989): *El Cens de Floridablanca a les Illes Balears*.- Miquel Font, Editor (Arca de Noe, 7).- Palma.

PICORNELL, C.; SEGUÍ, J.M^a; GINARD, A. (1988): «El mapa de Malorca d'Antoni Despuig (1785)».- *Treballs de Geografia* (Palma), 40, 23-40.

VARGAS PONCE, José [1787] (Edició 1983): *Descripciones de las Islas Pithiusas y Baleares*. [Prólogo de Isabel MOLL BLANES].- José J. de Olañeta, Editor. Barcelona.

LA REVOLUCIÓ DE 1868 A INCA

S. GUAL TRUYOL

A la vila d'Inca fou on més transcendència tingué la Revolució Nacional de Setembre de 1868. En els disturbis dels carrers que hi tingueren lloc el dia 2 d'octubre resultà mort un home i hi hagué més de trenta ferits. Ens referim als fets succeïts dins la comarca del Rai-guer. A Palma, la capital, varen ser més greus i es mantingueren els disturbis durant dos dies.

Però vegem els inicis d'aquesta convulsió i com es varen desenvolupar els fets.

El 18 de setembre d'aquell any, el contraalmirall Juan Bautista Topete, comandant del port de Cadis, s'insurgeix amb l'esquadra allà fondejada amb el crit de *¡Viva España con honra!* El secunden els generals Serrano i Prim així com els polítics Figueras, Pi y Margall, Castelar...

Seguidament, forces militars comandades pel general Serrano, duc de La Torre, surten de Cadis cap a l'interior de la península. Ja a Còrdova, al pont d'Alcolea, s'enfronta amb l'exèrcit isabelí procedent de Madrid. Venceren els insurrectes i suposà aquesta batalla la victòria definitiva de la Revolució.¹

La reina, Isabel II, el dia 30 de setembre, des de Lequito (Biscaia) abandona Espanya i es dirigeix a França. El seu regnat havia acabat. Va ser la seva època (1843-1868) pròdi-ga en lluites de tot tipus en tota la geografia hispana. Les guerres generalitzades i les dis-sensions polítiques internes conduïen irremissiblement a una revolució popular encapçalada per militars.

Arribat a Madrid el general Serrano, estableix un Govern Provisional. A la resta de ciu-tats s'havien constituït les Juntas Revolucionàries. Les manifestacions de goig s'hi prodiga-ren a totes. L'arribada del general Prim a Barcelona, després d'aconseguir el suport de tota la costa llevantina, fou d'un entusiasme total. Els *vivas* a la llibertat se succeïen en tot l'àm-

¹ En aquest fet d'armes hi combaté un alferes acabat d'ascendir anomenat Agustín Luque Coca i pel seu destacat comportament va ser ascendit per mèrits de guerra a tinent. Tenia 17 anys. (Document núm. 1).

bit peninsular, però a la majoria de ciutats les demostracions de sana alegria ràpidament es convertiren en disturbis, guirigalls i cremes indiscriminades en les quals el quadre d'Isabel II era denominador comú.

Tardà uns dies a arribar la notícia a Mallorca. El vaixell-correu de Barcelona ancorà a Alcúdia el dia 1 d'octubre, a les sis de la dematinada, i en aquest port començà a estendre's la notícia. El batle d'aquesta ciutat comunicà per telègraf² al governador de les Balears: *Alcudia pronunciada como Madrid y Barcelona*. Fou la primera població mallorquina que conegué la notícia i que se sumà a la proclamació en plena connivència de Topete.

El conductor de la valisa es dirigí ràpidament cap a la capital. Passà per Inca, on havia de renovar la cavalcadura, però en aquesta ciutat i en les restants viles fins a Palma no es divulgà la notícia. A Santa Maria, el capità general disposà que fos confiscat tot el correu, però no aconseguí mantenir-ho en secret. Els estudiants i altres passatgers arribats de Barcelona ben aviat divulgaren el moviment revolucionari a la Península.

Era una revolució que ja s'intuïa des de feia alguns anys, de manera que a començaments de setembre ja s'havia ordenat al governador, i aquest als batles de tota Mallorca, que «*uno de los principales deberes era la conservación del orden público*»³. Al mateix temps, el capità general José de Reina y Frias de la Torre organitzà un *passeig militar* amb un batalló del Regiment Galícia i l'esquadró de cavalleria, que recorregueren un àmplia zona de l'illa i pernactaren als pobles, per tal de tranquil·litzar la població. Això no obstant, el dia 21, coneixedor dels fets a Cadis, decretà l'estat de guerra a la província.

Poc valdrien aquestes mesures ja que, com s'ha dit, ben aviat s'establí a Palma una junta revolucionària després de les notícies arribades amb el vapor-correu d'Alcúdia, junta que assumiria tot el comandament de la província. Com a primera mesura, s'«aconsellà» al capità general que es retiràs a Palau, que aquarteràs les tropes i que a les imprescindibles guàrdies que quedassin, se'ls ordenàs que no disparassin, que no fessin ús de les armes.

I no tardà el poble a exaltar-se al crit de *¡Viva la libertad!* Però aquests i altres crits a poc a poc es convertiren en llibertinatge descontrolat. Sobre les cinc del capvespre, amb gran guirigall, es concentrà una multitud de gent a la plaça de Cort i a crits exigiren que se'ls llançàs el quadre d'Isabel II. Un cop aconseguit, el cremaren juntament amb altres efectes de l'acabada de saquejar caserna de la Guàrdia Municipal, amb els quals mantingueren una crepitant foguera al centre de la plaça. Els desordres creixeren i es repetiren les fogueres davant Hisenda Pública, després a Duanes; es cremaren arxius i es destrossà tot allò que es trobava. A la plaça de la Reina començaren l'enderrocament de l'artístic monument, dedicat a la sobirana i erigit al centre d'aquesta plaça. Foren cremats els carruatges del batle i del visitador de consums i igualment saquejades part de les seves cases. S'incendiaren els burots i se saquejaren l'Administració d'Hisenda, els estancs... Hi hagué intents a la residèn-

2 Alguns historiadors donen com a ja suprimit en aquestes dates el telègraf d'Alcúdia, Inca i Sóller. Així seria en les dues darreres, però no a Alcúdia com es confirma posteriorment.

3 *Diario de Palma*, 2 de setembre de 1868.

cia del governador civil i registrador de la propietat, robatoris en cases particulars i, fins i tot, es registraren violacions a dues dones. Una providencial i pertinaç pluja aconseguí que minvassin les extorsions i els desordres en aquell desafortunat capvespre. Però els nefasts propòsits que s'anunciaven per al dia següent eren inquietants.

Els esdeveniments a Inca

La diligència sortida de Palma a la dematinada del dia 2 duria la notícia a Inca. Arribà sobre les nou i mitja i ràpidament es propagà el que havia succeït a Ciutat i la generalitzada revolució a tota la Península. Tots els passatgers contaven amb tots els ets i uts el que havia passat a Palma i el que es preparava per a aquest dia 2.

No tardaren a acudir a la plaça Major i al carrer de la Sala un bon nombre de desenfeinats amb ganes d'armar sarau. Semblava obligat imitar el que havia succeït a la capital i donar fe d'un ardent desig revolucionari que solucionàs tots els seus mals, inclosos la sequera, escassetesa de provisions, pèrdua de collita... un alleujament de les seves desventures.

A l'Ajuntament ja s'havia constituït la Junta Revolucionària, presidida pel jutge José López Vasquez i «*figurando entre ellos el capellán Sr. Gener y el joven abogado Sr. Moncadas...*» i segons acta de sessió extraordinària d'aquell mateix dia que deia així:

En la Villa de Inca de la Provincia de las islas Baleares día 2 de Octubre de mil ochocientos sesenta y ocho. Esta Villa secundó el Alzamiento Nacional iniciado en Cadiz habiendose constituido en el acto una Junta Provisional de Gobierno que asumió las atribuciones de la Municipalidad por haber resignado el mando el Alcalde D. Martín Sastre y demás individuos del actual Ayuntamiento. (Document núm. 2)

Seguim amb els successos ocorreguts:

Els veïns més turbulents iniciaren els desordres demanant a crits el quadre de la reina que estava a la sala de sessions, quadre que els fou llançat des d'una de les finestres i que ben aviat fou destrossat i cremat⁴. El primer desig se'ls havia concedit i com es podia preveure a continuació demanaren i exigiren documents de l'Arxiu Municipal, papers de Secretaria... per poder alimentar la foguera organitzada al centre de la plaça. Alguns lligalls volaren per les finestres de la Sala i no semblaven satisfer-se els desitjos de la turba.

En aquells anys, per raons desconegudes, no hi havia Guàrdia Civil a Inca, com tampoc Guàrdia Rural, recentment dissolta. Però sí que hi havia, afortunadament, un petit destacament de Carrabiners sota el comandament del capità Matías Rico. Tenint coneixement del que succeïa a la plaça Major, acudí amb la força del seu comandament a l'Ajuntament per prestar la protecció o ajuda que la Junta proposàs per evitar majors desordres. També

4 Curiosament, anys després, pel maig de 1875, el consistori inquer es negava a col·locar el retrat del rei Alfons XII a la sala capitular al·legant els edils republicans que set anys abans s'havia cremat el valuós marc daurat propietat de la corporació... i que no s'havien de malgastar així els diners.

hi acudiren amb el mateix propòsit l'administrador de rendes, José Pérez y Pérez, acompanyat dels seus fills Anacleto i José, tots dos oficials de l'Administració militar.

I en bon moment arribaren, ja que acalorats els esvalotadors ja exigien el cap d'un dels regidors i la d'un agutzil. Davant el silenci a aquestes peticions s'intentà penetrar a l'Ajuntament per fer-se amb els indicats funcionaris. No s'avenien i cada cop eren més violents els seus intents. La decidida actitud del capità Rico oposant-se al desafur evità un possible desastre.

Afortunadament, el passat any, el capità general de les Illes havia publicat un ban en el qual s'ordenava que fossin lliurades a l'autoritat local totes les armes blanques o de foc (document núm. 3)⁵. És per creure que efectivament no en tenien i així es confirmaria en els reiterats assalts per penetrar a l'Ajuntament. Així, foren suficients per detenir-los l'enèrgica actitud del capità de Carrabiners amb el suport dels fusells amb baioneta calada que mostaven per les portes.

Davant la dificultat de continuar amb les seves pretensions a la casa consistorial, decidiren cercar objectius més propicis i optaren per les dependències de la Administración de las Estancadas (sic), on podrien trobar tabac i diners. I cap al carrer de Sant Bartomeu es dirigí el vociferant grup. Se n'adonà l'administrador Sr. Pérez i decidí acudir-hi amb els seus fills. Allà quedaven indefenses la seva esposa i dues nines. Fer-ho sense cap tipus de protecció era molt aventurat i sol_licità ajuda al capità Rico, qui els assignà un caporal i tres carrabiners armats i amb prestesa se n'anaren els set cap a l'estanc de sal i tabac al carrer de Sant Bartomeu⁶.

Quan s'aproximaren a l'edifici de l'estanc ja notaren el tumult del cada vegada major grup, i no fou fàcil obrir-se pas entre els esvalotadors per arribar a les portes de la casa. Una vegada que hi foren, el Sr. Pérez es feu sentir, qui tractà d'explicar-los la seva postura adherint-se a l'alçament nacional, però que era responsable dels interessos de la nació que li havien encomanat, que si volien alguna cosa i estigués al seu abast els la concediria.

Com si ja estiguessin confabulats, demanaren a crits:

— *Volem tabac, volem tabac!*

El Sr. Pérez entrà a l'establiment i en sortí amb unes capsas de cigars amb la creença que serien suficients per calmar-los. Les donà al més pròxim i entre empentes i manifesta cobdícia ben aviat els acabaren. No els semblà suficient el que havien rebut i seguiren insistent. A més de tabac demanaven diners. D'entre el tumult regnant, algú llançà una pedra que ferí l'administrador. Seguí una pluja de pedres que obligà l'administrador, els seus fills i els

5 Ban del capità general José García de Paredes y Losada ordenant recollir tot armament.

6 Lloc no suficientment documentat, encara que sí quatre anys després se situava al començament d'aquest carrer un recaptador d'imposts o administrador de rendes segons el Padró de 1872.

carrabiners a entrar a la casa.

A partir d'aquest moment, valent-se de material de construcció d'una casa veïna, el llançament contra les portes i les finestres fou massiu. No es torbà a caure'n alguna feta miques veient-se els assetjats en evident perill per les seves vides. El Sr. Pérez distribuï els quatre carrabiners, un a cada finestra més afectada i porta, i ell acudia allà on era més necessari i on més difícil es feia la defensa. Sonaren els primers trets enlaire que no aconseguiren dissuadir els assaltants i després de la primera sorpresa novament l'emprengueren amb més energia potser. Més d'una hora durà la porfídia i l'empait era incessant. Nous trets s'hagueren de fer, que més que dissuasoris ja serien a ull cap a les cames.

Se sentiren els trets des de l'Ajuntament i el capità Rico compregué que els seus carrabiners i l'administrador es devien trobar en seriosos problemes ja que es veien obligats a usar les seves armes. Sol·licità el suport de la junta per anar a auxiliar els presumiblement assetjats. Un cop hi arribaren, els esvalotadors no s'apartaren i es disposaren a enfrontar-s'hi. Aquell carrer d'Inca hauria pogut ser l'escenari d'un gran desastre. El capità Rico, només amb vuit carrabiners afrontà l'envit, ordenà una descàrrega tancada enlaire i seguidament carregaren amb baioneta calada, acció que aconseguí dispersar el grup assaltant i que quedàs lliure l'accés al local de les Estancades.

Poc temps després, reagrupada la turba, seguiren en l'afany amb crits i més pedrades. Hagué de sortir novament l'escamot, ja amb dotze homes i amb el capità al seu davant que en enèrgica batuda aconseguiren dispersar els assaltants per diferents carrers.

El balanç final era lamentable. Segons relata Bibiloni Corró, «*resultaron un muerto y más de treinta heridos, algunos de los cuales murieron a los pocos días...*»⁷, tots produïts quan hi hagué l'assalt a l'administració, abans de l'arribada del capità Rico.

Al carrer només hi quedà el cadàver d'un d'aquells assaltants. La seva afligida família sol·licità a la Junta poder recollir-lo, però aquesta, per ignorades raons, en principi no ho autoritzà, segurament perquè esperava que es buidassin els carrers i pogués el jutge procedir al seu aixecament. Segons dades de l'Arxiu Parroquial d'Inca, figura el dia 2 la defunció del «*joven de 26 años, Antonio Perelló Figuerola, soltero, hijo de Pedro y Margarita, sin disposición alguna. Doy fe Antonio Sastre, Rector*»⁸ i, sense altres detalls, ben bé podria ser la víctima en aquests successos.

Els esvalotadors no es donaven per vençuts i més enardits que mai es preparaven per, novament, amb millors mitjans, realitzar un nou assalt a l'Estanc. La Junta de Govern no solucionava res, no sabia quin partit havia de prendre, tal vegada atemorits davant el caire que anaven prenent els esdeveniments, tal vegada en presumpte tolerància cap a una

7 No es compta amb confirmació documental sobre el nombre de ferits ni del fet que alguns moriren al cap de pocs dies.

8 Dades facilitades per Gabriel Pieras, procedents de l'Arxiu Parroquial de Santa Maria la Major, Llibre Sacramental, tom 200, pàgina 21 revers.

«sublim expansió» com ho qualificava la Junta de la Província.

Davant aquest estat, el Sr. Pérez, responsable directe dels Fons de l'Estat, sol·licità al capità de Carrabiners que li permetés dipositar-los en el seu quarter, situat al carrer dels Paraires, entre el de la Glòria i el de Martí Metge. El capità hi accedí i allà es traslladà abans que no es fes de nit, ben igual que tota la família de l'administrador, atès el deplorable estat en què quedà l'edifici de les Estancades. D'aquests moviments l'administrador en donà compte a la Junta i, al mateix temps, demanà que es trametés per correu extraordinari a la Junta de la capital i al nou governador Mariano de Quintana notícies de tots els canvis que hagué de realitzar. I, fins i tot, féu el lliurament formal de la clau de l'Administració, «*donde existían en depósito los efectos de las estancadas*»⁹.

Al dia següent, el capità Rico sabé que els esvalotadors s'estaven preparant per assaltar el mateix quarter per apoderar-se dels fons que allà s'havien dut; aquest era el seu objectiu. L'administrador Sr. Pérez comprengué que comprometia a tots amb la seva presència i resolgué traslladar-se a Palma i allà donar compte a tots del que havia succeït. Abans feu el reglamentat lliurament dels fons que havia aconseguit salvar.

A Palma, com es temia, continuaren els desordres el dia 2 i, fins i tot, amb major animadversió. Als carrers dominava el llibertinatge i el desenfrenament. S'assaltà la Duana i es procedí al saqueig. Les turbes acabaren amb el total enderrocament del monument a la reina. Hi hagué extorsions i abusos en cases de beneficència, en jutjats... i en un forcejament amb soldats que guardaven un edifici, hi hagué un tret fortuït que causà la mort al paísà Bartolomé Costa, qui tenia per costum vendre patates a la plaça del mercat.

Al migdia, la Junta Provisional de Govern de la Província edità un escrit en forma de ban dirigit a BALEARES. Un escrit que semblava dissimular —tal vegada justificar— els desafurs comesos. Es parlava d'una *sublim expansió* i, fins i tot, es deia que la Junta *aconseguí reprimir* i establir l'ordre en els moments d'*entusiasme*. Però, finalment, més conseqüent, feia un crida a l'ordre, a la moralitat i a l'honradesa (Document núm. 4)¹⁰.

I seguiren altres dos bans més severos i ajustats a la realitat d'aquells dos primers dies d'octubre. En el primer ja es parlava de *lamentables escenes* i que caldria optar pel més excessiu rigor contra els qui faltassin al seu deure. En el darrer, acusava ja la realitat del que havia succeït, «*habiéndose repetido escenas desagradables [...] resulta la Junta a reprimir las con mano fuerte y a todo trance*». A continuació, disposava una sèrie de mesures encaminades a eradicar tot conat de disturbis (Document núm. 5)¹¹.

Tota la comarca del Raiguer es mantingué més bé tranquil·la. A la majoria de les viles

9 Tabac, sal, paper timbrat i segells.

10 Biblioteca Bartolomé March, Colección de Bandos.

11 *Revolución de Septiembre en Mallorca*, M. Bibiloni Corró, 1871.

passà desapercebuda la Revolució i no les afectaren les expansions tumultuoses de Palma, Inca i algunes altres. Només unes petites «alegries» a:

Búger: *Vivas y mueras* i crema del quadre de la reina.

Caimari: crema del mobiliari de l'escola i del quadre de la reina.

Alaró (fou el dia 3): *Vivas y fueras*, repicada de campanes i cinc canvis de batle.

A les restants (Marratxí, Santa Maria, Consell, Binissalem, Lloseta, Mancor, Selva i Campanet), tranquil·litat total.

Fins i tot, a les properes al Raiguer, com sa Pobla, no hi ocorregué res, ni tan sols es cremà cap quadre. En canvi a Llubí, el dia 3 els esvalotadors exigiren a acovardits veïns *pa i sobressada* per torrar a les fogueres organitzades.

Les viles de Mallorca on més disturbis hi hagué foren, a part d'Inca, Lluçmajor, Felanitx, Artà, Andratx, Santanyí i Porreres.

El dia 3 d'octubre començà tranquil —llevat d'Alaró i de Llubí— i així anà millorant a tota l'illa. Havia passat l'enrenou, el lamentable desfogament semblava que havia acabat.

Què pogué influir en aquella col·lectiva descàrrega d'adrenalina? Possiblement hi influís la pertinaç sequera que es patia, la conseqüent pèrdua de les collites, les contribucions de consums, alguns abusos de certs empleats de l'Administració... Pel que fa al cas d'Inca, políticament no pareixia que hi hagués, en aquells dies, cap enfrontament de pes com per propiciar aquells fets. Ni tan sols les desavinences acostumades —que hi eren per uns bancs— podien justificar tanta duresa. El govern d'Isabel II es patia, però passava més bé ignorat a tota la comarca. Fou en els més alts nivells nacionals on es confabulà la rebel·lió. A partir d'aquestes dates, allò de la *República* començaria a ser un concepte més conegut, però en aquells dies la massa que organitzà la revolta no sabia exactament el seu significat.

I fou molt ben acollida la notícia que en els estancs el preu del tabac i el de la sal seria la meitat del que regia anteriorment, malgrat que no durà molt la rebaixa.

I encara que suposi sortir-nos del tema, permeteu-me comentar una curiositat de la nostra història local, fet succeït en aquells dies.

Segons una antiga crònica d'Inca, com ja s'ha insinuat, sí que hi hagué en aquells dies un petit problema que suscità discussions en el veïnat. Pel caire curiós i anecdòtic, val la pena citar-lo.

A la tranquil·la vila d'Inca de 1868, a l'espaiosa plaça de l'Església, «aparegueren» en pocs dies una llarga sèrie de bancs de pedra. Resumidament es contava així:

«Cuatro hileras de asientos de piedra, es decir, treinta y seis asientos (...) quedando convertida la plazuela, que tan despejada era, en un verdadero laberinto del cual apenas se puede salir (...) Obra que lastimó el corazón de los religiosos moradores de Inca (...) y que el pueblo vio con hondo pesar...»

I ja teníem els inquers enfrontats per aquesta profusió de bancs. Hi hagué polèmica i discussió en tots els nivells socials, però això sí, respectant les opinions i sense que la qüestions transcendís. Això s'esdevenia a la darrerria del mes de setembre de 1868 i en aquells temps els carrers d'Inca no gaudien encara del benefici de l'enllumenat públic i durant les obscures nits d'hivern era molt dificultós travessar els carrers o places i més si estaven sembrades amb trenta-sis seients de pedra! I deia el cronista que firmava com a «Z»:

«Sabido es que cuando la campana da aviso de que algún enfermo ha de recibir el Santo Sacramento de N. S., los religiosos de Inca acuden en tropel a la Iglesia para acompañar a su Divina Magestad. ¿Y estando la plaza sembrada de tantos tropiezos, no habrá numerosos lastimados por cumplir con un acto de piedad? (...) Si se intentó hacer un paseo público, nada se ha logrado, porque un paseo que a penas tiene 25 pasos de largo, no es digno de este nombre. Colóquense estos asientos de piedra de trecho en trecho en la carretera de Alcudia y tendremos uno de los paseos más hermosos de la isla».¹²

I es mantingueren les discussions: el batle deia que no havia intervingut en aquells bancs; alguns regidors volien donar l'ordre de llevar-los i altres, tot el contrari. I com sempre. Es demanava al batle que els desmuntassin o que s'il·luminàs la plaça degudament. I el mestre picapedrer reclamava *«vergüenza da decirlo, que se le pagara la piedra de los asientos (...)»*, cosa que encara no s'havia fet.

Amb aquestes polèmiques es trobava el nostre poble a la darrerria del mes setembre. Féu falta tota una revolució nacional perquè s'oblidassin dels bancs i passassin a aspectes més seriosos.

Es mantindrien els bancs, però amb la deguda il·luminació. Possiblement eren els mateixos que encara figuraven a la dècada dels vint d'aquest segle i que les persones més gran recordaran.

Però tornem als esdeveniments conseqüència de la Revolució, revolució que ja era *«completa en toda España sin tener que lamentar desgracias, si exceptuamos lo que hubo en Zaragoza y Baleares, debidas a malas sugeriones, a venganzas particulares...»*.¹³

El mateix dia 3 d'octubre, aconseguida ja la calma, arribà una ordre del Govern de la Província en el sentit que fos dissolta la Junta i que en el seu lloc establís el consistori que exercia l'any 1856 —deu anys abans. I convocats per la Junta prendran possessió dels seus

¹² *Diario de Palma*, setembre de 1868. Crònica tramesa des d'Inca.

¹³ *Historia General de España*, Modesto Lafuente.

antics càrrecs. En comparegueren sis: el batle Juan Coll, Jorge Reus, Rafael Ramis Buades, Domingo Alzina, Antonio María Vich i Jaime Bennassar. La resta ja eren morts (Document núm. 2).

Constituït aquest antic consistori i després d'una minuciosa investigació dels fets ocorreguts el dia 2, es procedí a detenir els més significats capítots.

En l'Arxiu del Tribunal Superior de Justícia —després d'una prolongada recerca— s'ha pogut trobar un escrit del Jutjat d'Instrucció d'Inca sobre una:

*«Causa formulada contra Bartolomé Ferriol como promovedor de desórdenes públicos [...] causa compuesta de una pieza de 105 folios útiles».*¹⁴

Altres causes instruïdes sobre els successos del 1868 s'enllestiren l'any següent, per la qual cosa és molt possible que la que citam sigui sobre el que s'esdevingué a l'octubre de 1868. Trobar aquesta «causa clarificadora» no serà fàcil ni de pocs dies. Però esperem que podrà aconseguir-se.

I un nou problema es presentà en aquelles dates a Inca: el de la presó. Des de feia molt de temps la nostra vila patia la manca d'un lloc adequat per a aquesta finalitat. El que es tenia al claustre de Sant Domingo resultava petit i miserable. Efectuades les detencions d'aquells dies, la presó era, sens dubte, insuficient i com a conseqüència de certa «*agitación en la cárcel hubo necesidad disponer fueran custodiados por fuerzas de Carabineros*».

I aniria complicant-se la qüestió. El capità de Carrabiners de sobte rebé un escrit del cap del Cos en el qual li ordenaven, segons el que havia disposat el capità general, que la força a Inca «*pasara inmediatamente a ocupar los puestos que antes tenían*».

El capità Rico comunicà el 8 d'octubre a l'Ajuntament inquer que pensava abandonar Inca amb la força sota el seu comandament el dia següent. El destacament de Carrabiners era, de moment, l'única força armada a Inca i que prestava imprescindibles serveis a la presó. Es reuní el consistori i, plantejat el problema, per decisió unànime s'acordà:

*«Decir a dicho capitán que para el resguardo de los muchos presos que existen en la cárcel de este partido, y para su seguridad convenía permaneciera a disposición del Ayuntamiento una fuerza de veinte y cinco hombres y que para salvar la responsabilidad de dicho capitán se pasase comunicación al Sr. Gobernador de la Provincia para que por su conducto este acuerdo llegue a noticia del Excmo. Sr. Capitán General...».*¹⁵

Però l'aglomeració a la presó persistia i d'aquesta manera hi eren probables noves agitacions i disturbis. Al final de mes, el jutge d'Inca José López Vásquez es veié obligat a

14 (Document núm. 6) Document datat a Inca el 22 de setembre de 1869. Arxiu del Tribunal Superior de Justícia de Balears.

15 (Document núm. 7) Acta de la sessió del 8 d'octubre de 1868. Arxiu Històric Municipal d'Inca.

dirigir-se al regent de l'Audiència per donar compte que, malgrat que s'havien habilitat altres habitacions del convent, el nombre de presos era excessiu:

«Que en la actualidad son cuarenta y seis los presos esperando se aumente el número de un día a otro y que en realidad no puede albergarse más de veinte a veinte y cuatro en buenas condiciones higiénicas y con la seguridad debida...».

El problema de cabuda era evident i sol·licitava el jutge que fossin traslladats a la presó de Palma alguns dels presos. Fou atesa la petició i a començament del mes següent foren enviats onze presos cap a la capital. Hi havia la possibilitat de traslladar uns vint-i-cinc presos, però segons el jutge d'Inca, el onze *«eran suficientes para lograr los deseos que motivaron mi comunicación...»*.¹⁶

La sessió extraordinària del dia 8 a l'Ajuntament fou pròdiga en noves ordres del governador de la província; algunes eren endarrerides, però totes feien referència a la Revolució. Es llegiren diferents butlletins oficials, d'entre els quals destacarem els més importants:

BO núm. 119

(2 d'octubre) *«Se recordaba el deber de la Junta de mantener el orden público...».*

BO núm. 120

(4 d'octubre) *«Que cesaran las Juntas donde ya funcionan los nuevos Ayuntamientos».*
«Que sean expulsados los individuos que pertenezcan a la Compañía de Jesús».

BO núm. 121

(5 d'octubre) *«Autorizando a los pueblos para celebrar las ferias que tenían señaladas».*
«Permitiendo la libre reunión de los ciudadanos para tratar de asuntos políticos con solo aviso previo».
«Suprimiendo la Guardia Rural y autorizando puedan quedar en el Ayuntamiento los que sean necesarios y merezcan su confianza».

BO núm. 122

(7 d'octubre) *«Se pongan en conocimiento de la Junta Provincial los robos y otros excesos punibles cometidos estos días».*

BO extraordinari

(7 d'octubre) *«Participando que el General Serrano, Duque de la Torre, es reconocido el día 4 por la Junta Revolucionaria de Madrid como General Jefe del Ejército Español e investido de cargo para formar Gobierno Provisional».*

¹⁶ (Document núm. 8) *Arxiu Històric del Regne de Mallorca. Real Acuerdo. Exptes. 3 y 30 (1868 - 69).*

Ofici del 8 d'octubre «*Notificando acuerdo de la Junta Provincial se haga entrega interinamente, previo inventario, de la Administración subalterna de Estancadas de este partido a D. Andrés Ballester con la fianza que tenía prestada su antecesor D. José Perez y Perez*».

I als pocs dies, i com a continuació de l'anterior escrit, se sol·licitava a l'Ajuntament que es facilitassin els auxilis necessaris a Benito González, oficial de l'Administració d'Hisenda, que arribava a Inca comissionat per instruir expedient per esbrinar les causes que motivaren la sortida de José Pérez de la Subalterna del poble. Què passava amb el Sr. Pérez?

Per a la seguretat i el sossec de la vila, la Junta i l'Ajuntament tingueren a la seva disposició: carrabiners, exguàrdies rurals i alguns paisans. Durant els quinze primers dies d'octubre a partir del dia 2 els mantingueren concentrats i sota les seves ordres directes. I calgué alimentar-los, cosa que ocasionà unes despeses fora de pressupost. Foren les següents:

«1ª cuenta: *Ciento cuarenta y ocho escudos trescientos maravedises*.¹⁷

»2ª cuenta: *Ciento veinte y ocho escudos novecientos maravedises. Ambas para la manutención de los Carabineros y paisanos de este vecindario que la Junta de este pueblo tuvo a sus órdenes para conservar el orden público el tiempo que estuvo alterado con motivo del pronunciamiento.*

»3ª cuenta: *Catorce escudos cuatrocientos maravedises por los jornales devengados por dichos paisanos y demás gastos hechos por dicho motivo.*

»4ª cuenta: *Cinco escudos por los jornales de seis paisanos que se proporcionaron al Capitán de Carabineros para conducir pliegos a diferentes puntos día 1º de octubre próximo pasado*».

I en aquells dies, atès l'inusual trasbals de butlletins, escrits, ordres, notificacions, etc., —urgents la majoria— no fou suficient usar el servei ordinari de la diligència ni els paisans assignats al capità Rico i calgué cercar agents extraordinaris. I foren aquests, els peons caminers. En un principi, no se'ls pagava res pels seus serveis extraordinaris, i ells feren la reclamació, plantejant una justificada querella. L'Ajuntament ja estava a punt de fer fallida totalment. Però se'ls havia de pagar, no hi havia una altra alternativa «*y el Ayuntamiento considerando justa la reclamación acordó se les pagara por cada día que resulte haber prestado servicios extraordinarios por cuenta de la Municipalidad fuera de su distrito, cuatro reales*». La ruïna.

De mica en mica, Inca i tota l'illa anaven tornant a la normalitat. Acabà el 1868 i

17 L'escut de plata equivalia a deu rals de billó i el maravedís era la trigèsima quarta part del ral de billó.

començà el 1869 amb relatiu sossec, encara que l'ambient polític nacional era una mar de dubtes ple d'interrogants. Inca, aleshores, no presentava problemes seriosos al governador, com tampoc a la Diputació. En canvi, molts altres municipis no els deixaven tranquils.

La revolució, això no obstant, no semblava resolta definitivament. Restava en l'ambient certa espessa boira que no es dissipava amb facilitat. Feia falta un revulsiu, un nou esdeveniment reconciliador que contentàs el poble sencer. Tal vegada una nova **constitució**?

A Madrid, el Govern Provisional es debatia entre projectes per intentar aconseguir una tranquil·la transició enfocada a una definitiva meta. Els generals Serrano, Prim i Topete, juntament amb els polítics Figueras, Pi y Margall, Castelar i Salmerón, eren les figures preeminentes de la política nacional. El general Serrano havia format el 8 d'octubre una govern provisional i al febrer de 1869, obertes les Corts Constituents, passà a exercir les funcions de poder executiu i s'ocupà, seguidament, de projectar una nova **constitució**. S'hi acceptà la monarquia i, com que no hi havia rei, s'elevà a regent el general Serrano. Mentrestant, el general Prim començà a cercar per tot Europa un futur rei d'Espanya que pogués assegurar en el moment oportú una nova casa regnant.

Als pocs mesos s'aprovà la nova constitució que semblava que havia d'acabar amb la Revolució de 1868 i havia de donar lloc a la pau duradora.

A Inca, en sessió del dia 4 de juny, el consistori era assabentat de la comunicació del ministre de la Governació segons la qual quedava definitivament votada la nova Constitució Espanyola que s'havia de promulgar el dia 6. El governador de la província encarregà als ajuntaments que:

«se preparen los medios que más agradables sean al vecindario para celebrar el grandioso acto. Que se promulgase el día 13 con un Te-Deum en la parroquia e iluminaciones públicas invitando a las demás autoridades y al vecindario a los actos por medio de un pregón».

No s'especificaven degudament els actes a celebrar. No diferirien gaire dels celebrats en l'anterior de 1837 que no quedava molt distant. Pel caire curiós i perquè són rituals ja perduts, val la pena ressenyar-los:

S'ordenava que s'efectuàs la promulgació *«en el paraje más público y acostumbrado con toda la ostentación que permitieran las circunstancias locales [...] debiendo reunirse todos los vecinos de la parroquia con el Ayuntamiento, autoridades y empleados públicos [...] que se hiciese un tablado para en él leerse la **Constitución** y que la benemérita milicia nacional (si la hubiera) hiciese algunas descargas».*

La cerimònia transcorreria així:

Començaria a l'Ajuntament, on jurava el batle primer davant del batle segon. Després el batle primer prendria jurament a tot el consistori. Seguidament, ja a l'església, i en missa

solemne, es llegia a l'ofertori la Constitució i, a continuació, el reverend capellà feia una exhortació al públic assistent. Conclosa la missa, el batle primer pujaria al presbiteri on llegiria la fórmula per al jurament sota la qual el prestaven tots els assistents. Acabats els actes de l'església es traslladaven a la plaça Major, adornada amb riques teles i domassos. El secretari, sobre el cadafal, llegiria la constitució i el batle primer feia els *¡vivas!* de rigor i s'acabava amb les descàrregues de fuselleria¹⁸.

Acabats tots aquests solemnes actes, s'oferia a tots els assistents abundant refresc i a la nit no hi faltava la il·luminació general i el ball públic.

Era una promulgació al més alt nivell, però possiblement la de 1869 no fou tan esplèndida, ja que les arques de l'Ajuntament devien estar un mica exhaustes, i tal com s'ordenava, calia fer-se «*con la ostentación que permitieran las circunstancias locales*».

I a tall d'epíleg del que s'esdevingué a Inca:

No es castigà a cap dels esvalotadors que provocaren els excessos del 2 d'octubre. Els dies que estigueren empresonats —fins al seu processament— es consideraren com a suficients.

L'administrador José Pérez y Pérez fou destituït, possiblement per abandonar la Substancada d'Inca i es veié implicat en una causa que tingué reiterades paralitzacions. Els càrrecs eren diversos, dels quals cal destacar el de suborn a testimonis¹⁹ i el referent a «*unas cajas de cigarros-puros que habían desaparecido de la Administración*». Afortunadament, gràcies a les precaucions de donar coneixement de tots els seus passos, a les sobrades dades favorables i al fet d'haver salvat els interessos de l'Estat amb risc de perdre-hi la seva pròpia vida, es veié lliure de tota culpa.

18 Resum de les actes de sessions de l'Ajuntament d'Inca dels dies 20, 25 i 30 de juliol de 1837.

19 *Real Acuerdo. Exp. 45*, 1869. Arxiu Històric del Regne de Mallorca.

APÈNDIX DOCUMENTAL

Document núm. 1

Arxius del Servei històric Militar

Data: setembre de 1868

Assumpte: full de serveis d'Agustín Luque Coca durant el 1868

1ª SUBDIVISIÓN

Don Agustín Luque Coca nació en Málaga el día veintisiete de Noviembre de mil ochocientos cincuenta.

Es hijo del Teniente Coronel D. Juan Luque Ruiz y de Doña Juana Coca Ocaña.

7ª SUBDIVISIÓN

Servicios, campañas y acciones en que se ha hallado.

AÑO 1868:

Finalizó el anterior año en el Regimiento de Infantería «Valencia 23» en clase de Cadete, estando el Regimiento de guarnición en Algeciras.

El día 24 de Septiembre, habiéndose declarado el alzamiento nacional, con su Regimiento embarcó con dirección al Trocadero donde arribó y continuó para Córdoba, llegando el 26 en cuyo día ascendió a Alférez. El 28 se encontró en la batalla de Alcolea a las órdenes del Excmo. Señor Duque de la Torre y por su buen comportamiento fue agraciado con el empleo de Teniente continuando en campaña hasta el 30 que terminó la batalla. Salió para Córdoba y el 2 de Octubre marcha para Getafe. El 8 pasa a Madrid. El 16 a Ciudad Real y el 10 de Diciembre a Málaga encontrándose en las correrías que tuvieron lugar en dicho punto el 32 de dicho mes y siguientes días por cuyas acciones se le fue concedida la Mención Honorífica por los servicios prestados.

Signava el full de serveis parcial el 1882 el comandant graduat cap del Detall, Sr. Antonio Salgado Suárez. Hi ha un segell en tinta que diu: «*Bon de Depósitos de Cangas de Onís*». I un altre amb el lema: «*Dirección General de Infantería*».

Document núm. 2

Arxiu Històric Municipal d'Inca

Lloc i data: Inca, 3 d'octubre de 1868

Assumpte: acta de la sessió del dia 3 en adhesió a l'alçament nacional y restabliment del consistori de 1856

Dia dos de Octubre de mil ocho cientos sesenta y ocho, esta villa secundó el alzamiento nacional iniciado en Cadiz habiendose constituido en el acto una Junta provisional de gobierno que asumió las atribuciones de la Municipalidad por haver resignado el mando el Alcalde D. Martin Sastre y los demas individuos del actual Ayuntamiento.

El dia siguiente tres de Octubre a consecuencia de una orden del gobierno de la provincia del dia dos se restableció el Ayuntamiento que ejercia en el año 1856 cuyos individuos fueron convocados por la Junta de esta villa y posesionados de sus cargos resultando que comparecieron D Juan Coll Alcalde y los regidores D Jorge Reus, D Rafael Ramis y Buades, D Domingo Alzina, D Antonio Maria Vich y D Jayme Bennassar; pues todos los demas que pertenecian al cuerpo municipal en el citado años han fallecido, quedando en consecuencia instalado por la Junta el nuevo Ayuntamiento con los seis individuos arriba mencionados.

En aquesta pàgina no hi figurava cap signatura.

Document núm. 3

Biblioteca de la Fundació Bartomeu March. Col·lecció de bans
(Fotocòpia de l'original)

Lloc i data: Palma, 9 de setembre de 1867

Assumpte: ordre de recollida d'armes a tota l'illa

BANDO.

D. JOSÉ GARCIA DE PAREDES Y LOSADA,

CAPITAN GENERAL DE LAS ISLAS BALEARES.

En cumplimiento de las disposiciones del Gobierno de S. M. y usando de las facultades que me competen por el estado de guerra en que se halla declarado este distrito militar;

ORDENO Y MANDO.

Art. 1.º Todos los paisanos habitantes de estas Islas que tengan armas blancas ó de fuego, las presentarán en el punto que designe la autoridad militar, ó en su defecto la local, dentro de los tres dias siguientes al de la publicacion de este Bando en cada demarcacion, verificándolo los de esta Capital en el Parque de Artilleria.

Art. 2.º Transcurrido dicho plazo se girarán visitas domiciliarias y los que todavia conserven armas en su poder, serán considerados como perturbadores del orden público y entregados al Consejo de Guerra ordinario, que los juzgará breve y sumariamente imponiéndoles la pena de Presidio menor.

Art. 3.º Los Alcaldes serán responsables de recoger las armas, conservarlas y hacer entrega de ellas en la Capital de cada Isla al respectivo Gobernador Militar, á fin de que tengan ingreso en los parques de Artilleria.

Art. 4.º Sin perjuicio de lo prevenido en las anteriores disposiciones, podrán los referidos Alcaldes devolver las armas á personas que ofrezcan garantías y reúnan los requisitos necesarios conforme á las instrucciones que al efecto se les comunicarán por el Gobierno de esta Provincia. Palma 9 de setiembre de 1867.

José Garcia de Paredes.

Document núm. 4*Revolución en Mallorca...* de Bibiloni Corró

Lloc i data: Palma, 2 d'octubre de 1868

Assumpte: primer ban de la Junta en què demanava ordre al poble

JUNTA PROVISIONAL DE GOBIERNO

DE LAS BALEARES.

«BALEARES:

»En los momentos supremos que atravesamos, ahora que la Junta Provisional de Gobierno que ayer en medio de vuestra *sublime expansión* nombrasteis, quiere dirigiros su voz, escuchadla Baleares, que ella es hija del *amor inmenso* que os profesa, que siempre ha sentido por este pueblo, tantos años *martirizado por gobiernos opresores*.

»Condición cuasi inevitable es de todas las revoluciones el seguir en los primeros días de su triunfo un camino *sembrado de espinas*. Solo el pueblo con su conducta sin ensoberbecerse con el triunfo ni dormirse sobre sus *laureles* puede hacer que el pueblo *saque* el resultado que garantice sus *derechos* y le enseñe sus *deberes*. Los hombres en quienes habéis depositado *vuestra confianza* no faltarán á ella; pero en cambio exigen de vosotros que no obedezcais A otra voz que A la de vuestra honradez, que manchada *ellu* quedará si quisierais lanzaros en brazos del desórden.

»El aura de libertad que respirais será mas dulce si vais á buscarla en una atmósfera de *moralidad* y de justicia. Ayer *pudisteis conocer* que esta Junta *relaba* por vosotros, que por todos los medios *quiso* y *logró* restablecer el órden en los momentos de *entusiasmo*. En cambio de estos servicios la Junta exige de vosotros, *Baleares*, el que cumplais con vuestros deberes como pueblo honrado y libre; que no permitais que vuestros enemigos vean UNA MANCHA sobre esa honradez, un *insulto* á esa *libertad*. No obedezcais á ningun arranque de mal entendido entusiasmo, y demostrad que sois dignos de la libertad que el pueblo vertiendo su generosa sangre sabe conquistarse.

»La Junta espera que tendreis confianza en ella y que escuchareis su voz leal y franca, ayudándola en la difícil tarea que le está confiada para que de este modo pueda en breve daros todos los derechos que os son debidos. Mantened, Baleares, el *orden*; que no *manche* una historia escrita con nobles caracteres cual la de la libertad, ni una *gota de sangre*, ni una sombra de inmoralidad.

»Baleares:

»¡Viva la libertad! ¡Viva el pueblo! ¡Viva la Soberanía Nacional!

»Palma 2 de Octubre de 1868.—Presidente honorario, José Miguel Trias.—Presidente, Mariano de Quintana.—Vice-presidente 1º, Joaquin Fiol.—Vice-presidente 2º, José Rosich.—Miguel Estade y Sabater.—Gabriel Reus.—Jacinto Sastre.—Lorenzo Muntaner.—Francisco Socias.—Pedro Antonio Obrador.—Luis Pou.—Félix Campaner.—José Fausto Pomar.—Pedro Antonio Castañer.—Juan Bosch y Ferrer.—Jaime Puig.—Ramon Servera.—Joaquin Rodriguez.—Ignacio Vidal y Bennassar.—Miguel Quetglas.—Guillermo Miró.—Gerónimo Tomás.—Antonio Marroig.—Joaquin Estrada.—Jaime Piña.—Antonio Ferrer.—Domingo Riutort.—Francisco Gacias.—Sebastian Rosselló.—Rafael Palou.—Nicolás Garáu.—Juan Sabater.—Teodoro Ládico.—Bernardo Salleras.—Jacinto Aqueña.—Ramon Ballester, Secretario 1º.—Juan Palou y Coll, Secretario 2º.»

Document núm. 5*Revolución en Mallorca...* de Bibiloni Corró

Lloc i data: Palma, 2 d'octubre de 1868

Assumpte: segon i tercer ban de la Junta en què lamenten certs esdeveniments i decisió de reprimir-los severament

JUNTA PROVISIONAL DE GOBIERNO

DE LAS BALEARES.

(2º BANDO)

«BALEARES:

»A fin de reprimir los desmanes que algunos enemigos del orden se han propuesto cometer atentando *sobre* el sagrado derecho de la propiedad y contra la seguridad individual; convencida la Junta provisional de Gobierno de que todos los verdaderos liberales están altamente interesados en que no tengan lugar *lamentables escenas*, y dispuesta la Junta á hacer cualquier sacrificio en bien del orden público ha tomado la disposicion siguiente:

»Cualquiera persona *que se encuentre* cometiendo actos reprobados por las leyes y turbando el orden será puesta á disposicion de los tribunales y juzgada con todo el rigor de las mismas.

»La Junta recomienda el orden á este vecindario y espera que cualquiera que rinda culto á la libertad se apresurará á denunciar á *aquel* que cometiendo desenfrenados abusos, se hace indigno del nombre que tan bajamente mancha, seguro de que la Junta está dispuesta á usar *todo* el mas excesivo rigor contra los que así faltasen á sus deberes.

»Palma 2 de Octubre de 1868.—El Presidente, Mariano de Quintana.—P. A. de la Junta.—Ramon Ballester. Secretario.»

JUNTA PROVISIONAL DE GOBIERNO

DE LAS BALEARES.

(3º BANDO)

«Habiéndose repetido *escenas desagradables* que tienen consternada á toda la gente honrada y liberal de esta ciudad y resuelta la Junta á *reprimirla* con mano fuerte y á todo trance, ha dispuesto lo siguiente:

ARTÍCULO ÚNICO.

»Desde las dos de esta tarde se disolverán todos los grupos por la fuerza armada á cuyo fin tiene la Junta dadas las instrucciones convenientes á la autoridad encargada de ejecutarlas.

»Mallorquines:

»La Junta confia en que todas las personas honradas y sensatas cooperarán á que no tenga que apelar á medidas tan severas.

»Palma 2 de Octubre de 1868.—(Signen las firmas de todos los que componian la Junta.)

Document núm. 6

Arxiu del Tribunal Superior de Justicia de Balears

Lloc i data: Inca, 22 de setembre de 1869

Assumpte: tramesa de la causa formulada contra Bartolomé Ferriol

*Juzgado de Instrucción
del partido de Inca Año 1869*

CRIMINAL

Causa formulada contra Bartolomé Ferriol como promovedor de desordenes públicos.

Se remite en este día a la Excma Audiencia del Territorio en consulta de la sentencia definitiva del día 20 de este mes, compuesta de una pieza con 102 folios útiles.

Inca veinte y dos de Septiembre de mil ochocientos sesenta y nueve.

Vº Bº

(signatura il·legible)

(una altra també d'il·legible)

Document núm. 7

Arxiu Històric Municipal d'Inca

Lloc i data: Inca, 8 d'octubre de 1868

Assumpte: part final de l'acta de la sessió en què es dona compte de l'ordre segons la qual han de partir d'Inca els Carrabiners

También se dio cuenta de otro oficio del Capitan comandante de carabineros del puesto de esta villa fecha ocho de los corrientes, en que participa que el Sore Comandante Jefe de la comandancia, le previene que por disposición del Excmo. Sor Capitan General, la fuerza de esta comandancia pase inmediatamente a ocupar los puestos que antes tenían, y que con este motivo se marchava mañana: Y en su vista el Ayuntamiento acordó decir á dicho capitan, que para el resguardo de los muchos presos que existen en la carcel de este partido, y para su seguridad convenia permaneciera a disposicion del Ayuntamiento una fuerza de veinte y cinco hombres y que para salvar la responsabilidad de dicho Capitan se pasase comunicacion al Sore Gobernador de la provincia para que por su conducto este acuerdo llegue a noticia del Excmo. Sor Capitan General.

El Ayuntamiento en vista de las precipitadas disposiciones: acordó se cumpliesen en la parte que le corresponden.

Y no ofreciendose cosa alguna mes de que tratar se levantó la sesion firmandose esta acta y certifico.

Juan Coll Alcalde
(rubricat)

Domingo Alzina
(rubricat)

Jorge Reus
(rubricat)

Antonio Mª Vic
(rubricat)

Jayme Bennassar
(rubricat)

Jose Castelló
(rubricat)

Document núm. 8

Arxiu Històric del Regne de Mallorca

Lloc i data: Inca, 23 d'octubre de 1868

Assumpte: sol·licitud del jutge d'Inca de traslladar a Palma alguns dels presos atesa la reduïda presó d'Inca

(Hi ha un segell ovalat
i en tinta que diu:
«El juez de primera instancia
de Inca». En el centre, l'escut
d'Espanya)

Tengo el honor de poner en conocimiento de V.S. que la carcel de este partido efecto de sus malas condiciones no me ofrece la seguridad apetecible, mayormente si se atiende al escesivo número de presos que ho se encierran en dicho establecimiento, parte de los cuales no cabiendo ya en el recinto de la car-

cel ha sido preciso trasladarlos á otras habitaciones del convento de Santo Domingo en donde aquella se encuentra. Debo advertir a V.S. que gran parte de aquellos esperan el fallo definitivo de esa Superioridad en donde penden en consulta ó apelacion las causas contra ellos sustanciadas.

Las circunstancias antes referidad y las quejas que me ha dado el alcalde del establecimiento unidas á la agitacion producida entre ellos dias pasados, obligaron al alcalde de este pueblo á disponer su custodia por algunos individuos de la fuerza de Carabineros, pero como este remedio quizas no pueda subsistir por mucho tiempo, me apresuro á elevar al Superior conocimiento de V.S. por si tiene á bien disponer la traslacion á las cárceles de esa Capital de aquellos individuos cuyas causas penden en consulta ante ese Superior Tribunal, quedando a disposicion de este juzgado ó para que se digne acordar lo que estime mas procedente, debiendo así mismo hacer presente que en la actualidad son cuarenta y seis los presos que hay en la carcel de este partido, esperando se aumente el número de un dia a otro y que en realidad no pueden albergarse mas de veinte á veinte y cuatro en buenas condiciones higienicas y con la seguridad debida.

Dios guarde á V.S. ms. as. Inca 23 de Octubre de 1868

Jose Lopez Vazquez
(rubricat)

Al Y. S. Regente de la Exma. Audiencia Territorial

FONTS D'AQUESTA MONOGRAFIA

Arxiu del Regne de Mallorca. Reial acord anys 1868-69
 Arxiu del Tribunal Superior de Justícia. Lligalls dels anys 1868-69
 Arxiu històric Municipal d'Inca. Llibre d'actes de les sessions dels anys 1868-69
 Arxiu del Servei Històric Militar

Hemeroteques

Biblioteca Pública de Mallorca
 Biblioteca Municipal de Palma

Diaris consultats:

- *El Juez de paz* (anys 1868-69)
- *El Iris político del pueblo* (anys 1868-69)
- *Diario de Palma* (anys 1868-69)

Bibliografia

- ARIAS FERNÁNDEZ, D. *La llave sobre el Pronunciamiento de Palma de 1868*
 — *Los hombres funestos*, 1869
- BIBILONI CORRÓ, M. *La Revolución de Septiembre en Mallorca*, 1871
- CIERVA, R. de la. *Historia militar de España*
- DURAN PASTOR, M. «La Revolución de 1868». A: Pasarius, M. (ed.) *Historia de Mallorca*
- LAFUENTE, M. *Historia General de España*
- LLABRÉS BERNAT, J. *Noticias y relaciones históricas de Mallorca*
- RODRÍGUEZ CODOLÁ, M. *Historia de España*

Col·lecció de bans

Biblioteca de la Fundació Bartolomé March

GABRIEL BENET MIR, APROXIMACIÓ BIOGRÀFICA

ANTONI GILI I FERRER

Perfil biogràfic.

La biografia de Mn. Gabriel Benet Mir resta encara per esbrinar. D. Josep Barberí en el pròleg de la Vida de la vida de Sor Clara Andreu, any 1807, escriu sobre Mn. Gabriel Benet Mir: "Como son interesantes todas las noticias relativas a conocer la probidad de nuestro historiador, se ha procurado buscar en los Archivos, aunque con el éxito que podía esperarse de un asunto que cuenta dos siglos de antigüedad." Per tant, s'imposa un endinament en el coneixement de la seva persona.

La figura del prevere mallorquí, natural de la Ciutat de Mallorca, Gabriel Benet Mir sobresurt dins la història general de l'illa i, de manera especial, dins la història de la vila de Sa Pobla d'on fou rector i de la ciutat d'Inca per haver exercit el càrrec de confés de Sor Clara Andreu i Malferit, i per ser l'autor de la Vida de la Venerable serventa de Déu Sor Clara Andreu, religiosa del monastir de Sant Bartomeu de la vila d'Inca.

Com una aportació més al coneixement de la seva figura i obra publicam el present estudi, amb l'aportació de documentació inèdita i apareguda, circumstancialment, als arxius illencs .

Poques dades es coneixen del seu naixement i de la seva infància. Josep Barberí ens anota que nasqué a la Ciutat de Palma, parròquia de santa Eulàlia, d'una honrada família, l'any 1580. Foren els seus pares mestre Miquel Mir i Marianna. Així apareix en la nota de la primera tonsura, rebuda dia 5 de maig de l'any 1599. "Ad primam tonsuram: Gabriel Mir filius Michaelis et Mariannae" (ADM-Lib.Ord. 1596-1627 f. 26)

Alguns anys després seria ordenat prevere. L'ordenació de prevere sembla verificar-se fora de Mallorca, lloc on s'hi hauria traslladat, tal volta, per raó dels estudis teològics dels quals n'obtingué el grau de doctor. Ja és prevere, certament, l'any 1606. Dia 4 de gener d'a-

quest any, és presentat, pels regents de l'Hospital General de la Ciutat de Mallorca al benefici fundat a l'altar de sant Blai de l'església parroquial de sant Jaume de la Ciutat, vacant, per la mort de Mn. Martí Cifre, prevere. La colació tengué lloc, dia 15 de febrer del mateix any 1606. Els anys 1607 i 1608, el trobam prior de l'Hospital General. També Josep Barberí ens notifica que fou Comissari del Sant Ofici.

Ben prest, es dedicà a la predicació. El dia del Corpus Christi de l'any 1607, predicà el sermó d'aquesta solemnitat a l'església parroquial d'Artà, nota que resta registrada en els llibres de Claveria de l'arxiu municipal d'Artà, en el rebut firmat, dia 14 de juny del mateix any pel seu cunyat Antoni Riera, aleshores cirurgià de la vila d'Artà: "Jo Antoni Riera cylurgia tinch rebut 47 sous p la caritat del sermo, aso es, 3 sous per mix corter de vi y 4 sous de molto y la resta p la caritat q mon cuyat lo doctor Gabriel Mir p lo sermo afet del St. Sagrament." (Arxiu Municipal d'Artà-Nº 1033)

L'any 1615, dia 22 del mes d'agost, Mn. Gabriel Benet Mir, detingut de malaltia corporal, fa el seu primer testament, davant el notari Bartomeu Ferro. Elegeix marmassors el seu oncle, també prevere, Mn. Gabriel Mir, el doctor teòleg Jaume Riera, i el seu pare mestre Miquel Mir i sepultura a l'església parroquial de sant Jaume de Ciutat de la qual és beneficiat. Deixa a l'Hospital General 15 Lliures, moneda de Mallorca, pels descuits que pogués haver fets el temps que n'era estat prior. Fa hereu universal el seu pare mestre Miquel Mir.

L'any 1623, apareix ja rector de la parròquia de sa Pobla i dia 26 de setembre de l'any 1635, Mn. Gabriel Benet Mir resigna la rectoria de sa Pobla en mans de la Santa Seu a favor de Mn. Francesc Amer.(ADM-I/92/16)

Morí a Ciutat, dia 16 de novembre de l'any 1650, a la demarcació de la parròquia de sant Nicolau. La nota que transcriu la seva mort és la següent: "Als 16 de 9bre 1650 fonch enterrat en la Igl^a Parrochial de la Pobla el molt Rd.Dr.Gabriel Benet Mir pre. olim Rector de la Pobla. Rebe los Sacraments de penitencia y de extremunctio feu testament en poder del discret Bart^o Ferro Not. sots als 28 de 10bre 1650 en que ordena obres pies y en ellas asseñela a esta parrochia quinse misses baxes semel tantum cujus anima etc. " (ADMI/76-D/2 1633-1691)

A la parròquia de Sa Pobla, escriu Josep Barberí, resten alguns monuments de la seva pietat, com és ara, el sagrari, on es llegeix la següent inscripció: Christo Anno Eucharistico. Sacrarium hoc sumptibus suis lubens devovit. extruxit. posuit Dr. Gabriel Benedictus Mir. Populensis Parochus olim Rector. die XXI Mensis Junii anno MDCXLVIII. Fundà, igualment, les Completes solemnes de l'Annunciació de Nostra Senyora: el Via Crucis, del diumenge de Rams: festa amb sermó del Bon Lladre i la Lletania, aleshores ja suprimida, del Dulcíssim Nom de Jesús, el Dimecres Sant, i quasi totes les funcions del Dijous, Divendres i Dissapte Sant.

Gabriel Benet Mir i el Monestir de Sant Bartomeu.

En primer lloc fou confessor de Sor Clara Andreu i Malferit a principis de l'any 1628, tant solament, per espai de mig any, per haver mort Sor Clara dia 25 de juny del mateix any 1628. Mn. Gabriel Benet Mir, corprès de la seva heròica virtut, a sol.licitud de Sor Susanna Mir, religiosa del monestir i neboda, va escriure en mallorquí la seva vida, que, posteriorment, traduï al castellà, trobant-se ja a l'edat dels setanta anys, és a dir, a l'any 1650, any darrer de la seva vida.

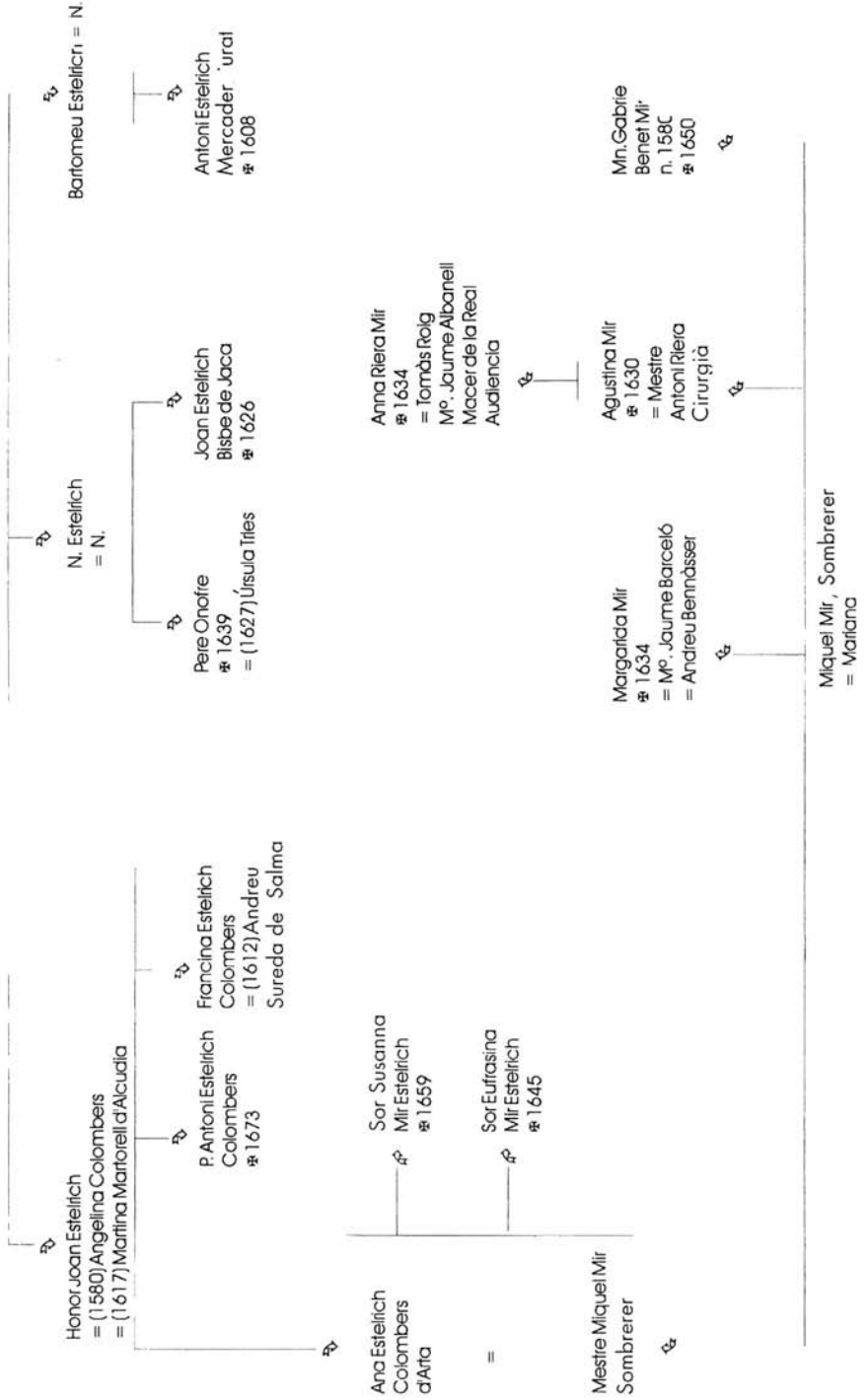
Però Mn. Gabriel Benet Mir, a més de ser el confés de Sor Clara Andreu i el seu biògraf, comptà en el monestir de Sant Bartomeu d'Inca amb dues nebodes. Una d'elles morí amb fama de santedat.

Sor Clara Eufrasina Mir i Estelrich era filla del seu germà mestre Miquel Mir, sombrero, de Ciutat i d'Anna Estelrich, nadiua d'Artà. Entrà en el monestir dia 29 de maig de l'any 1640, a l'edat de 8 anys. Prengué l'hàbit, dia 26 de maig de l'any 1643. Morí amb fama de santa, dia 25 de febrer de l'any 1645, encara no professa. El venerable pare D. Josep Andreu, monjo de la cartoixa de Valldemossa escrigué la seva vida, l'any 1646. El manuscrit, titulat Delicias del Religiosissimo Convento de San Bartolome de Inca o Vida de la Amabilissima Novicia Sor Eufrosina Mir. y Estelrich. Virgen. és conservat, primorosament, en el monestir de sant Bartomeu d'Inca.

L'altra neboda, Sor Susanna Mir i Estelrich, germana de Sor Eufrasina, entrà en el convent dia 30 de novembre de l'any 1629. Prengué el vel blanc, dia 1 d'agost de l'any 1632 i feu la professió, als 29 de febrer de l'any 1634, essent testimoni el Rt. Senyor Doctor Gabriel Benet Mir, prevere, el seu oncle, Rector de sa Pobla, confessor del monestir i Sor Vicensa Vicents.

Sor Susanna figura en el codicil de Mn. Gabriel Benet Mir, de l'any 1634, on li deixa 12 lliures, cada any, fins que morirà i després passaran al seu nebot Joan Mir i, també, figura en el testament de Mn. Gabriel Benet Mir de l'any 1650, on li fa el llegat següent. "Item lleix a Sor Susana Mir, me neboda monge professa del monestir j convent de St. Bartomeu de la vila d'Inca aquelles 25 Lliures j 10 sous de renda que en fan cada any. persones seguants ... " (ARM-Prot-F-685 f. 150)

Igualment, apareix a l'inventari que es confegí, després de la mort de Mn. Gabriel Benet Mir, l'any 1650. En aquest inventari, a més, d'altres quadres, hi figuren els quadres de Mestre Ramon Llull, Sor Clara Andreu, Sor Eufrasina Mir i Mn. Gabriel Mir, prevere, oncle del difunt.(ARM-Prot-M- 1435 f.400)

APENDIX DOCUMENTAL

I

Testament de Mn. Gabriel Benet Mir

Die XXII Mensis Augusti Anno a nativitate domini MDCXV

En nom de nro. Señor etc. Jo Gabriel Mir pre. doctor theolech beneficiat en la Isglesia de St. Jaume de infirmitat corporal detingut estant empero ab tot mon bon enteniment j memoria integra volent dispondre de mos bens fas j orden lo prnt. testament en lo qual elegesch marmassors, los Rts. m^o Gabriel Mir pre. mon onclo Lo doctor Jaume Riera theolech i mre. Miquel Mir mon pare i cadehu dells in solidum los quals prega etc.

E primerament acomenant la mia anima en mans de nro. Señor Jesuchrist elegesch sepultura en la Isglesia de St. Jaume j la qual vull que sia feta a coneguda dels dits mos marmassors an els quals prega que sia tant simple com se pora.

Item lleix al Jllmo. y Rmo. Sor. Bisbe de Mallorca deu sous per son dret Episcopal.

Item lleix y vull esser celebrades vint y sinch misses baxas tant prompta com se pora seguida la mia mort ço es deu a la capella de St. Pere de la Seu deu a la capella de las animas de porgatori de la Isglesia de Sta. Eulalia j les rastants sinch a la Isglesia de St. Jaume j asso una volta tantum.

Item vull j man que de lo que em deven de pensions de censal que em fan an el meu benefici sien dexades dotse lliures moneda de Mallorca al ospital general ahont jo so estat prior les quals XII lliures tengan de servey per allo que dit Sor. doctor Jaume Riera dira.

Item lleix a dit hospital general quinse lliures moneda de Mallorca una volta tantum per tots los descuits que puch haver fets lo temps que so estat prior de dita casa.

Pagades y cumplides totes les demunt ditas cosas y los meus deutes pagats y satisfets en tots los altres bens mobles y inmoibles, drets y actions a mi pertanyents qui em poden pertanyer instituesch hereu meu universal lo sobre dit Miquel Mir mon pare a to'as ses voluntats j dels seus.

Haec est autem ultima voluntas mea etc. Revocans etc.

Testes vocati et rogati a dicto testatore sunt Gabriel Casesnoves parator, Joannotus Marti, calligarius, Antonius Riera chirurgus, Bartholomeus Calafat, Antonius Boscana ville de

Val de Mossa Laurentius Vidal dicte ville et Joannes Sagui fornerius.

(ARM-Prot-F-685 f. 17)

II

Testament de Mn. Gabriel Benet Mir

Die XXXI mensis Augusti anno a nativitate Domini MDCXXIII

En nom de nro. Señor etc. Jo Gabriel Mir pre. doctor theolech Rector de la Isglesia parrochial de la Pobla de infirmitat corporal detingut estant empero ab tot mon enteniment j memoria integra fas j orden lo present testament en lo qual elegesch marmassors de la mia anima los Rts. m^o Gabriel Mir pre. mon onclo lo doctor Pere Gelabert pre. j theolech j mestre Miquel Mir sombrarer mon germa j cada hu de ells in solidum los quals prega etc. E primerament encomenant la mia anima en mans de nro.Sor. elegesch sepultura an el meu cos fahedora en la Isglesia de dita vila de la Pobla a la capella de nra. Sa. del Roser alli ahont mon pare mestre Miquel Mir esta enterrat.

Item lleix al Illmo.j Rm. Sor. Bisbe per son dret episcopal deu sous.

Item lleix j vull esser celebradas en continent seguida la mia mort cent missas baxas una volta tantum les quals vull sien compartidas entre altars privilegiats de la present Ciutat per les quals leix la charitat acustumada.

Item lleix j vull esser celebradas tant prompta com sera seguida la mia mort quoranta vuyt missas baxas que son las missas de st. Gregori didoras en la capella de nra. Sa. del Roser de la Isglesia de dita vila de la Pobla per les quals 48 missas lleix la charitat acustumada.

Item lleix j vull esser celebradas cada any perpetuament dotse misses baxas ço es una cada primer diumenge de mes de nra. Sa. en la Isglesia de la Pobla en la capella de nra. Sa. del Roser per les quals leix la charitat acustumada ab lo dret de esmortitzatio per anima mia de mon pare j de ma mara.

Item vull j man que mon hereu de baix scrit cada any per temps de deu anys prenga per la mia anima una bulla de la Sta. Crusada.

Item lleix al hospital general de la present Ciutat quinse lliures moneda de Mallorca una

volta tantum per tots los descuyts que jo puch haver fets lo temps que so estat prior de dita casa.

Item vull j man que seguida la mia mort tan prompta com se puga mon hereu debaix escrit sia tingut j obligat a repartir quinse lliures moneda de Mallorca una volta tantum entre los pobres de la dita parrochial de la Pobla.

Item lleix per bon amor j voluntat fraternal a la Sa. Agustina Riera j Mir ma germana muller de m^o Antoni Riera chirurgia vuyt lliures de renda a ella pagadoras per mon hereu debaix scrit dels censals que es trobaran en la mia heretat per ell j los seus a totas lurs voluntats.

Item vull y man que seguida la mia mort sien donadas per mon hereu debaix escrit a ma germana Margaritta Barcelo y Mir vint y sinch lliuras moneda de Mallorca una volta tantum les quals dita ma germana tindra en son poder per a donar a Barnadi Vidal mon nebot de adat de quatorse anys j si dit Barnadi morra antes de complir dita edat de quatorse anys ditas 25 lliuras sien de dita ma germana Margaritta j ella ne fassa a sas voluntats.

Pagadas j complidas totas las demunt ditas cosas j los meus duetes pagats j satisfets en tots los altres bens meus mobles i immobles drets i actions a mi pertanyents j quim podem pertanyer are o, en esdevenidor instituesch j a mi hereu universal fas lo sobre dit mestre Miquel Mir mon germa y als seus a totas ses voluntats j dels seus.

Hec est autem ultima voluntas mea etc. Revocans etc.

Testes Rdus Petrus Gelabert presbiter doctor theologus, honorabilis Jacobus Salset, Bernardus Mora, Antonius Mora, Michael Vidal, Petrus Alber et Onofrius Campomar paratores.

(ARM-Prot-F-685 s/f.)

III

Codicil de Mn Gabriel Benet Mir pre. doctor teòleg Rector de Sa Pobla

Die XXVII mensis Septembris anno a nativitate domini MDCXXXIII.

En nom de nostro Señor etc. Jo Gabriel Mir pre. doctor theolech rector de la parrochial de la Pobla de infirmitat corporal detingut sabent j attanent jo als 31 del mes de Agost del

añy 1623 haver fet en poder del notari debaix escrit lo meu ultim testament j com la voluntat dels qui viuen sia mudable fins lo ultim de la vida volent afagir j levar algunas cosas an el dit testament fas lo ques segueix.

Primerament revoca lo legat per mi fet ab lo dit testament en favor de la Señora Agustina Riera y Mir ma germana.

Item revoca tambe mateix lo legat fet a Margaritta Barcelo ma germana.

Item leix a Anna Rotja filla de Thomas Roig j de Anna Riera cent cinquanta lliures moneda de Mallorca a ella pagadores per mon hereu en contemplacio de son matrimoni o entrant en religio al dia que fara profasio.

Item leix a tots los fills j fillas de Anna Riera ma naboda a cadahu XXV lliures moneda de Mallorca a contemplacio de lur matrimoni j no de altre manera.

Item leix a Sor Susanna Mir ma neboda monge professa del monestir j convent de St. Barthomeu de la vila de Incha dotse lliures cada añy a ella pagadores tant quant viura j despres de morta vull que sien ditas dotse lliures j pervengan a Joan Mir mon nebot j als seus. Cetera etc

Hec est autem ultima voluntas mea etc.

Testes sunt magnificus Onofrius Ferro in medicina doctor Rdus. Ffranciscus Amer diaconus, Michael Mercadal studens, Andreas Bennasser in medicina licenciatus et Matias Clar lignifaber.

(ARM-Prot-F-685 f.143)

IV

Testament de Mn. Gabriel Benet Mir. pre. doctor teòleg, olim Rector de Sa Pobla

Die XXVIII mensis decembris anno a nativitate Domini MDCL.

En nom de nostro Señor etc. Jo Gabriel Mir Pre. doctor theolech olim Rector de la parrochial de la Vila de la Pobla de infirmitat corporal detingut estant empero ab tot mon bon enteniment y memoria integra fas y orden lo present testament en lo qual elegesch mar-

massors de la mia anima lo molt Rd. Pare fray Antoni Stelrich Provincial de la provincia de St. Francesch de la present Ciutat y Regna de Mallorca, los Rts. m^o Pere Honofre Armen-gual pre. beneficiat en la Seu y en St. Jaume, m^o Masia Pisa pre. beneficiat en St. Jaume y en Alaro y m^o Miquel Mir mon germa y cada hu de ells in solidum los quals prega etc.

E primerament encomenant la mia anima en mans de nostro Señor qui le ha creada y ab la sua preciossima sanch redimida elegesch sepultura an al meu cos mort fahedora en la iglesia de dita Vila de la Pobla de hont som estat Rector la qual vull sia feta a coneguda dels dits mos marmassors y vull que lo dia que em enterraran sien partides quoranta lliuras moneda de Mallorca entre pobres de dita Vila per dits mos marmassors o per los qui assis-tiran en lo enterro.

Item leixa al Illm. y Rm. Señor Bisba de Mallorca per son dret episcopal deu sous y sinch al Rd. Rector per son dret parrochial.

Item leix a la sacristia de la Isglesia de dita Vila tots los ornaments que tinch per a dir missas ço es galser y patena casullas, camis y tots los de mes ornaments que tindre al dia de mon obit.

Item leix y vull esser celebradas una volta tantum per anima mia sinchcentas missas baxas ço es 3 del Sm. Sagrament; 3 de la Conceptio de Nostra Señora Sma. ab missa pro-pia del cordo de St. Francesch, 3 de la Sma. Trinitat, 3 del Sm. Nom de Jesus, 5 de St. Gabriel, 5 de St. Benet, 3 de St. Joseph, 3 de St. Loatchim, 3 de St. Joan Batista, 3 de Sta. Anna, 3 de Sta. Margaritta, 3 de Sta. Magdalena, 3 de St. Pera, 3 de St. Pau, 3 de St. Jaume, 3 de St. Joan Evangelista, 3 de St. Antoni de Viana, 3 de St. Dimas, 3 de St. Vicens Ferrer, 3 de St. Blay, 3 de St. Hieroni, 3 de St. Miquel, 3 de St. Rafel, 3 del Angel Custodi, 5 de Annunciatione Beate Marie, 5 de Passione Domini, 3 de Sta. Theresa, 30 a la Isglesia de la Pobla, 25 a la Capella de St. Pera de la seu, 50 a la Isglesia de St. Jaume, 25 a la Capella de St. Julia de St. Francesch, 25 al ospital general en lo altar privilegiat, 25 a la Isglesia de Nostra Señora del Carme en lo altar privilegiat, 15 a la Capella de las Animas de Porgatori de Sta. Eulalia, 25 a St. Nicolau en lo altar privilegiat y les restants a compliment de ditas 500 missas sien compartidas per dits mos marmassors entre altars privilegiats per les quals lleix la charitat acostumada.

Item vull y man que lo dia de mon obit sia dita y celebrada en la Isglesia parrochial de St. Jaume ahont so estat beneficiat una missa cantada de requiem per la qual vull que es par-tescan trenta sous de charitat.

Item mes vull que sia dita altre missa cantada dit dia de mon obit de requiem en la Isglesia del hospital general per la qual vull sien donats per charitat vint sous y mes lexa a dit hospital general per amor de Deu vint y sinch lliures moneda de Mallorca una volta tan-tum.

Item leix per amor de Deu a les miyones orfens vint sous moneda de Mallorca.

Item lleix a Sor Susanna Mir ma neboda monge professa del monestir y convent de St. Barthomeu de la Vila de Incha aquelles vint y sinch lliures y deu sous de renda que em fan quiscun any les persones següents Primo 12 lliures que em fa Joan Barcelo forner 8 lliures que em fa ... Font de la Vila de Sineu y 5 lliures 10 sous que em fa la vidua Rubina de la Vila de Petra y asso de vida sua tant solament y despres de morta vull que les possiesca y les dex a Bernadi Vidal mon nebot tambe de vida sua y despres de mort vull que sien y les dex a Gabriel Vidal son fill a totes sas voluntats y dels seus.

Item lleix per bon amor a Catherina Munar y Mir muller del magniphic Guillem Munar doctor en medicina ma neboda vint y sinch lliures noneda de Mallorca una volta tantum.

Item lexa habitacio en las mias casas ahont estich lo dia de vuy a ma cunyada Joana Vilalonga tant quant viura o, sino li leix los estudis per sa habitatio; si per cas ella no voldra habitar en ditas casas o, estudis o, mos hereus no en gustaran de que hi estiga vull y man que li sien donadas cada any deu lliures tant quant viura per logar unas casas a son gust y mes li dex tota la roba de lli que cabra dins de la sua caxa que te en ma casa sens que mos hereus li fassen obstacla algu com aquexa sia ma voluntat.

Hec est autem ultima voluntas mea etc.

Revocans etc.

Los testimonis cridats y pregats per lo dit testador son mestre Miquel Pons sastre, m^o Rafel Gil mercader Antoni Serra estudiant fill de Antoni, Bartomeu Varilla, estudiant fill de Joan, Gabriel Ripol tixador de lli; jo Bartomeu Ferro notari qui etc. Obit dictus testator die XV mensis novembris anno a nativitate Domini MDCL. Anima eius requiescat in pace Amen.

Fuit publicatum presens testamentum instante et requirente magistro Michaelae Mir fratre et herede usufruario dicti defuncti die XX mensis novembris anno predicto 1650 presentibus pro testibus magistro Antonio Valls pastore Antonio Avarso lignifabro ad hec vocatis et assumptis.

(ARM-Prot-F-685 f.290)

V

Inventari dels béns i heretat de Mn Gabriel Benet Mir

Die XIII mensis Decembris anno a nativitate Domini MDCL

Inventarium bonorum et hereditatis Rdi. Doctoris Gabrielis Benedicti Mir Pri. olim Rec-

toris parrochie de la Poble factum per honorem Michaellem Mir eius fratrem heredem usufructuarium hereditatis illius, et per honorem Antonium Mir filium dicti Michaelis et nepotis dicti Rdi. Gabrielis Benedicti Mir et heredem proprietarium illius ut constat mediante eius ultimo testamento condito penes discretum Bartholomeum Ferro notarium die 28 mensis Decembris 1650 publicato die 20 Novembris eiusdem anni 1650.

Cum ob doli maculam evitandam omnemque fraudis suspicionem tollendam heredes tutores curatores vel administratores, et omnes illi qui curam gerunt alienam inventarium seu repertorium de omnibus bonis quorum sunt heredes curatores vel administratores facere teneantur ne ultra vires hereditarias in posterum teneantur seu compellentur sed ut privilegiis beneficiis et prerogativis a jure inventaria conficientes concessis uti valeant pariter, et gaudere Ideo Nos Michael Mir heres usufructuarius hereditatis Rdi Doctoris Gabrielis Benedicti Mir pri. olim Rectoris parrochialis ecclesie de la Poble, fratris mei, et Antonius Mir, filius dicti Michaelis, et nepos dicti Gabrielis Benedicti Mir pri. et heres proprietarius illius ut constat mediante suo ultimo testamento condito penes discreti Bartholomeum Ferro notarium die 28 mensis Decembris anno 1650, publicatoque die 20 Novembris eiusdem anni 1650, scientes nos teneri ad inventarii confectionem moxque bona dicte hereditatis ad manus nostras pertineant consumi deperdi aut alienari valeant nec alias occultari sed potius ad integrum conservari presedente prius salutifere Sancte Crucis signo secundum juris dispositionem et morum patrie Maj hic apposito jussu, et mandato nostrum presens inventarium seu repertorium de omnibus bonis que invenimus seu invenire poterimus in hereditate dicti Rdi. Doctoris Gabrielis Benedicti Mir pri, fratris, et patruí nostrum, respective in hunc qui sequitur modum facere ...

Primo atrobam en dita heretat un Raphal anomenat Son Oliva Son Mayans y Son Orlandis tot junt circa quinsa quarteradas situat en lo terma de la present Ciutat de Mallorca tingut dit Son Oliva a censal de set lliuras y deu sous al dit Michel Mir son germa lo qual cens compra de ... ab acte fet en la escrivania de la portio temporal sots ... y afronta dit Raphal ...

Item se troba en dita heretat dotza lliuras censals que fa Joan Barselo forner sots ... Item te dret de reber la dita heretat vuyt lliuras censals que fa ... Font de la vila de Sineu.

Item sinch lliuras deu sous censals que fa la vidua Rubina de la vila de Petra.

las quals partidas que en nombre son tres de censals, en una ajustades fan summa de vint y sinch lliuras y deu sous las quals dit Dr.Gabriel Benet Mir pre. defunct ha dexat en dit son testament a Sor Susanna Mir se neboda religiosa del Convent de St. Bartomeu de la vila de Inca de se vida.

Item se trobe en las casas de dit Michel Mir situadas en lo Carrer qui no passa dit den Coste ahont dit Dr. Gabriel Mir pre. habitave los mobles següents.

En los Studis

Primo quinsa retaulas ço es las figuras de tretza apostols notre Sr. y la Mara de Deu guarnits .

Item un retrato perllongat de figura de nostre Sra. ab St. Joseph quant fugi en Agipte ab guarnisio ab flos deuradas.

Item altre retaula xich quant nostre Sr. feya oratio en lo ort.

Item altre retrato La Custodia del Santissim ab guarnisio ab flos deuradas.

Item un retaulet mes petit figura de St. Lorens de lamina ab guarnisio de ebona.

Item un imatia de peper de la religio de St. Benet ab guarnisio de fust.

Item una Creveta de fust.

Item un mirall.

Item una figura de Cristo Crusificat de bulto ab sa peana ab las figuras de nostra Sra. Sanct Joan y Sta. Magdalena tambe de bulto.

Item nou cadiras de repos deuradas, y una baxa de repos.

Item una taula de la antigualla ab dos petjes.

Item una caixa de noguer o, de alber gran ab vasa obrada y peus de leo buyda.

Item un bufet petit de noguer ab una archilleta.

Item un archimesa de noguer vella.

Dins del altre studi ahont jaya lo dit defunct

Item un llit de camp nou de poll que vuy te lo dit Antoni Mir en sa casa juntament ab matalas y marfega, dos flasadas y dos coxins.

Item una caixa gran de la antigalla vella buyda.

Item mitia quexeta de peu de lleo de noguer ab vasa tallada.

Item uns calsons de seda scaxada pardos vells y squinsats.

Item una llobe de drap negre curta vella.

Item dos manegas de steñeña negre usades.

Item altre llobe de steñeña negre usada.

Item dos mantells un de frisata i laltre de scot molt usat.

Item un barret de capella.

Item unas calses vellas de llana.

Item un quadro de St. Blay sens guarnitio.

Item altre quadro de mestre Ramon Lull sens guarnir.

item altre de Sta. Margarita sens guarnitio.

Item altre de St. Vicens Ferrer sens guarnir.

Item altre de la Semeritana sens guarnir.

Item altre de Sor Clara Andreu que es la sua efigies sens guarnir.

Item altre quadro de St. Hieroni sens guarnir.

Item altre de la efigies de Sor Aufasina Mir neboda de dit defunct.

Item altre quadro de Sta. Magdalena quant nostre Sr. li aperegue resucitat.

Item una picata de terra y salpaser per tenir aygua beneyta.

Item dos quadrets petits sens guarnir de dos Reeyes, vells.

Item dos llunhedans vells sens guarnir el tremp.

Item un mappa mundi gran nou de peper ab guarnitio de fust.

Item altre quadro del Sto. novitio de St. Domingo nou ab guarnitio.

Item altre quadro de la Salutatio angelica ab guarnitio deurada gran.

Item altre quadro de St. Benet ab guarnitio.

Item altre quadro de la efígie del Rd. Gabriel Mir pre. oncle de dit defunct ab guarnicio.

Item una conca de aram, una gerra de aram, un coedor y una olla de aram, y un fogo de ferro.

Item un breser de aram ab sa caxa vella.

Item un pom de llumenera de lleuto ab una besineta de lleuto.

Item dos culleras de plata y dos forquetas tambe de plata.

Item dos tessons de plata un petit y laltre mes gran.

Item un seler y prebera de plata que tenia peñora dit defunct que aporta a dit defunct lo Rd. Bernat Gilebert beneficiat en St. Jaume y creusa que esta empeñorat per deu lliures.

Item una branca de salamo de lleuto.

y tot lo sus dit esta en poder de dit Michel Mir hereu usufructuari.

Testes hujus rei sunt Bartholomeus Stelrich parator oriundus de Arta in presenti Civitate repertus, et Antonius Ferragut lignifaber Majorice.

et die XIII mensis Martii 1651 continuando presens inventarium fuerunt descripte res sequentes.

Item cent trenta y nou llibres entre grans y xichs de que se ha feta una lista escrita de ma del molt Rd.pare fra Antoni Stelrich provincial de Sanct Francesch.

Item uns stans ahont estan dits libres.

Item un credit que te dita heretat contra Pere Andreu Campos mercader per raho del arrendament tingue del Rector de la Poble.

Item altre credit te dita heretat contra lo Rector, o, Jurats de la vila de la Poble de cent setanta y sinch lliuras per la pague de la pentio feya dit Rector a dit defunct que caygue lo die de Sanct Joan de Juny pessat de 1650.

Item altre credit contra los hereus de Gili de la vila de Sineu per reho de cert cens de forment feya dit Gili al benefici poseia en la Iglesia de St. Jaume lo dit defunct que vuy poseix lo Dr. Michel Mir pre. son nebot per pensions rosegades.

Item se trobe en dita heretat una polisa en ... feta per Matheu Armengual mercader a 28 Janer 1648 de vuytanta y sinch lliuras de las quals diuen que ne ha pagades vint y sinch y ten albera dit Armengual y axi reste a deura sexanta lliures.

Item deu a dita heretat Hieroni Llompard del terme conductor del Raphal dit Son Oliva de dit defunct fins lo die que lo dit defunct mori cent quinsa lliures quatorza sous y vuyt per reho de la annua merse que fa de 130 lliures cada any de dit arrendament.

Item se trobe un plet en la Curia del Sanct Offici.(Apareix ratxat)

Item se trobe dins de una caxa de la Sra. Joana Mir y Vilallonga cuñada de dit defunct la robe seguent.

Item dos gequets blancs de home de gra de ordi.

Item quatre coxineres de lli grans.

Item sinch calsons y sinch camisas de lli.

Item sinch parells de calses de lli.

Item sinch parells de peuchs de lli vells.

Item tres tocados usats.

Item dotza colls de dit defunct usats petits.

Item quatre mocadors.

Item sis torcaboques nous comuns llisos y dos guarnits.

Item dos tovelletes comunes qui servian per parador de vidre.

Item unes tovalles grans scalades guanides ab randa de mesetes.

Item altres tovalles lises de gra de ordi.

Item un cobri basines guarnit an rande de fil blau.

Item tres tavalloles de exugar mans.

Item un pavello de lli de llit de camp guarnit ab randa de dit pavello.

Item una vaneve scalada guarnida ab randa de filosea usades.

Tota la qual robe ques trobe dins dita caxa ha presa la dita Sra. Joana Mir y Vilallonga en compte del llegat li ha fet lo dit defunct qui li dexa tota la robe de lli qui cabra dins de la caxa de dita Sra. que te en casa de dit defunct, y com la dita robe no baste per omplir dita caxa protestá dita Sra. que per haver rebut la dita robe a bon compte no li sia ningun perjuy a circa dita pretensio te de que los hereus del dit Dr. Gabriel Benet Mir pre. difunct son cuñat li han de acabar de omplir de robe de lli la dita caxa.

Hec autem, et non alia bona invenimus nos dicti Michael Mir et Antonius Mir filius dicti Michaelis in hereditate dicti Reverendi Gabrielis Benedicti Mir presbiteri olim Rectoris Parrochialis Ecclesie Ville de la Poble fratris, et patrum nostrum respective. Protestando expresse, quod si aliqua alia bona dicte hereditatis, seu ad eandem pertineant ubicumque invenerimus, seu invenire poterimus illa statim in hoc publico inventario seu in alia publica scriptura per notarium infra scriptum, seu eius sub rogatum, vel alium quemcumque notarium redigi, seu scribi faciam; omni dolo, et fraude cessantibus, et procul pulsus. Quod fuit actum in presenti Civitate Maiorice nempe inceptum die decima quarta mensis Decembris anno a nativitate Domini Millesimo Sexcentesimo quinquagesimo, finitumque die decima quarta mensis Martii anno a nativitate Domini millesimo Sexcentesimo quinquagesimo primo Signa nostrum Michaelis Mir, et Antonii Mir predictorum, qui hoc inventarium, seu repertorium laudamus, concedimus, et firmamus.

Testes huius rei sunt honorabiles Antonius Ferregut, et Josephus Mulet lignifabri Majorice.

(ARM-Prot-M-1435 f. 400 ss)

VI

Religioses artanenues del monestir de Sant Bartomeu d'Inca (1)

- 1.-Elisabet Massanet Llull, d'Antoni d'Artà i de Caterina de Manacor, professà any 1606.
- 2.-Nicolava Melis Janer. de Jaume de Capdepera i de Felipa d'Artà, professà any 1606.

- 3.-Gabriela Sanxo Gil, de Joan i de Caterina d'Artà, professà any 1608.
- 4.-Agnès Sanxo Vives, de Jaume i d'Elisabet d'Artà, professà any 1609.
- 5.-Marta Nabot Gili, de Serafí i de Caterina, professà any 1611.
- 6.-Rafela Estelrich Massanet, de Martí i de Margarida, professà any 1613.
- 7.-Caterina Marianna Sastre Sureda, de Francesc de Selva i de Marianna d'Artà.
- 8.-Paula Bauçà Fe, de Miquel de Manacor i de Margarida d'Artà, professà any 1631.
- 9.-Marianna Susanna Mir Estelrich de Miquel de Ciutat i Marianna, professà any 1634.
- 10.-Clara Eufrasina Mir Estelrich, de Miquel de Ciutat i de Marianna d'Artà. No professà.
- 11.-Margarida Anna Font Ferrer de Pere d'Artà i Margarida d'Alcúdia, professà any 1658.
- 12.-Prudència Morei Cervera, de Joan i de Francina d'Artà, professà any 1671.
- 13.-Margarida Engràcia Font Estelrich, de Pere F. i Margarida d'Artà, professà any 1685.
- 14.-Antònia Nabot Massanet, de Serafí i Francina d'Artà, professà any 1688.
- 15.-Magdalena Font Sureda, de Pere i Margarida d'Artà, professà any 1690.
- 16.-Catarina Anna Sureda Massanet, de Jaume i Caterina d'Artà, professà any 1692.
- 17.-Margarida Anna Font Sureda, de Pere i Margarida d'Artà, professà any 1697.
- 18.-Margarida Agnès Vives Massanet, de Joan i de Francina d'Artà, professà any 1698.
- 19.-Anna Rosa Guiscafrè Nabot de Miquel i Margarida d'Artà, professà any 1709.
- 20.-Joana Morei Sanmartí de Jaume d'Artà i de Maria de Muro, no professà.
- 21.-Gertrudis Morei Sanmartí de Jaume d'Artà i de Maria de Muro, professà any 1732.
- 22.-Margarida Anna Morei Santmartí, de Jaume d'Artà i Maria de Muro, professà any 1734.
- 23.-Magdalena Sureda Torrens, d'Antoni d'Artà i de Joana de Petra, professà any 1735.
- 24.-Francina Guiscafrè Maura, de Jeroni d'Artà i de Francina d'Alcúdia, professà any 1754.
- 25.-Maria Angela Guiscafrè Maura, de Jeroni d'Artà i Francina d'Alcúdia, professà any 1757.
- 26.-Joana Clara Sureda Sureda, de Miquel i Magdalena d'Artà, professà any 1760.
- 27.-Joana Massanet Llinàs, de Joan i Rafela d'Artà, professà any 1800.

(1) Llista proporcionada per Sor Maria de Jesús Gual.

L'EMIGRACIÓ DELS INQUERS A XILE, 1880-1930

MÁXIMO CAMPILLO ILLÁN

L'emigració d'inquers a Amèrica en els segles XIX i XX s'integra dins el corrent emigratori balear que des de les darreres dècades del segle passat fins a inicis dels seixanta de l'actual es va dirigir, en diferents etapes, cap a França, Algèria i alguns països d'Amèrica del Sud i les Antilles.

Inca, al igual que la resta de Balears, des de mitjans del segle XIX experimenta un increment demogràfic. Com a conseqüència del pas del règim demogràfic antic a un nou cicle on disminueix considerablement la mortalitat, mentre que la natalitat es manté en uns nivells alts. El nou comportament demogràfic es tradueix en un augment de la població que no ve acompanyat d'un increment de les activitats productives, especialment a l'agricultura.

Entre 1857 i 1887 la població del municipi augmentà en 1.403 habitants. L'expansió del conreu de la vinya, el creixement de la indústria sabatera i de les activitats comercials permeteren a Inca assimilar l'augment de la seva població. Però l'optimisme econòmic d'aquesta època es trenca a la darrera dècada del segle XIX com a conseqüència de la destrucció de les vinyes per l'arribada de la fil·loxera a Inca el 1892, i la pèrdua del mercat colonial de les Antilles per a la indústria del calçat, esdevinguda el 1898. La crisi incideix sobre un significatiu percentatge del habitants del municipi sobretot pagesos i treballadors del calçat que emprenen el camí de l'emigració a Ultramar a la recerca de noves expectatives laborals.

En aquest sentit, la població absoluta d'Inca entre 1887 i 1900 només augmenta en 250 persones.

En el segle XX, la dinàmica de la població d'Inca oscil·la d'acord amb la trajectòria que afecta a la seva principal activitat productiva, la indústria del calçat.

Aquest treball pretén ésser una aproximació a l'emigració dels inquers a Xile, fet que no ha rebut l'atenció que li correspon per la seva importància, si bé no quantitativa si qualitativa.

Les fonts consultades tant a Balears com a Xile ens han aportat una informació prou valuosa que permet quantificar parcialment aquest moviment migratori, conèixer alguns dels inquers que més beneficis aconseguiren de l'emigració. Comptam amb dades de gran interès referides a 234 persones de les Balears que emigraren a Xile entre els anys 1880 i 1930, dels quals una part important són naturals d'Inca, concretament 65.

L'emigració a Xile presenta una sèrie de característiques particulars. Malgrat les oportunitats econòmiques que ofería als emigrants aquest país, el corrent immigratori que es va establir fou escàs a causa de la seva situació geogràfica, allunyada de les rutes atlàntiques i de tenir com a estat veí a l'Argentina que canalitzava la major part de l'onada immigratòria. A més a més, la política immigratòria xilena no va ésser molt decidida.

Es en aquest estat on es localitza el major percentatge d'inquers en relació a la totalitat de balears que s'hi assentaren i on s'ubiquen aquells naturals d'Inca que feren realitat el desig de fer fortuna a Amèrica.

De la relació de 211 balears residents a Xile que ofereix la "Guía de Baleáricos" de Garcías Moll del 1918, 127 eren d'origen desconegut. Dels altres 84, 28 eren de Palma, 23 d'Inca, i la resta procedeix de 13 municipis de les Balears.

A un informe de l'Ajuntament d'Inca a l'Institut Nacional d'Estadística referent als emigrants del municipi del 1916 a 1920, d'un total de 180 emigrants; 118 es dirigeixen a França, 27 a l'Argentina, 15 a Suïsa i 12 a Xile.

Les activitats més habituals dels balears emigrats a Xile eren les indústries i els comerços de sabates, pastisseries i confiteries, serradores, fàbriques de licors, indústries derivades de l'agricultura i la ramaderia, i els tallers mecànics.

Del col·lectiu d'inquers n'hi ha que gaudiren d'una posició econòmica prou benestant. A continuació assenyalarem uns quants exemples que pel seu èxit professional apareixen a algunes publicacions sobre els emigrants espanyols a Xile.

Francesc Alomar va arribar a Xile el 1902 dedicant-se al comerç, el 1911 va fundar la fàbrica de pastisseria i confiteria "La Victoria" ubicada a Santiago de Xile. La publicació "El progreso catalán en América" (1) diu així:

" El cuerpo de empleados de esta fábrica es numeroso. Desarrollan sus labores setenta y cinco empleados, quienes cada día pueden constatar la aceptación que le brinda el comercio a los productos de la fábrica, por lo que se ven obligados a elaborar, diariamente, en término medio de tres a cuatro mil pesos..."

Antoni Ferrer Estrany, va arribar a Xile al 1900, era propietari d'una important indústria de sabates a Santiago de la qual es va fer ressò la "Veu d'Inca" (2):

"... Dever nostre és ja ocuparnos d'aquest compatriota nostre, que si un dia es separà de nosaltres, emigrant a

terres llunyanes per crear-se una posició, ho va fer duguent-se allà quelcom del nostre caràcter industrial i afanyós que tant nos honra en el món comercial, i amb el qual, ha arribat a aixecar en la ciutat xilena una de les fàbriques més importants d'aquella capital.

Tal ha d'esser la representació social del seu propietari que ha merescut la visita del mateix president de la República..."

L'obra "Españoles chilenos..." (3) defineix a Antoni Ferrer Estrany com a un impulsor de la indústria del calçat del país:

"...Don Antonio Ferrer Estrany, industrial de gran prestigio y de gran solvencia moral y económica. Llegó al país el año 1900, procedente de Inca, Mallorca.

Muy joven buscó en Chile un campo inexplorado de la industria, que por entonces era el calzado. Entonces su fábrica fue considerada como la mejor de su época tanto en el país como en otros países de la América Hispana..."

A una altra obra xilena "Venida y aporte de los españoles a Chile independiente" (4) també apareix Antoni Ferrer Estrany:

"Don Antonio Ferrer Estrany es uno de los primeros mallorquines en establecer una fábrica de calzado en Chile, cuando instaló la suya en 1905, en Santiago, era oriundo del pueblo de Inca que tiene gran tradición en la elaboración de zapatos... Han sido muchos los de esa hermosa región española que se han distinguido en nuestro país en tal industria..."

En 1919 ya trabajaban con él 300 obreros que entregaban 800 pares diarios. Además, extendió su actividad a la agricultura..."

Aquesta mateixa publicació fa referència a Melis i Llorenç Marqués:

"... Otra de las más completas fábricas de su época era la de Melis y Márquez, que en 1916 contaban además con dos grandes locales propios de comercialización. Regresan más tarde a Inca (Mallorca) y crean allí una gran industria de calzado para hombre..."

A la secció d'Inca del diari "La Almudaina" de Palma del 1917 es pot llegir una notícia relativa a la tornada de Llorenç Marqués a Xile, i d'un projecte altruista proposat per Mar-

quès i altres membres de la col·lectivitat d'inquers establerts a Xile d'edificar una escola a Inca gràcies a la seva aportació econòmica (5).

Les darreres publicacions xilenas esmentades anteriorment també fan menció de Joan Fluxà Ramis i Guillem i Jordi Fluxà Mut:

“... En 1914, don Juan Fluxà Ramis establece una industria zapatera. Nacido en Inca, Mallorca, traía de su pueblo el conocimiento y la vocación para tal empresa. Posteriormente asocia a algunos de sus parientes. En la actualidad son sus propietarios don Guillermo y don Jorge Fluxá Mut, originarios también de Inca, dando trabajo en sus establecimientos a centeneres de obreros y empleados chilenos...”

Aquestes fonts bibliogràfiques i de premsa demostren el fet de que és en aquest país sud-americà on un grup d'inquers que partiren a la recerca de fortuna varen fer realitat els seus desitjos, assolint una posició benestant.

Una altra font que ens ha aportat dades de gran interès pel fet immigratori és la Societat Espanyola de Socors Mutus i Beneficència de Santiado de Xile. Bàsicament a través del llibre de registre de socis i de les sol·licituts d'ingrés. Aquesta societat, fundada el 1889 pels immigrants espanyols, era un organisme mutualista amb el propòsit d'oferir assistència mèdica als membres de la col·lectivitat espanyola i els seus descendents.

El llibre de registre de socis d'aquesta societat i les sol·licituts d'ingrés són dues fonts de informació molt valuoses que es complementen una a l'altra. Les dades extretes abarquen des de 1889 fins a 1930, i hem trobat constància de 234 emigrants balears inscrits com a socis, dels quals 65 són d'Inca, es a dir, el 26,6% del total de les Balears. Hem de remarcar que només es fa referència a Santiago, la capital de l'Estat, a altres ciutats importants hi ha d'altres societats mutualistes creades pels immigrants espanyols.

Relació dels socis de la Societat Espanyola de Socors Mutus i Beneficència de Santiago procedents de Balears, distribuïts per municipis, en valors absoluts:

Inca	65	Muro	3
Palma	61	Capdepera	2
Manacor	18	Sant Llorenç	2
Llucmajor	16	Santa Eugènia	2
Porreres	8	Pollença	2
Campos	6	Alcúdia	2
Felanitx	4		

Font: elaboració pròpia

La informació aconseguida fa referència a l'edat d'ingrés, estat civil, professió, lloc de naixement, domicili, data d'inscripció, així com els socis patrocinadors. Oferint-nos una aproximació al fet immigratori balear a Xile, i en concret d'Inca, si bé no en xifres absolutes.

De manera general podem afirmar que els emigrants inquers localitzats a Xile eren joves, la major part homes, predominant els fadrins. En un principi la immigració es compon quasi exclusivament d'homes. Les condicions difícils del viatge i el primer període d'adaptació al país expliquen en gran mesura aquesta circumstància. A principis del segle XX comença a arribar una major quantitat de dones, assolint l'emigració un caire familiar. A més a més l'emigració en cadena afavoreix l'arribada de membres femenins de les diferents famílies.

Distribució per sexe i estat civil dels immigrants inquers a Xile:

Homes	81 %
Dones	18,4%
Casats	41,5%
Fadrins	58%

Font: S.E.S.M.B. Elaboració pròpia.

Aquestes dades bàsicament coincideixen amb les extretes del total d'immigrants de Balears a Xile.

La mitja d'edat en el moment d'ingrés en aquesta societat dels inquers és de 25,6 anys.

Distribució per grups d'edats del conjunt d'immigrants de les Illes Balears:

0 - 4 anys	0 %
5 - 9	0 %
10- 14	2,4 %
15- 19	14,7%
20- 24	18,4%
25- 29	25,8%
30- 34	15,5%
35- 39	10,2%
40- 44	6,9%
45- 49	2,4%
50- 54	2 %
55- 60	1,2%

Font: S.E.S.M.B. Elaboració pròpia.

Pel que fa a les professions exercides pels inquers a Xile, observam un fort predomini d'aquells dedicats a les activitats del comerç, seguit industrials i sabaters:

Comerç	75 %
Industrials	11,1%
Calçat	8,3%
Empleats	5,5%

Font: S.E.S.M.B. Elaboració pròpia.

Referent a la professió de les dones, la totalitat de les sòcies apareixen com a mestresses de casa, això indicaria que en aquests casos es tracta d'una emigració familiar.

El predomini dels immigrants dedicats al comerç i els industrials és un símptoma de la bona situació econòmica i social que assoliren un bon nombre d'inquers i gent d'altres llocs de les illes Balears a Xile, dels quals hem vist alguns exemples anteriorment.

Relació de les professions exercides pel conjunt d'immigrants de Balears a Xile:

Comerç	60,5%
Empleats	16,1%
Industrials	5,6%
Sabaters	3,5%

Font: S.E.S.M.B. Elaboració pròpia.

Respecte a les dates d'incipció dels inquers en la Societat Espanyola de Socors Mutus i Beneficència destaquen els anys: 1907, 1909, 1911 i 1915 com veurem a continuació:

1892	1,3%	1911	12 %
1900	4 %	1912	5,4 %
1902	1,3%	1913	2,7 %
1903	6,7%	1915	12 %
1906	4 %	1916	1,3 %
1907	10,8%	1917	5,4 %
1909	10,8%	1919	2,7 %
1910	6,7%	1925	1,3 %
		1926	1,3 %

Font: S.E.S.M.B. Elaboració pròpia.

Com a conclusió podem afirmar que la immigració de població de les Illes Balears, i concretament d'Inca a Xile té una importància qualitativa i no tant quantitativa dins el corrent emigratori espanyol a aquest país. D'aquest col·lectiu d'inquers hi va haver que aconseguiren una bona posició econòmica i social com ho demostren les activitats desenvolupades, i el fet d'apareixer un bon grapat d'ells a publicacions dedicades als immigrants espanyols establerts a Xile.

Molts dels immigrants són qualificats, dedicant-se al comerç o la indústria, com és el cas del calçat, amb una forta tradició a Inca, aprofitant els coneixements adquirits al lloc d'origen.

Per tant, aquest treball només és l'inici d'un estudi més profund que s'hauria de dedicar a aquest fet migratori que encara no ha rebut l'atenció que es mereix. Ja que és a Xile on un grup d'inquers que partiren a la recerca de fortuna varen fer realitat la quimera americana.

NOTES

- (1) El progreso catalán en América. Santiago de Chile, 1922.
- (2) Article de premsa: "Lo que pot la força del treball. Un gran industrial inquer a Xile". "La Veu d'Inca". N° 114, any 1917. Inca
- (3) Aguirre E., Luis: Espanoles chilenos: historia, cultura, instituciones, actividades, personalidades.
- (4) De la Presa Casanova, Rafael: Venida y aporte de los españoles a Chile independiente. Santiago de Chile, 1978.
- (5) Buades Crespí, J. : "Una aproximació a l'emigració d'inquers a Amèrica en els segles XIX i XX". Dins II Jornades d'Estudis Locals d'Inca, 1996.

FONTS

Fonts no impreses

- Llibre de registre de socis de la Societat Espanyola de Socors Mutus i Beneficència de Santiago de Xile (1889-1930).
- Sol.licituts d'ingrés en la Societat Espanyola de Socors Mutus i Beneficència (1889-1830).

Fonts impreses

- Guía de baleàrics residentes en la República Argentina. (Relació dels residents a Xile d'Inca). Ed. José Garcías Moll. Bones Aires, 1918.
- "El progreso catalán en América". Santiago de Xile, 1922.

Publicacions

- La veu d'Inca, 1917. Inca.

BIBLIOGRAFIA

- AGUIRRE E., Luis: Espanoles chilenos: historia, cultura, instituciones, actividades, personalidades. Valparaíso. Chile, 1959.
- BARCELÓ PONS, B.: El segle XIX a Mallorca. Obra Cultural Balear. Palma, 1964.
- BUADES CRESPI, J.: "Una aproximació a l'emigració d'inquers a Amèrica en els segles XIX i XX". Dins II Jornades d'Estudis Locals d'Inca, 1996.

CAMPILLO ILLAN, M.; SERRA BUSQUETS, S.: "Emigració i immigració a Inca". Dins I Jornades d'Estudis Locals d'Inca, 1994.

DE DIOS CRISPI, P.: Inmigración en Chile: estudio de una cadena migratoria hispana. Colección Sociedad y Cultura. Centro de Investigaciones Diego Barros Arana. Santiago de Chile, 1993.

DE LA PRESA CASANOVA, R.: Venida y aporte de los españoles a Chile independiente. Santiago de Chile, 1978.

NORAMBUENA CARRASCO, C.: "Presencia española en Santiago de Chile". Dins Inmigración española en Chile. Serie Nuevo Mundo: Cinco Siglos Nº 8. Universidad de Chile, 1994.

PRADO OCARANZA, J.: Los extranjeros y sus agrupaciones en Chile durante los siglos XIX y XX. Santiago de Chile, 1978.

SALVA TOMAS, P.: "Els efectes de la transició demogràfica illenca sobre el territori i el marc de l'emigració a les Illes Balears entre 1878 i 1995". Congrés Internacional d'Estudis Històrics Les Illes Balears i Amèrica". Vol. III. Institut d'Estudis Baleàrics. Palma, 1922.

SANCHEZ ALBORNOZ, N. (Compilador): Españoles hacia América. La emigración en masa, 1880-1930. Alianza América. Madrid, 1988.

SERRA BUSQUETS, S.: "L'emigració de les Illes Balears a Amèrica". Congrés Internacional d'Estudis Històrics Les Illes Balears i Amèrica. Vol. III. Institut d'Estudis Baleàrics. Palma, 1922.

CRONICÓ DE L'ESGLÉSIA D'INCA DELS ANYS 1911 - 1961 A PARTIR DEL BOLLETÍ OFICIAL DEL BISBAT DE MALLORCA

SANTIAGO CORTÉS I FORTEZA

L'any passat ja vaig presentar una comunicació on treia totes les notícies relatives a l'església d'Inca a partir de la fundació del Bolletí Oficial del Bisbat de Mallorca eren els cinquanta anys primers del bolletí, ara amb aquesta comunicació me propòs presentar els següents 50 anys, per lo que tendrem cent anys d'una part de la vida d'Inca.

Com ja vaig fer l'any passat, voldria animar als joves investigadors que anassin buidant totes les publicacions de notícies relatives a la nostra ciutat ja que així seria una manera de donar a conèixer el nostre passat, entendre millor el nostre present i clarificar un poc el nostre futur.

1911

Dia 1 de febrer fou nomenat notari de l'arxiprestat d'Inca el prevere Arnau Mir i Busquets.

En el convent de les Filles de la Caritat de Santa Maria mor dia 2 d'abril sor Justina Llinàs i Llabrés als 66 anys dels quals 35 de professió religiosa, era natural d'Inca.

A l'edat de 25 anys dels 5 de professió religiosa mor al convent de les Germanes Terçiaris Franciscanes de Ses Salines la monja inquera sor Amadora Beltran i Garau.

Dia 1 de maig fou nomenat vicari d'Inca el prevere Andreu Jaume i Nicolau.

Des d'Alaró dia 30 de maig arriba a Inca el Sr. Bisbe per realitzar la Visita Pastoral. A pesar que no tenia hora fixada per arribar a la nostra ciutat, a l'entrada l'esperen les autoritats religioses, civils, militars i una nombrosa representació dels feels d'Inca.

Dins els actes de la Visita Pastoral el Sr. Bisbe, Pere-Joan Campins, administra el sagrament de la confirmació a 649 nins i 617 nines dia 31 de maig.

Després d'un Tríduo preparatori predicat pel P. Jaume Rosselló M.SS.CC. dia 11 de juny la població d'Inca puja a Lluc en peregrinació per assistir a la benedicció del quint Misteri de Glòria que ha estat pagat per la gent de la nostra ciutat. A l'arribada al Santuari, els pelegrins son rebuts pel clero i l'Escolania i seguidament comença la Missa de Comunió

General que celebra el P. Jaume Rosselló M.SS.CC. A les nou s'organitza la processó que recorre el camí del Rosari. A l'arribada al lloc on està situat el Misteri, el Rvd. Arxiprest el beneeix essent apadrinat pel Sr. Joaquim Gelabert Bennàsser i la Sra. Bàrbara Sureda Fortuny.

Seguidament i ja a l'església, el rector de Sant Miquel de Palma, l'inquer Francesc Mir, celebra la missa i el Vice-secretari del Bisbat, Joan Quetglas, ocupa la sagrada càtedra. El poble i l'escolania canten la missa d'Angelis. A l'hora baixa, havent cantat el Magnificat, la peregrinació torna a Inca.

En el convent de les Terciàries Franciscanes d'Inca, dia 3 de juliol, mor sor Feliciana Andreu i Paler de 32 anys.

1912

Dia 1 de febrer comencen les oposicions per cobrir una vacant de canonge a la que es presenten els preveres Jaume Borràs, Joan Quetglas i Joan Sabater. Dia 12 el Sr. Bisbe dona col·locació de la canongia al prevere Joan Quetglas, en són testimonis el canonge Martí Llobera i Solivellas i el rector de Sant Miquel de Ciutat Francesc Mir. El dia 14 Joan Quetglas pren possessió de la canongia i en són testimonis els Srs. Joaquim Aguiló i Joan Bestard.

Dia 23 de març el Sr. Bisbe assisteix a l'església parroquial d'Inca a una missa funeral en sufragi del Tinent Coronel Agustín de Luque i Maraver, fill del ministre de la guerra. L'acompanyen el presbiteri els canonges Mateu Garau, penitencier i Joan Quetglas. Celebra la missa el canonge doctoral Nadal Garau. Entre els nombrosos feels assistents hi figuren el Capità general i el Governador Civil.

En el Monestir de Sant Bartomeu d'Inca dia 26 de maig fan la professió de vots solemnes les religioses sor Maria Magdalena Batle i Janer i sor Concepció Mas i Cerdà.

Segons la "Estadística del Arreglo Parroquial de la Diòcesis de Mallorca" Inca té 7.437 feels i compta amb una església parroquial dedicada a Santa Maria la Major i una església d'ajuda dedicada a Sant Domingo, en el servei d'aquestes esglésies hi ha un rector i tres vicaris que reben un total de 4.750 ptes a l'any.

L'Arxiprestat d'Inca està format de la següent manera:

Parròquies urbanes de terme: Inca i Pollença.

Parròquies urbanes d'ascens: Alaró, Alcúdia, Binissalem, Campanet, Sa Pobla, Muro, Sencelles, **Biniàli**, Santa Maria, Selva, **Biniamar**, **Moscari**,

Parròquies urbanes d'entrada: Búger, Caimari, Consell, Costitx, Lloseta, Llubí, Mancor, Santa Eugènia.

L'al.lota inquera Jerònia Boyeras, dia 28 de setembre vesteix l'hàbit religiós al monestir de Sant Bartomeu d'Inca i pren el nom de sor Maria Jerònima.

En el monestir de Sant Bartomeu dia 1 d'octubre vesteix l'hàbit religiós l'al.lota Magdalena Alzina que pren el nom de sor Maria Magdalena de Jesús.

Dia 2 d'octubre mor al monestir de Sant Bartomeu la religiosa d'obediència sor Maria Magdalena de Pazzis Ferrer de 54 anys d'edat i 30 de professió.

El Sr. Bisbe dia 15 de novembre nomena al canonge Joan Quetglas Delegat per a l'Administració de "Cruzada e Indulto Cuadregesimal".

Aquest any son alumnes del Seminari Diocesà 12 inquers.

1913

La quaresma d'aquest any es predicada a Inca pel P. Atanasi de Palafrugell, caputxí.

Dia 1 de maig es celebra missa de comunió general pels nins i nines en favor de l'ensenyament de la Doctrina Cristiana a Inca hi participen 500 nins i nines.

El Sr. Bisbe instituí canònicament Rector de Santa Maria del Camí al prevere inquer Francesc Rayó i Brunet dia 24 de maig.

Dia 10 de juliol, i quan es dirigia a Lluç, feu visita a la nostra ciutat l'Infanta d'Espanya Isabel de Borbon. El Bolletí ho conta així: **"A la entrada de la ciudad de Inca apeàse su Alteza del automovil y seguida de numerosísimo pueblo se traslada a la Iglesia parroquial de Santa Maria la Mayor, en donde es recibida por el Rdo. Señor Cura Párroco quien le da a besar la reliquia del Lignum Crucis y es acompañada bajo palio hasta el altar mayor y ocupa el trono dispuesto en la parte del Evangelio. El clero de la iglesia parroquial canta solemnemente una salve"**.

Dia 1 d'agost son nomenats vicaris d'Inca els preveres Pere-Joan Beltran i Caimari i Antoni Palou i Mateu.

Per notari de l'Arxiprestat d'Inca amb residència a Alaró es nomenat el prevere Bartomeu Jaume.

Dia 22 de juny a la capella del Palau Episcopal es ordenat subdiaca l'inquer Josep Aguiló i Pomar i dia 10 d'agost fou ordenat Diaca.

Dia 3 d'octubre el bisbe adscriu a l'església d'Inca, d'on és natural, Francesc Garau Pascual, que dia 5 d'octubre reb la tonsura i les ordes menors a la capella del palau episcopal.

En el mes d'octubre a Inca es celebrà el centenari de la victòria de Constantí per tal motiu dia 5 es celebrà en el Cèrcol d'Obrers Catòlics una vetllada literària. Els dies 9, 10 i 11 a l'Església parroquial es celebrà un tríduo preparatori amb exposició del **Lignum Crucis** i sermó que predicà el prevere Antoni Artigues de Felanitx. Els dies 10 i 11 es celebrà missa de comunió general pels nins i nines de les escoles públiques i privades. I dia 12, diada de la festa, a les 6 hi hagué missa de comunió general a la que combregaren uns 1300 feels, a les 7 s'organitzà una peregrinació al Puig de Santa Magdalena presidida per les Autoritats civil i eclesiàstica, abans es beneí una imatge de la Mare de Déu de Lourdes per l'Oratori del puig donada per Catalina Estrany Ramis. Arribada la processó al Santuari es cantà una Salve i es celebrà una Missa solemne on predicà el mateix predicador del tríduo, el poble cantà la Missa d'Angelis.

A les 3 del capvespre la peregrinació es dirigí al Puig de lo Minyó on el Regent de la parròquia beneí la creu monumental que altra volta s'havia erigit a tal lloc com a professió de fe del poble d'Inca en ocasió tan memorable. En foren padrins Josepa Morey, vidua de Català i Jaume Frasset, representat pel regidor Pere Batle. També fou beneïda una imatge del S. Cor de Jesús, que fou dipositada en el peu de la creu, de la que foren padrins els nins Cecili Massanet i Francesca Amer. Se canta un **Te Deum** i prengueren la paraula el Rector del Santuari i el predicador. De tornada a Inca i entrant al poble es cantaren les lletanies lauretanes, la gent esperava la peregrinació pel carrer i dins Santa Maria la Major on es cantà la Salve i els himnes de la Creu.

Dia 15 d'octubre en el monestir de s. Bartomeu d'Inca fa professió de vots simples la religiosa sor Jerònima Boeras.

En el mateix monestir dia 18 d'octubre fa professió de vots simples sor Magdalena de

Jesús Alzina Mateu.

Dia 23 d'octubre fa professió de vots perpetus en el monestir de s. Bartomeu sor Maria del Rosari Ramis.

Dia 1 de novembre es nomenat vicari d'Inca el prevere inquer Joan Coli Llobera.

Dia 21 de desembre el Bisbe Pere-Joan Campins i Barceló a la capella del palau episcopal ordenà prevere a l'inquer Josep Aguiló i Pomar i a l'artanenc (que residí molts anys a Inca) Miquel Fuster i Cortès.

Aquest any hi hagué 14 alumnes inquers en el Seminari Diocesà.

1914

Dia 20 de febrer mor a Inca el Rector d'Inca i Arxiprest Mn. Bernadí Font Ferriol. Havia estat ordenat prevere l'any 1872 i després d'ocupar els càrrecs de vicari de la parròquia de Sant Joan i rector de l'oratori de Consolació del mateix poble l'any 1887 fou Rector d'Inca.

A Inca aquest any predica la quaresma el P. Pere-Joan Cerdà T.O.R.

Per ocupar el càrrec d'ecònom de la parròquia d'Inca, dia 1 de març es nomenat el prevere Miquel Llinàs Mateu.

Dia 26 d'abril té lloc a la nostra ciutat un gran míting contra la blasfèmia preparat amb un tríduo concurríssim que predicà el prevere Francesc Sitjar. El matí hi hagué una manifestació infantil en la qual l'advocat Josep Font els dirigí la paraula. A la missa solemne predicà el canonge inquer Joan Quetglas. El capvespre a la plaça de toros, amb una assistència de més de 10.000 persones es celebrà el míting que consistí: Lectura d'una carta del Sr. Bisbe; paraules del notari d'Inca Jaume Vida, del congregant Jaume Martorell, dels advocats Bonaventura Barceló i Lluís Jover, aquest darrer representant de la lliga del Bon Mot de Barcelona, Josep Font i Arbós i el prevere Joan Rotger. El Bolletí del Bisbat publica la carta íntegra del Sr. Bisbe.¹

Dia 7 de maig s'erigeix a Inca la congregació mariana de Mares Cristianes.

Convidat pel Sr. Bisbe dia 26 d'agost el rector d'Inca assisteix al funeral per l'ànima del Papa Pius X celebrat a la Seu de Mallorca.

Dia 24 de maig es celebrà la Romeria Franciscana al Puig de Santa Magdalena d'Inca. El Bisbe hi prengué part, el matí celebrà missa de comunió general a la parròquia, predicà el prevere Nicolau Saggesse i la Capella Seràfica interpretà alguns motets apropiats. De la parròquia pujaren a al Santuari i allà foren rebuts per algunes germandats de distints pobles. En total es reuniren uns cinc mil peregrins. A les 10 celebrà la Missa Solemne el prevere Gregori Barceló i predicà el P. Atanasi Palagruvell, prior dels Caputxins. El capvespre presidit pel Sr. Bisbe hi hagué un acte literari que començà amb unes paraules del mateix bisbe i seguidament parlaren Bartomeu Miralles, Francesc Brunet, els preveres Antoni Artigues, Pere-Joan Cerdà i Guillem Pujades, Rector del Santuari. Es recitaren dues poesies de Maria Antònia Salvà i de Miquel Duran i s'acabà amb el cant de l'himne de la peregrinació.

Amb motiu de la celebració del XXV Congrés Eucarístic Internacional a Lourdes, dia 26 de juliol a la parròquia d'Inca es celebra comunió general, Missa solemne amb exposició major i processó amb el Santíssim.

El prevere Antoni Palou Mateu dia 18 de setembre es nomenat director de la congre-

1 BOEM. Tom LIV. 1914. pàg. 106

gació mariana de Mares Cristianes d'Inca.

El seminarista inquer Andreu Caimari Noguera dia 29 de novembre es nomenat page familiar del Sr. Bisbe.

El nunci del Papa a Espanya Francisco Ragonesi, que visita Mallorca, de tornada del Santuari de Lluc dia 12 de novembre es detingué a Inca per visitar l'església parroquial.

Dia 21 de novembre mor al convent de Sant Bartomeu sor Francinaina Garau, tenia 95 anys dels quals 82 de vida claustral.

1915

Dia 29 de gener mor a Inca el prevere Gabriel Reus Alzina que havia nascut l'any 1851 i fou ordenat l'any 1878.

Dia 26 de febrer, amb motiu de la mort del bisbe Pere-Joan Campins Barceló, es celebra una missa solemne de "**requiem**" amb assistència de les autoritats i el poble.

Dia 13 de maig, el rector de la Catedral Francesc Mir, beneeix solemnement la capella restaurada del Sant Crist, en son padrins Pere Amer Sastre i Maria Bennàsar.

Dia 1 de setembre el prevere Andreu Jaume es nomenat vicari d'Inca.

Dia 18 de setembre, a l'església dels agustins de Ciutadella de Menorca, el bisbe Joan Torres i Ribes ordena de subdiaca a l'inquer Francesc Garau Pasqual. Dia 18 de desembre, a la mateixa església, el mateix bisbe l'ordena diaca.

Dia 18 de novembre mor al monestir de sant Bartomeu sor Joanaina Mateu, als 66 anys i 52 de professió.

Dia 9 de desembre es nomenat consiliari del Cercle d'Obrers Catòlics d'Inca el prevere Sebastià Llabrés.

1916

Mor a Inca dia 24 de gener sor Margalida de s. Josep, de la Congregació diocesana de Filles de la Misericòrdia, natural de Son Servera a l'edat de 26 anys dels quals 4 de religiosa.

El prevere de Campos Miquel Pomar aquest any predica la quaresma a Inca.

A la capella del Seminari, dia 25 de febrer reben la tonsura i les ordes menors els inquers Andreu Caimari Noguera i Jaume Sampol Antich.

Dia 8 d'abril el bisbe de Barcelona Enric Reig, a la capella del Seminari, ordenà capellà a l'inquer Francesc Garau i Pascual.

Una nombrosa representació dels Terciariis franciscans d'Inca participa a la romeria al santuari de la Mare de Déu de la Pau de Sant Miquel de Montuïri per demanar la pau del mon.

Al monestir de sant Bartomeu mor sor Maria del Carme Feliu, natural de Porreres, tenia 77 anys dels quals n'havia viscut 52 de professió religiosa.

Durant el mes de juliol es realitzen les oposicions per una canongia a la Seu de Mallorca en les quals s'hi presenta el prevere inquer i penitencier d'Oriola Gabriel Llopart.

Dia 1 d'agost es nomenat canonge de la Seu de Mallorca en substitució del difunt Mateu Rotger, Gabriel Llopart de la qual prengué possessió dia 1 de setembre.

El prevere Tomàs Mora i Cànaves, natural d'Inca, dia 19 de setembre fou nomenat capellà de la secció d'Exploradors Catòlics d'Inca.

El bisbe, dia 31 d'octubre, nomena vicari d'Inca al capellà inquer Joan Coli i Llobera.

El canonge inquer Gabriel Llopart es nomenat Director del Centre Eucarístic i de la Junta de Senyores del mateix centre, dia 23 de novembre.

A la primera ordenació que feu el Bisbe Domenech, celebrada dia 22 de desembre a la capella del Palau episcopal, Sebastià Garau Planas, natural d'Inca rebé la tonsura i les ordes menors.

Dia 23 de desembre a la catedral fou ordenar subdiaca l'inquer Andreu Caimari Noguera.

1917

Dia 21 de gener acaba la santa Missió que començà dia 6. La predicació corregué a càrrec dels sacerdots de la Missió PP. Mas, Serra, Fiol i Solà que en particular parlaren a les Filles de Maria, Mares Cristianes i als homes de la ciutat. Durant els dies de la missió es suspengueren els espectacles públics de diversió i es tancaren en dia feiner un bon nombre de fàbriques i tallers poguent assistir els obrers als actes organitzats. Les autoritats assistiren en, corporació, als principals actes. El diumenge, dia 14, hi hagué una comunió extraordinària per tots els nins i nines i el capvespre, uns 2.200 recorregueren en processó els carrers de la ciutat amb banderes i cantant himnes religiosos. El dia 21 es celebrà missa solemne de comunió general presidida pel canonge inquer Joan Quetglas assistint un nombrós grup de feels que omplien totalment l'església. El capvespre s'organitzà una processó amb el Santíssim. La banda de cornetes dels exploradors anava al davant i el seguïen les tres seccions de la Congregació Mariana. Quatre capellans duïen la Custodia i al darrera el clero parroquial i les autoritats. Tancaven la processó les Filles de Maria i les Mares Cristianes cantant himnes de la Missió i eucarístsics. A la nit el P. Serra pronuncià el sermó de comiat i es donà la benedicció papal.

Dia 24 d'abril el Bisbe comença la visita pastoral a Inca. Arriba a la ciutat a les 4 del capvespre on es rebut per les autoritats i un nombrós grup de feels.

Dia 25, després de la missa de comunió general, a les 10, el bisbe administra el sagrament de la confirmació a 614 nins que son apadrinats per Domingo Alzina, batle d'Inca, Rafael Romero, coronel del regiment d'Infanteria, i Ignacio de Lecea, jutge de 1a instància. El capvespre a les 4, confirma a les nines que foren apadrinades per Joana Llabrés d'Alzina, Maria del Pilar de Ledesma i Àngela Mellado de la Peña. A la nit el Bisbe reb distintes comissions i persones distinguides.

Dia 26 el Bisbe visita les escoles nacionals, l'església i convent de les monges jerònimes i el col.legi i residència dels Germans de la Doctrina Cristiana.

Dia 27 acaba la visita anant al convent de les Religioses Franciscanes.

Dia 27 d'abril es nomenat capellà dels Exploradors d'Inca el prevere inquer Francesc Garau Pascual.

Dia 17 de desembre es proposat pel Rei per ocupar la seu vacant de Tenerife el canonge inquer Gabriel Llopart.²

Dia 22 de desembre a l'església conventual de Santa Clara de Ciutat de Mallorca son ordenats els inquers Jaume Sampol Antic, de diaca, i Andreu Caimari Noguera, de prevere.

2 En el B.O.E.M. de l'any 1918, Tom 58, pp.24, 25 i 26, es pot llegir la nota que el Bolletí publicà en tal ocasió.

1918

Dia 12 de gener mor a Inca el prevere Guillem Pujades i Ferrer. Havia nascut a Inca l'any 1858, fou ordenat capellà l'any 1878; fou vicari d'Inca uns vint anys. Instituí a la parròquia d'Inca les "Quaranta Hores" del Carnaval i fundà les "Conferències de Sant Vicenç de Paul". A l'hora de la seva mort era Director de la Congregació del Cor de Jesús, rector de l'Oratori del Puig de Santa Magdalena i capellà de les monges Jerònimes.

Dia 1 de febrer fou nomenat rector de Santa Magdalena d'Inca el prevere inquer Miquel Pujades Ferrer i Rector de Sant Domingo d'Inca el també prevere inquer Josep Aguiló i Pomar.

Mor a Inca dia 1 d'abril sor Sebastiana Ma. Pocoví i Miralles de la Congregació de HH. de la Caritat, natural de Montuiri, tenia 44 anys dels quals 22 de professió religiosa.

Dia 24 de juny a la Seu de Mallorca es canta un Te-Deum d'acció de gràcies per la preconització del nou bisbe de Tenerife l'inquer Gabriel Llompart i Jaume que havia tingut lloc el passat dia 18 de maig.

Dia 23 de setembre el Bisbe de Tenerife Gabriel Llompart administra ell sagrament de la confirmació a l'església parroquial de la seva ciutat nadiua.

Dia 17 de desembre a la capella del Palau Episcopal rebé la tonsura Bernat Ramis Ramon i Antoni Genestra Truyols i el diaconat Sebastià Garau Planas tots ells naturals d'Inca.

1919

Dia 12 de gener mor a Inca el prevere inquer Simó Reus i Alzina que havia nascut l'any 1866 i fou ordenat prevere l'any 1890.

Dia 11 d'abril es nomenat director del taller de s. Rita que s'han d'establir a Inca, el prevere inquer Antoni Palou.

Dia 19 de desembre els inquers Joan Coli Llobera i Rafel Aguiló Valls reben la tonsura a la capella del Palau Episcopal.

Dia 20 de desembre a la Seu de Mallorca son ordenats d'ostiaris i lectors Rafel Aguiló Valls, Bernat Ramis Ramón i Antoni Genestra Truyols naturals d'Inca. Dia 21 de desembre a la capella del Palau episcopal reben l'ordenació d'exorcistes i acòlits.

1920

Dia 8 de gener mor al monestir de s. Bartomeu sor Maria Rosselló Ramis als 35 anys d'edat i 9 de professió.

Dia 25 de febrer a l'edat de 86 anys i 58 de professió mor al monestir de s. Bartomeu sor Magdalena Ignàcia Garau.

Dia 1 de març el bisbe declara vacant i subjecta a oposicions la rectoria de Santa Maria la Major d'Inca.

Predica la quaresma d'aquest any el prevere Pere Domenge.

Dia 12 de març mor a Inca el prevere inquer Joan Coli Llobera, vicari d'Inca.³

Dia 17 d'abril el bisbe beneeix el nou servei públic d'automovils entre Inca i Lluc.

Dia 8 de juliol, prèvies oposicions fou nomenat rector d'Inca el prevere inquer Fran-

3 No s'ha de confondre amb el Joan Coli i Llobera que fou cronista de la Ciutat, creim que el difunt era tio d'aquest segon.

cesc Rayó Brunet.

Dia 13 de juliol el prevere inquer Miquel Llinàs es nomenat consiliari del Cercle d'Obres Catòlics d'Inca.

En el monestir de s. Bartomeu d'Inca vesteix l'hàbit de religiosa la postulant Catalina Coll que se nomenarà sor Maria del Sagrari.

Dia 17 de desembre reb l'ordenació d'ostiari i lectorat l'inquer Joan Coli i Llobera, a la capella del Palau.

Aquest any 11 inquers son alumnes del Seminari Diocesà de Mallorca.

1921

Dia 13 de maig el bisbe fa la visita pastoral a Inca, el reb tot el poble amb les autoritats. El dia 18 pronuncia una plàtica i dona la benedicció al poble. Dia 19 confirma 265 nins dels que són padrins el batle Pere Cortès Miró, el Comandant Agustí Pérez Ampudia i el jutge Juan Francisco Ma. Gutierrez. Seguidament confirma a 256 nines que son apadrinades per Catalina Verd Mayol, Catalina Fiol, Maria del Pilar Fortuny Lope de Vega i Maria Fiol Ribas. El capvespre visita les HH. de la Caritat i les Filles de la Misericòrdia (Franciscanes). Dia 20 al matí visita l'església de s. Domingo i les escoles públiques i privades. El capvespre visita l'Oratori de Santa Magdalena. Dia 21 el bisbe beneeix una imatge de Santa Rita a l'oratori de les monges de la Caridad, després celebra la missa de comunió general per a tots els associats al taller de Santa Rita, després el bisbe visita el monestir de Sant Bartomeu. Dia 22 el bisbe assisteix a la missa major de la peregrinació franciscana a Inca i predica el sermó, el capvespre va a la processó i a l'acte de descobrir la imatge del P. Serra on hi pronuncia un discurs.

Dia 15 de maig a la capella del Palau reben l'ordenació de subdiaca els inquers Rafel Aguiló Vall, Antoni Genestra Truyol i Bernat Ramis Ramon.

Dia 24 de juliol fa la professió simple en el monestir de s. Bartomeu sor Maria Teresa del Nin Jesús Fiol.

Dia 25 de juliol la postulant Antònia Crespí vesteix l'hàbit de novícia en el monestir de s. Bartomeu i pren el nom de sor Maria del Rosari.

Dia 7 d'octubre es nomenat rector de l'oratori de Santa Magdalena el prevere Andreu Jaume.

Dia 7 de setembre mor al monestir de s. Bartomeu la priora sor Dolors Morro a la d'edat de 70 anys i 36 de religió.

Dia 15 d'octubre reben el diaconat a la Seu de Mallorca els inquers Antoni Genestra Truyol, Rafel Aguiló Valls, Antoni Font Quetglas i Bernat Ramis Ramon.

Dia 18 de desembre en el Palau es ordenat exorcista i acòlit l'inquer Joan Coli i Llobera.

1922

Dia 12 de gener es constitueix la Junta Parroquial de la "**Cruzada del buen hablar**". Director: el prevere Andreu Jaume; Presidenta: Francisca Gelabert; Vicepresidenta: Maria de Montaner; Tresorera: Margalida Verd; Vicetresorera: Antònia Ramis; Secretària: Joana Alsina; Vicesecretària: Maria Ignàcia Llabrés; Vocals: Francinaina Castañer, Joanaina Ramis, Maria Rubert i Antònia Rubert.

Dia 7 de juny mor a Inca la religiosa franciscana sor Aina Teresa Moranta i Paz als 28

anys i 5 de professió religiosa.

Dia 21 d'agost es nomenat capellà del monestir de s. Bartomeu el prevere Francesc Garau i Pascual.

Dia 1 d'octubre mor a Inca sor Catalina de la Consolació Sastre i Bauzà de Porreres, tenia 24 anys i 3 de professió religiosa.

Dia 14 d'octubre a la capella del Palau reben la tonsura els inquers Francesc Payeras Mulet i Pere-Joan Riusech Pujades.

Dia 15 d'octubre, en el monestir de Santa Magdalena de Palma, reben l'ordenació de preveres els inquers Antoni Genestra Truyol, Rafel Aguiló Valls i Bernat Ramis Ramón.

Dia 29 de novembre mor a Felanitx sor Margalida Rosa Seguí Llinàs natural d'Inca, als 57 anys d'edat i 20 de professió

1923

Dia 24 de gener el Rector delegat del Bisbe beneeix al monestir de s. Bartomeu un Templete i un Sagrari que han estat donats per Joana Reus i el prevere Antoni Artigues respectivament.

Mor a Inca dia 3 de febrer sor Margalida Grimalt i Adrover natural de Felanitx de 72 anys d'edat i 46 de professió religiosa com a monja de la Caritat.

A la Seu de Mallorca es ordenat subdiaca l'inquer Joan Coli i Llobera. Dia 7 d'octubre a la parròquia de Santa Eulàlia de Palma rebé el diaconat i el dia 14 d'octubre a la capella del Palau rebé el presbiterat.

Dia 9 de maig mor a Manacor sor Maria Manuela Domenech i Llompart natural d'Inca, filla de Joan i Magdalena. Tenia 57 anys d'edat i 37 de professió com a religiosa franciscana.

Dia 30 de novembre es nomenat vicari de Vilafranca el prevere inquer Joan Coli i Llobera.

1924

Dia 21 de febrer mor a Inca el prevere Antoni Ferragut.

Dia 4 d'abril a la capella del Palau fou tonsurat l'inquer Antoni Garau Planas. Dia 5 d'abril a la parròquia de Santa Eulàlia de Palma rebé l'ordenació d'ostiari i lectorat. I dia 14 de juny a la Catedral rebé les ordes d'exorcista i acòlit.

Dia 14 de juny a la Seu rebé el subdiaconat l'inquer Pere-Josep Riusech Pujades.

Dia 24 de setembre mor a Inca la religiosa franciscana sor Maria Concepció Morro i Pons als 71 anys i 46 de professió religiosa.

Dia 18 d'octubre mor a Manacor la religiosa franciscana inquera sor Maria de l'Encarnació Fluxà i Martorell tenia 56 anys i 36 de professió religiosa.

1925

Dies 4 i 6 de gener fan professió solemne respectivament les religioses de cor sor Maria Margalida Llobera i Sor Maria del Sagrari Coll.

Dia 30 d'abril el Sant Pare Pius XI nomenà bisbe de Mallorca l'inquer Gabriel Llompart i Jaume. Dia 27 d'agost representat per Antoni Maria Alcover, prengué possessió de la Diòcesis de Mallorca.

De l'arribada a Mallorca del Bisbe inquer vegeu la crònica en el Bolletí.⁴

Dia 14 de novembre el bisbe Llompart visita la seva ciutat nadiua. En el tren de les 4 del capvespre arriba a Inca el bisbe Gabriel Llompart i Jaume, per assistir a les festes de Santa Maria la Major. l'acompanyen ell canonges, també inquers, Nadal Garau i Joan Quetglas i el capellà d'honor Pere Jaume.

El reb tot el poble amb les autoritats al front mentre la Banda del regiment interpreta la "Marcha de Infantes".

El bisbe, acompanyat per l'esplèndida comitiva va passant pels quatre arcs de triomf erigits per les Congregacions parroquials el primer, el segon per les "Sociedades de Socorros mútuos y recreativas". un altre per l'Ajuntament i el darrer pel clero parroquial. Arribats a la casa rectoral el bisbe reb a la gent mentre la banda militar dona un concert.

Més tard assisteix a les completes que presideix el canonge Quetglas i seguidament a la tradicional nit del foguerons.

El dia de Santa Maria la Major el bisbe assisteix de mig pontifical a la Missa Solemne acompanyat pel vicari general i provisor, Jaume Homar, per Joan Rotger, secretari del bisbat i per Joan Quetglas. La missa fou celebrada pel canonge Nadal Garau. L'homilia fou a càrrec del P. Matas C.O. i l'orfeó "L'Harpa d'Inca" interpretà magistralment la missa "**in honorem Stae. Mariae Majoris**" acompanyat a l'orgue per l'autor Bernat Salas. A l'ofertori tot el poble desfilà per besar l'anell al bisbe mentre l'orfeó cantava el "**Sacerdos et Pòntifex**" del propi Bernat Salas. A la nit el bisbe feu la reserva solemne del Santíssim.

Dia 16 el bisbe confirmà uns 700 nins i nines.

El capvespre es traslladar a Son Vivot, propietat dels Comtes de Perelada, per beneir una nova fàbrica d'oxigen.

Durant el temps que romangué a Inca el bisbe fou obsequiat amb un concert per l'Harpa d'Inca, visità les comunitats religioses, complimentà a les autoritats i visità un gran nombre de malalts i impedits tingué paraules de consol per a tots i socorreguent als més necessitats.

Dia 18 de desembre a la Seu de Mallorca rebé el subdiaconat Antoni Garau Planas i el presbiterat Francesc Payeras Mulet i Pere-Josep Riusech Mulet, naturals d'Inca.

1926

La parròquia d'Inca estava servida per: Rector Arxiprest, Francesc Rayó Brunet; Vicaris, Antoni Palou Mateu, Andreu Jaume Nicolau i Miquel Llinàs Matheu.

Dia 31 de gener acaba a Inca la Santa Missió predicada pels PP. Rossellò, Allès i Munar dels SS.CC. Hi havia participat una gran multitud de feels. A Sant Domingo s'havien donat les plàtiques per les al.lotes i les dones. El Bisbe assisteix a la cloenda celebrant la missa de comunió general i li ajuden 7 sacerdots a donar la comunió. La Missa major la celebra el canonge Quetglas i la processó del capvespre la presideix el canonge Garau.

Dia 20 de febrer mor a Binissalem el prevere inquer Miquel Pujades Ferrer. Havia nascut l'any 1855 i fou ordenat prevere l'any 1882. Ocupà els càrrecs de primatxer, vicari i Obrer de la Confraria del Santíssim, custos del Convent de Sant Domingo, rector del monestir de

4 B.O.E.M. Tom LXV. pp. 253 - 258.

Sant Bartomeu i custos de l'oratori de Santa Magdalena del Puig d'Inca.

Dia 11 de març mor al monestir de Sant Bartomeu sor Ma. Coloma Feliu.

Dia 17 de juliol mor al convent de les Caputxines de Palma sor Maria Magdalena Sancho i Nicolau, natural d'Inca, de 80 anys d'edat i 67 de religió.

Dia 2 d'agost, en motiu de l'obertura de l'Any Franciscà, s'inaugura la restauració del claustre de Sant Francesc amb una processó del Santíssim acompanyat d'una multitud de feels.

Dia 7 d'agost és nomenat vicari d'Inca el prevere Miquel Fuster Cortès.

Dia 18 de setembre al monestir de jerònimes de Palma es ordenat diaca l'inquer Antoni Garau Planas.

Dia 27 de setembre fa la seva professió solemne al monestir de Sant Bartomeu la monja de coro sor Ma. del Calvari Gual.

Dia 18 de desembre es ordenat prevere a la capella del Centre Eucarístic Antoni Garau Planas, natural d'Inca.

Dia 23 de novembre mor al monestir de Sant Bartomeu sor Catalina Maria Pujadas, de 84 anys.

1927

La relació de l'església d'Inca que dona el Bolletí és la següent: INCA.- PARRÒQUIA DE SANTA MARIA LA MAJOR

Rector-Arxiprest: Francesc Rayò Brunet.

Vicari: Antoni Palou Matheu.

Vicari: Miquel Llinàs Matheu.

Vicari: Miquel Fuster Cortès.

ESGLÉSIA DE SANT FRANCESC

Regentada pels PP. Franciscans T.O.R.

ESGLÉSIA DE SANT DOMINGO

Rector: Josep Aguiló Pomar

ESGLÉSIA DE SANT BARTOMEU

(Convent de Sant Jeroni)

Capellà: Andreu Jaume Nicolau

ORATORI DE SANTA MAGDALENA

(En el Puig d'Inca)

Rector: Andreu Jaume Nicolau

ORATORI DE LA PURÍSSIMA

(De les Germanes de la Misericòrdia)

ORATORI DE LES GERMANES DE LA CARITAT

ESGLÉSIA DEL SANT CRIST

(En el Cementeri)

Dia 22 de febrer s'anuncia que el Consell Suprem de Roma per la celebració de l'Any Sant, ha concedit la Creu d'Or de Benemèrit de 2° grau amb facultat de poder-la usar amb presència del Sant Pare al canonge inquer Nadal Garau.

Dia 17 de maig mor al monestir de Sant Bartomeu sor Maria Reus.

Dia 21 de juliol mor al monestir de Sant Bartomeu sor Maria de la Concepció Mas,

natural de Montuïri, a l'edat de 51 anys i 18 de professió.

Dia 22 de setembre al Palau episcopal reben la tonsura els inquers Gabriel Buades Riusech, Vicens Batle Duran i Sebastià Garau Fiol. Dia 25 son ordenats exorcistes i acòlits.

1928

La situació de la Parròquia és la següent:

PARRÒQUIA DE SANTA MARIA LA MAJOR

Patrons: SS. Abdon i Sennen

Cases: 2.500; Ànimes: 9.749; 29 Km. de la capital; Ferrocarril i auto; Correus, Telégrafo i Teléfon; Darrera missa festiva a les dotze.

CLERO

Rector: Francesc Rayó Brunet

Vicari: Miquel Llinàs Matheu

" : Antoni Palou Matheu

" : Miquel Fuster Cortès

Ascrits: Andreu Jaume Nicolau

Jaume Salas Coll

Tomàs Mora Cànaves

Josep Aguiló Pomar

Antoni Genestra Truyol

Joan Coli Llobera

No adscrit: Magí Marquès Ferrer

Ordre T. Franciscana - P. Superior dels Franciscans

Confraria del Carme - Josep Aguiló

id del Rosari id.

id de Santa Maria la Major - Miquel Fuster

Mares cristianes - Antoni Palou

Congregació Mariana Joves - Miquel Llinàs

Filles de Maria - Miquel Llinàs

Apostolat de l'Oració - Tomàs Mora

Visita domiciliària - Miquel Fuster

C. de la Doctrina Cristiana - Famílies

Cercle d'Obrers Catòlics

Escola del C.O.C. - Miquel Llinàs

Sindicat Agrari Catòlic

Col.legis catòlics 9

Biblioteca circulant 1

Obraries 11

Església Renaixement, de 35 m. de llargària per 20 d'amplària, amb dues portes i catorze capelles. Taula de la Madona d'Inca de Daurer s. XIV i retaule gòtic del Nom de Jesús del s. XVI.

Casa Rectoral, Tros de terra d'un quartó i un altre de 439 destres destinada a camp d'esplai pels joves marians.

ESGLÉSIA DE SANT FRANCESC D'ASSIS

(PP. Franciscans)

ESGLÉSIA DE SANT DOMINGO

Rector: Josep Aguiló Pomar

ESGLÉSIA DE SANT BARTOMEU

(Religioses jerònimes)

Capellà: Andreu Jaume Nicolau

ORATORI DE SANTA MAGDALENA

(Puig d'Inca)

Rector: Andreu Jaume Nicolau

ORATORI DEL SANT CRIST

(Cementeri)

ORATORI DEL SAGRAT COR DE JESÚS

(GG. de les Escoles Cristianes)

ORATORI DE LA PURÍSSIMA CONCEPCIÓ

(GG. Franciscanes)

ORATORI DEL SANTÍSSIM SAGRAMENT

(GG. de la Caritat)

Dia 13 de març mor a Palma el prevere Antoni Joan Ripoll. Havia nascut a Inca l'any 1881. Fou ordenat sacerdot l'any 1905. Fou vicari in càpita d'Establiments. Adscrit a la parròquia de Santa Creu, fou nomenat predicador de religioses de clausura. Feia molts anys que estava cec i impedit.

En el mes de maig morí la religiosa de la Puresa Antònia Torrens i Llompart, que era neboda del bisbe Llompart.

Dia 10 de maig mor al monestir de Sant Bartomeu sor Maria Josepa Ferrer, religiosa d'obediència.

Dia 9 de desembre morí en el Palau episcopal de Palma el Bisbe Gabriel Llompart Jaume.⁵

1929

Dia 6 de març mor en el convent de Santa Clara de Ciutat la religiosa de coro sor Maria Coloma Noguera Balle. Havia nascut a Inca feia 82 anys i n'havia passat 66 de religió.

Dia 9 de juny a l'església de Ses Tereses de Ciutat foren ordenats subdiaques Gabriel Buades Riusech, Vicens Batle Duran i Sebastià Garau Fiol, naturals d'Inca.

Dia 28 de juliol entre com a postulant al monestir de Sant Bartomeu la senyoreta Joana Gelabert Rotger de Caimari.

Dia 25 d'octubre en el monestir de Sant Bartomeu mor sor Maria de l'Encarnació Beltran Mateu a l'edat de 56 anys i 29 de professió.

Dia 24 de novembre a l'església de la Concepció reben el diaconat els inquers Vicens Batle Duran i Gabriel Buades Riusech.

Dia 17 de desembre mor a Inca la Germana de la Caritat sor Inès Pons Vidal, natural de Binissalem, de 69 anys d'edat i 42 de professió.

5 Vegeu el Bolletí del desembre Tom LXVIII nº 12 que integralment està dedicat al Bisbe Llompart.

1930

Dia 6 de febrer en el monestir de Sant Bartomeu pren l'hàbit de postulant Joana Gelabert Rotger i se nomenarà sor Maria de la Concepció de Sant Ignaci.

Dia 11 de febrer mor a Inca el prevere inquer Magí Marquès. Havia nascut l'any 1855. Ordenat prevere el 20 de desembre de 1879, fou vicari de Marratxí del 29 de març de 1881 al 15 d'agost de 1881 i vicari d'Inca del 10 d'octubre de 1881 a l'1 d'octubre de 1908.

Dia 15 de maig en el monestir de Santa Isabel de Palma mor sor Magdalena Jerònima Palliser, natural d'Inca, als 66 anys i 40 de religió.

Dia 9 de juny en el Palau fou ordenat diaca Sebastià Garau Fiol, natural d'Inca. I foren ordenats preveres els també inquers Vicens Balle Duran i Gabriel Buades Riusech.

Dia 31 d'agost, Sebastià Garau Fiol a la capella del Palau fou ordenat prevere.

1931

Dia 25 de juny mor a Caimari la religiosa franciscana sor Flaviana Beltran, natural d'Inca, tenia 55 anys d'edat i 34 de professió.

Dia 24 d'octubre mor a Capdepera la religiosa franciscana sor Juanina Seguals i Moronell.

Dia 4 de novembre el Bisbe confirma a Inca 87 nins i 87 nines.

Dia 15 de novembre reben la tonsura i son ordenats d'ostiaris els inquers Miquel Amer Quetglas i Antoni Beltran Alzina.

1932

Dia 5 de gener mor al monestir de Sant Bartomeu sor Lluçia Maria Ribas Puigserver natural d'Algaida a l'edat de 89 anys i 74 de vida religiosa.

Dia 21 de gener a les 8 de la nit mor el prevere Bernat Salas i Seguí. Nascut a Inca dia 5 de març de 1874, estudià en el seminari de Mallorca i en el Segovia d'on va ser organista titular de la Catedral i allà fou ordenat prevere el 19 de desembre de 1896. Del 1893 a 1895 fou organista de Sant Nicolau de Palma i després, fins l'any 1903 ho fou de Segovia. Del 1903 al 1912 ho fou de Sevilla, i del 1912 fins a la seva mort, organista segon de la Seu de Mallorca.

Dia 26 de gener mor al monestir de Sant Bartomeu la monja inquera sor Margalida Corró Ferrer, als 87 anys d'edat i 70 de vida religiosa.

Dia 20 de febrer son ordenats lectors a la capella del Palau els inquers Miquel Amer Quetglas i Antoni Beltran Alzina. El dia 11 d'abril reberen l'ordenació d'exorcistes. El dia 21 de maig la d'acòlits a la capella del Seminari.

Dia 12 de juliol rebé la tonsura Sebastià Garcias Palou, natural d'Inca.

L'arxiprestat d'Inca, a la distribució que es feu aquest any quedà de la següent manera: Inca, Pollença i port, Alcúdia, Campanet, Muro, Sa Pobla, Santa Margalida, Selva, Biniamar, Moscarí, Sineu, Búger, Caimari, Lloseta, Llubí, Mancor de la Vall, Escorca.

La Junta Parroquial d'Acció Catòlica quedà constituïda així:

Antoni Socias Payeras, secció homes

Francisca Gilabert Vert, secció dones

Jaume Rotger Nadal, Joventut masculina

Catalina Cabrer Mas, Joventut femenina

Dia 16 de desembre fou ordenat subdiaca Miquel Amer Quetglas, natural d'Inca.

1933

Dia 12 de gener mor en el convent de les franciscanes de Son Sunyeret de Palma, sor Inès de l'Eucaristia González, natural d'Inca, de 29 anys d'edat i 9 de professió.

Dia 4 de juny mor al monestir de Sant Bartomeu sor Maria dels Àngels Romaguera i Florit als 79 anys d'edat i 50 de vida religiosa.

Dia 10 de juny a la capella del Seminari, fou ordenat subdiaca Antoni Beltran Alzina.

Dia 22 de setembre, a la capella del Palau, rebé la tonsura l'inquer Bartomeu Saurina Corró i el dia següent fou ordenat d'Ostiari.

Dia 24 de novembre mor, a Sineu, la monja concepcionista sor Maria de la Mercè Rayó Brunet, natural d'Inca, tenia 71 anys i 51 de religió.

Dia 22 de desembre es ordenat Lector Bartomeu Saurina Corró i de Diaques Miquel Amer Quetglas i Antoni Beltran Alzina.

1934

Dia 18 de febrer Bartomeu Saurina Corró es ordenat Exorcista.

Dia 5 de març mor a Palma la germana de la Caritat Sor Paula del Pessebre Capó Prats, natural d'Inca, als 41 anys d'edat i 2 de professió.

Dia 15 d'abril Bartomeu Saurina Corró es ordenat Acòlit.

Dia 26 de maig son ordenats preveres a la capella del Palau Miquel Amer Quetglas i Antoni Beltran Alzina.

Dia 22 de setembre Bartomeu Saurina Corró rebé l'ordenació d'Ostiari i Lector.

Dia 24 d'octubre el Bisbe nomena canonge a l'inquer Andreu Caimari Noguera.

Dia 22 de desembre a la capella del Palau Bartomeu Saurina Corró reb l'ordenació de Diaca.

1935

Dia 27 de gener mor a Inca el prevere inquer Andreu Jaume Nicolau. Havia nascut dia 9 d'abril de 1863. Estudià al Seminari Diocesà i fou ordenat prevere el 18 de desembre de 1886. Abans, el juliol, havia estat adscrit a la parròquia de Santa Maria La Major amb els càrrecs d'encarregat de la confraria i de professor a l'Escola Nocturna de la Congregació del Sagrat Cor de Jesús. Una vegada ordenat fou nomenat vicari supernumerari de Campanet. El 30 de setembre de 1889 passà a ocupar els càrrecs de Director Espiritual i Administrador del col·legi de Sant Tomàs d'Aquino d'Inca. En el novembre de 1894 ingressà a la "Compañia de vapores Trasatlántica de Barcelona". Acabada la guerra de Cuba l'any 1898 es retirà a la seva parròquia d'Inca. Dia 1 de maig de 1911 fou nomenat vicari d'Inca però hagué de dimitir l'any 1913 per motius de salut. Fou tornat nomenat per aquest càrrec pel setembre de 1915 hi fou vicari fins el 6 d'agost de 1926 en que fou nomenat Capellà del monestir de Sant Bartomeu. Fou confessor, en distintes ocasions de les monges de la Caritat, de les franciscanes i de les jerònimes d'Inca. Fou fundador i director de Lliga Espiritual contra la blasfèmia, i del 7 d'octubre de 1921 exercia el càrrec de rector del Santuari de Santa Magdalena del Puig d'Inca.

Per ocupar el càrrec vacant per la mort d'Andreu Jaume, és nomenat capellà del monestir de Sant Bartomeu el prevere inquer Rafel Aguiló Valls.

Dia 15 de juny fou ordenat prevere l'inquer Bartomeu Saurina Corró.

Aquest any havia de cessar com a vicari d'Inca per retiro el prevere inquer Antoni

Palou Matheu però se li renova el nomenament per un temps no superior a un trienni.

Dia 29 de juny en el convent de Santa Magdalena de Ciutat mor als 75 anys i 54 de vida religiosa, sor Maria Càndida Fiol i Maimò, natural d'Inca.

El Bolletí del més de juliol, celebrant el centenari de la desamortització de l'any 1835, publica un article i reproduïx un requadre que en el seu dia publicà el "Boletín Oficial de la Provincia" en el qual es dona les següents dades referents a Inca:

7 franciscanos Inca 1325 14 6 20

24 dominicos Inca 1605 5 2 7

El número primer és el d'orde, després la classe de frares, la població, l'any de fundació, el nombre de sacerdots, el de llecs i el nombre total d'habitants del convent.

Dia 20 de setembre en el Palau rebé la tonsura Pere Rubert Perelló, natural d'Inca. El dia 9 de novembre fou ordenat d'Exorcista i Acòlit.

1936

A començament d'any son nomenats primatxers d'Inca els preveres inquers Josep Aguiló Pomar i Vicenç Balle Duran.

Dia 20 de febrer mor al monestir de Concepcionistes de Sineu la religiosa de coro sor Maria del Carme Corró, natural d'Inca, als 87 anys i 68 de religió.

Dia 15 de novembre, en el convent de les franciscanes d'Ariany, mor sor Francisca del Bon Pastor Martorell, natural d'Inca, als 30 anys i 7 de religió.

1937

Dia 22 de maig reb l'ordenació al subdiaconat a la capella del Palau, l'inquer Pere Rubert Perelló. Dia 18 de setembre es ordenat de diaca i seguidament dia 26, del mateix mes, es ordenat prevere.

Dia 1 de novembre mor a Inca la germana de la Caritat sor Maria de l'Esperança Rotger Calafat, natural d'Alaró, de 84 anys i 64 de professió.

1938

Dia 9 de gener en el monestir de Sant Bartomeu mor sor Maria de l'Esperança Ramis de 94 anys d'edat i 75 de religió.

Dia 25 de maig Mor al monestir de Sant Bartomeu sor Catalina de Jesús Alzina, natural d'Inca, de 67 anys i 35 de religió.

L'inquer Gabriel Martorell Reus a la capella del Palau rebé dia 9 de novembre la tonsura, dia 10 l'orde d'Ostiari, dia 11 fou ordenat de Lector i Exorcista, dia 13 d'Acòlit i dia 20 de subdiaca.

1939

Dia 28 de gener fou tonsurat l'inquer Jeroni Cifre Lompart, el dia 29 rebé l'ordenació d'Ostiari, dia 31 la de Lector, dia 1 de febrer la d'exorcista i dia 5 la d'Acòlit.

Dia 30 de març mor a Inca Nadal Garau Estrany Canonge Doctoral de la Seu de Mallorca. Nasqué a Inca dia 13 d'abril de 1867. Fou alumne del Seminari Diocesà i Col·legial de la Sapiència del qual fou Rector. Fou ordenat prevere dia 21 de març de 1896. Es llicencià en Teologia (1897) i en Dret Canònic (1901) per les Universitats de València i Tarragona respectivament. Ocupà els càrrecs de vicari in "Càpite" d'Es Capdellà (1898 - 1900), Ecò-

nom de Lluçmajor (1900 - 1901) Rector-arxiprest de Lluçmajor (1901 - 1903) i finalment Canonge Doctoral de la Catedral fins a la seva mort, amb els oficis de secretari capitular i catedràtic d'Institucions Canòniques en el Seminari. Fou confessor ordinari i extraordinari de varies comunitats religioses diocesanes i de monges de clausura com també ho ha estat "ad casum".

Fou també, delegat diocesà a la lliga de pregària per la conversió dels masons (1903-1906); jutge adjunt de la causa de beatificació i canonització de la Serventa de Déu sor Francinaina Cirer Carbonell (1903); Vocal secretari de la fundació benèfica de les Minyones (del 1913); Procurador Major de la Confraria de sant Pere i sant Bernat (1924 i 1938); Censor d'ofici (1916); Jutge Prosinodal (1918-1932); President del tribunal per revisar els llibres de les Cases Religioses a la Visita Pastoral del Bisbe Domenech (1917); President de l'Associació d'Oració i Vela al Santíssim (del 1923); Director Espiritual de l'Adoració Nocturna (del 1926); Vocal d'exàmens triennals (1925); President del Tribunal diocesà de contes; Membre del Consell de Vigilància contra el modernisme (del 1928); Idem de la Comissió preparatòria del Sínode Diocesà (1930); Provisor de la diòcesis, en les vacants que deixaren la traslació del bisbe Domenech i la mort del bisbe Llompart (1925 i 1928); Delegat per presidir el Capítol General de les Germanes de la Caritat (1930); Visitador de la citada congregació, de les Filles de Ntra. Sra. de la Providència i de les Germanes Celadores del Culte Eucarístic (del 1930).

Fou consultor canònic de la Comissió Provincial de la Creu Rotja Espanyola (1914) i, després, vicepresident i vocal de l'Assemblea local de la mateixa (1924); Delegat diocesà per l'organització de peregrinacions, havent intervingut en 14 per Lourdes, dos per Roma i altres tantes pel Congrés Eucarístic de Amsterdam, per Toledo i Terra Santa, feina que li valgué durant l'any jubilar de 1925 la Creu d'or de segona classe de mèrit.

En el sínode diocesà de 1932 fou nomenat Jutge i Examinador Sinodal, Censor de llibres, Vocal de la Junta Diocesana d'Administració, i de la Junta Central Diocesana, i confirmat en el càrrec de Visitador de les citades religioses.

Es autor de varies obretes pedagògiques i piadoses.

Dia 3 de juny fou ordenat prevere l'inquer Gabriel Martorell Reus.

Dia 25 de juliol morí en el monestir de les Concepcionistes de Sineu sor Maria Coli, natural d'Inca, als 71 anys i 52 de religió.

Dia 27 d'octubre morí al monestir de sant Bartomeu sor Maria del Sagrament Font, natural de Llubí, tenia 54 anys i 28 de professió.

Dia 23 de desembre fou ordenat subdiaca l'inquer Jeroni Cifre Llompart.

1940

Dia 9 de març rebé el diaconat Jeroni Cifre Llompart. I dia 19 de maig a la capella del Palau fou ordenat prevere.

Dia 9 de juny mor a Inca el prevere inquer Jaume Salas Coll. Que havia nascut dia 11 de juliol de 1864. Estudià en el Seminari Diocesà i fou ordenat de prevere el 22 de març de 1890. Sempre fou adscrit a la seva parròquia d'Inca.

Dia 29 d'agost mor el prevere Rafel Aguiló Valls, nascut a Inca dia 16 de febrer de 1896. Estudià en el Seminari Diocesà fou ordenat prevere el 15 d'octubre de 1922. Ocupà els càrrecs de vicari cooperador de Mancor de la Vall (17 de novembre de 1922) i de Santa Maria (24 de juliol de 1928) i darrerament era el capellà del monestir de Sant Bartomeu (1

de març de 1935).

Dia 24 de setembre mor al monestir de sant Bartomeu la monja inquera sor Maria Gertrudis Fiol de 75 anys.

Dia 12 de novembre mor al convent de les franciscanes sor Maria Fausta Mas de 85 anys i 51 de professió.

1941

Dia 16 de juliol mor al monestir de sant Bartomeu sor Paula Boyeras de 70 anys i 31 de professió.

1942

Dia 21 de febrer mor al monestir de Sant Bartomeu la religiosa de coro sor Eustaquia Ferragut Oliver de 79 anys i 59 de religió.

Dia 25 d'octubre rebé l'ordenació de prevere l'oficial tècnic de Correus Joan Biselach Llompарт, natural d'Inca. A Barcelona havia rebut les altres ordes.

1943

Dia 13 de maig mor al monestir de Sant Bartomeu sor Maria de Lourdes Lladó i Fiol, natural de Montuïri, de 55 anys i 25 de religió.

Dia 21 de novembre morí el Rector i Arxiprest d'Inca Francesc Rayó Brunet. Natural d'Inca, nasqué dia 1 de febrer de 1868. Estudià en el Seminari Diocesà i fou ordenat capellà el dia 16 d'abril de 1892. Tingué els següents càrrecs: Rector de l'església conventual de Sant Francesc (1894-1899); Vicari "in càpite" de Caimari (1899- 15 de gener 1901); Vicari cooperador d'Inca (1 d'octubre 1907 - 1 d'octubre 1908); Ecònom de Pollença (1 novembre 1908 - 24 juny 1913), mereixent ésser nomenat fill adoptiu per l'Ajuntament pollencí; Rector de Santa Maria del Camí, i dia 1 de setembre de 1920 prengué possessió de la Rectoria d'Inca prèviament oposicions. L'any 1941, amb motiu de les noces d'or sacerdotals la Santa Seu li concedí la Creu "Pro Ecclesia et Pontifice" condecoració que li imposà el bisbe el dia en que l'Ajuntament d'Inca el proclamà Fill Il·lustre de la ciutat.

Desembre fou nomenat arxiprest d'Inca el Rector d'Alcúdia Joan Ensenyat Oliver i Ecònom de la Parròquia d'Inca l'inquer Francesc Garau i Pascual.

1944

Març és nomenat vicari cooperador de la parròquia d'Inca el prevere inquer Gabriel Buades Riusech i Rector de l'església de Sant Domingo el també inquer Gabriel Martorell Reus.

Dia 3 de maig al convent de les monges de la Caritat mor sor Antònia de Jesús Llinàs Ballester, natural de Sant Llorenç, de 22 anys i 7 mesos de professió religiosa.

Dia 20 de juny mor a Inca el prevere Antoni Palou Matheu. Nasqué a Biniamar el 2 de febrer de 1869. Estudià en el Seminari Diocesà i fou ordenat prevere dia 24 de setembre de 1898. Del 1903 a 1912 residí a l'Argentina on tingué diversos càrrecs parroquials i fou confessor de religioses. El 2 d'agost de 1912 fou nomenat vicari cooperador d'Inca fins l'1 de març de 1944. Fou el fundador (1914) i director de les Mares Cristianes. Fou confessor ordinari i extraordinari de diverses comunitats de monges.

Dia 8 de setembre morí al monestir de Sant Bartomeu Sor Natalia Vallori.

1945

Fou nomenat arxiprest d'Inca el prevere inquer i ecònom de Santa Maria la Major Francesc Garau Pascual.

Dia 2 d'octubre mor al convent de la Puresa d'Inca la mare Margalida Miralles Pocoví, natural de Montuïri, de 75 anys i 55 de vida religiosa.

1946

Dia 22 de maig mor a Pollença la germana de la Caritat sor Maria de sant Felip Nogueira Farags, natural d'Inca, als 55 anys d'edat i 28 de professió.

Dia 4 de juny morí a Inca el prevere inquer Josep Aguiló Pomar. Havia nascut el 10 d'agost de 1889. Estudià en el Seminari Diocesà de Mallorca i fou ordenat prevere dia 20 de desembre de 1913. De la seva ordenació fins el juny de 1914 fou professor del Seminari, encarregat de preparar per l'ingrés, mestre de gregorià dels nins de la Catedrals i organista de la parròquia de la Santíssima Trinitat.

De l'any 1916 fins a 1920 fou vicedirector de la Congregació Mariana d'Inca on hi va instal·lar una biblioteca i fundà i dirigí el quinzenari "Nostra Juventut", orgue de dita Congregació. Exercí durant més de vinticin anys, de 1918, el càrrec de rector de sant Domingo procurant la restauració material del temple i la dignitat espiritual del culte, instaurant l'Associació del Rosari Perpetu, la Congregació del Pilar per homes i dones, i la Milícia Angèlica per joves i estudiants. També era primatxer i organista suplent de l'Església parroquial.

1947

Dia 17 de gener mor a les Caputxines de Palma sor Maria Concepció Amer Sastre, natural d'Inca, de 78 anys i 44 de religió.

Dia 22 de març fou ordenat diaca l'inquer Jaume Daviu Romaguera.

El dia de l'Ascensió tingueren reunió a Inca tots els consiliaris d'Acció Catòlica de Mallorca.

Dia 4 d'agost morí a Inca el prevere Miquel Llinàs i Mateu. Nasqué a Inca dia 18 de setembre de 1876 i fou ordenat prevere dia 20 de setembre de 1902. El novembre fou nomenat vicari "In capite" de Moscarí. El dia 31 de desembre de 1905 tornà a Inca ocupant els següents càrrecs: Vicari cooperador, Regent i Ecònom; confessor de monges, Director de la Congregació Mariana, Director de les Filles de Maria, Director de les Conferències de Sant Vicenç de Paul i Consiliari del Cercle d'Obrers Catòlics.

1948

Dia 6 de març pren possessió d'Arxiprest de la Catedral de Mallorca el canonge inquer Andreu Caimari Noguera

El març és nomenat vicari cooperador de la parròquia d'Inca el prevere Jaume Capó Villalonga.

Dia 18 d'abril mor en el convent de la Puresa la germana Margalida Pascual Monjo, natural de Manacor. Tenia 68 anys i 18 de vida religiosa.

Dia 16 de maig la Mare de Déu de Lluc peregrina arriba de Mancor a Inca.

Dia 3 de juny mor a Llubí sor Dolors Melis Fornés, franciscana natural d'Inca, de 82 anys d'edat i 65 de professió.

El setembre, prèvies oposicions, es nomenat canonge de la Seu de Mallorca l'inquer

Sebastià Garcias Palou.

El desembre fou nomenat vicari d'Inca el prevere Joan Cirer Pieras.

Dia 20 de desembre morí a Inca la germana de la Caritat sor Antònia de la Passió Ginard, natural de Manacor, als 35 anys i 12 de professió religiosa.

1949

Dia 29 de gener morí a Inca la religiosa franciscana sor Joana de la Creu Server Tous, natural de Muro, tenia 76 anys i 50 de vida religiosa.

Dia 24 de març morí sor Aina de Jesús Cerdà Oliver, germana de la Caritat, natural de Pollença, als 65 anys i 42 de religió.

La imatge de Santa Maria la Major fou duita a Palma per desfilar juntament amb totes les altres imatges marianes de Mallorca en motiu de la clausura de l'any Marià. El temps que fou a Palma s'hospedà a l'església de Sant Felip Neri. La desfilada tingué lloc dia 28 de maig.

Dia 23 de setembre rebé la tonsura l'inquer Joan Martorell Mir, el dia 24 rebé les ordes d'Ostiari i Lector i dia 25 d'Exorcista i Acòlit. Al Palau, a sant Jeroni i a Ses Saleses respectivament.

Del dia 21 al 27 de novembre tingué lloc a Inca una Setmana Social organitzada pel Centre Parroquial dels Homes d'Acció Catòlica i dirigida pel sociòleg P. Joaquim Azpiazu S.I.

Cada dia es donaven dues conferències una moral i l'altre social i entremig es cantava el Credo de Romeu. Hi assistí molta de gent de tota condició.

El matí del diumenge, dia 27, el P. Azpiazu celebrà missa de comunió general i a les 12,30, en el Teatre Principal, tingué lloc el solemne acte de clausura, presidit pel Bisbe i les autoritats de la ciutat. Hi intervingueren el Consiliari Parroquial del Homes d'Acció Catòlica, el P. Azpiazu que parlà sobre Comunisme i Cristianisme i finalment el Bisbe. S'acabà l'acte amb el cant del "Cristus vincit" per part de tots els assistents.

Dia 19 de desembre, a Palma, morí la germana de la Caritat sor Genoveva Estrany Ferrer, natural d'Inca, tenia 61 anys i 37 de professió.

1950

Dia 25 de gener, procedent de Moscari, el bisbe arribà a Inca per celebrar Visita Pastoral. En el Terme l'esperaven les autoritats el Tinent Coronel en cap del Regiment i Comandància, el batle i el vicari major d'Inca juntament amb els Presidents de l'Acció Catòlica. Els carrers de la ciutat estaven tots adornats amb domassos i banderes amb distintes inscripcions de benvinguda.

A l'entrada del temple parroquial el Bisbe fou saludat per l'Arxiprest i entrà baix pàlio mentre la multitud entonava el "Sacerdos et Pontifex": El Bisbe agrai aquestes mostres d'afecte a la seva persona i parlà de la necessitat de la construcció del Nou Seminari.

Durant els dos dies que el Bisbe romangué a Inca visità l'església parroquial, la sagristia, ornaments, joies i demés objectes de culte. Visità també l'esglésies de Sant Francesc, Sant Domingo i Crist Rei; l'Oratori de son Vivot; els locals de la Creu Roja, Casa-Cuna i Casa-Hospici que cuiden les Germanes de la Caritat, el monestir de clausura de les monges jerònimes; els convents i col.legis de religioses franciscanes, de la Caritat i de la Puresa; els col.legis dels franciscans i del germans de la Doctrina Cristiana; l'Acadèmia d'Estudis Mercantils en la doble secció de nins i nines; les escoles nacionals de nins i nines; la precepto-

ria parroquial; el Santuari i Ermita de Santa Magdalena, i alguns centres industrials de la ciutat. Alguns obrers feren un donatiu al Bisbe pel nou Seminari.

Va rebre a tots i cada un dels capellans que resideixen a Inca. I al seu comiat tornà agrair la gran acollida i la quantitat de donatius pel Nou Seminari.

Dia 21 de febrer morí en el monestir de Sant Bartomeu la Mare Vicària sor Maria del Pilar Balle Garau. Era natural d'Inca i tenia 74 anys i 56 de professió.

Pel juny fou nomenat vicari d'Inca el prevere Miquel Siquier Pascual. També fou nomenat consiliari dels joves d'Acció Catòlica.

1951

Pel mes de març fou nomenat assessor del Patronat de Protecció de la Dona el prevere inquer i vicari de la parròquia d'Inca Gabriel Martorell Reus.

Dia 8 de març morí a Inca la germana de la Caritat sor Maria de Sant Pere d'Alcàntara Adrover, tenia 54 anys i 35 de religió.

Dia 13 d'octubre, a la capella del Palau, rebé la tonsura l'inquer Joan Martorell Mir. El dia següent, a l'església de Sant Jeroni de Ciutat fou ordenat d'Ostiari i Lector.

En el monestir de Sant Bartomeu d'Inca morí sor Magdalena de Jesús Alzina Mateu, tenia 65 anys i 32 de vida claustral.

1952

Dia 31 de març el Bisbe firmà un decret per obrir un concurs per proveir l'Escola Parroquial de nins d'Inca creada per orde ministerial de 27 de febrer.

Dia 30 de març, morí a Palma el P. Pere-Joan Cerdà T.O.R. que havia estat fundador i director del Col·legi Ramon Llull d'Inca i gran apòstol de la doctrina social de l'Església.

1953

Abril, fou nomenat ecònom i arxiprest d'Inca el prevere inquer Gabriel Buades Riusech.

Dia 9 de març morí al monestir de Sant Bartomeu sor Joana de la Creu Martí als 75 anys i 52 de vida religiosa.

Dia 22 de març morí a la Inca la monja jerònima d'obediència sor Maria Magdalena Balle Janer, de 74 anys i 24 de vida de claustre.

Juny, el Bisbe nomenà vicari cooperador d'Inca al prevere Francesc Caldés Mas.

Dia 27 de setembre, es celebren les noces d'Or del prevere inquer i organista de Santa Maria la Major, capellà de la Puresa i Director de l'Apostolat de l'Oració, Tomàs Mora Cànaves. Digué una missa solemne amb assistència de les autoritats i nombrosos feels. L'Apostolat de l'Oració, obrí una subscripció per crear una beca al Seminari Diocesà.

1954

Dia 7 de gener morí a la Puresa la mare Javiere Cazaña López, natural de Sangüesa (Navarra), tenia 72 anys i 47 de vida religiosa.

Febrer, fou nomenat Consiliari del Centre Parroquial d'homes d'Inca el prevere Miquel

Siquier Pascual i Vice-consiliari del Centre Parroquial de Joves i dels Aspirants d'Acció Catòlica i Consiliari de l'Orfeó "L'Harpa d'Inca" el prevere Francesc Caldés Mas.

Juny, fou nomenat vicari cooperador d'Inca el prevere inquer Gabriel Martorell Reus. I l'ecònom Gabriel Buades fou nomenat vocal de la Junta Municipal d'Ensenyament Primària d'Inca.

Dia 1 de setembre morí al monestir de Sant Bartomeu sor Maria de la Victòria Florit Munar, natural de Lloret de Vistalegre, tenia 69 any i 47 de professió.

1955

Del 9 al 20 de març es celebra a Inca la Santa Missió sota el lema "**Todos hijos de Dios, Todos Hermanos**" i amb aquest lema es construí una gran creu.⁶

1956

Amb motiu de la celebració dels 80 anys del Papa Pius XII una prestigiosa firma del calçat d'Inca (no es cita quina és) regala al Sant Pare "**unas artísticas i preciosas zapatillas o pantofolas**".

Dia 22 de febrer mor a la casa de la Puresa d'Inca la mare Antònia Ramonell Pol, tenia 79 anys i 52 de vida religiosa.

Dia 19 d'abril morí en el convent de les GG. de la Caritat d'Inca sor Sofia Llabrés Cirer, tenia 87 anys i 64 de professió.

Dia 22 d'abril en el convent de les GG. franciscanes d'Inca morí sor Felícia Bennàsar Cerdà.

Dia 21 de juny es nomenat Rector del Seminari l'inquer Francesc Payeras i Mulet.

Dia 29 de juny, a la Seu, fou ordenat subdiaca l'inquer Bartomeu Genestra i Martorell.

Dia 25 de juliol mor al monestir de sant Bartomeu d'Inca sor Càndida de sant Josep Mora Bou, als 74 anys i 45 de professió religiosa.

Setembre, el prevere Bartomeu Nadal Cifre és nomenat vicari d'Inca.

Dia 22 de desembre fou ordenat prevere l'inquer Bartomeu Genestra Martorell i rebé la tonsura Bartomeu Mateu Coll d'Inca.

1957

Dia 8 de febrer visità Inca en Nunci de S.S. Mons. Antoniutti.

Dia 16 de març és ordenat exorcista i acòlit l'inquer Bartomeu Mateu Coll. Dia 22 de desembre rebé l'ordenació de subdiaca

Dia 3 d'agost mor al monestir de sant Bartomeu sor Maria Jerònima Boyeras Mateu, tenia 74 anys i 30 de professió.

De dia 15 al 19 de novembre es celebra la Visita Pastoral a Inca.

1958

Dia 9 d'octubre morí a Roma el Sant Pare Pius XII, a Inca hi hagué una gran quanti-

6 Vegeu crònica en el B.O.O.M. Tom. XCV pp. 223 - 224. any 1955.

7 Vegeu crònica dels actes al B.O.O.M. Tom. XCVIII p. 271. any 1958.

tat d'actes: misses, rosaris, comunions, funerals, una pujada al Massanella realitzada pels excursionistes del "**Circulo de Arte y Cultura**" resant un "prenostrre" en el cim i un gran acte d'homenatge al Teatre Principal.⁷

Dia 26 de novembre morí al monestir de santa Clara de Ciutat sor Maria Concepció Beltrán Domenech, natural d'Inca de 59 anys d'edat i 31 de vida religiosa.

Dia 20 de desembre fou ordenat prevere l'inquer Bartomeu Mateu Coll a la Seu de Mallorca.

1959

A la remodelació dels arxiprestats que feu el Sínode Diocesà el d'Inca quedà format del següent forma: Inca (santa Maria la Major i Crist Rei), Biniamar, Búger, Caimari, Campanet, Escorca, Lloseta, Llubí, Mancor de la Vall, Moscarí, Selva i Sineu.

Dia 19 de desembre rebé la tonsura l'inquer Pere-Joan Llabrés i Martorell.

1960

Dia 14 de gener morí a Ciutat el prevere inquer Bartomeu Cantallops Llinàs. Havia nascut el 30 de juny de 1890 i fou ordenat prevere el 21 de setembre de 1918. Exercí els càrrecs de: Encarregat de la capellania de Campanet sufragada per l'Ajuntament (1918). Vicari cooperador de Mancor de la Vall (1920),. Adscrit a la parròquia de santa Eulàlia (1923).

Fou nomenat vicari cooperador de la parròquia de santa Maria la Major el prevere Antoni Estelrich Calafat.

Dia 26 de març morí al convent de les franciscanes d'Inca sor Desideria Lull, tenia 85 anys i 58 de professió.

Dia 2 d'abril fou ordenat Ostiari i Lector l'inquer Pere-Joan Llabrés i Martorell. Dia 11 de juny fou ordenat d'Exorcista i Acòlit.

Del 7 al 15 de maig es celebrà a Inca el "**III Congreso Eucarístico Comarcal**".⁸

Dia 16 de juny és nomenat Vicari General de la Diòcesis de Mallorca el prevere inquer Francesc Payeras Mulet.

Dia 7 de setembre, en convent de les franciscanes, morí sor Joana Concepció, als 71 anys i 48 de professió.

Fou nomenat vicari cooperador d'Inca el prevere Joan Lliteras Miralles.

Dia 11 de novembre morí sor Maria de Natzaret Garau Gomila, germana de la Caritat, natural de Montuïri, als 80 anys i 57 de vida religiosa.

8 Vegeu àmplia crònica a B.O.O.M. Tom. C pp. 191 - 201. any 1960.

UN APLEC CONTRA LA BLASFÈMIA A INCA (1914)

JORDI VIDAL I REYNÉS

El 26 d'abril de 1914, diumenge segon de Pasqua, va tenir lloc a Inca, ciutat plena de dinamisme social i cultural, un acte contra la blasfèmia organitzat per la "Lliga del Bon Mot", associació catòlica contra el mal parlar que es fundà a Barcelona l'any 1909 i que fou introduïda a Palma l'any 1913 per Ricard Aragó (que signava sota el pseudònim d'Ivon L'Escop). Aquesta associació realitzà, a principis de segle, diversos actes multitudinaris a diferents pobles de Mallorca, com és el cas que ara estudiam . La "Lliga" començà a editar, a partir de juny de 1917 la revista "El bon mot", que encara es publicà fins l'any 1951. El polític i escriptor Joan Estelrich (1896-1958) defensà, des de l'Anuari de Catalunya de l'any 1917, la seva "tasca dignificadora del llenguatge parlat".

La principal font que hem emprat és el setmanari inquer "Ca-Nostra", publicació catòlica de tendència regionalista de caire social, editada en una primera època de 1907 a 1914 per Miquel Duran Saurina (1866-1953), fundador del Cercle d'Obrers Catòlics d'Inca .

Unes setmanes abans de l'aplec aquí tractat, trobam ja un clar precedent del que serà una jornada festiva. Es tracta d'una endevinalla per als lectors que diu: "*An en Menut de CA-NOSTRA li fan una gorra.-Bé, i qué?..Que té que veure això per estampar-se amb lletres de*

1 La blasfèmia, entesa com a expressió injuriosa contra Déu o els sants, podia ser considerada un delictes en cas d'escriptura, publicitat o escàndol, i es podia instar als governadors que la reprimissin. Cf. Enciclopedia Universal España Calpe, tom 8, pàg. 1125; una bona definició de blasfèmia la trobam al Dictionaire de Théologie Catholique, Paris, 1923, vol. II p. 908 - 909; sobre la blasfèmia a Mallorca, veure COMPANYY, F.; ROTGER, A.: Introducció a les flastomies de Mallorca. "El Mirall" (Palma) 34 - 35 (1990) p. 25 - 26, 15 - 16.

2 Gran Enciclopèdia de Mallorca, Palma, 1988... vol. 7 p. 380.

3 Aquesta revista es publicà, en un principi, en català i castellà. Després de la Guerra Civil passà a editar-se exclusivament en castellà. Cf. Gran Enciclopèdia de Mallorca, vol. 2, p. 201.

4 MIR, G.: El mallorquinisme polític. Moll, Palma, I, p. 347. Joan Estelrich va ser el fundador de la "Veu de Mallorca".

5 COMPANYY, A.: La premsa comarcal i local a Mallorca. Aproximació a la premsa d'Inca. I Jornades d'Estudis Locals, Inca, 1994, p. 177-198.

6 Es poden consultar dues biografies de Miquel Duran i Saurina: J. PERELLÓ a "Pobles" (Palma) n. 4 (1988) p. 43; G. SEGUÍ a Gran Enciclopèdia de Mallorca, vol. 4 p. 360-361.

mol·lo?... En té i molt. Es que'n lloc de dur un lletré en llengua estrangera, que'ls nins duen sense sabre que vol dir, estarà en mallorquí, que ja és una cosa extraordinària (i cursi... dirà qualque filisteu). [...] Per més senyes té 6 silabes i 16 lletres".⁷

El premi, que consistia en un any de subscripció a la revista, el guanyaren els metges Sebastià Amengual i Antoni Riera. La solució era "*Parlau bé si us plau*", lema que duran escrit a la gorra els repartidors de Ca-Nostra mentre se celebrin els actes aquí descrits.

El 5 d'abril va tenir lloc una reunió a Rectoria per a tractar els treballs de cooperació a l'acte de dia 26 d'abril. Hi assistiren Mossèn Miquel Llinàs (ecònom), Pere Bal·le i Grau (alcalde d'Inca), Jaume Vidal (notari) i altres persones del clero i de la societat inquera. L'amo en Bartomeu Fiol oferí la plaça de toros per fer-s'hi l'aplec i es nomenà una *Junta Organitzadora*, formada pels següents membres:

Mn. Tomàs Mora (organista de la parròquia), Fra Pere d'Alcàntara Mulet (ministre franciscà de la TOR), Ramon Reus (regidor de l'Ajuntament), Miquel Pujades (advocat i president del Centre Maurista d'Inca), Joan Pieràs (president del Cercle d'Obrers Catòlics d'Inca), Mestre Bartomeu Fiol i Miquel Duran Saurina (director del setmanari Ca-Nostra), com a secretari.⁸

Aquesta comissió confirmà aviat la presència d'oradors de Mallorca i de Barcelona, encarregats de mostrar la manera més adient de "*netejar la nostra benvolguda parla de la butrícia asquerosa de flestomies, renecs, maldicions i paraules grolleres que la deshonren i l'envileixen*".⁹ La blasfèmia, en paraules dels franciscans, *és una ofensa a Deu, i una ofensa a noltros; un agravi a sa nostra religió, i un despreci an es bon nom de sa nostra llengo i de sa nostra patria*.¹⁰

De seguida hi va haver les primeres adhesions per part de diferents entitats i personalitats, tot destacant la del mateix bisbe de Mallorca, Pere J. Campins, i s'organitzà un servei especial de trens per arribar-hi des de Palma, Felanitx, Sa Pobla i Manacor. Els d'altres pobles de l'entorn, podien colcar o bé "*llogar el cavall de Sant Francesc (que vol dir, anar a peu)*".¹¹ No cal dir que l'assistència als actes eren de franc: "*poden estar segús, els convidats, que no farán pagar res a nengu*", assegurava la Junta.

Dijous dia 23, amb un tridu oficiat per Mn. Francesc Sitjar a l'església de Santa Maria la Major, s'hi iniciaren els actes programats. Els tres dies el temple es va omplir. El capellà es queixà de les actituds de la gent davant l'adversitat: "*en lloc de demanar al cel ajutori substitueix la plegària per la flestomia*".¹²

També s'aprofità per a assajar un himne amb lletra de Mn. Verdaguer.

El dissabte dia 25, el setmanari Ca-Nostra dedicà tota l'edició als actes de l'endemà. Hi trobam, doncs, una sèrie d'articles com són: "*¡¡Guerra a la blasfèmia!!*", escrit per Mn.

7 Ca-Nostra, 4 d'abril de 1914.

8 Ca-Nostra, 11 d'abril de 1914.

9 Ca-Nostra, 18 d'abril de 1914. La paraula flestomia é una variant dialectal de blasfèmia. Cf. DCVB vol. 5 p. 910.

10 El Heraldo de Cristo (Palma) n. 63 (1914) p. 73

11 Diccionari Català-Valencià-Balear, vol. 3, p. 77.

12 Ca-Nostra, 2 de maig de 1914.

Josep Aguiló; "*Blasfemos, inmorales, groseros*", de Miquel Sampol; un escrit sense títol firmat pel franciscà Pere d'Alcàntara Mulet; "*Dues paraules an els bons inquers*", de Fra Pere. J. Cerdà, que conclou amb la següent estrofa:

*"Al blasfemar feim guerra
En nom de Deu Etern
Treguem de nostra terra
La llengua del infern"*

Altres escrits són "*No blasfeméis*", de Sebastià Amengual; "*¡Al blasfemar feim guerra!*", de na Catalina Pallicer, Filla de Maria i "*La blasfèmia ¡no!*", de Pere J. Serra. A més el pare Josep Paradedà publica un "*Cant contra la blasfèmia*", del que destacam un fragment:

*"Catalunya, terra
de santa llevor,
si un fill teu blasfema
¡nega-li l'amor!"*¹³

A la fi diumenge dia 26 començà l'esperat aplec. El matí, tal i com havia previst la comissió, va tenir lloc una manifestació infantil i una missa i ja a les quatre de l'horabaixa, el míting protagonista d'aquestes pàgines. Els oradors convidats arribaren de Palma amb el tren de les nou.

A la manifestació infantil varen ser convocats tots els nins de les escoles i els tallers. Plovia i tots partiren: els al·lots amb banderes i banda de música (que dirigí el Sr. Rotger), els organitzadors i alguns capellans. Alguns nins portaven un estendard amb la següent inscripció:

"Parlau bé que ha Deu plau" (sic)
"Guerra a la blasfèmia".¹⁴

De la plaça d'Orient (davant la Rectoria) es dirigiren cap a la Casa Consistorial, on lliuraren un missatge al batle i que un nin (Mateu Llobera i Bestard) s'encarregà de llegir al públic. L'orador encarregat de contestar als infants va ser Josep Font i Arbós, membre de la Lliga del Bon Mot, que demanà la col·laboració de tots per a aconseguir *la extirpació de la flectomia*.

Acte seguit s'oficià la Missa Major. El canonge inquer Joan Quetglas predicà contra el mal parlar i alabà la Lliga del Bon Mot per la seva tasca. Segons les seves paraules, *un centre comercial com és Inca deu desterrar la blasfèmia*.

En acabar la missa, *el Bon Jesús és tant bo que'l temps s'estira* i deixa de ploure. A les quatre comença el míting a la plaça de toros. Hi ha unes 10.000 persones. La premsa parla de *mitin mónstruo* i de *grandioso acto de cultura*.¹⁵ Davant la tribuna dels oradors es

¹³ Ca-Nostra, 25 d'abril de 1914.

¹⁴ La Almudaina, 25 d'abril de 1914.

¹⁵ La Almudaina, 25 d'abril de 1914. La xifra, oferta pel BOBM, pot ser exagerada. Segons SEGUI, M.: La població a la comarca de Mallorca Septentrional o comarca d'Inca el segle XX, Randa (Barcelona) n. 22 (1987) p. 69, Inca tenia l'any 1910 una població de dret de 8.353 habitants. La plaça de toros, iniciada l'any 1909, tenia una cabuda de 8.656 espectadors. Vid. RAYO, P.: Itineraris urbans per la Ciutat d'Inca. Inca, 1993, p. 36.

situen les autoritats municipals i eclesiàstiques, representants del Centre Maurista i del Centre Tradicionalista, algunes famílies distingides de Palma, etc.

Ca-Nostra publica un llistat (incomplet, segons ells mateixos) de les principals personalitats que han arribat dels pobles de les rodalies i del Patronat Obrer de Palma. Hi ha gent de Costitx, Lloseta, Sa Pobla, Caimari, Selva, Biniamar, Búger, Mancor i Llubí. Normalment es tracta del respectiu rector, regidors, alguns jutges, mestres, etc.

Comença l'acte amb el cant "Guerra a la blasfèmia".

A continuació el secretari del Ajuntament Josep Siquier fa la lectura de les adhesions (168 entitats), i llegeix una carta del bisbe de Mallorca. Tothom s'aixeca a l'hora d'escoltar-ho:

"[...] *No sólo aprobamos y bendecimos, pues, como se Nos pide, la magna asamblea que va a celebrarse en esa ciudad de Inca para promover la importantísima propaganda a favor del bien hablar, sino que deseamos tenga afluencia en todas partes tan visible ejemplo [...]. Honra y prez sería de la ciudad de Inca tener tan puro ambiente, que los contratantes a quienes da hospitalidad, ni oyesen nunca palabra soez, ni osasen proferirla en su recinto [...]*".¹⁶

Després hi parlaren Jaume Vidal, notari d'Inca, Jaume Martorell, de la Joventut Mariana de Palma, l'advocat Bonaventura Barceló, Lluís Jover (del Bon Mot de Barcelona), que llegí una missiva d'Ivon l'Escop, l'esmentat Josep Font i Arbós, advocat i regidor conservador de Palma, procedent de les Congregacions Marianes, vocal del Consell Diocesà de les Corporacions Catòlico-Obreres de Mallorca¹⁷ i Mn. Joan Rotger (capellà, de Sineu).¹⁸ La premsa ens comenta que l'entusiasme del públic es desbordà.

Els actes finalitzaren devers les sis del capvespre, i els oradors foren acomiadats a l'estació.

Finalment deixam constància de les adhesions més significatives que va rebre el setmanari Ca-Nostra, tot destacant alguns fragments de les cartes publicades al número de dia 9 de maig de 1914:

-Ivon L'Escop, pseudònim de Ricard Aragó, principal impulsor de la Lliga a Mallorca, que, tot lamentant la seva absència, finalitza el seu escrit amb la següent frase: "*Vostre company qui, no poguent estar entre vosaltres, us envía un viu record, expressió de la anyorança per exes terres de llealtat y calma, amarades de sol y ben-estar*" (Barcelona, 23 d'abril de 1914, festivitat de Sant Jordi).

-Franciscans de la TOR (Inca): "*Nos adherimos al grandioso mitin que se celebrará hoy contra la blasfemia y hacemos nuestras las conclusiones que redacte para conseguir que sea desterrada para siempre de nuestra Mallorca y en particular de nuestra queridísima Ciudad*".

¹⁶ BOBM n. 54 (1914) p. 106; aquesta carta també fou publicada a Ca-Nostra (2-5-1914).

¹⁷ Josep Font i Arbós (Palma, 1886-1964) ja havia intervengut a una vetllada literària organitzada pel Cercle d'Obrers Catòlics d'Inca l'any 1910. Veure FULLANA, P.: El Cercle d'Obrers Catòlics d'Inca (1900-1910). I Jornades d'Estudis Locals. Inca, 1994, p. 168.

¹⁸ La crònica de l'aplec es pot trobar a Ca-Nostra, 2 de maig de 1914, El Heraldo de Cristo (Palma) n. 63 (1914) p. 72-73, a la premsa de Palma en general i al Bolletí Oficial del Bisbat de Mallorca núm. 54 (1914) p. 105-107.

-Sindicat Obrer "La Paz" (Inca): "*Nos adherimos con entusiasmo al mitin contra la blasfemia [...] y protestamos de veras contra tan repugnante vicio, como cristianos y como obremos; ya que la blasfemia que para todos es una degradación y un gran pecado, para el obrero cuyos tesoros son la educación y la piedad, es la mayor de todas las miserias*". Firma el seu president, Marià Calderón.

-Capella Infantil Franciscana d'Inca: "*Som petitets, però estimam al Bon Jesús i nos sap greu que l'insultin amb blasfemies*" (Sebastià Llinàs T. R.).

-Del *Círculo Tradicionalista* d'Inca "*surge espontánea su más sincera y entusiasta adhesión, sumando sus ideales, sus convicciones y su más patriótica cooperación al mitin de protesta contra la nefanda y horrible blasfemia que rebaja, humilla, degrada y embrutece á los prosélitos de Satán que hasta quieren, con su manifiesta y maliciosa ignorancia, no sólo atentar contra la pureza y dulzura de nuestra hermosa lengua, sino lo que es más intentan invadir también las conciencias de nuestros cándidos é inespertos hermanos*" (Francisco Ferrer, el seu president).

-Centre Maurista d'Inca (Miquel Pujadas).

-Juventud Integrista de Palma de Mallorca (Jaume Puig).

-Centro de Defensa Social de Palma (Francisco Barceló).

-Sindicat d'Oficials Argenters de Palma de Mallorca (firmada pel seu president J. Valls).

-Congregació de Maria Immaculada i Sant Lluís Gonzaga (Mariano Barceló).

I d'altres, tant d'Inca com de Palma.¹⁹

Com podem observar, Inca va ser la protagonista d'uns dels actes que comptà amb major concurrència dels que organitzà la Lliga del Bon Mot, no tan sols per la gran afluència de públic al míting, sinó per la gran quantitat d'institucions que hi participaren.

19 Ca-Nostra, 9 de maig de 1914.

MOSSÈN BERNAT SALAS I SEGUÍ

(CAMPANET/INCA 5.III.1874 - CIUTAT DE MALLORCA 21.I.1932)

TRES CATÀLEGS D'OBRES MUSICALS I BIBLIOGRAFIA

JOAN PARETS I SERRA

La primera vegada que ens aproparem a la figura de Mossèn Salas, prevere i organista, fou l'estiu de 1965 amb motiu de presentar-nos juntament amb Jaume Rovira i Ramis al LXVI Certamen Científico-Literari del Seminari de Mallorca, ja que essent seminaristes havíem d'investigar durant les vacances d'estiu sobre un tema que els professors anunciaven al tauló d'anuncis i al Butlletí Oficial del Bisbat de Mallorca.

Aquest fou el tema: Índice catálogo de las obras musicales de autores mallorquines existentes en los archivos de la Diócesis anteriores al siglo XX. Fou proposat i patrocinat per Mn. Joan Ferrer i Ordines (1908-1982) i dirigit pel professor d'història del Seminari, Doctor Llorenç Pérez i Martínez (1928-1992).

La segona vegada fou l'any 1982 quan essent rector de Crist Rei d'Inca i gràcies a l'interès de l'amic i batle Antoni Pons i Sastre organitzàrem un concert-homenatge a l'eminent compositor i organista Mn. Bernat Salas en el cinquantenari de la seva mort. La família ens deixà tot l'arxiu musical que tenien i vàrem poder fer fotocòpies que es conserven, avui dia, a la Biblioteca de Bartomeu March a Ciutat de Mallorca i al Centre de Recerca i Documentació Històrico-Musical de Mallorca, ubicat a la rectoria de Sineu.

La present comunicació ens dona a conèixer totes les referències bibliogràfiques i catàlegs d'obres de Mn. Salas que fins avui hem pogut reunir perquè així, un dia, poguem estudiar la vida (biografia) i la música (catàleg) del gran organista a tres catedrals espanyoles: Segovia, Sevilla i Mallorca; i músic de nostra terra. Treball que encara està per fer.

TRES CATÀLEGS D'OBRES MUSICALS

I CATÀLEG realitzat l'any 1932 per Mn. Josep Aguiló i Pomar (Inca 1889-1946)¹ estampat a **Homenatge a Mossèn Bernat Salas Seguí. Músic de nostra terra** 18 de març de 1836 pp. 73 i 74:

¹ Cfr. Pere Fiol i Tornila, Història del Convent de sant Domingo d'Inca. Inca 1982 pp. 20©23; Joan Parets i Serra i altres, Diccionari de Compositors mallorquins (ss XV-XIX) Mallorca 1987 p. 18; Pere-Joan Llabrés i Martorell, Sant Domingo d'Inca, Inca 1987 pp. 50.51; GEM. T.I p. 46; Santiago Cortés i Forteza i Joan Parets i Serra Aproximació al fet musical d'Inca, in I Jornades d'estudis locals (1994) p. 248.

- Partitura de la Missa in honorem Sanctae Mariae Majoris.
- El Pi de Formentor, a quatre veus.
- Viva Segovia, Marcha militar, a piano.
- Ofertori, manuscrit dedicat al M.I.Sr. Roca.
- Un altre ofertori manuscrit.
- Himne de les Jovintuts Marianes.
- ¿Quid retribuam Domino?, motet polifònic a quatre veus.
- Himne a Inca, a cinc veus.
- Himno de la Federación Obrera.
- Himne a la Mare de Déu de Cura.
- Brisas Mallorquinas, peça a piano.
- Himne a Nostra Senyora de Monte Toro, de Menorca.
- Una Ave Maria, a dues veus.
- Trisagi, a tres veus, compost en 1921.
- Himno al Beato Antonio de Termo.
- Vou-veri-vou.
- Un Te Deum, a tres veus de triples.
- Un altre Te Deum, a quatre veus desiguals.
- Segon responsori de Matines del Dimecres de Cendra, motet a quatre veus polifònic.
- Benvinguda i Despedida, a tres veus.
- Himne Mallorquí, per cantar a les escoles.
- Himne de la Pelegrinació Franciscana, a Santa Magdalena del Puig d'Inca.
- Himne a Santa Maria del Camí.
- Himno a la Bandera.
- Sacerdos et Pontifex, salutació litúrgica a 3 veus.
- El meu Xabec, a quatre veus.

En demés d'aquestes composicions que guardam, sabem que mossèn Salas és autor d'aquestes altres:

- Un trisagi a veus i gran orquestra.
- Himne dels Terciaris de Palma.
- Himne Oficial del Cercle d'Obrers Catòlics d'Inca.
- Himne a Sant Francesc.
- El Taller de Natzaret.
- Bendita sea tu Pureza, motet.
- Una missa a gran orquestra.
- Dues Lletanies a la Verge Maria.
- Recordança de la Pelegrinació Pollensina al Santuari del Puig d'Inca.
- Càntic per la inauguració de la Creu monumental alçada d'alt el Puig d'Inca.
- Cançó del Pan-caritat.
- Venit i vamos todos.
- Himne de Santa Maria la Major.
- Goigs de Santa Magdalena.
- Trisagi angèlic a quatre veus.
- Himne a Nostra Senyora de l'Esperança.

- Himne al Sant Crist d'Inca.
- Goigs dels Sants Patrons d'Inca, Abdon i Sennen.
- Uns Pare nostres a veus en mallorquí.
- Cançó celeste, peça per orgue.
- Himne patriòtic, dedicat al Regiment d'Inca en 1925.
- La música de la peça nadalenca: Adoració dels Sants Reis d'Orient.

El CATÀLEG realitzat per Joan Parets i Serra - Jaume Rovira i Ramis, estiu 1964 i premiat en LXVI Certamen Científico-literari del Seminari Conciliar de Sant Pere el 29 de maig de 1965 pp. 105-109.

- Missa in honorem Sanctae Mariae Majoris. (AMHI).
- El Pi de Formentor a 4v. (AMPFBS).
- Viva Segovia, Marcha militar, a piano.
- Ofertorio, dedicado al M.I.Sr. Miguel Roca canónigo. (AMPFBS).
- Ofertorio.
- Himno de las juventudes marianas. (AMSC), (AMPFBS).
- Quid retribuam Domino? a 4v. (AMPFBS)
- Himno a Inca. a 5v. Lletra Miquel Duran. (AMPFBS).
- Himno de la Federación Obrera. Coro i voces. (AMPFBS).
- Himne a la Mare de Déu de Cura. Coro i orgue. (AMPFBS).
- Brisas mallorquinas. Para piano. (AMPFBS).
- Himne a Ntra. Sra. de Monte Toro, de Menorca. (AMPFBS).
- Ave Maria a dos voces. (AMPFBS).
- Trisagio a tres voces 1921. (AMPFBS).
- Himno al Beato Antonio de Termo. Orquesta. (AMPFBS).
- Vou-Veri-Vou. (AMPFBS).
- Te Deum. a tres voces de triple i órgano. (AMPFBS).
- Te Deum a cuatro voces desiguales. (AMPFBS).
- Segundo responsorio del miércoles de ceniza. a 4v. (AMPFBS).
- Benvinguda i despedida. 3v i piano (AMPFBS).
- Himne escolar por encargo del Ayuntamiento de Palma. (AMPFBS).
- Himne de la pelegrinació franciscana, a Santa Magdalena del Puig d'Inca
- Himne a Santa Maria del Camí. (AMPFBS).
- Himno a la bandera. 3v. Escrito para el gran festival de España en Sevilla 1908, siendo el primer organista de la Catedral de Sevilla. (AMPFBS).
- Sacerdos et Pontifex. 3v. i orgue (AMPFBS).
- El meu xabec, a 4v.
- Trisagio a voces i gran orquesta.
- Himne dels terciaris de Palma.
- Himne oficial del Cercle d'Obrers Catòlics d'Inca.
- Himne a Sant Francesc.
- El taller de Natzaret.
- Bendita sea tu pureza. Motete.
- Missa a gran orquesta.

- 2 Letanias a la Virgen Santísima.
- Recordança de la pelegrinació pollencina al Santuari del Puig d'Inca.
- Cántico para la inauguración de la Cruz monumental del Puig d'Inca.
- Cançó del Pan-caritat.
- Venid y vamos todos.
- Himne de Santa Maria la Major. (AMPFBS).
- Goigs de Santa Magdalena. Imprès.
- Trisagi angèlic. 4v.
- Himne a Ntra. Sra. de l'Esperança.
- Himne al Sant Crist d'Inca.
- Goigs als Sants Patrons d'Inca, Abdòn i Sennén.
- Pare nostre a veus.
- Cançó Celeste. Per orgue.
- Himne patriòtic, dedicat al regiment d'Inca 1925.
- Versos de vísperas.
- Música: Adoració dels Sants Reis d'Orient. (AMPFBS).
- Salve, salve. (AMPFBS).
- Ave Maria. Triple. (AMPFBS).
- Elevación. (AMPFBS).
- Viva, viva la gran diosa. (AMPFBS).
- Siau de nostra vida. (AMPFBS).
- Himno a S. Jerónimo. Coro i órgano. (AMPFBS).
- Coplas al trisagio. Orquesta. (AMPFBS).
- Santa Catalina Thomás. 3v (AMPFBS).
- Responsor del dimecres de cendra, revisió i transcripció a 4v. del Rdo.Sr.D. Joan Ma. Thomàs. (AMPJMa.T).
- Variaciones sobre un tema. Órgano.
- Allegro en sol menor.
- Gran marxa per a banda 1932.²

III CATÀLEG a partir de les partitures que s'han pogut consultar, respectant la numeració posada pel mateix autor:

nº 1.- Pare Nostre.

nº 2.- Pare Nostre.

nº 4.- Ofertori (Orgue). Al muy ilustre Sr.D. Miguel Roca, Maestrescuela de la Catedral Basílica de Palma de Mallorca. Octubre de 1913.

nº 7.- Quid retribuam Domino? Motete a 4v. triples, triples 2, tenors i baixos. Lema: Ad majorem Dei Gloriam.

nº 8.- Himne a Inca. triples, tenors 1 i 2, baritons i baixos.

2 Les abreviatures entre perèntesis corresponen al arxius següents:

(AMH): Arxiu musical Harpa d'Inca.

(AMPFBS): Arxiu musical particular família Bernat Salas, Inca.

(AMSC): Arxiu musical del Seminari Conciliar

(AMPJMaT): Arxiu musical particular Joan Maria Thomàs, Palma.

- nº 9.- Himno de la Federació Obrera, per a cor i piano.
- nº 10.- Pujem, pujem a Cura, per a cor i orgue.
- nº 12.- A nostra Senyora de Monte Toro de Menorca (Moreneta menorquina)
- nº 13.- Ave Maria per a dues veus i orgue. In Bernardo Julià, Pbro. Cantos religiosos pp. 406-407.
- nº 15.- Himno al Beato Antonio de Termo per orquestra.
- nº 16.- Vou-veri-vou.
- nº 17.- Brisas Mallorquinas. Piano. Sevilla. Introducció.
- nº 18.- Segundo responsorio de Miércoles de Ceniza. (Factus est sermo Domini) per a tenors 1 i 2, triples i baixos.
- nº 19.- Himno a la Bandera por... 1er organista de la Catedral de Sevilla, escrito para el gran Festival España en Sevilla 1908.
- nº 20.- Sacerdos et Pontifex per a tenors, triples i baixos i orgue.
- nº 22.- Benvinguda i Despedida per a tenors, triples i baixos amb acompanyament. Inca 10 octubre 1919.
- nº 23.- Himne escolar por encargo del Ayuntamiento de Palma per a cor i piano. (Bella terra Mallorquina) Himne Mallorquí per cantar els nins de les escoles. Lletra de Na Maria Antònia Salvà. (Ciutat de Mallorca), tip La Esperanza s.d. 2fs.
- nº 25.- Himne an el V.P. Fra Rafel Serra per la pelegrinació Franciscana a Inca. Himne al V.P. Fra Rafel Serra amb lletra de A.Caimari 9,V,1948. (Salve Salve gloria sobirana) per a cor i orgue. Himne an el V.P. Fra Rafel Serra. Per la Pelegrinació Franciscana a Inca. Lletra de Mn. Andreu Caimari. 19 abril 1921. El Heraldo de Cristo 145 1 mayo 1921) 73-75.
- nº 26.- Himne a Santa Maria del Camí. Amb lletra de Pere d'Alcantara Penya. A una veu i orgue. Gabriel Juan Salom, Música i tonades santamarieres, pp. 36 i 37.
- nº 27.- Ave Maria per a solo de triple i orgue.
- Achequem nostra bandera, tenors, triples, baixos i piano. Inca 1 d'agost de 1920.
 - Himno del Bón. de Cazadores de África nº 18. Lletra Bernardo Mulet Carrió. Música Mn. Bernat Salas. (Campamento Bar-drius - Agosto 1925) Ca-Nostra 20 febrer 1926 p. 339
 - Himne de congregants marians, amb lletra de Josep M. Tous i Maroto. Estrena 4 de maig 1924. Ca-Nostra 10 de maig 1924 p. 76.
 - Himne per cantar les juventuts Marianas (sic) (Oh dolça Verge Maria) per a cor i orgue. Estrenat 4 de maig 1924. Lletra Josep M. Tous i Maroto.
 - Chor d'Angels. triples, tenors i baixos. In Pastorells de D. Andreu Roig Prohens, pvre. Palma any del Senyor 1927. Imprenta i llibreria de Guasp. Palma de Mallorca 1927 pp.29-32.
 - Votat a Déu nostra mare, per a cor i acompanyament.
 - Himne a Santa Maria la Major titular de la parròquia d'Inca, amb lletra de Gabriel Llabrés, cant i acompanyament. (Editat)
 - Padre nuestro, Ave Maria, Gloria Patri, a una veu
 - Ave Maria, a tres veus i orgue.
 - Ave Maria, a dues veus i orgue. In Bernardo Julià Cantos Religiosos, pp. 406 i 407, 412-414.
 - Elevación, orgue.

- El meu Xabec, tenors, triples, baixos. Amb lletra de Pere Alcàntara Penya. Editat in Miscelanea Balear dedicada a D. Antonio Ma. Alcover, Palma de Mallorca 1933 pp. 433-442.

- Himne dels Patrons d'Inca. Música dels goigs dels Patrons d'Inca sants Abdon i Sennent (sic) amb lletra de Miquel Duran.

- Santa Catalina Thomàs, per a tenors, triples, baixos/baritons.

- Te Deum. per a triples 1, 2 i 3 i orgue. El mateix Te Deum per 4v i orgue.

- Coplas al trisagio con orquesta, triples, tenores i bajos.

- Viva, Viva la grandiosa, per cor i orgue.

- Himno á San Jeronimo per a cor i orgue.

- Villancicos per l'Adoració dels Reys (sic) lletra de D. A (Andreu) Roig, Pvre.

1. Ja es nat el Messies, per a tenors.

2. Chor d'Angels.

- Sense titol, orgue.

- Pregària per la llengua. per a 4v mixtes. "Purificada i enaltida sia.." la lletra és de Maria Antònia Salvà i la música o armització, segons el mestre de l'Orfeoó l'Harpa d'Inca, Miquel Aguiló i altres, problament és de Mn. Salas.

Volem acabar amb el mateix preg que feia Mn. Josep Aguiló: "Suplicam als amics de Mn. Salas que tenguen composicions seves, o sabin el titol o noticies d'altres que no hem anomenades, que ens ho facin a sabre, anticipant-los ja les nostres més expresives gràcies".

BIBLIOGRAFIA

- AA.VV. Homenatge a Mn. Bernat Salas Seguí - Músic de Nostra Terra. L'Harpa d'Inca - Mallorca. Obradors de Ca-Nostra - Miquel Duran. Inca 1936.

- Bernat Salas (28 anys) Copia del Noticiero Sevillano. Diario de Mallorca. 25,II,1903.

- Breve nota biogràfica del Rvdo. D. Bernardo Salas Seguí Hijo Ilustre de Campanet. (Felicitació de Nadal de l'Ajuntament de Campanet 1971).

- Bulletí Oficial Bisbat de Mallorca: 35 (1895) 112

41 (1901) 91

43 (1903) 181

44 (1904) Apèndix 101

51 (1911) 311

52 (1912) 77

53 (1913) 245

72 (1932) 109

- Caimari Noguera Andreu, Del homenaje a Don Bernardo Salas, Studia 36 (1932) pp. 228-232- 12 junio 1932.

- Capó Juan, Josep. L'Himne a Santa Maria del Camí. Programa Festes Patronals a Santa Maria del Camí 1986. s.p.

- Chico, Alfonso - Rubio, Jacinto. Música. Mossèn Bernat Salas. Puig Major (Revista Escolar) Escuela Nacional Graduada Mixta de Inca 19 (1972) 14.

- Cincuentenario de su muerte. Mn. Bernat Salas, compositor y organista. Baleares 18,XI,1982.

- Cinquanta anys de la mort del músic Bernat Salas. Full Dominical de l'Església de Mallorca. 25,IV,1982.
- CM. Parets i Serra, Joan. Salas Seguí, Bernat G.E.M. Tom 15 p. 48.
- Concert-Homenatge a l'eminent compositor i organista Mn. Bernat Salas (1874-1932) en el cinquantanari de la seva mort. Parròquia de Santa Maria la Major 20,XI,1982.
- Concert-homenatge a l'eminent compositor i organista Mn. Bernat Salas (1874-1932) en el cinquantenari de la seva mort. Parròquia de Crist Rei d'Inca. 21,XI,1982.
- Concierto-homenaje en el cincuentenario de su muerte. Mn. Bernat Salas Seguí, músico de nuestra tierra. Ultima Hora - Extra Dijous Bo 18,XI,1982. p. III
- Cortès Forteza, Santiago. Mossèn Bernat Salas i Seguí (1874-1932) organista y compositor.
- Cortès Forteza, Santiago. Mossèn Bernat Salas i Seguí, un músic de nostra terra. Programa de Dijous Bo - Inca 18,XI,1982.
- Cortès Forteza, Santiago. Cronicó de l'església d'Inca dels anys 1861-1910 a partir del Bolletí Oficial del Bisbat de Mallorca. II Jornades d'Estudis Locals d'Inca, 1995.
- Cortès Forteza, Santiago. Cronicó de l'església d'Inca dels anys 1911-1960 a partir del Bolletí Oficial de Bisbat de Mallorca. III Jornades d'Estudis Locals d'Inca, 1996.
- Duran Coli, Llorenç Maria, Crònica comentada de l'Orfeo l'Harpa d'Inca. Edició revisada i ampliada per Magdalena i Margalida Aguiló Estrany. Ajuntament d'Inca 1995.
- Darder Brotat, Joan. Parets Serra, Joan. Ramis Canyellas, Mateu. Índice Honomástico, Geográfico y de Materias de los 100 primeros volúmenes del Boletín Oficial del Obispado de Mallorca (1861-1960) (Inèdit. Arxiu Diocesà).
- Forteza i Forteza, Rafael. Bernardo Salas, Rvdo. (Fitxes inèdites)
- Hoy, concierto-homenaje a Mn. Bernat Salas en Inca. Baleares 20,XI,1982.
- Julià i Rosselló, Bernat. Maestros y Músicos de la Catedral de Mallorca. Roma 1965. (Inèdit)
- Mairata Mateu, Gabriel. El Rdo. D. Bernardo Salas Seguí pese a la creencia general, no es inquense. El famoso organista nació en Campanet. Ciudad 6,VIII,1952 pp 5 i 8.
- Massot i Muntaner, Biel. Parets i Serra, Joan. Aproximació al fet musical santamarié. Pórtula 20 (juliol 84) s.p.
- Nueva sala de audiciones "Bernat Salas". Diario de Mallorca 20,II,1972 p.26
- Parets i Serra, Joan. Mn. Bernat Salas i Seguí, organista. Ràdio Popular: Mallorca Al Vent. 26,XI,1982.
- Idem. Apunts per a una història de la música de Mallorca. Lluc 680 (1978) p.124.
- Idem. Cronologia musical de Mallorca (1930-1939) Randa 15 (1984) pp. 169-176.
- Parets i Serra, Joan. Estelrich i Massutí, Pere. Massot i Muntaner, Biel. Diccionari de compositors mallorquins (ss. XV-XIX). Mallorca 1987.
- Parets i Serra, Joan. Cortès i Forteza, Santiago. Inca i els seus músics compositors. Programa Fiestas Patronales de Inca ss. Abdón y Senen 1976 s.p.
- Idem. Els músics compositors d'Inca. Programa Dijous Bo. Inca 14,XI,1991. pp.16-19.
- Idem. Aproximació Fet musical d'Inca. Primeres Jornades d'Estudis Locals d'Inca 1994, pp.239-255.
- Pieras i Salom, Gabriel. Els nostres carrers: Del músic Bernat Salas. Dijous 7,III,1996. p.5
- Pons i Pons, Damià. Bernat Salas i Seguí (1874-1932). La sala d'audicions "Bernat

Salas". La Música a Campanet. Quaderns de Campanet III (1989) pp. 23-28 i 78.

- Rovira i Ramis, Jaume. Vida i obra de Bernat Salas. Programa Fiestas de San Victoriano. Campanet 1972 s.p.

- Thomàs i Sabater, Joan Maria. Parets i Serra, Joan. Breu Història Musical de les Illes Balears. Col.lecció Ximbellí. Inca 1982.

MALLORCA CATALANA O MALLORCA MALLORQUINA (ESPANYOLA). UNA POLÈMICA A LA REVISTA «CA NOSTRA» (1908-1909)

FRANCESC LLADÓ I ROTGER

Les polèmiques sobre la unitat de la llengua i la cultura catalanes no són cosa dels nostres dies. A principi de segle hi havia a Mallorca algunes minories que defensaven aquesta unitat i en aquesta defensa estaven en contra d'una altra minoria que eren anticatalanistes i que tenien uns representants que defensaven les seves idees als periòdics, igual que avui en dia, escrivint en castellà. Devora aquests, una massa de gent ignorant que seguia els darrers, perquè defensaven un mallorquinisme primari, pintoresc i folklorista que creien que s'adeia amb els seus sentiments mancats d'horitzons.

Els dos grups primers, de tant en quan, entaulaven aquestes polèmiques als periòdics. Les polèmiques a vegades havien de ser en castellà perquè la majoria de periòdics no coneixien altra llengua, però, quan aquestes polèmiques es donaven en periòdics en català o bilingües, es veia la contradicció dels segons que defensaven el mallorquí escrivint en castellà.

Amb aquesta comunicació volem fer referència a una d'aquestes polèmiques que va tenir lloc a les pàgines de «El Felanigense»¹, però que molt aviat es traslladà al setmanari «Ca Nostra» d'Inca que, dirigit per Miquel Duran Saurina, defensava unes idees a favor del català i de la unitat de la llengua i que era escrit quasi tot en català més o menys dialectal.

En primer lloc parlaré de la revifalla de les idees catalanistes que hi hagué a començament de segle a Mallorca i de les repercussions que això tengué a la ciutat d'Inca. En aquesta ciutat es publicaven dues revistes en català: primer «Es Ca d'Inca», i després «La Bona Causa». El 1905 es feu també un certamen literari² i el 1907 apareixia la nova revista «Ca Nostra»³. Inca també va participar a l'encesa de fogueres al cim del Puig Major l'any 1907, i el 1908 al Puig de Santa Magdalena com a símbol de la unitat de la llengua i de la cultura.

Després explicaré els articles que constituïren la polèmica i intentaré esbrinar alguns dels personatges que s'amagaven darrera els pseudònims.

Finalment trauré unes conclusions de tot el que haurem vist.

1 Setmanari de Felanitx bilingüe amb tendències més bé castellanistes.

2 Vegeu Damià PONS I PONS, *El certamen literari d'Inca de l'any 1905*, dins *I Jornades d'Estudis Locals*, Inca (1994), pp. 213-222.

3 Per aquestes revistes i les anteriorment citades vegeu Arnau COMPANYY I MATES, *La premsa comarcal i local a Mallorca. Aproximació a la premsa d'Inca* dins *I Jornades d'Estudis Locals*, Inca (1994), pp. 177-198.

En el tombant de segle hi havia hagut a Mallorca una revifalla dels plantejaments que, des de la Renaixença, defensaven la llengua i la cultura pròpies, i la germandat amb les terres del Principat. Són signes d'aquesta revifalla algunes revistes en català o bilingües que havien aparegut tant a finals del segle XIX com a principis del XX, l'homenatge a Jeroni Rosselló l'il·lustre lul·lista, el Certàmens literaris de Palma de 1903 i 1904, el que es feu a Inca l'any 1905, etc. Són exemples de revistes en català o bilingües: «Mallorca Dominicana», «La Nova Palma», «La Roqueta», «La Veu de Mallorca», «La Gazeta de Mallorca», «Es Ca d'Inca», «La Bona Causa», «Mitjorn», «Ca Nostra», etc. En aquesta revifalla hi tengué un paper important la ciutat d'Inca gràcies principalment a Miquel Duran i Saurina⁴. Efectivament, aquest havia participat a algunes de les revistes esmentades i n'havia fundat i dirigit algunes a la seva pròpia ciutat, a voltes amb la col·laboració extensa i manifesta de Miquel Ferrà⁵ i altres persones. Gràcies a Miquel Duran, Inca tengué durant tot el primer terç de segle, quasi sense interrupció, una revista escrita en sa major part en català: «Es Ca d'Inca» en les dues èpoques, «La Bona Causa», continuadora de la primera, «Ca Nostra»⁶, «La Veu d'Inca»⁷, «L'Ignorància» i finalment una altra vegada «Ca Nostra». De totes aquestes revistes «Ca Nostra» fou, tal volta, la més important i en tot cas, la que durà més (1907-1914).

L'estiu de 1907 s'havien aplegat una sèrie de joves empesos per aquest entusiasme catalanista i havien encès una foguera al Puig Major que havia inspirat a Joan Alcover el poema *l'Espurna*. Aquest poema, dos anys més tard, donaria nom a un grup ciutadà que, la primavera de l'any 1909, intentà per primera vegada dur el nacionalisme a les urnes, sense èxit.

Tal volta animat per aquesta foguera, Miquel Duran, la tardor de 1907, havia fundat la revista «Ca Nostra» i en aquesta tasca havia rebut l'ajut de Miquel Ferrà. Per altra part, l'any 1908 havia estat fundat a Alaró el grup Manyoc Regionalista que el 23 de juny d'aquest any havia promogut l'encesa de fogateres de Sant Joan, com l'any anterior, però ara a diferents puigs de Les Illes. El Manyoc n'havia encesa una al Castell d'Alaró i Miquel Duran i la gent de «Ca Nostra» ho havien fet, amb alguns inquers, al Puig de Santa Magdalena. A «Ca Nostra» sortí una escomesa alabant aquests actes.⁸ El mallorquí Andreu Ferrer Ginard, que en aquells moments feia de mestre d'escola al Mitjorn Gran de Menorca havia promogut l'encesa d'una d'aquestes fogateres al Puig del Toro de Menorca.⁹

Aquestes circumstàncies ens fan veure que hi havia alguns grups minoritaris que defensaven l'agermanament i la identitat de llengua i de cultura amb la propera Catalunya.

4 Vegeu Llorenç Maria DURAN Miquel Durán dins DURAN I SAURINA, M., Poesies, Ajuntament d'Inca, Inca, (1982).

5 Vegeu la meua comunicació Miquel Duran i Miquel Ferrà. Una fecunda relació amistosa dins II Jornades d'Estudis Locals, Inca (1996).

6 Aquesta revista començà a publicar-se en el moment que desaparegué «Mitjorn» que havia aparegut, curiosament en el moment de desaparèixer «La Bona Causa».

7 Vegeu Bartomeu CARRIÓ I TRUJILLANO, La Veu d'Inca: un setmanari catòlic i nacionalista dins I Jornades d'Estudis Locals, Inca (1994), pp. 199-213.

8 Vegeu Escomesa "Ca Nostra", nº 41, p. 2.

9 D'aquesta darrera en té referència Miquel Ferrà que devia ajudar també en la promoció d'aquests actes com veim a una tarja postal que adreçà a Joan Rosselló de dia 29 de juny de 1908 en la que li diu:

"L'enhorabona més coral al Manyoc per l'èxit de les fogateres, que l'any qui vé serà molt més gran encara a judici per les simpaties que ha despert.- Los suplic una "Lletra de remerciament" an Andreu Ferrer, mestre públic de Mitjorn Gran - Menorca, y als amics d'allà qui l'acompanyaren a encendre un foc dalt el Puig del Toro, d'aquella illa. No hu sabien Vs.?"

Vegem ara com començà la polèmica.

A principis de l'estiu de 1908, un grup d'excursionistes catalans havien vingut d'excursió a Mallorca, i agraïts al capità del vaixell *Baleares* per les seves atencions, li havien remès un escrit que es publicà als diaris. En aquest escrit parlaven de la catalanitat de Mallorca. Aquesta afirmació no cauria en el buit ni passaria desapercebuda i seria punt d'atenció per algunes persones que, volent defensar la personalitat pròpia mallorquina i la seva manca de catalanitat, escrivien als periòdics en castellà. Aquest és el cas d'algú que sota el pseudònim de Le Pe escriví, naturalment en castellà, a «El Felanigense», un article titulat *Protesta*. En aquest escrit argumentava contra les afirmacions dels catalans. Aquest article ben aviat fou el punt de partida d'una polèmica a la qual s'adheriren defensors i detractors de la idea de la catalanitat de Mallorca. Els participants en aquesta polèmica signaven tots amb algun pseudònim. Creim que hem pogut esbrinar la majoria dels personatges que s'amagaven darrera aquests pseudònims.

A més de Le Pe, els pseudònims eren; POD, Le Qú i finalment un altre que signava Le Eme, Le Ene y Le O. Aquest darrer, que defensava amb burles enlloc de raons la tesi de Le Pe, no tenim clar si era una persona o un col·lectiu. Per altra part és l'únic que no hem pogut esbrinar, malgrat que tenim sospites que podia ser algun soci de la societat conservadora ciutadana *La Veda* que, com veurem també, en aquells moments estava a punt d'entrar en una altra polèmica a la revista «Ca Nostra». De tota manera, pels arguments que dóna, no ens interessa gaire la seva identitat específica.

El primer dels pseudònims, Le Pe, correspon a Lluís Planas¹⁰ músic i comerciant felanitxer que col·laborava habitualment a «El Felanigense» i que posteriorment musicaria poemes de Costa i Llobera.

El segon, que defensava la catalanitat de Mallorca, era POD. Per les idees i per la procedència felanitxera pensam que podria correspondre a les inicials de Pere Oliver Domenge que en aquells moments s'havia llicenciat en farmàcia a Barcelona i que fou tota la vida un catalanòfil convençut.¹¹

El pseudònim de Le Qú, una resposta irònica al de Le Pe, feta amb la lletra que seguia a la P a l'alfabet, pensam que pertanyia a Miquel Ferrà per les raons que intentàrem donar més endavant.

Planas exposava a la seva *Protesta* que havia llegit amb preocupació el qualificatiu de Mallorca catalana que un escriptor català havia utilitzat unes setmanes abans a la premsa mallorquina. Planas atribuï aquest fet a l'entusiasme del moment, però en veure-la reproduïda altra vegada al missatge que uns excursionistes catalans havien adreçat al capità del vaixell «Baleares», agraïnt l'amabilitat d'aquest, se n'adonà que no era producte de la casualitat sinó de la pretenció dels catalans de «*anular nuestra nacionalidad*» i manifestava que els catalans «*tratan de convertirnos en una partícula adherida, así, sin más ni más, a su intangible territorio.*»¹² Davant l'afirmació dels catalans, Planas diu que ell no veu per enlloc

10 Lluís Planas Bordoy (1850-1927), dirigí una caixa d'estalvis a Felanitx i l'entitat bancària Lluís Planas i Companyia que adquirí el vapor Santueri. Fou president de les Conferències de Sant Vicenç de Paul. Era també músic i com a tal dirigí una orquestra i un cor, fou a més autor d'algunes composicions musicals a cor i a veus.

11 Pere Oliver Domenge havia nascut l'any 1886. En l'avenir col·laboraria a «La Veu de Mallorca» i a «La Nostra Terra», fou soci fundador de l'Associació per la Cultura de Mallorca, intervingué en la discussió del projecte d'Estatut d'Autonomia de Mallorca i Eivissa el 1931, seria també un republicà convençut que participà en l'organització del Partit d'Acció Republicana l'any 1932 i formà part del consell regional d'Esquerra Republicana Balear. l'any 1916 publicaria el llibre *La catalanitat de Les mallorques* i posteriorment una *Història de Felanitx contada als infants*.

12 La frase dels excursionistes que alçava la protesta de Planas deia literalment «¡Les illes catalanes de Mallorca, Menorca y Ibbisa!».

la catalanitat de Les Illes. Seguidament afirma que el fet que les conquistàs el rei En Jaume que era, sempre segons Planas, més rei d'Aragó que de Catalunya, no dóna motiu als catalans per anomenar-les així, car, malgrat els conqueridors fossin catalans, fou anexada a la Corona com a Regne de Mallorca. I seguint la història foren després, segons Planas, un regne independent, que més tard fou agregat a la Corona d'Aragó, no al Principat de Catalunya i així havien continuat fins present. Després diu que les lleis que han regit els habitants de les Illes han estat lleis pròpies a causa dels privilegis atorgats i per tant no es pot esgrimir tampoc aquest argument. Planas afirma després que, malgrat que l'idioma de Mallorca sigui el català, això no els pot donar cap autoritat per dir que els habitants de les illes són catalans. En canvi diu que el cas de les repúbliques americanes no és el mateix, donat que la seva espanyolitat es recolza en cinc cents anys d'història. Finalment, diu que no l'ha mogut a escriure la protesta l'animadversió als catalans «*a quienes admiro y aplaudo por su constante trabajo en todos los ramos de la vida humana y también por su acendrado amor a su tierra*». I acaba amb aquestes paraules: «*pero tenga en cuenta que aquí en Mallorca también hay quien ama La Roqueta tanto como puedan ellos amar su Casa pairal y que por consiguiente nunca consentiremos en perder nuestra personalidad ni dejaremos de ser mallorquins*».

Aquest article és reproduït al nº 45 de «Ca Nostra». Al número següent, amb el títol de *Mallorca catalana*, «Ca Nostra» publica dos articles de resposta al de Le Pe. El setmanari especifica que aquests articles procedeixen dels que, amb el mateix títol, ha publicat «El Felanigense» seleccionats entre molts que n'ha rebut.

El primer article va signat per POD i com que és molt llarg «Ca Nostra» només en publica uns fragments. L'altre és una *Carta oberta dirigida al Sr. Le Pe*, datada a Palma i signada per Le Qú. Les dues van en un mateix sentit i defensen la catalanitat de Mallorca. La primera considera els catalans com a «germans nostros que lluytan amb esforços per reconquerir la llibertat perduda»¹³ que amb la conquesta, lluny d'esclavitzar els mallorquins, els donaren «llibertats y privilegis, mercés els quals fou un fet nostra benvolguda personalitat, avuy per desgracia molt confusa.» També es demana per què ara protesta Le Pe i no ho va fer quan els mallorquins participants als Congrés de la Llengua Catalana, celebrat el 1906, manifestaren la catalanitat de Mallorca. Després diu que Le Pe ha oblidat algunes dades històriques importants com la del Llibre del Repartiment de Mallorca, i el fet que els mallorquins del segle XVI firmassen els documents amb el nom de catalans de Mallorca. Després defensa l'argument de la catalanitat del Rei En Jaume i de la superioritat de Catalunya enfront a Aragó pel fet que mentre a la primera «se dibuixava ja sa personalitat y s'implantava l'institució més democrática y lliberal fins avuy coneguda, lo Concell de Cent; a Aragó s[h]i vivia amb contínua revolta [...]» I el darrer fragment que copia «Ca Nostra» de l'article de POD diu: «Y acaba en "Le Pe" son article protesta, diguent que no volem perde sa nostra personalitat, que som y serem sempre mallorquins y joh ironia! diu que no vol que Mallorca perdi sa personalitat y e-hu diu en castellá.»

La carta oberta signada per Le Qú després d'elogiar la sinceritat, la lleialtat i la manca de prejudicis i animadversions de Le Pe diu que li farà, amb tot respecte, algunes objeccions. Algunes d'aquestes objeccions són les mateixes de POD però insisteix principalment en el fet que, malgrat la curta independència de Mallorca, aquesta no va tenir mai consciència mallorquina d'una nacionalitat pròpia que no fos la catalana. També ressalta que són la sang i la llengua que fan les nacionalitats i no els reis i els dominadors. Finalment, amb una exageració de bones formes diu que ha d'acabar la carta per por de no esdevenir irrespectuós,

13 D'aquesta i de les altres cites textuales que segueixen en faig una transcripció literal. Hem de tenir en compte que el 1908 faltaven encara alguns anys perquè s'unificàs l'ortografia del català.

cosa que vol evitar a tota costa.

Encara apareix, al nº 47 de «Ca Nostra», un extracte d'un altre article de Le Pe titulat Mallorca mallorquina. A los señores POD i Le Qú provinent d'«El Felanigense». En aquest article Le Pe es reafirma en el seu argument que el Rei En Jaume era més rei d'Aragó que de Catalunya, apel·lant a l'autoritat de Quadrado que l'anomena «rey aragonés» i al nom d'«Arxiu de la Corona d'Aragó» que és on hi ha els papers antics del Principat de Catalunya. Però diu que no és aquesta la qüestió de discussió, sinó si Mallorca es pot considerar actualment catalana, i apel·la a l'argument que han passat set segles des de la conquesta i que aquestes coses s'obliden i de la mateixa manera que els d'Amèrica llatina no es consideren espanyols, ni els espanyols romans o cartaginesos, els habitants de Mallorca no es poden considerar catalans sinó mallorquins igual que els de Galícia gallecs i els d'Andalusia andalusos «*para formar todos juntos la nación española, el pueblo español, en que se habla por lo menos tres idiomas y hay sangre de multitud de pueblos.*»

Després d'aquest article que «Ca Nostra» diu que contestarà la setmana següent, el setmanari, que ha pres des del primer moment partit a favor dels catalanistes, parla, també, d'un altre article que segueix l'anterior a «El Felanigense». Aquest article és qualificat per «Ca Nostra» de tenir un «estil Pu-put» i de ser «un vertader cent comes». L'article va signat, seguint la broma, pel pseudònim Le Eme, Le Ene, y Le O i «Ca Nostra» diu que no el poden reproduir perquè és molt llarg i perquè els lectors riurien massa dels troços més seriosos, dels quals en dóna aquesta mostra: «*Pero eso es de querer que todos los demás mallorquines seamos Catalanes de Mallorca... ¡eso, no! ¡Voto al Chapiro verde! y ¡Naranjas del Japón y de la China! ¡Catalanes de Mallorca!... Lo mismo que sopa de leche con zanahorias. ¡Oh! Andaluces de Pontevedra, Asturianos de Sevilla, Aragoneses de Extremadura, Mallorquines de Cataluña y caracoles nacidos de una chumbera, venid a deshacernos ese lío con vuestra malbaratada condición española o con vuestros gelatinosos y sutiles cuernos.*» «Ca Nostra» intenta resumir-ne alguns dels principals «arguments» com el de què a un Congrés de la Llengua mallorquina, que organitzàs el signant de l'article, hi anirien molts savis literats i persones distingides, cosa que «Ca Nostra» dubta. O que les fogateres de Sant Joan són simplement higièniques perquè purifiquen l'atmosfera, «Ca Nostra» opina que efectivament ho són i purifiquen també dels microbis de cert xovinisme provincià i que convé que el firmant de l'article s'hi acosti.

Dues setmanes després, Al nº 49 de «Ca Nostra» de 29-VIII-08 hi apareix a primera pàgina una rèplica de POD que intenta cloure la polèmica, no perquè li manquin les raons, diu, sinó perquè pensa que, quan aquestes s'allarguen, són més perjudicials que beneficioses. POD es declara plenament mallorquí i recolza la prova de ser-ho en el fet que, malgrat haver estat educat en la llengua castellana, parla i escriu i defensa el seu idioma i que ha après autodidàcticament la seva història, seguint la màxima de que *Poble que sa llengua recobra, se recobra a si mateix*. Després retreu a Le Pe, altre cop, el fet que, malgrat reconèixer-se mallorquí, escrigui en castellà, llengua que ha estat imposada a les escoles i les sales de justícia. També li retreu el que això no el preocupi i que faciliti la labor del govern central escrivint en la llengua que aquest ha declarat oficial en detriment de l'altra, posant-la en perill de mort. I segueix dient que el dia que el poble mallorquí recobri la seva llengua es recobrarà a ell mateix i que en aquells moments els mallorquins veuran clar el que no hi veuen, i ningú no negarà que Mallorca és una branca de l'arbre català, ni l'espantarà l'expressió de Català de Mallorca com cap felanitxer rebutja ser mallorquí de Felanitx. Després li diu que al seu escrit anterior no ha aportat cap argument a favor del caire aragonès del rei En Jaume. POD, en canvi, procura donar-n'hi més en contra. Per acabar li diu que si no vol ser català que no ho sigui però que estimi vertaderament Sa Roqueta i ses seves coses, que tengui el mallorquí en el cor igual que el té en els llavis, que escrigui mallorquí i que procu-

ri que de cada dia siguin més els que hi escriguin i que no per fugir dels braços de Catalunya, permeti que un poble més foraster que Catalunya, els estrenyi ofegant-los i traient la llengua pròpia de les llars, així com l'ha tret de les escoles. A una nota a continuació del seu article POD aprofita també per adreçar-se a Le Eme, Le Ene, y Le O, dient, en plural, que no pensa contestar-los res fins que no canviïn la burla irònica per les raons, car no es pot discutir amb persones que no «raciocinen». Els retreu que en el seu article es burlin del ideals del que subscriu, que valen tant com els dels subscriptors de l'article, si és que en tenen, cosa que dubta.

Anem ara a la resposta de Le Qú que apareix efectivament a primera plana del nº 50 amb el títol de *Mallorca catalana*. Aquest article comença amb una introducció en la qual diu al director de «Ca Nostra» que fa tres setmanes que va enviar a «El Felanigense» una resposta a Le Pe, i que, com que no apareix en aquelles columnes, espera que sien reproduïdes per «Ca Nostra» que tan lleial i imparcialment reproduí la carta de Le Pe. Seguidament hi ha una nota de Miquel Duran dient que retiraren l'article del nº anterior per excés d'original i que en aquells moments el reproduïen. L'article segueix insistint en la catalanitat de la conquesta mallorquina. Diu també que Planas no té raó en dir que els pobles de l'Espanya no influïren en el nom d'ara, Ferrà diu que es conserva el de la seva llatinitat car la raça llatina va ser la que influí més. També li diu que malgrat els americans analfabets no es considerin espanyols, això no vol dir que els que ignoren sa mare deixin de ser fills seus i que segons Leibnitz, que no era un Le Eme qualsevol, són les llengües i no les fronteres que defineixen els límits de les nacionalitats. Segueix dient que no hi fa res que el vulgus de levita, que és el més vulgar de Mallorca, vulgui ignorar la seva catalanitat posant-se el cap dins un forat. Per altra part poden haver passat set segles o més, però la llengua, la sang i els llinatges són des de llavors els mateixos. Diu també que el contraposar mallorquí i català, és contraposar sang amb territori, coses que no tenen per què ser incompatibles com Le Pe mateix veurà per poc que reflexioni. Després diu que en el cor dels que encengueren les fogueres de Sant Joan no hi ha els excludivismes que practiquen els amants de la *patria chica* sinó que després d'estimar la seva terra més que tots els filisteus junts, encara els sobra amor per estimar els seus germans de sang de l'altra banda de la mar. Seguidament diu que, si Le Pe considera Espanya com una gran família de pobles, ell es demana com es poden sentir espanyols si reneguen dels seus parents més pròxims. Afegeix seguidament que els que reneguen de la gloriosa filiació de Catalunya és que són bords, que no tenen pares coneguts, cosa que ell sempre havia considerat una desgràcia. Seguidament cita Costa i Llobera i copia uns versos de l'*Oda als joves*¹⁴ de la qual posa en majúscules les frases «NO RENEGUEU DE VOSTRA SANC!» i «PER HONRA TÉ ESSER BORT». Finalment es dirigeix a Le Pe per dir-li que no prengui en consideració tot allò que l'hagi pogut molestar perquè no ha volgut correspondre a la seva deferència amb l'ofensa. Diu que les paraules gruixades no anaven per ell i que com que està convençut que ningú podrà destruir amb raons clares, la catalanitat dels mallorquins acabarà en aquell punt la polèmica.

Malgrat això, a partir del gener de 1909 apareixen una sèrie d'articles genèricament titulats *L'A B C del Regionalisme* signats per Le Qú dels quals no tenim espai per ocupar-nos en aquesta comunicació.

A partir d'aquí, i enlloc de seguir la polèmica, Le Pe degué publicar a «El Felanigense» una sèrie d'articles sobre Regionalisme explicant possiblement el seu mallorquinisme. A aquests articles li contesten des de «Ca Nostra» amb dos escrits sense firma titulats *De Regionalisme* que pel contingut podrien ser ben bé del mateix Ferrà que col·laborava amb

14 Aquesta oda constituïa un dels poemes del volum *Horacianes*. Per altre costat havia estat el poema que havia servit de programa a la revista mallorquina "Mitjorn" que entre 1906 i 1907 havia estat dirigida per Miquel Ferrà.

Miquel Duran en la confecció de la revista. El primer d'aquests articles diu que: «Hi ha un mallorquinisme mal entès, que demunt aquestes planes hem combatut devegades, qui estima Mallorca, però Mallorca tal com es avuy, es a dir, una Mallorca mitj forastera, mitj adormiscada, satisfeta de la seva actual miseria d'esperit y sense més ideals ni aspiracions que el progrés material. Una bona provincia espanyola i rès més!» Segueix dient que aquest mallorquinisme s'ha alarmat del regionalisme que defensa «Ca Nostra» i del que és exposat a les conferències sobre regionalisme que es donen al Centre Català de Ciutat.¹⁵ Seguidament exposa que Le Pe ha escrit a «El Felanigense» uns articles sobre regionalisme que «Ca Nostra» recomana als seus lectors que vulguin saber allò que no és el regionalisme. Diu que en el primer dels seus articles Le Pe recomana seguir els afectes naturals i estimar els pares, la teta, el poble de naixença i les illes Balears i Espanya «que es la nostra patria», deixant d'anomenar, diu «Ca Nostra», «la nostra nacionalitat natural», Catalunya, «terra aon nasqueren els nostres avis». Després afirma que Le Pe, en el segon article, confon nació amb Estat i que pensa que qualsevol tirà pot crear una nació amb l'espasa, quan ells creien que això era tasca de Déu.¹⁶ Després afegeix referint-se a l'article de Le Pe: «Diu que els mallorquins formen una sola familia (cosa indiscutible), amb unitat de sentiments i desitjos (això ja no es tan cert); qu'els nostres representants a les corts y els caps de partit de sa provincia formen un lluit acompanyamen[t] a D. Antoni Maura; que tenim bons capellans, bons missès, bons músics, militars qu'ocupen llocs molt alts de l'escalafó, etc.; que som tan afaibles, que a n'els forasters los parlam en la seva llengua; que tenim ferrocarrils, vapors, salines, etc., etc. Y que per això hem de dir ¡Bona terra es Mallorca!, y hem de procurar que tot segueisca així com está, perque no pot estar millor, y ja'n tenim prou amb això de regionalisme!»

Le Pe al segon article deia que quan parlava de Mallorca, aquesta comprenia tot el que un temps fou anomenat Reine de Mallorca i per tant totes les Balears, que no s'havien d'ofendre els seus lectors que s'utilitzàs aquell nom, i que ell, en usar-lo, no sentia cap idea de superioritat damunt les altres illes. «Ca Nostra» aprofita aquesta avinentesa per dir que ho troben just, i que ells també comprenen sota les paraules de Catalunya i català totes aquelles terres que pertanyeren a la Confederació Catalano Aragonesa i que els mallorquinistes no hi han de veure cap intenció d'ofendre, ni de superioritat d'unes parts sobre les altres i que esperen que els pobles que un dia formaren aquesta Confederació es tornaran a unir algun dia pel bé de Mallorca i d'Espanya.

El segon article de «Ca Nostra» comenta el tercer de Le Pe. Aquest article de Le Pe diu que els habitants de Mallorca han d'escriure el mallorquí del poble, sense fer distinció entre la llengua comuna i la literària i pensen que han d'escriure així com ho feien Pere d'A. Penya i Gabriel Maura quan escrivien en llenguatge popular. «Ca Nostra» diu que això ho feien perquè en parlar del poble escrivien el seu mateix llenguatge, però Gabriel Maura mateix canviava de llenguatge per escriure les seves peces líriques. Després critica el fet que Le Pe, per no complicar les coses, sigui partidari que tothom escriga en castellà, que és la llengua oficial. També li retreu el fet de criticar les distintes nacionalitats espanyoles, com volen els nacionalistes, perquè seria canviar un centralisme per altres de més petits. «Ca Nostra» li respon dient que a Suïssa tenen dues llengües oficials i que s'entenen més que a Espanya i que els de «Ca Nostra» no veuen inconvenient en què es dictin lleis especials per

15 En aquells moments es donaven al Centre Català de Ciutat unes conferències sobre regionalisme o nacionalisme a càrrec de Mn. Alcover, Benet Pons i Fàbregues, Lluís Martí, Llorenç Riber i el mateix Miquel Ferrà. D'aquestes conferències en sortí el grup l'Espurna que es presentà a les eleccions municipals.

16 Idea exposada per Torras i Bages a la seva obra *La tradició catalana*.

Girona i Alacant, si aquestes regions ho necessiten tal com ho feren les Corts Catalanes al seu moment.

Encara apareix un altre article a «Ca Nostra» titulat *El Sr. Le Pe* que diu que han rebut una carta escrita en castellà de Le Pe que es mostra molt disgustat pels comentaris que s'han fet a «Ca Nostra» sobre els seus articles d'«El Felanigense», per la qual cosa suplica al director que recomani als seus lectors que llegeixin aquests articles desapassionadament cosa que «Ca Nostra» diu que fa amb molt de gust.

Ara parlarem dels pseudònim de Le Qú, però abans de fer-ho hem de parlar encara d'una altra polèmica que estava a punt de començar en aquells moments «Ca Nostra» contra els socis de la Societat Conservadora La Veda per la seva afecció a les curses de braus, que eren un element vituperable per molts nacionalistes, i especialment per Miquel Ferrà i la gent de «Ca Nostra». Referent a l'afecció als toros dels socis de La Veda havia aparegut un comentari al nº46 de «Ca Nostra» precedit d'una crítica al carro de La Beata de Palma que per la procedència també podia ser de Ferrà.¹⁷ Al nº 49 de 29-VIII-08 a la secció Coses que passen hi ha un comentari que un soci de La Veda ha escrit a «El Heraldo de Inca» dient que havia endevinat que l'autor del «Suelto» que parlava de La Veda, era el contrincant de Le Pe a «El Felanigense», fent clara referència a Le Qú que devia ser Ferrà. Des de «Ca Nostra» li contesten que l'autor del «suelto» pot ser una persona d'entre cinc, car els contrincants de Le Pe són dos i els que fan Coses que passen són tres, així que no saben quin dels cinc és.

El dia 30 d'agost, Miquel Ferrà escriu a Miquel Duran¹⁸ amb aquestes paraules:

«Amic benvolgut: bé va! Pero convé, en haver passat aquest temporal, aturar una mica les polèmiques. Respecte a lo de la Veda, siau discret y insistiu tan poc com pogueu. Repetesc que no me sap greu passar per autor d'aquell suelto. No mentigueu. Lo qu'heu posat m'agrada.

Voldria que al publicar lo de Le Qu, insistís en lo que deis a les Noves d'Inca, que ho rebéu la setmana passada però que no hi cabé per excés d'original. Així no semblará tan estovat.»

Aquest darrer paràgraf ens fa pensar que Ferrà era el que enviava els escrits signats amb el pseudònim de Le Qú i que molt probablement era ell, afeccionat com era a usar pseudònims, qui els escrivia.

Amb aquesta carta podem veure com Ferrà té un paper important en la revista. Ferrà també diu que convé aturar les polèmiques car en aquests moments el setmanari en tenia en marxa una contra «El Heraldo de Inca» i la de Le Pe i Le Qú. Aposta Ferrà pensava que convenia no començar-ne una altra amb La Veda.

Encara tenim un altre element per reafirmar el pseudònim de Ferrà. A la secció Coses que passen del nº 51 de la revista apareix un altre «suelto» contra un tal Sastre de «El Heral-

17 El comentari deia exactament: Diumenge passat, toros de mort a Palma. Suposam que no hi va fer falta cap soci de La Veda (real societat) a apendrer-ne per quant tornin donar una corrida de propaganda. Nosaltres ens havíem preguntat qualche vegada passant per davant aquella casa: "per què deu esser bona tota aquesta gent que pren la fresca en el portal, llegeix el Nuevo Mundo, pren café, beu, fuma y... tente lengua!"

Veyés, no haverhi caigut! Per aprenents de "Chicorro" o de "Almanseño". Vet-aquí un ideal ben digne dels nostros joves de carrera y senyors de bona casa!

El Sr. Le Pe de Felanitx, que no vol que les nostres illes sien una regió catalana, podria escriure una altra protesta quantre aquesta gent que vol fer de Mallorca una especie de barrios bajos de Andalusia.

18 Vull agrair, una vegada més, l'amabilitat de la família Duran que me va passar còpia d'aquestes cartes.

do de Inca» amb un to molt combatiu i poc respectuós. Es veu que al número següent d'aquest darrer setmanari es publicà un article dient que Ferrà era l'autor d'aquell «suelto», per la qual cosa a «Ca Nostra» li contesten dient: [...] això si no fos rematada malícia, seria tenir mal uy en no conexe l'estil determinat y precís d'un escriptor que, encara que jove, es tant conegut.»

Tot això ens fa pensar que, la vegada anterior, quan feien referència al contrincant de Le Pe també parlaven de Ferrà i que ara treuen el seu nom obertament. Com hem pogut comprovar més amunt l'estil de Ferrà era selecte i respectuós i efectivament, no podia haver escrit aquell «suelto».

Una altra carta del dia 7-XII-08 ens fa veure que, malgrat tot el que ha dit Ferrà a la polèmica, el seu catalanisme no és un catalanisme provincià que només intenta imitar els catalans sinó que pensa que les modalitats mallorquines han de ser utilitzades i s'han d'incorporar a la llengua, motivant l'enriquiment d'aquesta i la comprensió per part dels mallorquins que no coneixen certes formes que poden semblar massa catalanes.

La carta a Duran diu:

«Amic benvolgut: veig que teniu raó, y que Ca-nostra no surt tan net d'ortografia com jo'm figurava. [...]

Vos recoman — persones de molt bon gust m'ho aconsellen — que publiqueu poques coses catalanes. Hem de fer catalanisme, però en mallorquí, sino ja no seria nostro. Per això vos recoman que mallorquini-seu el llenguatge quant l'original sia català (veig que ho feis algunes vegades). No publiqueu poesies de catalans, a no ser les que vos enviarem noltros des d'aquí, triantles de grans autors. [...]

Estic treballant per veure si us podrem enviar setmanalment cantitat d'original considerable.»

Encara tenim una darrera prova a favor de la tesi que Le Qú era el pseudònim de Ferrà. Aquest, en una carta a Duran, li havia dit que durant uns mesos estaria ocupat pels estudis i no els podria ajudar i que durant aquest temps no fossin «beatos». En efecte Ferrà en aquests moments intensificà la dedicació als seus estudis de Lletres per tal d'acabar-los el curs que acabava l'octubre de 1908.¹⁹ Per això va anar a Barcelona dos mesos i en tornà a principis de novembre del mateix any. Durant aquests mesos no es veu cap escrit de Le Qú, i el mes de gener de 1909 comencen a sortir la sèrie de 6 articles que duen el títol genèric de L'A B C del regionalisme dels quals hem parlat més amunt. Els títols de cada un dels articles són: Què és el regionalisme, El separatisme, Regionalisme i nacionalisme, mallorquinisme i catalanisme, Entorn a lo de sempre i El nostre regionalisme. Les idees són clarament les expressades fins en aquests moments per Ferrà sobre nacionalisme i el nom de l'article Entorn a lo de sempre és el mateix que apareixerà al Sòller del 10 de setembre de 1932 signat per Miquel Ferrà. No calen tampoc comentaris.

¹⁹ Ferrà estudiava lliure Filosofia i Lletres a la Universitat de Barcelona. Solia anar alguns mesos per estudiar quan s'acostaven els examens.

CONCLUSIONS

En aquesta polèmica es posa en relleu la contraposició de dues maneres d'entendre el regionalisme o el nacionalisme.

El primer d'ells és el que defensa d'una manera civilitzada Lluís Planas com a digne representant de la burgesia mallorquina, tan diferent de la catalana en aquest aspecte. És la gent que Ferrà considera vulgar malgrat vagin mudats i els anomena «vulgus de lavita».²⁰ Aquesta gent considera que la verdadera nació és Espanya i que Mallorca o millor *Las Baleares* son *la patria chica* (Se Roquete com escrivia irònicament Ferrà). Aquest grup de persones estima Mallorca amb tots els seus defectes pensant que són qualitats, és la Mallorca que escolta enorgullida els elogis dels visitants, que està orgullosa també de tenir uns representants a Madrid de la talla de D. Antoni Maura, i del progrés material que s'ha produït en el començament de segle. Aquest progrés material no ha duit aparellat un progrés cultural de recuperació de la pròpia personalitat i de disminució de l'analfabetisme regnant que assoleix nivells altíssims. Per aquest grup de persones Mallorca no és més que una bona terra i també una bona província espanyola. Aquest mallorquinisme té la seva teorització en què Mallorca no és catalana, en tot cas ha estat independent i després ha estat anexionada per la Corona d'Aragó, en canvi no té cap escrúpol en admetre l'espanyolitat de l'Amèrica llatina o de la mateixa Mallorca. Una altra de les seves característiques és la d'admetre com a mallorquí només la literatura popular o aquella que escrivien els escriptors costumistes, però no la literatura culta que els sembla escrita en català.

Aquest mallorquinisme pot tenir dos representants molt ben il·lustrats en els dos pseudònims de la revista que defensen les tesis mallorquines. Le Pe, que ha estudiat i viscut a Barcelona, és més il·lustrat i a més d'admetre la unitat de la llengua afirma no tenir animadversió als catalans. Per altra part la seva discussió és raonada defensant la seva postura, a vegades de manera contradictòria. Malgrat això la seva principal contradicció resideix en el fet d'escriure en castellà els seus articles en defensa de la personalitat mallorquina.

L'altre representant és el que des de plantejaments totalment castellanitzats no intenta donar raons sinó a vegades insults i altres vegades un llenguatge castellà «castizo» que intenta contraposar al català. Aquests representants solen ser també afeccionats a la festa nacional de les curses de braus, afecció que combatran sistemàticament els representants del nacionalisme català.

Tant un com l'altre són, entre d'altres, els representants d'una burgesia comercial mallorquina, a vegades aliada amb la noblesa, que resideix a Palma o a altres ciutats importants com Felanitx i no els interessa rompre els vincles caciquistes que existeixen amb el poder centralitzat a Madrid. Catalunya, per la seva part, ha romput el caciquisme i el torn dels partits de la Restauració per substituir-los pel nacionalisme. Això és el que rebutgen els burgesos mallorquins que pensen que seria la fi de tots els seus privilegis, per això s'entesten en continuar el caciquisme, potenciat pel centralisme madrileny, i que les relacions amb Catalunya siguin les mínimes. Per altra part aprofiten un cert anticatalanisme i un cert mallorquinisme provincià per atacar tots aquells que veuen en la unió amb Catalunya, ni que sigui cultural, la fi del caciquisme i el començament d'un camí cap a l'autonomia i l'autenticitat.

Aquest mallorquinisme curt d'horitzons, tancat, materialista, conservador en el mal sentit de la paraula, i preocupat només pel que passa a Mallorca, l'exemplificarà alguns anys més tard Ferrà en la figura del Doctor Zero.²¹

20 Per levita.

21 Vegeu Miquel FERRÀ *El doctor Zero i jo*, Montserrat, (1992).

El nacionalisme i la unitat de la llengua i la cultura catalanes, en canvi, és defensat tant per la revista «Ca Nostra» amb Miquel Duran al seu capdavant, i els pseudònims Le Qú i POD. La postura d'aquests és molt més crítica i menys satisfeta amb l'estat de coses del moment. Pensen que la lluita pel nacionalisme és comú a catalans i mallorquins i que és una lluita per la llibertat perduda des de fa molts segles. Per aquests la nacionalitat està basada en l'ètnia, que ells anomenen amb el nom de sang, la llengua, el llinatge i en darrera instància per Déu. Els reis i els dominadors estableixen Estats però no nacions. Per altra part el temps que hagi passat no compta si l'ètnia i la llengua segueixen essent les mateixes. Aquest nacionalisme per altra part pretén no ser exclusivista. En canvi diu que els altres ho són perquè exclueixen el parentiu amb Catalunya i, al mateix temps, afirmen el que tenen amb Espanya. Malgrat això admeten la idea dels altres, que Espanya és una família de pobles però creuen més natural estar units als familiars de més prop que als de més enfora. Els catalanistes afirmen estimar la seva terra i la dels altres. Per altra part també fan una distinció entre Estat i nació. Malgrat tot, aquest nacionalisme no és monolític, hi ha gent que es basa més en idees històriques i de tipus ètnic o religiós, com és el cas de «Ca Nostra» i de Miquel Ferrà i un altre que mescla a aquestes consideracions històriques les idees de llibertat i democràcia, com és el cas de Pere Oliver Domenge. Darrera aquestes idees hi podem veure el pensament de Torras i Bages, el de Prat de la Riba i el de Valentí Almirall.

Malgrat un cert conservadurisme d'algunes de les idees contingudes en aquest darrer nacionalisme, veim que no és en cap moment irrespectuós ni exclusivista i contempla les altres nacions com a entitats amb els mateixos drets que han de tendir a la col·laboració i no a l'enfrontament entre elles.

Finalment podem afirmar que aquesta deu ser una de les primeres polèmiques en aquest sentit car és sostinguda per una part en les idees de *La Nacionalitat Catalana* de Prat de la Riba que havia sortit només dos anys abans. Precisament en el moment de sortir n'aparagué una extensa recensió, feta probablement per Miquel Ferrà a la revista «Mitjorn» que ell mateix dirigia. En aquesta polèmica ja hi apareixen molt definides les idees de nacionalisme, contraposat al regionalisme que havien propugnat alguns intel·lectuals de principi de segle.

Per acabar podem dir que Miquel Ferrà i Miquel Duran segueixen defensant aquest nacionalisme en els anys posteriors i que el de Ferrà principalment va anar evolucionant i combinant-se amb idees de cada vegada més liberals i democràtiques. Aquesta acció de Ferrà a favor del nacionalisme la veim reflectida en molts dels seus articles periodístics, però d'una manera especial en la campanya que realitzà damunt el setmanari «Sóller» i que ha estat replegada en el llibre *El Doctor Zero i jo* citat més amunt. Serà aquesta campanya que, després de la desmoralització de la Setmana Tràgica, animarà una sèrie de joves que constituiran més tard el que s'ha anomenat la Generació del 17: Joan Estelrich, Guillem Forteza, Joan Pons..., que ajuntant-se a Ferrà i a tot el grup que ell tenia entorn: Miquel Forteza, Joan Capó i la gent que formava el grup de l'Espurna donaren lloc a l'Associació per la Cultura de Mallorca primer, i al grup que va tirar endavant la revista «La Nostra Terra» després. A totes aquestes tasques hi col·laborà també Pere Oliver Domenge. Tots aquests esforços foren truncats per la guerra, però ni tan sols aquesta pogué estroncar la font que començava a rajar a principi del nostre segle, una de les manifestacions de la qual fou aquesta polèmica que recollí el setmanari inquer «Ca Nostra».

LA GUÀRDIA MUNICIPAL A LA II REPÚBLICA (1931/1936)

BALTASAR PERELLÓ CARRIÓ

INTRODUCCIÓ

La Guàrdia Municipal a n'aquesta ciutat sempre ha estat una Institució prou important i representativa, però per damunt d'Ella sempre tingueren una rellevància superior, per distints motius, els seus Caps.

La Guàrdia Municipal és trobarà el mig dels esdeveniments que tenen com a principi i final a la República. Fou protagonista directe i pagarà a les seves carns els canvis de Règim. Se'ls senyalarà d'acòlits i adictes als governs baix els que serviran. Sofriran l'injustícia de la intolerància i se'ls questionarà la seva professionalitat a les primeres de canvi pel polític de torn.

Ni quan arriba la República ni el Règim que sorgeix del cop d' Estat a 1936 els hi concedirà el benefici del dubte. Tant uns com els altres «netejaran» sense escrúpols als qui no són dels «seus». Bastava una sola denúncia per destituir a un «municipal».

Inca no es va lluir mai per gaudir d'una opinió lliure i independent sense a la llarga pagar-ho, si no que fou sotmesa pel caciquisme tendent al clientelisme. D'això els «municipals» en són un mostra i en seran acusats.

Si l'esdeveniment de la República duu il·lusió i esperança als treballadors, també durà el sorgiment del radicalisme i la revenja. Individuus de caire anarquista i anticlerical produiran una exclexa i enfrontament a la societat inquera, la Guàrdia Municipal i un Cap seu en foren víctimes de primera hora, després quan la «truita» es va girar també ho va fer la cara de la moneda.

Els republicans potenciaren tant qualitativament com quantitativament a la Guàrdia Municipal. Renovaren els comandaments i incrementaren la Plantilla. Tambe augmentaren els sous i dotaren de més partida presupostari per material, vestuari, etc. Amb les llibertats republi-

canes les relacions socio laborals sofriren un canvi important.

Les funcions i tasques diàries tingueren substancials modificacions. Ara la República començarà a preocupar-se per a la circulació, els cotxes comencen a vuore's amb assiduitat. La carretera Palma-Alcúdia passarà per dintre d'Inca. La carretera d'Artà i Santany (avui crta. LLuch) serà un eix important.

Les prostitutes arribaran en massa de Palma aprofitant la llibertat i el Corté dels Soldats. S'incrementarà l'adopció de mesures sanitàries i el control de les prostitutes. Això durà problemes a les nits: més gats i més bregues, i els serenos tindran més feina.

1.- NOU REGIM. DEPURACIO DE COMANDAMENTS DE LA GUA. MUNICIPAL

Abans d'arribar la República, quan ja s'ensumava el canvi, es sentiren les primeres veus de passar factura amb clars aires de revenja. A poc a poc i a mesura que el nou Règim és reforçava començaren a expedientar i despedir als guàrdies municipals proclius a la dictadura o contraris a la república, o als que per distints motius creien que estaven millor fora que dintre: El Cap PEDRO DUPUY, El Preferent BARTOLOME ALEÑAR, i els guàrdies PABLO MARTORELL, JOSE GELABERT i MARTIN COLL. La depuració serà bastant forta si tenim en compte que dels 7 guàrdies d'abans, amb la República només en quedaran 3.

1.a) Procés públic contra el Cap de la Gua. Municipal D. PEDRO DUPUY JANER

Al setmanari "Foch y Fum" El corresponsal a Inca LLorenç Beltrán (á) barbó realitza les primeres denúncies contra el que ell defineix com !Abusos Autoritarios!, diguent:

«Cuando la fenecida Dictadura se llegó hasta cierto vecino de Inca hacerle arrodillar en mitad de la Plaza Mayor y se empleaba muy a menudo la célebre VERGA DE BOU. Hoy venturosamente pasaron aquellos actos y la ciudad viste con velo blanco ya que tenemos un Alcalde más en consonancia con las corrientes liberales pero...pero...»

Encara no anomena a ningú, més endavant a una Sessió de la Comissió Municipal Permanent del 6 de febrer de 1931 s'atrevirà a acusar públicament al Cap de la Guàrdia Municipal d'un fet que havia succeït a l' any 1928.

«El vecino D. Lorenzo Beltrán manifiesta que tiene en su poder un recibo del Sr. Dupuy, el cual cobró sesenta y pico de pesetas en el año 1928, cuya cantidad no ha ingresado en las arcas Municipales. Pide que se depure este extremo».²

1 "Foch y Fum". N° 1 Pag.2 Palma 2 de jané de 1931.

2 Llibre d'Actes Comissió Municipal Permanent Lligall n°1428 Arxiu Municipal d'Inca.

3 Setmanari Foch y Fum. N°8 pag 2. 20-2-1931.

A partir d'aquí els atacs seran continus i despiatats aprofitant el mitjà de comunicació "Foch i Fum" encara que siguin coses sense transcendència. Després quan la República guany i la Gestora es faci càrrec de l'Ajuntament no tindrà pietat d'ell.

«Aunque suspendidas las elecciones prosigamos la venta de los seis recibos de Foch y Fum que nos adeuda el entonces suscriptor inquense D. Pedro Dupuy.

¿Cuanto dan?

¿Cuanto valen?

A nosotros nos costaron 7 pts. 20 cms. menos la comisión que nos corresponde como corresponsales. Lo tenemos a disposición de quien quiera verlos.

¿Cuanto dan?».

«...Corremos⁴ unos tiempos de democracia y en nuestra Casa Consistorial ya no se exhibe el famoso látigo VERGA DE BOU, aunque subsiste el que la empleaba...»

La VERGA DE BOU també l'utilitzaran com a senyera els candidats republicans als mitins per questionar el Règim anterior, així en Pedro Pablo Capó Cantallops que després formarà part de la Gestora Municipal, treu a relluir la VERGA DE BOU a un mití⁵ de la Plaça de braus d'Inca i ho aprofita per atacar els mètodes autoritaris de la Dictadura.

Certament el Cap de la Guardia Municipal D. PEDRO DUPUY JANER no devia de caure molt simpàtic als ambients republicans i d'esquerra, però el que certament va accelerar la seva destitució i l'allau de denúncies fou el que va ocórrer l'1 de maig de 1931, ja en ple règim republicà.

«...⁶ La organización Sociedad Obrera designó nutrida comisión, la que hizo petición al Alcalde i Comisión Gestora, de que interpretando el sentir del vecindario y obrando por acuerdo unánime de la Sociedad la Justicia acudían en petición de que se destituyera al encargado de peatones, serenos y municipales D. PEDRO DUPUY JANER, por su nefasta e inhumana actuación...».

El dia 7 del mateix mes de maig aquest assumpte es va tractar a la Sessió del Plenari a l'Ajuntament. Les actes diuen:

«...⁸ En la misma Comisión el Sr. Alcalde manifestó que el 1 de Mayo una delegación de Obreros le propuso la destitución del Jefe de la Guardia Municipal Sr. Dupuy por malos tra-

4 Setmanari Foch y Fum N°13 Pag.2 27-3-1931 firma "barbó"

5 Mitin antimonàrquic a la Plaça dels Braus d'Inca el 6-4-1931. Setmanari Foch y Fum N°15 Pag.2 del 10-4-1931.

6 Setmanari Foch y Fum N°19 Pag.2 8-5-1931. Ho firma Lorenzo Beltrán (à) barbó.

7 Sociedad la Justicia. Organitzadora de la Festa de l'1 de maig. Pieras Villalonga, Miquel. Temps lliure i oci a Inca i Alaior. Comparacions de dues ciutats industrials. Llibre de les I Jornades d'Estudis Locals. Ajuntament d'Inca.

8 Llibre d'Actes de la Comissió Municipal Permanent N° 1428 de dia 7 de maig de 1931. Arxiu Municipal d'Inca.

tos. El alcalde manifestó que estudiaría la propuesta. El Sr. Lorenzo Beltrán se adhiere a la destitución del Sr. Dupuy...»

Havia passat una setmana i es veu que el batle no tenia les coses molt clares i no es decidia fer fora i destituir al Cap de la Guardia Municipal D. PEDRO DUPUY JANER. La pressió era molt forta, y ara tots els enemics es reuniren a l'Ajuntament, només una veu xerrar a favor seu.

«...⁹ En la casa consistorial de la ciudad de Inca siendo las siete de la noche del día doce de mayo de mil novecientos treinta y uno se reunió la comisión Gestora del Ayuntamiento bajo la presidencia del Sr. Alcalde D. Mateo Pujadas Estrany con asistencia de los vocales D. Antonio Mateu y D. Pedro Pablo Cantallops. Abierta la sesión se dió lectura al acta anterior y fue aprobada.

El Sr. Capó preguntó al Sr. Alcalde lo que pensaba hacer referente a la petición formulada sobre la destitución del Jefe de la Guardia Municipal D. Pedro Dupuy. El Sr. alcalde dijo que esperaba se hubieran presentado las quejas, por escrito, pero ya que hoy concurre mucho público, los que desean formular quejas o alabanzas de dicho señor pueden expresarlas.

D. Lorenzo Beltrán, dijo que ya en varias ocasiones ha formulado quejas contra el Sr. Pedro Dupuy y hoy tiene que formular otra a D. Antonio Martorell Mulet que vive en la calle de Sineu, le encerró registrándolo encontrándole cierta cantidad que le devolvió el día siguiente pretendiendo empero retenerse 5 pts a presto de una multa, propinándole algunos golpes.

A Bernardo Segura, limpiabotas, en cierta ocasión le dió dicho Sr. Dupuy una paliza, fue reconocido por los médicos Riera y Amengual pero no quiso presentar la oportuna denuncia.

El Sr. Capó dijo que también sabía que dicho Sr. Dupuy había pegado a un hermano de un tal "pevarrri" y en cierta ocasión obligó a tener arrodillado en la Plaza a un muchacho, y gracias a la intervención del Juez Sr. Estrana no hubo una gran protesta pública.

D. Joaquin Cheza dijo que en varias ocasiones solicitó del Sr. Dupuy varios servicios, que practicó con todo celo, no teniendo más que alabanzas de dicho Sr.

D. Lorenzo Beltrán dijo que ampliando las denuncias contra D. Pedro Dupuy debía manifestar que hay varios vecinos que han pagado el arbitrio municipal sobre los bailes, y en cambio D. Gabriel Mulet sólo tiene abonado uno y se hicieron seis o siete.....¿...?

D. Géronimo Pol Reus dijo que el día de Pascua, hace unos dos años se le impuso una multa de 100 pts y tuvo que estar con el «establecimiento cerrado por culpa del Sr. Dupuy.

El Sr. Capó dijo que él directamente nada tiene que decir sobre la conducta del Sr. Dupuy, si ha hecho las manifestaciones precedentes es en virtud de las denuncias recibidas.

El Sr. Mateu dijo que consideraba que si había maltratado de hecho a un simple ciudadano debía ser destituido, pues entiende que la autoridad se ejerce más por la hombría de bien o moral del representante que por la fuerza.

El Sr. alcalde dijo que en vista de las manifestaciones hechas por el público destituiría del cargo de Jefe de la Guardia Municipal al Sr. Dupuy... »

Només no bastava que se'l fes fora de l'Ajuntament, el batle ja ho havia dit, sino que se li havia de fer sang, se'l havia d'humiliar. Es una mostra de la radicalitat i intolerància del temps. En Llorenç Beltrán (á) Barbó es comporta com un llop i la seva presa al barram.

«...¹⁰En la casa consistorial de la ciudad de Inca siendo las siete de la noche del día quince de mayo de mil novecientos treinta y uno se reunió la comisión Gestora del Ayuntamiento bajo la presidencia del Sr. Alcalde D. Mateo Pujadas Estrany con asistencia de los vocales D. Antonio Mateu y D. Pedro Pablo Cantallops. Abierta la sesión se dió lectura al acta anterior.

El Sr. Beltrán pidió la palabra sobre dicha acta, dijo que es extraño que no se consigne el la misma lo que dijo en la anterior, que hay en este Ayuntamiento un expediente que se impone una sanción a D. Pedro Dupuy Janer por haber recibido pollos de la dueña de una taberna, con motivo de una aprehensión de alcoholes, que no le extraña esta omisión, pues el Secretario siempre procura defender a D. Pedro Dupuy, quitando importancia a mis dichos, solicitando se consigne dichas manifestaciones en el Acta, el Sr. Mateu dijo que dichas manifestaciones se consignarán en el acta de hoy, quedando aprobada la anterior.

El Sr. José Sánchez Jorges dijo que el sereno Morey en cierta ocasión en la Plaza Mayor pegó a su hermano, habiéndolo presenciado Pedro Miralles LLinás y Damián Rotger Vallcaneras.

El Sr. Beltrán dijo que en sus denuncias se han ingresado ya ciertas pesetas prueba lo provechosas que son (textualmente) que deba manifestar que dijo en la anterior sesión que D. Pedro Dupuy pegó con una VERGA DE BOU y en el acta sólo dice que pegó y le interesa así conste pues el Secretario parece tiene interés en no reflejar bien sus dichos...»

«...¹¹Se dió cuenta de la solicitud de D. PEDRO DUPUY JANER en súplica sea repuesto el **DECRETO** de esta alcaldía del 13-05-1931, por el que se le destituye del cargo de Jefe de la Guardia Municipal.

10 LLibre d'Actes Comissió Permanent. Lligall Nº1428 Sessió del 15 de maig de 1931. Arxiu Municipal d'Inca.

11 LLibre d'Actes Comissió Municipal Permanent. Lligall nº1428. Sessió 22 de maig 1931. Arxiu Municipal d'Inca.

Dice el Sr. Dupuy que el público que habló en su contra estaba reclutado.

El Sr. Mateu (miembro de la Gestora) dice que también debía estar reclutado el que habló en su favor. Lo mínimo que se podía hacer era destituirle.

El Sr. Alcalde dice que puede conceder un careo con los denunciados para esclarecer los cargos formulados. El Sr. Antonio Mateu dice que está conforme y que el careo debe ser en Sesión Pública.

El Sr. Capó dijo que estudiado el recurso del Sr. Dupuy debe manifestar que él fue quien propuso la destitución, y no como consecuencia de las denuncias, protestando que se diga reclutó la gente, pues a nadie hizo indicación alguna y está siempre dispuesto a sostener lo manifestado.

Concedida la palabra al Sr. Beltrán dijo, que pensaba no decir nada más después de la destitución del Sr. Dupuy, en vista del recurso descabellado debe manifestar que se enteren de si se ingresaron en arcas municipales 50 pesetas en concepto de multa impuesta a Antonio Estrany hará unos ocho meses, otra de 100 pesetas a Jerónimo Pol Reus, otra a Antonio Pou a este le tomó 215 y se retuvo cien para pago de una multa; A Antonio rubert 17'35 y por añadidura abusó con la VERGUE DE BOU a "Pevarrí" a Juan Verd y Antonio Ferrer.

De lo dicho en el Recurso a lo sucedido hay un abismo, el pueblo de Inca resulta una víctima del Sr. Dupuy Azotado con la VERGUE DE BOU obligado a tenerlo arrodillado en la Plaza Pública, lios con espectáculos públicos, con pollos, con manteca, con licores, con retención de pesetas. Protesto que se diga se reclutara gente para que acudiera a la Sesión Municipal y me parece imposible que un empleado que se prestó a hacer de MONIGOTE a los dictadores proteste de su destitución.

Finalmente suplico se cuide la Comisión Gestora que vea lo que hay sobre un uniforme apollado y zurcido que pretendía el Jefe cobrara al sastre, ofreciose para ampliar cualquier dato de los dados...»

1.b) Conclusiones al Procés contra el Sr.D. Pedro Dupuy

En tot aquest procés, que va causar fort impacte a la ciutat, hi ha que anar amb molta cura perquè crec que les coses no estan prou clares, i que hi ha molts d'interrogants.

En primer lloc, ¿perquè en LLORENÇ BELTRAN persegueix d'aquesta manera tan implacable a Pedro Dupuy si en principi no tenia res personal contra ell, excepte que li devia uns quans rebuts del Setmanari Foch y Fum.?. ¿Perquè en LLORENÇ BELTRAN li treu coses si ell mai no havia vist res directament, sino que es fa resò del que li conten alguns que els hi havien conptat?.

El problema està en la personalitat i tarannà del dos individus: En Pedro Dupuy represen-

tava al carrer, com a Cap de la Guàrdia Municipal el Poder Municipal, També formava part de la «Milicia Angélica».¹² En Llorenç Beltrán tenia demostrada ideologia anarquista i anticlerical, per tant crec que no seria massa agosarat afirmar que tal confrontació és podria haver degut per motius de discrepàncies¹³ polítiques.

En segon lloc hi ha que comentar la postura de la COMISSIO GESTORA REPUBLICANA davant l'afer. No fou ferma i si dèbil i falta de caràcter, va admetre la pressió de les denúncies sense proves objectives. Al Batle només se'l sent per dir que ja ho estudiarà i si cal el destituirà. A n'Antoni Mateu poc o res de conclusió, només Pedro Pablo Capó es banya però penso que es contradiu en les dues intervencions que té, En primer lloc diu que ell directament no sap res i no té res a dir de la conducta del Sr. Dupuy i que tot ve de les denúncies rebudes, però després es rectifica i assumeix la responsabilitat i que fou ell qui proposà la destitució. ¿...?.

1.c) Destitucions d'altres guàrdies

Seguint la corrent de crítiques i passar factures a tot l'anterior, a la Sessió del 12 de Juny de 1931 es comentarà:

«...¹⁴El concejal Sr. Figuerola dijo que hace unos 3 años que fue atropellado por el hoy Guardia Municipal D. PABLO MARTORELL, considerando que dicho individuo no debe continuar en el puesto. El Alcalde dijo que lo estudiaría...»

Posteriorment a la Sessió del 31 de juliol de 1931 es reflexa que:

«... Cesa el Guardia D. PABLO MARTORELL...».

Li faltà temps al batle per fer cas als revangistes.

«...¹⁵ Se sustituye al guardia JOSE GELABERT, por denuncia del JEFE DE LA GUARDIA MUNICIPAL. Fue leída la denuncia ¿...?. Se le despidió y pagó el mes entero...»

«...¹⁶ Se dió cuenta de haberse incoado un expediente en averiguación de ciertas faltas imputadas a D.Bartolomé Aleñar dándose lectura a las actuaciones practicadas y al escrito presentado en su defensa o descargo, el Sr. Alcalde dió amplias explicaciones de los motivos que le han obligado a instruir este expediente y que le sabe muy mal llegar hasta este

12 Creada a 1931, participaven en funcions religioses i tenien un marcat to antisolcialiste i antirepublicà. Pieras Villalonga, Miquel. "Temps lliure i oci a Inca i Alaior. Comparacions de dues ciutats industrials". LLibre de les primeres Jornades d'Estudis Locals. 1994. Ajuntament D'Inca.

13 Manifestacions orals del fill de Pedro Dupuy Janer, D. Anacleto Dupuy Pérez, nascut el 9-11-1921 a Inca. fetes a l'horabaixa del dia 27 de març de 1996, al domicili del C/ Barco nº 55 d'Inca.

14 Llibre d'Actes de la Comissió Permanent. Lligall Nº 1428 Sessió 12 de Juny 1931. Arxiu Municipal D'Inca.

15 Llibre d'Actes de la comissió Permanent. Lligall Nº 1428 Sessió 12 de desembre 1931. Arxiu Municipal d'Inca.

16 Llibre d'Actes Nº1428. Sessió del 2 de setembre de 1932 Arxiu Municipal d'Inca.

punto, pero que las faltas cometidas no pasarán sin sanción, le ofreció el continuar de guardia municipal, siempre que renunciara al cargo de preferente, todo ello en el supuesto de una absoluta modificación en su conducta, y éste Sr. ha interpretado mal mis deseos de favorecerle para no perjudicarle totalmete en su destino, ya que pudiera en su día volver a ocupar el cargo de preferente, doy cuenta de este expediente y el Ayuntamiento resolverá lo que considere más conveniente, por lo que propongo quede para estudio...»

No s'ha pogut trobar l'expedient o les causes per les quals fou acusat el guàrdia Preferent D. BARTOLOME ALEÑAR SOLIVELLAS. No obstant s'ha pogut esbrinar mitjançant la «història oral» que aquest home tenia la reputació d'anar sovint begut i fer de fanfarró. Sempre anava amb una somera al seu costat, i segons es comentava,¹⁸ estant amb estat ebri la va entrar dintre de l'Ajuntament. Aquest extrem s'hem va confirmar per un¹⁹ funcionari del departament de Secretaria de l'Ajuntament, que havia vist un parte on s'esmentava tal fet. Aquest «parte» no s'ha pogut trobar posteriorment.

2.- PLANTILLA DE LA GUARDIA MUNICIPAL A LA REPUBLICA

²⁰ Els anys 1930 i 1931 constaven en nómina els següents guàrdies:

Jefe de Guàrdias	Pedro Dupuy Janer
Gua. Preferente	Bartolome Aleñar Solivellas
Gua. Mun. Diurno	Pablo Martorell Oliver
" " "	Miquel Serra Capó
Gua. Mun. Nocturno	Antonio Ramis Ferrer
" " "	Pedro M. Ferrer Bennasar
" " "	Martín Coll Borrás

Posteriorment i després de la criba important és començaran a nombrar de nous. Això ja serà després dels primers mesos de la República.

«... ²¹El Alcalde nombra guardia municipal diurno a D.ANTONIO MUNAR BISSELLACH y guardia rural a D.MIGUEL SAURINA SEGUI. También nombra como Jefe de guàrdias a D.ANTONIO MIRALLES AMENGUAL y a D.JUAN PIERAS PONS...»

Abans d'incrementar la Plantilla el 31 de juliol, es dedueix que el nombre i nom de guàrdies que hi havia era el següent, ja que el Batle -Acctal D. Miquel Beltrán autoritzà la confecció d'uniformes als següents guàrdies:²². Per 45 pts cadescun.

18 Manifestació Oral de n'Antoni Calderón Garcia, nascut a l'any 1919. Gendre del que seria Cap de la Guàrdia Municipal desde 1931 fins 1936 Antoni Miralles Amengual. Entrevista feta a casa seva el 12 d'abril de 1996 a les 17'00 hores.

19 Nicolau Siquier Virgós, funcionari de l'Ajuntament d'Inca, adscrit al departament de Secretaria.

20 Llibre de contabilitat. L.Ligall N° 644. Arxiu Municipal d'Inca.

21 Llibre d'Actes de la Comissió Permanent. L.Ligall N° 1428.Sessió 31 de juliol de 1931. Arxiu Municipal d'Inca.

22 Llibre d'Actes Comissió Permanent. L.Ligall N° 1428Sessió 24 de juliol de 1931. Arxiu Municipal d'Inca.

1.- Pedro Ferrer	5.- José Gelabert
2.- Antonio Munar	6.- Miquel Serra
3.- Martin Coll	7.- Miquel Saurina
4.- Antonio Ramis	8.- Gabriel Amengual

Es comprova que amb les sessions del dia 24 i 31 de juliol hi ha canvis importants. S'ha de donar per cert que el nombre total de guàrdies abans del 31, és el qual per el que és confecciona els uniformes, més el Preferent Bartolomé Aleñar. Deprés és canvia de destí a Miguel Saurina que se l'enviarà al camp com a guàrdia Rural essent substituït com a guàrdia municipal per Joan Pieras. Ara a partir del 31 de juliol 1931 la plantilla estarà composta per:

Jefe de guàrdias		Antonio Miralles
Gua. Preferente		Bartolome Aleñar
Gua Municipal		Pedro Ferrer
"	"	Antonio Munar
"	"	Martín Coll
"	"	Antonio Ramis
"	"	José Gelabert
"	"	Miquel Serra
"	"	Guillermo Amengual
"	"	Joan Pieras

Abans de finalitzar l'any 1931 s'haurà substituït al guàrdia JOSE GELABERT per un fet del que no s'ha trobat l'expedient

2.a) Nou batle. Nous guàrdies.

El 25 de febrer de 1932 pren possessió del càrrec de Batle N'Antoni Mateu.²³

Durant el seu mandant té lloc un fet prou important per a la condició laboral dels guàrdies municipals. El mes de juliol de 1931 es va adreçar una instància dirigida l'anterior Batle D. Mateu Pujades per el que en aquells moments era el Cap de la Guàrdia Municipal B. Aleñar, diguent:

«...²⁴Se dió cuenta de una solicitud de D. Bartolomé Aleñar y demás empleados con armas del Ayuntamiento, les sea otorgada la jornada de 8 horas y un día de descanso semanal. Se acordó por parte de los concejales y del Alcalde...»

En realitat no es concedirà el dret de les 8 hores fins el mes d'agost de 1932, però no només

23 Llibre d'Actes Comissió Permanent. L.Ligall N°1428.Sessió 25 de febrer de 1932. Arxiu Municipal d'Inca.

24 Llibre d'Actes 1428. Sessió 10 de juliol de 1931.Arxiu Municipal d'Inca.

pels que duguin armes sino per a tots.

«...²⁵Se concede las 8 horas y un día libre semanal a los guardias municipales...»

«...²⁶Se nombra el guàrdia municipal D.GUILLERMO TRUYOL PERELLO...»

«...²⁷Se nombra guàrdia municipal diurno a D.JUAN PIERAS VICENS y se nombra nocturno a D. GUILLERMO AMENGUAL TRUYOL. Se gratifica al primero mientras preste durante este año servicios diurnos...»

«...²⁸Se nombra Guardia Municipal Preferente a D.ANTONIO GARRIGA RAMIS...»

Un fet curiós succeeix a final del mes d'octubre de 1932, el guàrdia Juan Pieras presentarà la seva dimissió per raons personals. Es difícil d'entendre ja que se'l havia passat al torn de dia i augmentat el sou.

«...²⁹El que suscribe Guardia Municipal de este Magnifico Ayuntamiento tiene el honor de poner en su conocimiento que dado el no poder continuar el cargo que desempeña por motivos particulares. Presenta la dimisión irrevocable de dicho cargo.

Lo que pongo en su conocimiento y efectos oportunos.

Inca 28 de octubre de 1932.

Firma Juan Pieras...»

A la sessió del dia 28 d'octubre de 1932 no serà acceptat el recurs a l'expediente de Bartolomé Aleñar, per que serà destituït definitivament.³⁰

A final de l'any 1932 es confeccionaran els pressupostos per l'exercisi de 1933, deduint-se que la Guàrdia Municipal estarà composta per el següent nombre d'agents:

³¹

Jefe de Guardias	.Antonio Miralles Amengual
Gua. Preferente	.Antonio Garriga Ramis
Gua. Diurno	.Miquel Serra Capó
" "	.Guillermo Truyol Perelló
" "	.Guillermo Amengual Truyol
Gua. Nocturno	.Antonio Ramis Ferrer
" "	.Pedro M. Ferrer Bennisar
" "	.Antonio Munar Bissellach

25 Llibre d'Actes N° 1428. Sessió 19 d'agost de 1932 Arxiu Municipal d'Inca.

26 Llibre d'Actes N° 1428. Sessió 2 de setembre de 1932 Arxiu Municipal d'Inca.

27 Llibre d'Actes N° 1428. Sessió 30 de setembre de 1932 Arxiu Municipal d'Inca.

28 Llibre d'Actes N° 1428. Sessió 7 d'octubre de 1932. Arxiu Municipal d'Inca

29 Lligall d'Entrades N° 1971. Arxiu Municipal d'Inca.

30 Llibre d'Actes N° 1428. Sessió 28 d'octubre de 1932. Arxiu Municipal d'Inca.

31 Llibre de contabilitat. Lligall N° 246 Arxiu Municipal d'Inca

Gua. Càrcel Pedro Rubert Garriga

2.b) Any 1933. Nou augment de la Plantilla

«...³²El alcalde dio cuenta de haber nombrado guardia municipal nocturno a D. ANTONIO BELTRAN COMPANYY, y guàrdias municipales diurnos a D. PEDRO ESTRANY RAMIS Y A D. GABRIEL FUSTER SALOM...»

A la posterior Sessió el regidor conservador Sr. Marqués es queixarà del nomenament dels guàrdies i diu:

«...³³El Sr. Marqués dijo que debía de regularse para que fuesen designados los de más competencia, y que se designe un Reglamento para ello. Se nombra al Sr. Marqués y al Alcalde para su estudio...»

A partir de la data 13 de gener de 1933, i fins el juliol de 1936 en que es produirà el Cop d'Estat, la Plantilla de la Guàrdia Municipal serà la següent:

³⁴

Jefe de Guardias	Antonio Miralles Amengual
Gua. Preferente	Antonio Garriga Ramis
Gua. Diurno	Guillermo Truyol Perelló
" "	Miguel Serra capó
" "	Guillermo Amengual Truyol
" "	Gabriel Fuster Salom
" "	Pedro Estrany Ramis
Gua. Nocturno	Antonio Ramis Ferrer
" "	Pedro M. Ferrer Barrassar
" "	Antonio Munar Bissellach
" "	Antonio Beltrán Company
Gua. Carcel	Pedro Rubert Garriga

3.-CARACTERISTIQUES I FUNCIONAMENT DE LA GUARDIA MUNICIPAL

3.a) Comandaments

Partint de la base en que els regidors de la República «col.locan» als «seus», hem de començar pel Cap de la Guàrdia Municipal al qui tradicionalment anomenaran «S'INSPECTOR».

Tenia al seu càrrec tots els Municipals, tant de nit com de dia, així com també el de la presó.

ANTONIO MIRALLES AMENGUAL, (à) de Ca'n Mon, havia estat caporal fent el Servici Mili-

32 Llibre d'Actes N° 1429. Sessió 13 de gener de 1933A. Mun. d'Inca.

33 Llibre d'Actes N° 1429. Sessió 20 de gener de 1933Ar. Mun. D'Inca.

34 Llibre de contabilitat. LLigall N° 782. Arx. Mun. d'Inca.

tar. Havia treballat a França i altres països d'Europa (per aquest motiu se li deia de Ca'n Mon). Estava afiliat Partit Republicà i freqüentava el Casino Republicano Federal, era amic personal d'Antoni Mateu i de Miquel Beltrán (Batles Republicans).

Va tenir la desagradable missió d'expedientar i fer fora del Cos al Preferent i un guàrdia, cosa que el primer mai li perdonaria.

Quan es produí el Cop d'Estat al 1936 i el cessaren, l'antic Preferent Bartolomé Aleñar els vespres anava a casa seva i tocava les portes assustant-lo de que anaven a per ell i que el matarien. Això li produí una angoixa terrible que va minvar la seva salut, morint poc després d'haver acabat la Guerra Civil.³⁵

Cal dir que el Cap dels Guàrdies era generalment apreciat i tenia bona premsa, com és mostra al Setmanari LA CIUDAD de 1931.

«...³⁶! Ya era hora !

Fue muy elogiada por todos los asistentes del pasado lunes a la función del Teatro Principal. La conducta seguida por el Jefe de la Guardia Municipal Sr. Miralles, quien montó una vigilancia permanente en la entrada general del Coliseo, a fin de cortar los lamentables actos de mala educación y poco respeto que venían sucediéndose y sobre los que hemos llamado la atención repetidamente desde estas columnas.

Nuestra felicitación a él y al Alcalde. Ahora lo que hace falta es estrechar la vigilancia y la serenidad para que no vuelvan a repetirse espectáculos que tan bajo ponen nuestro nivel cultural...»

Pel que fa referència al PREFERENTE cal deduir que era el segon Cap, o el que després vendria a ser el CAPORAL. Per la forma en que se l'incorpora a la Plantilla, sense promoció interna, és fàcil pensar que era també un home de confiança del batle.³⁷

Una de les funcions dels Caps era el d'estar assabentats del que succeïa a la política local, per tant tenien com a norma assistir sovint cada setmana als Plenaris.³⁸

3.b) Guàrdies. Turnos, uniformitat i armament

Tal vegada una de les poques despeses que ocasionaven els guàrdies era la uniformitat; 1.500 pts per a tots en el Pressupostos de 1934, el mateix que guanyava un guàrdia nocturn

35 Manifestacions orals d'ANTONI CALDERON GARCIA, gendre del Cap ANTONI MIRALLES AMENGUAL. Nascut a 1919. Entrevista feta el 12 d'abril de 1996 a les 16'00 hores a casa Seva.

36 Semamario LA CIUDAD. N° 31 .Apar. Notas de Sociedad .Pàg.4. 7 de noviembre de 1931

37 LLibre d'Actes N°1428. Sessió 7-10-1932 A. M. Inca.

38 Setmanari Foch y Fum. N°100 . Pag 2 . 26-11-1932

39 Llibre de Contabilitat. Pressupostos 1934. N° 246. Arx. Mun. d'Inca.

durant tot l'any.³⁹

L'armament només en portaran el Cap i el Preferent (pistola), la resta duran un "bastó amb pom de plata", no tindrà cap funció específica sino que serà signe d'autoritat. Els guàrdies diurns tindran com a missió fonamental el fer complir les Ordenances Municipals, treballaran per torns el matí i l'horabaixa. Els nocturns, als que encara se'ls anomenarà "serenos", endemés de vigilar les cases de prostitutes i que els que bevien de més no fessin aldarulls, també cantaran l'hora i diran com és troba el temps.⁴⁰

Com de segur el sou de Guàrdia Municipal no els hi devia d'esser suficient per mantenir a la família, fora de l'horari de treball se devien llogar per altres feines:

«...En dichas funciones estaba en la puerta un guardia municipal que los enchufes que tiene no le dan el rendimiento necesario. Hoy es guàrdia municipal y cobra del paro obrero, retiro de guàrdia civil de un convento es portero...»⁴¹

3.c) Problemàtica inquera

Una mostra de les preocupacions que hi havia a a la ciutat, són les que el Setmanari CIUDAD resumeix amb una enquesta realitzada al mes de novembre de 1935 on s'entrevista a les persones més representatives:

Juan Ensenyat	Propietari de Ca'n Xilles
Juan Truyol	Ex-Alcalde
Jose de Oleza	Arquitecte Municipal
Rogelio Figueiras	Inspector de Sanitat
Miquel Beltrán	Batle

A la secció de "VAMOS A TOMAR EL PULSO AL PUEBLO" amb la pregunta de: " ¿QUE REFORMAS CREE VD. QUE SON MAS NECESARIAS EN LA CIUDAD?", la quasi totalitat dels enquestats demanant reformes que estan entre lo sanitari, la dotació de més serveis i reformes urbanístiques.⁴²

1er. Canalitzar les aigües brutes i arreglar el Torrent de Cantabou i sa Canaleta, ja que és una amenaça per a la salut.

Canviar de lloc la carniceria del carrer Major.

2on. Eliminar barreres urbanístiques com Ca'n Matzara i obrir el vial de Bmè Coch amb LLuch.

40 Manifestació Oral de Jaume Serra Beltrán, nascut el 30 de novembre de 1915. fill del guàrdia diurn Miquel Serra Capó. Entrevista feta al Café Mercantil d'Inca el dia 11 d'abril de 1996 a les 12'00 hores.

41 Setmanari Foch y Fum. Nº 166. Pag.2 . 2-3-1934.

42 Setmanari Ciudad. Nº 3. Pàg.3,4 . 11-11-1935

3er. Un mercat nou

El sentiment general és que la ciutat torna petita i s'ha d'obrir. Cap dels enquestats demanen reformes o mesures al que fa referència a la Seguritat, pel que es pot deduir que en aquells moments Inca no era una ciutat conflictiva i que era més o manco segura. Aquesta tònica de 1935 també és pot extrapolar a la resta dels quatra anys anteriors, encara que hi ha matitzacions.

3.c.1) Vigilància sanitària

La sanitat amb el corresponent perill d'infeccions era una de les màximes obsessions dels polítics, per això s'ordenarà als seus «depenents» que tinguin especial cura amb les infraccions d'aquest caire.

«...⁴³Me complazco en comunicar a V. que el día de ayer a las nueve y media de la mañana, estando de servicio de inspección D. PEDRO RIPOLL fue encontrado, en la calle de San Francisco D. JOSE AGUILO PIÑA, llevando una cesta conteniendo un conejo muerto y un trozo de carne, y se le decomisó por no haber pagado los impuestos debidos que tiene establecido el Ayuntamiento.

Visada la carne por el inspector veterinario, ordenó su inutilización por falta de reconocimiento...»

Els guàrdies municipals Miquel Serra i Guillermo Truyol realitzaran dues denúncies per treure fems sense permís de dos domicilis, dels carrers Antonio Fluxà i Fermín Galán respectivament el 19 de setembre de 1932.⁴⁴

3.c.2) La circulació de vehicles.

Per aquest temps el vehicle més utilitzat era evidentment el carro y la mula, però ja començaven a veures amb bastant assiduitat alguns cotxes, degut a que la carretera de Palma a Alcúdia passava per dintre d'Inca i al creuer de Selva-Alcúdia-Santany-Artà, just vora la Plaça Orient.

Comencen a haver-hi alguns problemes, però no hi ha referència de que existeixen sovint. Només discussions amb algú conductor que no obeeix les ordres ja que no hi havia senyalització de cap classe.

«...⁴⁵El Guardia Municipal nocturno de sus órdenes **ANTONIO RAMIS FERRER** denuncia a su Autoridad el siguiente hecho:

43 Parte del Cap de la Guàrdia. Antoni Miralles. Lligall d'Entrades N° 1970. 20-6-1932. Arx. Municipal D'Inca.

44 Lligall d'entrades N° 1970. 19-6-1932. Arx. Mun. Inca.

45 Lligall d'Entrades N° 1970. 19 d'octubre 1932. Arx. Mun. d'Inca

Que estando prestando servicio por orden de su Jefe en la tarde del día de ayer en la carretera de Artá y enfrente del callejón del Huerto Ca'n Vich que conduce a la aludida carretera, con de no dejar que ningún vehículo entorpeciese el tránsito. el conductor del auto N.2981 que según noticias es de Binissalem se negó a retirarlo y siguió entorpeciéndola gastando palabras groseras...»

També realitzaven tasques de regulació del trànsit quan hi havia activitats esportives, sobretot ciclistes, molt de moda en aquell moments. Avui en dia, 60 anys després és segueixen fent de forma semblant

CENTRO INSTRUCTIVO Y DEPORTIVO MARGARITENSE

«...⁴⁶Al Sr. Alcalde del Ayuntamiento de Inca. Y tiene el gusto de comunicarle que para el día 8 del presente mes esta sociedad ha organizado una carrera ciclista por carretera; siendo uno de los pueblos del recorrido la misma Inca, rogándole se sirva el oportuno permiso para cruzar. Por dicha población y durante el paso de corredores que se calcula será probablemente a las 8 horas y 50 minutos de la mañana, se le agradecerá que los empleados a sus órdenes despejen las calles del recorrido y mantengan el orden...»

a l'any 1936 la circulació ja s'havia complicat una mica més, sobretot al creuer de la Plaça Orient on conflüen les direccions Selva-Alcúdia-Artà-Santany. La gent demana que es posin mesures ja que hi començava a haver-hi accidents:

«...⁴⁷Problemas de tráfico en el cruce Oriente-Bmé Coch. se hace súplica al alcalde para que coloque señalización en el mencionado cruce ya que no existe ninguna. Ha habido muchos accidentes debido a la cantidad de vehículos en dirección a Selva. Antes de que no ocurra una desgracia irreparable...»

4.- LA GUARDIA MUNICIPAL I LA PROSTITUCIO

Serà un punt de conflicte per dos motius: un per el descontrol higiènic de les dones que realitzaran aquesta feina que preocuparà seriament a les autoritats, i segon per els aldarulls, bregues i joc que s'ocasionaran, tant en els establiments com en el carrer.

L'increment d'aquest tipus d'activitat a Inca ve donada per tres factors:

- 1er. Les Lleis permissives de la República
- 2on. Inca Centre industrial i Cap de Partit Judicial

46 Lligall d'Entrades N° 1469. 1 de maig 1932. A. M. Inca.

47 Setmanari CIUDAD. N° 24 Pàg.1. 18-5-1936.

48 Padrò Municipal de 1935. Arx. Mun. d'Inca.

3er. Quarter General Luque. Censats 560 militars.⁴⁸

«...⁴⁹Se manifiesta que se han detectado «putas» en la calle Ametralladoras, el Alcalde ordena al Sr. Capó que ponga vigilancia a fin de evitarlo.

En la misma Sesión el Sr. Ferragut dice que lo que hay que tener es más vigilancia médica...»

«INSPECCION PROVINCIAL DE SANIDAD» DIRECTOR DEL INSTITUTO DE HIGIENE»

«...⁵⁰Con el fin de evitar la transmisión de enfermedades venereo-sifilíticas, interesa se sirva Vd. de impedir que ejerzan la prostitución en esa, mujeres procedentes de Palma que no esten en posesión oficial del correspondiente carnet de su estado sanitario, sin perjuicio de que puedan ser sometidas en esa, a nuevo reconocimiento por algún médico oficial...»

«...Hoy se le envian los carteles y para su colocación conviene se ponga de acuerdo con los médicos ya que hay muchos que no son indicados para colocarlos en las casas de prostitución.

En cuanto a lo que se recaudase como importe de la pomada profiláctica, es necesario se remitan a este Instituto, el precio de cada tubo es de 0'45 pts. única cantidad que pueden exigir en la casa a los que solicitan o piden tubos...»

La tasca i control d'aquestes activitats la desenvoluparà la Guàrdia Municipal Nocturna. No serà gens fàcil fer-ho i els hi causarà greus mals de cap. Es pot comprovar amb un parte d'un guàrdia nocturn dirigit al Batle:

«...⁵¹ANTONIO MUNAR BISSELLACH, casado, Guardia Municipal de este municipio, ante Vd. con el mayor y debido respeto expone: que se halla en el caso de denunciar a su digna Autoridad lo siguiente:

PABLO M. LL., soltero mayor de edad, hornero, vecino de este, con domicilio en la calle del Borne nº 11; ha sido encontrado varias veces en completo estado de borrachera y al ser aconsejado por el que suscribe para que procure no dar escándalo y tener un poquito de cuidado en verse en el estado en que se hallaba, no ha optenido otro fruto o recompensa más que der maltratado de palabra por el denunciado, diciéndole que ni él ni ninguno de los otros enpleados de su categoría tenían verguenza, que era un borracho, que no sabía cumplir con sus obligaciones y que ningún agente de la autoridad tenía derecho de vigilar por la casa de prostitutas y si no se marchaba sabría quien era él, y que tenía influencia bastante para quitarle el destino.

Vd. Sr. Alcalde ya sabe que sí los empleados dependientes de su Autoridad suelen hacer

49 Llibre d'Actes. Nº 1428. Sessió 21 d'agost de 1931 Arx. Mun. d'Inca.

50 Lligall d'Entrades Nº 1469. 15-3-1932 . Arx.M. d'Inca.

51 Lligall d'Entrades Nº 1470. 18 d'agost 1932. A. M. Inca.

alguna requisa por estas casas no lo hacen a su gusto, si no por mandato de sus superiores para evitar cualquier percance funesto, puesto que en estas casas no suelen habitar personas decentes, sino que sí de otros signos. Solamente de frecuentar con sus moradores; borrachos, holgazanes, etc. Además de encontrarse en dichas casas el denunciado lo primero que hace es abofetear a las mujeres habitantes de las casas, cojer una silla en ristre amenazando a todo bicho viviente ymalfamar.... y poner en ridículo a los empleados del Municipio diciendo que no había más.....(cojones) que los suyos.

Esto Sr. alcalde es denigrante y antes que me vea en el caso de cometer algún atropello y romperle las costillas, para cortar este caso es por lo que presenta esta denuncia, esperando hará Vd. Todo lo posible para corregir al delincuente y evitar mayores males...»

5.-PROBLEMES DELS GUARDIES AMB ELS POLITICS

Si tenim en compte que els guàrdies eren adictes al Règim Republicà i que aquest els havia posat, en principi les queixes o les reprimendes no haurien de constar a les Actes de les sessions dels Plenaris, o al manco que no les fessin els mateixos del Partit Republicà, però això no serà així. Quan N'Antoni Mateu deixa de ser Batle modifica la seva posició i és posa en contra de l'actual Batle Miquel Beltrán que era del mateix partit i comença a criticar les actuacions de l'equip de Govern, moltes vegades sense motiu aparent. Incidint a la part més vulnerable: La Guàrdia Municipal.

«...El Sr. Mateu se queja del comportamiento de la Guardia Municipal en un mitín, se detuvo a un muchacho pequeño por haber proferido un grito, pero no critica ésto, si no que no se actue siempre igual. La semana pasada hubo otro mitín y no se actuó con la misma diligencia, dejando que hubiera gritos y alboroto. El Alcalde dice que no se ofenda a nadie y que se respeten las ideas...»

«...Se solicita más vigilancia ya que hay hurtos continuamente. El Sr. Mateu dice que no se vigila por parte de los guardias, hay que vigilar a la gente de fuera. El Alcalde dice que se tienen dadas las órdenes...»

«...Existen raterías y robos por parte de maleantes, el concejal Sr. Mateu dice que los guardias estén más al tanto...»⁵²

«...El Sr. Mateu interesó que los guardias municipales den cuenta diariamente de las faltas de policia que observen. El Alcalde dice que así lo tiene ordenado...»

6.- JULIOL DE 1936: COP D'ESTAT. CESSAMENT DE GUARDIES

Inevitablement amb el Cop d'Estat del 18 de juliol és produeix la destitució dels que no seran

afins al nou Règim, o millor dit el que havien estat adictes a l'anterior.

«...El Sr. Alcalde dió cuenta de que habiendo suspendido a varios empleados según órdenes de la superioridad, o sea a los guardis municipales, ANTONIO MIRALLES AMENGUAL, ANTONIO GARRIGA RAMIS, GUILLERMO TRUYOL PERELLO, GUILLERMO AMENGUAL TRUYOL, MIGUEL SAURINA SEGUI, PEDRO RUBERT GARRIGA, PEDRO ESTRANY RAMIS, GABRIEL FUSTER SALOM, ANTONIO MUNAR BISSELLACH, ANTONIO RAMIS FERRER Y ANTONIO BELTRAN COMPANYY...»⁵³

De tots els guàrdies que havien desenvolupat el servei durant la República només en quedaran dos, els quals ja havien sobreviscut desde la Dictadura den Primo de Rivera: PEDRO M. FERRER BENNASAR y MIGUEL SERRA CAPO. El primer és retirará per jubilació al 1945 amb 70 anys d'edad, i el segon realitzarà servei fins 1950, morint als 65 anys.

53 Llibre d'Actes N° 1429. Sessió 27 de juliol de 1936. Arxiu Municipal d'Inca.

ANTICLERICALISME DURANT LA SEGONA REPUBLICA. INCA 1931-1936

MIQUEL PIERAS VILLALONGA
MAIG 1996

1.- INTRODUCCIÓ

El període de la Segona República a Inca encara no és prou conegut. Aquesta comunicació tindrà com a principals objectius posar un poc de llum sobre aquella època, recordar alguns fets i posar de manifest algunes lluites. Al mateix temps, procurarà analitzar alguns aspectes religiosos referits a aquella època. Tractarem d'esbrinar com es va desenvolupar el moviment anticlerical a Inca, és a dir, analitzarem les doctrines, les idees, les manifestacions, els procediments que seguien alguns inquers contra el clericalisme i, de forma més general, contra determinades creences religioses.¹

En aquells anys, 1931-1936, l'estat i les institucions públiques promogueren el laïcisme, és a dir, fomentaren que la societat fos menys religiosa. Les relacions església-estat foren molt tenses, per una part els polítics intentaren retallar poder a l'església, per altra, l'església intentà recuperar una posició més forta dins una societat que s'estava descristianitzant. A Mallorca, com indica Josep Massot, des d'un principi l'església es mostrà poc entusiasta amb la Segona República. La major part del clergat era contrària a les idees republicanes de secularització de la societat. En aquest període el bisbe Josep Miralles va intentar reforçar el paper de l'església dins la societat: el 1932 erigí al Seminari de Mallorca l'Associació de Sant Jeroni que es proposava propagar els evangelis i donar instrucció bíblica; propagà els exercicis espirituals; des de 1932 es preocupà d'organitzar l'Acció Catòlica;

1 La definició d'anticlericalisme, entès com a moviment social contra el clericalisme, que es pot generalitzar a diferents èpoques històriques i que sobrepassa l'òrbita catòlica i inclús cristiana, parteix de Julio Caro Baroja a la seva obra **Introducción a una historia contemporánea del anticlericalismo español** (Istmo, Madrid, 1980). Generalment els historiadors han tendit a reduir l'anticlericalisme a països catòlics europeus durant els segles XIX i XX. Si bé durant l'Edat Mitja es podria parlar d'anticlericalisme en forma de crítica a l'Església pel seu allunyament de la puresa primitiva cristiana, serà a partir de la Il·lustració i de la Revolució Francesa quan es comenci a criticar l'Església com a institució i poder i es desenvolupi una legislació que generi un estat laic separat de l'Església.

i el 1933 va iniciar les Assembles Sacerdotals.² Des de l'Ajuntament d'Inca es varen promoure diferents disposicions, decrets i normatives tendents a reduir el poder de l'església catòlica i a afavorir el creixement d'una societat més laica. Mentres tant, diferents persones, com Llorenç Beltran "es Barbó", seguint tendències filoprotestants i pròximes a l'anarquisme, emprenien companyes periodístiques de desprestigi del clergat i de defensa d'una religiositat més interioritzada, més personal, menys hipòcrita, més vertadera; i certs grups emprenien accions iconoclastes i d'atac a la religió.

2.- PANORAMA RELIGIÓS A INCA. 1931-1936

Entre 1931 i 1936 Inca coneix uns dels períodes polítics i socials més interessants de la seva història. Durant més de cinc anys un govern republicà i progressista va intentar modificar completament la ciutat. Entre els seus objectius es trobava construir una societat menys religiosa o més laica. L'objectiu no era fàcil. Inca disposava d'un gran nombre de congregacions, confraries i associacions religioses que reunien al seus voltants a milers de persones i a grups polítics i socials força poderosos.

Entre els ordres religiosos s'han de citar els "Hermanos de la Salle"³, les monges de "La Puresa", els Franciscans TOR.⁴, les Germanes de la Caritat⁵, les Filles de la Misericòrdia, les Monges Jerònimes i els Ermitans de Santa Magdalena. Entre les associacions locals de caire religiós destacaren el Sindicat Obrer La Pau, el Cercle d'Obrers Catòlics i la Milícia Angélica. La parròquia de Santa Maria la Major, dirigida pel rector Rayó, tenia al seu voltant un nombre considerable d'associacions pietoses i confraries que intentaven animar la vida religiosa del poble. Com es pot comprovar existia una rica vida social dins l'església inquera que es completava amb la contínua celebració de funcions i actes religiosos durant tot l'any. D'aquesta manera l'Església esdevenia en un poder ferm amb ànsies de control sobre el compliment dels preceptes religiosos⁶. El poder de l'església ja no era tant sols espiritual, si no temporal i els seus representants es convertien en els únics controladors dels símbols

2 Josep Massot i Muntaner **Església i societat a la Mallorca del segle XX**. Ed. Curial, 1977, pp. 125-129.

3 Els "Hermanos" havien arribat a Inca el 1908. Organitzaven nombroses activitats de caire cultural religiós i afavorien la creació d'associacions com la Congregació Mariana. Durant aquests anys el col·legi tenia uns 200 alumnes. Sebastià Rubí Darder **Colegio LA SALLE**. Inca 1908-1958.

4 Els Franciscans TOR., amb el pare Cerdà al davant, foren durant aquests anys una de les congregacions amb més pes dins la ciutat. El seu col·legi i pensionat acollia, sobretot, els fills dels grups dominants de la ciutat. Al seu voltant s'hi organitzaven grups com els Seràfics i Terciaris. Com totes les congregacions i col·legis religiosos es va veure molt afectat per la legislació republicana. "El Colegial. Boletín del Colegio del Bto. Ramon Llull". Any V-IX. 1930-1935.

5 Les Germanes de la Caritat realitzaven nombroses tasques socials: des de 1927 es preocupaven de la Casa Cuna i tenien cura d'una escola per nines. Durant aquests anys, dins el camp religiós es preocupaven d'acompanyar a les seves alumnes a la parròquia a fer exercicis espirituals invocant el Cor de Jesús, fomentaven la comunió dels primers divendres de mes, tenien cura de la capella del Sagrat Cor, introduïren l'Acció Catòlica entre les nines, organitzaren l'associació pietosa "Les Veròniques"... Pere Llabrés i Martorell, **Les germanes de la Caritat a Inca**, 1993.

6 A l'arxiu parroquial encara es conserven llistats dels anys 30 on apareixen els noms de milers de ciutadans amb anotacions sobre el compliment dels seus preceptes religiosos.

sagrats i dels rituals religiosos a la ciutat. Però aquest poder tenia contestacions, rebia crítiques, sofria atacs. Per ventura no es varen fer molt evidents i públics. Segurament molts d'inquers seguien anant a missa i complint els preceptes, encara que pensassin, sense exterioritzar-ho, que era una pèrdua de temps. Però el nostre estudi no va dedicat als inquers que varen callar, sinó als qui parlaren, als qui criticaren i atacaren a l'església, als anticlericals.

3.- ANTICLERICALISME A INCA (1931-1936)

Hem de dir que l'atac contra els clergues ha estat lloc comú de la societat occidental quasi des de principis de l'Edat Mitja.⁷ Durant segles la crítica a determinades autoritats i institucions eclesials ha estat un fet corrent que ha perdurat fins a l'actualitat. Segurament els comportaments anticlericals que descriurem tot seguit són extrapolables, com a mínim a tot Mallorca i a àmplies zones de l'estat espanyol. De totes formes l'anticlericalisme inquer no va tenir les connotacions d'extrema violència que es donaren a altres zones de l'estat.

Durant la Segona República els conflictes religiosos estaven a l'ordre del dia a tot l'estat. Des del govern, des de la major part dels grups d'intellectuals, des de sindicats i des de part del poble es promocionava, s'alentava, i es perseguia la desaparició de l'església com a factor de poder dins la societat. Aquests desitjos es convertiren, en alguns cassos, en atacs d'extrema violència. Però aquesta violència no s'aplicava de forma cega i irracional. Alguns historiadors i antropòlegs consideren que l'odi del poble, malgrat haver produït i provocat crims irreparables, actuava dirigit per la necessitat d'acabar amb el poder dels símbols rituals de l'església catòlica que es consideraven incompatibles amb les noves creences de la modernitat. Segons Manuel Delgado l'acció de les multituds anticlericals responia a unes necessitats prou sensates i no purament assassines i destructores. El rencor que va movilitzar als iconoclastes anticlericals responia a un odi profund i secular que exigia un rescabament per la suma dels agravis que durant segles havien vist aplaçada la seva satisfacció.⁸

3.1.- Mesures anticlericals de l'Ajuntament d'Inca

Com hem dit a la Introducció el govern municipal en aquest període va mantenir una tendència política republicana-progressista que, com a tot l'estat i la major part d'Europa, considerava que el clergat i els grans propietaris formaven una aliança que era necessari dissoldre mitjançant reformes polítiques i socials. Per tant el govern municipal va intentar implan-

7 El tema dels mals clergues ha estat tractat des del segle IX per la literatura occidental. L'any 824 l'abad del monestir de Hetton relata un viatge en el que es mostren diferents llocs on els homes sofreixen grans torments entre els que en destaca un per l'abundància de clergues i sacerdots. J. Caro Baroja, *Introducción a una Historia Contemporánea del anticlericalismo*, p. 10.

8 Manuel Delgado *La ira sagrada. Anticlericalismo, iconoclastia y antiritualismo en la España contemporánea*. Ed. Humanidades, 1992.

tar a Inca tota la política secularitzadora estatal i va concretar algunes normatives locals contra el clergat inquer.

El programa anticlerical de l'ajuntament es va fonamentar en l'aplicació d'una sèrie de mesures, sobretot dins el camp de l'oci i l'educació, tendents a la secularització de la població, a la modernització de la societat i a contrarrestar la influència de l'església sobre el poble. El 29 de maig es discutia en sessió plenària si l'Ajuntament havia de participar o no a la festa del Corpus. El batle va considerar que l'Ajuntament no havia de seguir subvencionant aquesta festa "*dadas las disposiciones sobre libertad de cultos promulgadas por el Gobierno de la República*". De totes formes l'Ajuntament es va comprometre a assegurar l'ordre i la seguretat de la processó.⁹ Pel mes de juliol es va tornar a plantejar un problema similar. En aquest cas la minoria conservadora demanava que no se suprimissin els actes religiosos de les festes patronals i que l'Ajuntament les subvencionàs. La resposta del batle va ser clara: els regidors poden assistir als actes religiosos de forma personal, però en cap moment la corporació municipal hi assistirà. El regidor Marc Ferragut, defensor acèrrim de la secularització de la societat, anava més lluny i afirmava que no estava conforme amb la celebració dels actes religiosos ja que "*se debe acostumar a que desaparezcan ciertas tradiciones que hoy no deben existir*"¹⁰. Les discussions per temes d'oci i temps lliure es produïren a l'hora de fixar el calendari festiu. Per una part, des dels sectors més conservadors del consistori, s'opinava que s'havien d'establir com a dies festiu el dia del Corpus i el de l'Ascensió. Però el batle, membre de la majoria republicana d'esquerres considerava, que "*dado el carácter laico del Estado Español no es posible atender a una idea religiosa, que respeto, pero que no puede ser general y por ello se ha buscado el sentido general de todo el pueblo que desea expansionarse en los días señalados*"¹¹. Finalment prosperà la proposta de la majoria i el dies de festa foren el darrer dia de carnaval i el 30 i 31 de juliol.

Dins el camp de l'educació el polítics locals de la majoria republicana intentaren aplicar fins els darrers articles la nova legislació educativa del govern estatal. Ja el mes de juny de 1931 el regidor Marc Ferragut demanava en una sessió plenària que s'aplicassin els nous decrets de secularització de col·legis. En aquesta mateixa sessió Ferragut denunciava que en una escola religiosa s'havia castigat a una nina per no haver assistit a missa el diumenge i demanava que el batle intervingués en aquest assumpte ja que es vulnerava la llei de llibertat de culte.¹²

Però els conflictes més importants que es varen dirimir entre l'Ajuntament i l'església local es produïren a l'hora de determinar la propietat de certs edificis i construccions. L'Ajuntament va intentar que determinades propietats de l'església passassin a ser propietat municipal. Per exemple, el ple municipal sol·licità el juliol de 1931 que els franciscans retor-

9 AHMI, GOVERN, *Libro de actas*, 24 maig 1931, lligall 1428.

10 AHMI, GOVERN, *Libro de actas*, 17 juliol 1931, lligall 1428.

11 AHMI, GOVERN, *Libro de actas*, 13 gener 1933, lligall 1429.

12 AHMI, GOVERN, *Libro de actas*, 12 juny 1931. Lligall 1428.

nassin al municipi la propietat d'un antic carreró que travessava el convent. El regidor Ferragut, el més radical en aquests assumptes, demanava que l'Ajuntament no sol·licitàs sinó que obligàs, en forma d'un acte de força, als frares a retornar aquesta propietat immediatament¹³. El 20 de maig la brigada municipal obria el carrer a la força. El tema va acabar en els tribunals de justícia que donaren la raó als pares franciscans i es va haver de tornar a tancar el carreró¹⁴. Per abril de 1932 el ple municipal decidia recuperar la propietat de l'ermita de Santa Magdalena que havia estat cedida el 1900 per l'ajuntament monàrquic al bisbat¹⁵. Pel mes de maig l'ajuntament encara no havia pres possessió de l'edifici i torna a ser el regidor Ferragut que sol·licita que es projecti un acte per prendre possessió de l'ermita organitzant una festa. Ferragut considera que l'Ajuntament té dret a reglamentar la presència de l'església a l'ermita i exigeix que els ermitans que l'habitin estiguin supeditats a les ordres de l'Ajuntament¹⁶. El tema quedà paralitzat i la propietat de l'ermita restà en mans de l'església.

Els polítics locals també tingueren una gran preocupació per tot allò que feia referència al cementiri i als costums d'enterrament. Els republicans-progressistes implantaren diverses mesures que reduïen el paper del clergat en els cementiris. A finals de 1931 el regidor Ferragut sol·licitava que en el menor temps possible s'eliminàs la paret que dividia el cementiri catòlic del civil. La paret es va derruir en un acte en el qual s'hi havia convidat a tot el poble mitjançant un pregó¹⁷. Les ànsies secularitzadores de Ferragut no acabaren aquí. Pel gener de 1932 demanava que l'ajuntament prohibís el res del rosari a les cases dels difunts ja que la considerava una pràctica "*antihigienica a más de molesta*". El 1935 el mateix Ferragut protestava quan els inspectors sanitaris concedien permís a les Monges Tancades de Sant Jeroni per poder seguir enterrant les difuntes en els seu cementiri privat. Ferragut deia "*lo raro es que (les monges) conserven algunos privilegios y se les dé nuevos derechos como el del voto*"¹⁸.

3.2 Altres atacs anticlericals. Tomada de creus de terme

L'atac contra l'església no es va produir tan sols des de l'Ajuntament. Alguns ciutadans, no sabem ben bé encara en representació de quins grups socials¹⁹, emprengueren activitats anticlericals. Per tant, vora l'anticlericalisme més institucional de l'Ajuntament, s'hi ha de situar un anticlericalisme no institucional, popular, que parteix de determinats grups

13 AHMI, GOVERN, **Libro de actas**, 17 julio 1931, lligall 1428.

14 AHMI, GOVERN, **Libro de actas**, 17 febrer 1934, lligall 1429.

15 AHMI, GOVERN, **Libro de actas**, 22 abril 1932, lligall 1428.

16 AHMI, GOVERN, **Libro de actas**, 6 maig 1932, lligall 1928.

17 AHMI, GOVERN, **Libro de actas**, 12 desembre 1931, lligall 1428.

18 AHMI, GOVERN, **Libro de actas**, 12 gener 1935, lligall 1429.

socials i del poble sense passar per cap institució pública²⁰. Un dels actes més destacables d'aquest anticlericalisme popular fou la tomada de les creus de terme que hi havia a l'entrada del poble. En aquest cas estam davant un cas d'iconoclastia molt habitual durant la Segona República. Una nit del mes de gener diverses persones, encara no se sap exactament quines, tomaren les creus de terme. La premsa local del moment, pròxima als grups conservadors, va qualificar el fet "*d'explosión de odio mal contenida*"²¹. Els polítics d'esquerra de l'Ajuntament també ho qualificaren d'acte d'incultura i intolerància. Però on radicà la diferència entre els grups més conservadors i els d'esquerra fou a l'hora de valorar els símbols que s'havien destruït. A través del setmanari "La Ciudad" sabem que els grups més conservadors sentiren ferits els seus sentiments quan saberen que s'havien destruït les creus per allò que representaven i per la veneració que hi tenien. En canvi el regidor Antoni Mateu va declarar en una reunió plenària que el que li importava de l'acte era la incultura que s'havia demostrat i no el que representaven les creus. Per tant, els iconoclastes i el regidor Antoni Mateu, com tots els polítics d'esquerres d'aquell temps, no donaven importància als símbols i als ritus de l'església ja que suposaven un retràs, un obstacle per a la modernitat del país i pel sorgiment de símbols i creences més modernes.

4.- L'ANTICLERICALISME DE LLORENÇ BELTRAN (ES BARBÓ)

Mentrestant, diferents persones, com Llorenç Beltran²² "es Barbó", seguint tendències filoprotestants i pròximes a l'anarquisme, empenien companyes periodístiques de desprestigi del clergat i de defensa d'una religiositat més interioritzada, més personal, menys hipòcrita, més vertadera. Llorenç Beltran, i el seu fill Miquel Beltran, tingueren com a principal tasca durant aquests anys popularitzar les idees anticlericals i secularitzadores. Miquel Beltran ho feu mitjançant l'ateneu "Sol y Libertad" que organitzava actes culturals, sindicals, conferències, etc. Sovint aquests actes eren protagonitzats per membres de grups anarquistes i tenien un mercat to anticlerical. Llorenç Beltran ho feu mitjançant el setmanari "Foch y Fum"²³. Durant anys es va dedicar a defensar la seves idees religioses i anticlericals amb

19 Segurament aquests ciutadans estaven relacionats amb societats obreres o polítiques d'esquerres ja que fins llavors els atacs anticlericals havien estat protagonitzats per aquests grups. Pere Fullana assenyala que durant la crisi de subsistències de 1919 les associacions obreres realitzaren alguns actes anticlericals en forma de representacions teatrals i miting. Pere Fullana "Crisi de subsistència i conflictivitat social a Inca durant el trienni bolxevic (1917-1919) en *Segones Jornades d'Estudis Locals, Abril 1995*, ed. Ajuntament d'Inca 1996, pp 256-259.

20 Aquesta distinció entre anticlericalisme institucional i noinstitucional no és més que metodològica i per estructurar més fàcilment la comunicació. Realment tenen uns mateixos objectius generals: reduir el poder temporal i ideològic de l'església i aconseguir una societat més laica.

21 La Ciudad, 16 gener 1932.

22 Llorenç Beltran Salvà (1873-1936) va néixer a Inca. Era fill d'un teixidor i durant tota la seva vida va exercir l'ofici de barber. Vivia al carrer de sant Bartomeu, però durant l'estiu feia llargues estades a una casa que tenia al Morer Vermell (Alcúdia). Els darrers anys de la seva vida, que coincideixen amb el període de la Segona República, foren molt desgraciats per ell ja que moriren els seus fills a una edat molt jove.

23 El "Foch y Fum" fou un setmanari que es publicà a Palma entre 1917 i 1936. Tingué un gran èxit entre les classes populars ja que tractava temes d'actualitat política, sobre personatges populars, sobre problemes socials puntuals,... La temàtica anticlerical fou un dels grans eixos o blocs que conformaren aquesta publicació. Joan Font i Sebastià Serra, "Foch y Fum". *Estudi i selecció de textos*. Ed. Ajuntament de Palma, 1988.

un llenguatge molt irònic, sovint cínic i de vegades un poc violent.

4.1.- Postura política, creences i visió del món de Llorenç Beltran

Llorenç Beltran tenia una peculiar visió del món, fonamentada en alguns postulats anarquistes i en una llarga cultura humanista adquirida durant anys i anys de lectura. Afirmava que els autors que l'han influït són "Vázquez Mella, Tomás d'Aquino, Suárez, na Teresa, en Manuel, en Pi Margall, Trosky, Netlau, Nakens, Kaquens, Reclus, Francisco Ferrer, Soledad Gustavo i Frederica Montseny"²⁴. Mentres que els seus ídols polítics i religiosos afirma que són: "Jesús, Moises, Lucio, Mahoma, Alomar, Pestaña, Lenín, Tolstoy, Kropotkine y Trotzki"²⁵. Amb aquestes lectures i la influència d'aquestes personatges no es d'estranyar que Llorenç Beltran fos un enemic del clergat, però fos, al mateix temps, un home profundament religiós.

Des d'un punt de vista polític hem de dir que va rebre l'arribada de la Segona República amb gran entusiasme. En un principi creu que el poble d'Inca està en bones mans i que està assegurat el triomf de la justícia i la llibertat²⁶. Però ja durant el mes d'agost del 31 comença a criticar la passivitat del govern municipal quan ha de castigar el abusos d'autoritat comesos per part de la policia durant la dictadura. A finals d'estiu del 1932 el seu fill, Miquel Beltran, adopta una postura més radical i crítica contra els polítics municipals. Els diu, als polítics, que "*es necesario cambiar de ruta; rectificar actuaciones; fijar posiciones de cada cual y echar a la calle cuanto sea indeseable... De lo contrario, ¡ciudadanos!, ¡sus, y a ellos! garrotazo que te crio y ¡viva la Justicia del Pueblo!*"²⁷. Pel febrer de 1933 es Barbó comença a estar seriament desil·lusionat del govern municipal republicà. Es pensava que la República significaria per a Inca purificar, fer net i destruir tot el mal que s'havia fet durant l'època monàrquica²⁸. El mes següent deixa de publicar les cròniques de les sessions plenàries municipals desenganat per les actuacions dels polítics.

Dels seus articles al "Foch y Fum" deduem que Beltran era un home de profundes idees religioses. A més, la seva idea de la religió es veu que havia estat elaborada després d'infinitat de lectures. Per exemple, durant tot l'estiu de 1931, des de la seva casa del Morer Vermell envia cròniques al Foc y Fum comentant poemes religiosos de Juan de la Cruz Vidal y Pla. Els escrits reflexen un profund sentiment religiós. Però la religió per Beltran, i per molts anticlericals, no es podia manifestar, havia de ser una experiència interna²⁹ i, a més, deslli-

24 Foch y Fum. 3 setembre 1932, nº 88.

25 Foch y Fum. 24 desembre 1931 nº 52.

26 Foch y Fum. 30 abril 1931 nº18.

27 Foch y Fum. 17 setembre 1932 nº90.

28 "Que nos hemos llevado un chasco con la República es evidente. Creíamos que había venido a romper moldes y a desarraigar costumbres viciosas; pero desgraciadamente, salvo raras excepciones, en nuestra Inca llevamos el mismo o parecido rumbo". Foch y Fum. 11 febrer 1933 nº111.

gada de qualsevol ritual i de qualsevol imatge. Beltran afirma que les persones no fanàtiques, és a dir les que raonen, només poden adorar un sol ídol, el que ell anomena "Ser Supremo" i només poden concebre un sol temple, "El Universo". També creu en la vida futura, en l'acció de la divinitat sobre els homes i en un judici final per a tots on serem jutjats pels nostres actes³⁰. Inclús Beltran creu que la religió cristiana pot ajudar a obtenir un futur social més just, però no serà mitjançant els actuals dirigents de l'actual església que són els que han traït el missatge de Jesús³¹.

4.2.- Crítica a l'església i al clergat

Com queda demostrat Llorenç Beltran no era ateu. A la seva manera, d'una forma heterodoxa creia en un déu. Per tant, la seva crítica a la religió no serà total, més bé anirà dirigida, com deia ell, a erradicar els "vicis" que el clergat havia introduït en el Cristianisme primitiu. Vegem, punt per punt, quines eren les crítiques de Beltran cap a l'església a partir dels seus articles setmanals en el setmanari "Foch y Fum"³³:

a) Considera que els clergues són hipòcrites ja que, segons ell, els que haurien de predicar amor i caritat cometen nombroses irregularitats³⁴.

b) Afirma que alguns clergues són persones sense moral³⁵ i que han traït el primitiu missatge de Jesús ja que el comportament que demostren i els abusos que han comès els impedeix ser els encarregats de predicar les doctrines cristianes³⁵.

c) Crítica l'excessiu control i poder que detenen els clergues mitjançant els con-

29 Per exemple, els anticlericals que col·laboraven al Foch y Fum i que tenien sentiments religiosos afirmaven que "sentir la Fe es a nuestro entender, causa santa; ostentarla, es tan criminal como inyectar virus maligno en un cuerpo sano.. La Fe verdadera se siente sin manifestarse". Foch y Fum, 2 gener 1932 n° 53.

30 "Cada uno de nosotros cumple fielmente el plan o mandato del CREADOR, es decir, que todos sin excepción obramos a impulso de una fuerza superior a la que a mi me da en llamarle Angel Tutelar, llámeme cada uno como quiera y le de la gana... Cada cual será juzgado en su día por sus actos". Foch y Fum, 18 desembre 1931 n°51.

31 "Des de la venida del MESIAS a nuestros días, mucho PROFETA, mucho CHARLATAN, y muchas promesas, que al correr de los días han quedado reducidas a simples fuegos fatuos". Foch y Fum, 10 desembre 1932, n°102.

32 La crítica de Beltran a la religió cristiana coincideix amb la que realitzaven en els mateixos anys els grups anarquistes a tota la premsa local i estatal. La visió que tenien els anarquistes sobre la religió cristiana està molt ben estudiada per Manuel Delgado al seu llibre "La ira sagrada..." en el capítol titulat "Por la civilización".

33 El fet d'escriure en el "Foch y Fum" és cabdal ja que els articles que hi publicava es Barbó tenien un ampli ressó dins la societat mallorquina en general i dins la inquera en particular.

34 Davant l'acte de secularització del cementiri Beltran considera que s'ha fet justícia i s'ha posat en funcionament una mesura que erradicarà part de la corrupció del clergat i evitarà el mercadeig d'ànimes. Beltran afirma que si els clergues no accepten la mesura i protesten està disposat a "...contar muchas irregularidades que en nuestros días hemos notado por parte de los encargados de predicar Amor y la Caridad". Foch y Fum, 18 desembre 1931, n° 51.

35 Foch y Fum, 9 febrer 1932, n°163.

fessionaris. Beltran diu que aquests no són mai utilitzats per predicar ni aconsellar amor al proïsme³⁷.

d) A principis de 1936, coincidint amb la victòria del Front Popular, Beltran aprofita per criticar, en una actitud molt radical i utilitzant en alguns casos l'insult, l'excessiva presència de persones relacionades amb l'església dins les recents disputes polítiques³⁸. Per aquestes dates també demana al batle que investigui les activitats propagandístiques de la confraria del Cor de Jesús i les de la Milícia Angélica que Beltran relaciona amb alguns grups feixistes locals³⁹.

Aquesta postura amb els clergues i l'església i les seves creences religioses tan heterodoxes li provocaren alguns problemes durant aquells anys. El 1932, pel mes de setembre, Beltran va rebre alguns anònims amenaçants i va decidir contestar-los públicament a les pàgines del Foch y Fum i per respondre va utilitzar un llenguatge deformat, insultant i clarament anticlerical⁴⁰. Per abril de 1936 tornà a rebre anònims. Segurament, l'amenaçaven de mort. Beltran va respondre a les amenaces de forma pública i en el nombre 279 del Foch y Fum del 30 d'abril de 1936 publicava aquestes paraules "Vos agrairíem digueu a na Carrerona i los seus que "los desheredados" només tenim sa vida en perill. ¿Mos entenem? Menos xerrera que xerrà fa xerrà". Es veu que les amenaces es convertiren realitat. Amb l'aixecament militar del juliol de 1936 es desencadenaren una sèrie de fets que provocaren que Llorenç Beltran fos detingut, empresonat i finalment assassinat als 63 anys. Es Barbó no era cap polític important, ni cap líder sindical, però havia fet molt de "mal" i ho havia de pagar d'alguna forma. Les seves idees sobre la religió, el clergat o el cristianisme que havia publicat al Foch y Fum havien arribat a molta gent d'Inca. La seva heterodoxia era perillosa. S'havia de donar exemple. Segurament els seus assassins pensaven que mataren un diable, però el que realment feien era assassinar un home de 63 anys que tenia una idea de Déu allunyada de l'ortodoxia oficial.

36 "Vosotros (referint-se a uns clergues col.laboradors del setmanari "Verdad y Justicia") no podéis ser aquellos encargados de predicar la doctrina del CREADOR. ¡No es posible: La BILIS que encierra y pone de manifiesto vuestro decir, es impropia de aquellos Padres toda bondad, FE y misericordia". Foch y Fum, 12 febrer 1932, n° 69.

37 "Mientras púlpito y confesionarios estén en manos de sinvergüenzas clérigos que en vez de predicar y aconsejar amor al prójimo se entregan a otros quehaceres para su medro personal ¡Apañados estamos!. Foch y Fum, 3 abril 1936 n° 275.

38 "Res de represalies! però estau confiats que els vergonyosos actes que diàriament hem presenciats noltros inquerros per part de Beates, Bugaderes, Caciques, senyorons i senyorettes durant un mes, Perdonau-los com a pobres d'esperit... Mos conten que na Mariaina se quedà en sa candidatura i votà es Bolleti del Pare Cerdà". Foch y Fum, 28 febrer 1936, n°270.

"Sa de ses Recades de na Carrerona divendres pregonava que es Govern estava en crisi. Per lo vist aquesta tabaquet, cul baix i missera sense bufet està molt enterada de sa política, però segurament se va enterant per la Ceda d'Inca o per confesionaris (dos llocs perillosos i falsaris)". Foch y Fum, 30 abril 1936, n° 279.

39 Foch y Fum, 29 maig 1936, n° 283 i 30 abril 1936 n° 279.

40 "Caridos y apresiados CAvernarios. Benvolgudos MEHONES de Santos o Santas y trapisondos que han feto ambuyos en la BANCA Payeras. Salud y conciencia tranquila. Rabudo vuestro darrer consej. Si veniu a pegarnos foco, tenim s'aigo preparada". Foch y Fum, 1 octubre 1932, n°92.

EL PLANTEJAMENT DE L'OCI A INCA EN EL PRIMER FRANQUISME (1936-1960)

MANEL SANTANA I MORRO
JOAN MATES I PASTOR

1.- Introducció

Els canvis polítics, ideològics i econòmics que es produïren d'ençà del 19 de juliol del 1936 derivaren en una nova concepció de l'oci i de la sociabilitat popular ja que els principis del Moviment tractaren d'imregnar totes les manifestacions de la vida social inquera.

Les autoritats i el nou personal polític que entrà en escena el trenta-sis tractà d'engrescar la població, a partir d'una àmplia oferta d'activitats d'oci, a nodrir les organitzacions de masses del Règim (Falange i les seves corresponents seccions i el sindicalisme vertical). En segon lloc el cop d'estat va anorrear i aniquilar molts d'espais d'oci i associacions existents durant la Segona República, bàsicament aquells que tenien alguna vinculació al socialisme i al republicanisme.¹

Els nous focus de poder local (el govern municipal, la Falange, els caps militars i la guàrdia civil) esdevingueren controladors i depuradors de les manifestacions culturals i d'esbarjo. Sols l'església i les associacions promogudes per ella varen poder desenvolupar sense gaire control les seves activitats.²

En aquesta comunicació ens aproximarem a la qüestió de l'oci durant el període conegut com el Primer franquisme, anys marcats per el conflicte bel·lic i la posguerra per una banda, i en segon lloc pel prosselitisme i ideologització constant de la major part de les manifestacions de la vida social.

1 Sobre la qüestió de l'oci a Inca durant la República vegeu PIERAS VILLALONGA, Miquel: "Conflictes i debats dins l'oci. Les tavernes (1883-1936)", dins **II Jornades d'estudis Locals**. Ed. Ajuntament d'Inca, 1995. Pàg. 59-72.

2 El moviment catòlic durant aquests anys es va vertebrar a partir de l'Acció Catòlica. Donada la seva complexitat en aquest treball no tractam la postura catòlica envers l'oci.

2.- Les organitzacions del règim

2.1.- L'oci en el mon sindical

Durant el 1943 es va crear a Inca en el sinus del sindicalisme vertical una delegació comarcal de l'organització "Educación y Descanso". Es tractava d'un organisme encarregat de proporcionar una oferta d'activitats d'oci on, joves i treballadors ocupassin el seu temps lliure i a la vegada, doncs, es formassin en els principis d'adhesió al règim. En el setmanari Palmèsà "Actividad" aparegué una crònica divulgant els objectius i les primeres activitats de la delegació inquera:

"La obra Educación y Descanso ha llevado a cabo diversas actividades al objeto de facilitar a los productores los medios más adecuados para su expansión espiritual y material en las horas libres de su trabajo. Tuvieron lugar dos representaciones teatrales a precios muy reducidos y actualmente ha comenzado un torneo de fútbol en el que toma parte el equipo de Educación y Descanso habiendo comenzado su actuación con una contundente victoria sobre su adversario".³

L'organització del sindicalisme vertical d'Inca es completava amb una germandat de llauradors, una cooperativa de consum dels treballadors de la pell i les obres sindicals de la Llar i Previsió social.

"Educación y Descanso" no era una institució originària del Franquisme, sinó que els seus orígens els trobam al Feixisme italià, primer, i després a Àustria i a l'Alemanya Nazi. A Itàlia el *Dopovaloro* va ser l'organització mijançant la qual el règim influí en les activitats socials i d'oci de les masses urbanes. El 1931 va tenir 1.772.085 afiliats.⁴ Per aquest motiu, les autoritats franquistes conscients de l'èxit que aquesta institució assolí a Itàlia volgueren crear-ne una semblant a l'Estat espanyol. La Delegació Comarcal d'Inca és un exemple més de la projecció i promoció d'organitzacions de masses adictes al Règim.

Una de les principals activitats d'"Educación y Descanso" a Inca fou la creació de grups de teatre, els quals periòdicament oferien funcions en les quals els socis gaudien d'importants descomptes en el preu de l'entrada:

"Se están ultimando los preparativos para la presentación de la comedia en tres actos original de Antonio y Manuel Paso, titulada 'un hijo, dos hijos, tres hijos...' con la cual la agrupación artística de Inca se presentará por segunda vez ante el público de dicha ciudad a últimos del presente mes de febrero, teniendo proyectado representar seguidamente dicha obra el diferentes pueblos de la isla".⁵

3 "Actividad" núm.358, 27 de març de 1944.

4 TANNENBAUM, E.R (1975): *La experiencia fascista. Sociedad y cultura en Italia* (1922-1945). Alianza editorial, Madrid. Pàg.190-191.

5 "Actividad", núm.347, 10 de gener de 1944.

Les obres que es representaven estaven dintre d'un teatre edificat o de diversió. El castellà fou, generalment, la llengua exclusiva en les representacions.

Coneixem l'existència de dues agrupacions artístiques vinculades a "Educación y Descanso". La primera, a la qual pertanyia l'anterior paràgraf aparegut en el setmanari "Actividad", va dur a terme les seves activitats en la segona meitat del decenni dels quaranta. La segona es va crear el setembre de 1955 i fou dirigida per l'actor local Jaume Serra. Aquesta agrupació es va presentar a Inca amb l'estrena de l'obra "Sucedió en Mallorca"⁶.

L'organització de competicions esportives i de vacances subvencionades eren altres aspectes que "Educación y Descanso" ofería als seus associats. "Educación y Descanso" disposava de nombroses residències arreu de l'Estat⁷. Durant els anys quaranta els treballadors d'Inca i d'arreu de Mallorca, juntament amb les seves famílies, al preu de vuit pessetes diàries podien romandre-hi durant deu dies en règim de pensió completa. Una vegada allà, el programa d'activitats contemplava la realització d'excursions d'interès turístic o industrial, teatre, conferències, etc. Els treballadors que preferien no sortir de Mallorca eren enviats a Cala Ratjada.

2.2.- L'organització falangista esquerra i la qüestió de l'oci

A partir de l'*Alzamiento Nacional* del 19 de juliol de 1936 el protagonisme polític passà exclusivament a mans de Falange. A Inca no hi hagué resistència, i la ciutat quedà en mans de les forces revoltades contra la República.

Dins l'organització paramilitar de Falange també s'integraren els infants i els joves del partit. Els infants rebien el nom de "balillas" i els majors el de "flechas".

Colònies escolars, campaments, conferències i activitats esportives esdevingueren elements fonamentals del lleure dirigit als joves, explotant així les màximes possibilitats d'aconseguir l'adhesió i formació en els principis de la Revolució Feixista. El mes de desembre de 1936 els caps esquerrans de Falange crearen un quarter de Fletxes en el col·legi de "La Estrella" anomenat abans de la República col·legi el Sagrat Cor de Jesús, i dirigit pels religiosos sallistes⁸. El quarter s'anomenà "General Franco" i es componia de dues centúries. El col·legi posà a disposició de Falange la infraestructura perquè es poguessin dur a terme les seves activitats tant físiques com intel·lectuals.

El Front de Joventuts s'instituí en els anys quaranta, amb l'objectiu d'aconseguir

6 "Ciudad", núm.181, 24 de setembre de 1955.

7 Tres residències a Alacant, dues a Girona i una a Almeria, Cadis, Segovia, Las Palmas, Castelló, Granada, Guipúscoa, Madrid, Santander i Màlaga.

8 "Aquí Estamos", núm.26, 15 de març de 1937.

l'enquadrament ideològic dels joves en la doctrina de F.E.T i de les J.O.N.S. És l'antecedent directe de l'Organització Juvenil Espanyola (OJE), associació de lleure d'àmbit estatal fundada el 1960.

Durant les dècades dels quaranta i cinquanta, la Delegació Comarcal d'Inca del Front de Joventuts es va mostrar molt activa. Es va estructurar en centúries anomenades "San Francisco" i "Isabel la Católica". En la seva oferta d'oci tornaren a tenir una importància transcendental la cultura física i els esports. Es crearen equips de bàsquet, de futbol, tennis de taula, escacs i atletisme. Les competicions eren d'àmbit local i comarcal, i els vencedors passaven a competir en els campionats regionals. En relació al futbol, s'organitzaren competicions al camp d'es Cos amb la participació dels equips "Aguilas", Seràfica, "Atlético Inquense" i "Zarramaonandía"⁹. També tengueren molta importància els campaments on s'introduïa progressivament una instrucció de caire militar. A la vegada es dossificava aquesta activitat, combinant els exercicis físics i la formació intel·lectual. Això obligava que periòdicament es celebrassin cursos de formació i capacició de caps i monitors. Aquests eren enviats per la delegació Provincial a un alberg que disposava a son Serra (Palma).¹⁰

El 1955 a través de Radio Inca es va crear la "Estación Escuela del Frente de Juventudes" a través de la qual es completava el programa d'activitats culturals i de formació ideològica, com eren els cursos, conferències i vetllades teatrals i literàries, que es feien d'ençà de 1936:

"Uno de los fines primordiales que cumple esta Estación Escuela es la puramente educativa. Por ello muchos de sus programas van encaminados hacia la formación cultural de sus oyentes, y en particular del elemento juvenil. Mediante la cooperación de la Comisaría de Extensión Cultural se dan una serie de guiones sobre teatro, educación social, firmamento musical y obras literarias que instruyan, educando y haciendo llegar la escuela a todos los rincones de la isla".¹¹

En el sinu de Falange generalment les al.lotes tenien assignades unes activitats molt concretes, desenvolupades paralelament i al marge de les dels joves i al.lots. És per això que hem de parlar del procés d'enquadrament i socialització de les dones i al.lotes realitzat a través de la Secció Femenina. La seva creació es va fer a Inca, al igual que en la resta de pobles, en la clandestinitat. Les dones realitzaren durant els mesos anteriors al cop d'estat actes propagandístics, expedició de segells de cotització, tasques de suport i ajud als falangistes emprisonats a les acaballes de la República, etc.¹²

9 "Ciudad", núm.156, any IV, 23 d'abril de 1955.

10 "Ciudad", núm.192, 17 de desembre de 1955.

11 "Ciudad", núm.155, any IV, 16 d'abril de 1955.

12 "Aquí Estamos", núm.26, 15 de març de 1937.

En iniciar-se el Moviment els organismes i autoritats del bàndol dit Nacional assignaren a la dona a través de la Falange una tasca molt concreta realitzada sempre des de la reraguarda. Aquesta cooperació va consistir en l'avituallament dels exèrcits i en tot allò referent a la beneficència.¹³ Les seccions femenines arreu de la geografia illenca organitzaren multitud d'activitats per recollir roba i aliments pels soldats així com per finançar l'activitat bèl·lica i benèfica. El setmanari "Aquí Estamos" en un article on explicava les activitats de la Falange a Inca explicava la tasca feta en aquest sentit per la Secció Femenina:

"Salieron para el Frente nuestros hermanos y Falange Femenina pidió y obtuvo de las tiendas de la ciudad ropas, que se cuidó de enviarles con tabaco y alguna otra chuchería a fin de aliviar sus fatigas y animarlos a la lucha, aunque hartos animados estaban en la defensa de su bendito suelo, recordándoles con ello que a retaguardia latían muchos corazones al unisono.

Cuidaron sus heridos y enfermos y cuando se les hubo instalado en el cuartel y casa cuna, limpiando sus botas y sus dependencias, y pasados aquellos días de angústia en la isla y siendo tan nuestra la de nuestros compatriotas en la península se pidió para el Alcazar de Toledo, se recolectó para enviar a Malaga en cuando quedó liberada del yugo que la amordazaba, y en la actualidad continua confeccionando ropas para los flechas que, queriendo engrosar nuestras filas carecen de recursos para costear sus uniformes; se hacen peticiones de ropas, medicamentos y cuanto puede ser útil a 'Auxilio de Invierno'".¹⁴

Tómbols, rifes, activitats esportives, funcions teatrals, activitats artístic-literàries foren algunes de les principals actuacions en la vida social inquera entre 1936 i 1939 encaminades a recabtar recursos (Subscripcions pro-Moviment Nacional, pro-Lectures del soldat, pro-cuines econòmiques, etc).

En finalitzar el conflicte bèl·lic les seves activitats es centraren exclusivament en instruir les joves i al·lotes en els principis ideològics de Falange, en l'adhesió incondicional a la realitat política i social del Franquisme i en la seva preparació en el rol i condició que es volia perpetuar en la dona. El local estava situat al carrer del Born.¹⁵

Així, entre els anys 1941 i 1946, ja que no podem precisar la data exacte, es va crear a Inca l'Escola de la Llar on les al·lotes podien realitzar el servei social, a més de classes de francès, anglès, tall i confecció, cursos domèstics, d'ambient nadalenc, etc. Aquestes activitats duraven uns sis mesos cada any.¹⁶

13 "Las mujeres y la Falange" dins "Actividad", núm.30, 17 de juliol de 1937.

14 "Aquí Estamos", núm.26, 15 de març de 1937.

15 DDAA (1944): *Inca. Guía de la vida oficial, industrial, comercial y Religiosaff.* Imp. Duran. Pàg.83.

16 Obras de la Delegación Provincial de la Sección Femenina de F.E.T y de las J.O.N.S de Baleares. Años 1939-1959. Arxiu del Regne de Mallorca. Movimiento, 143.

Les al.lotes que s'inscribien a Falange podien formar part i participar en una àmplia oferta d'activitats d'oci. Durant els anys de la postguerra s'organitzaren ininterrompidament cursos i conferències, classes de treballs manuals, exposicions diverses, etc, així com tot tipus d'activitats esportives, destacant el bàsquet com un dels esports més practicats. A més, les al.lotes que ho desitjaven durant l'estiu podien passar uns dies a preus força reduïts en els albergs de la Delegació Provincial situats a Portopí (1939-41), s'Arenal de Lluçmajor (1941-44) i Porto Colom (1945-56).¹⁷

Durant la dècada dels cinquanta la Delegació Provincial de la Secció Femenina va posar en marxa els anomenats "Planes Càtedra. Es tractava de la celebració de tota una sèrie d'actes durant l'estiu amb finalitat cultural, moral, divulgadora, formativa i política. Generalment es celebrava en aquelles localitats allunyades de Palma on les caps de la Secció Femenina detectaven manca d'inicativa i d'interès per part de les joves cap a les activitats i ideals de Falange. Així, el 1957 es va celebrar el "Plan Càtedra d'Ínca":

*"La duración es de 45 días, la charla empieza a las 8 de la tarde con asistencia del pueblo en general y las muchachas del pueblo pueden realizar parte del cumplimiento del servicio social, ya que se les bonifica dos meses y días y se les exime de examen del mismo. Además de la enseñanzas nuestras de cocina, corte y confección, formación familiar y social, trabajos manuales, formación política, gimnasia y cantos y bailes regionales; el medico con puericultura, el sr. ecónomo con la religión, maestros y maestras con la historia de España, todos ellos del pueblo donde se realiza la cátedra, aparte con la OJE, sindicatos, Jefatura Provincial del Movimiento y cuantos organismos oficiales les interese."*¹⁸

En aquest "Plan càtedra" segons la memòria elaborada pels organismes provincials de la Secció Femenina assistiren unes quaranta al.lotes i set d'elles s'afiliaren a Falange.

Aquell mateix any any es posaren en marxa cursos de treballs manuals i s'organitzà un grup folklòric que s'integrà dins l'estructura de "Coros y Danzas" agrupació de la Secció Femenina que agrupava els grups folklòrics de Falange.

3.- El moviment associatiu

3.1.- El cop d'Estat i el seu impacte sobre l'associacionisme inquer

Entre 1931 i 1936 la legalitat republicana, així com també el context social i polític

¹⁷ Id.

¹⁸ Id.

vigent, possibilitaren l'aparició de nombroses associacions, algunes d'elles sovint vinculades a organitzacions polítiques, tant de dretes com d'esquerres. Aquest és el cas de la Milícia Angèlica, creada el 1931 i dirigida pel prévere Josep Aguiló¹⁹ o el grup de teatre l'Estrella vinculat a la societat obrera de tendència anarquista "La Justicia", ubicat al cafè de can Ordines.²⁰ Les diverses associacions s'encarregaren d'organitzar tota una sèrie d'activitats d'oci destinats als seus socis, i sovint a través d'aquestes es tractava d'inculcar valors de solidaritat de classe i d'adoctrinament dels postulats que es perseguïen. A més, durant la Segona República es constata la voluntat d'alguns sectors de fer l'oci més laic.²¹

A partir del 19 de juliol de 1936 es va iniciar el procés de desarticulació de totes aquelles organitzacions i associacions de caràcter esquerrà. Els seus locals foren confiscats i ocupats, els béns incautats i molts dels seus membres represaliats. Des d'aleshores ençà s'observa un control per part de les autoritats municipals de la vida social local en general i del moviment associatiu en particular.

En canvi les associacions vinculades a l'església o aquelles que durant la República no havien tingut alguna vinculació política explícita, durant el primer franquisme varen continuar desenvolupant les mateixes activitats d'abans. Aquest és el cas del Cercle d'Obrers catòlics d'Inca, fundat el 1900 i que tenia la finalitat d'oferir respostes socials, econòmiques, culturals recreatives i pedagògiques entre els seus associats.²² Altres associacions d'origen anterior al 19 de juliol del 1936 i que durant el Primer Franquisme varen continuar en funcionament foren "La Constancia-Centro Instructivo", "L'Arpa d'Inca" i el "Sindicato La Paz".²³

3.2.- El Primer Franquisme i el moviment associatiu

En aquest apartat parlarem de totes aquelles societats inquieres dedicades a qualsevol tipus d'activitat d'oci, que no tengueren cap relació directe ni amb l'Església, ni amb les organitzacions de masses del règim. Per abordar aquest anàlisi ens ha estat imprescindible la consulta del Registre d'associacions del Govern Civil. Per altra banda, el seguiment de les diverses activitats dutes a terme per aquestes associacions és analitzat mijançant la consulta de la premsa inquera de l'època. Així, tenim el setmanari "Ciudad" en la seva tercera època (1951-1961), a través del qual podem fer un seguiment del "Círculo de Arte y Cultura". També cal fer esment al setmanari Dijous.

19 MARQUÉS SINTES, Miquel A. i PIERAS VILLALONGA, Miquel (1994): "Temps lliure a Inca i Alaior. Comparacions de dues societats industrials" dins *I Jornades d'Estudis Locals*. Ed. Ajuntament d'Inca. Pàg.65.

20 *Gran Enciclopèdia de Mallorca*. Vol. VII, pàg.105.

21 PIERAS VILLALONGA, Miquel: *Conflictes i debats...*, pàg.65.

22 Sobre el cercle d'Obrers Catòlics d'Inca vegeu FULLANA PUIGSERVER, Pere (1994): "El cercle d'Obrers catòlics d'Inca (1900-1910)" dins *I Jornades d'Estudis Locals*. Ed. Ajuntament d'Inca. Pàg. 159-176. I també CAMPILLO ILLÁN, Maxim i SANTANA MORRO, Manel (1996): "L'associacionisme catòlic a Inca (1923-é1929)" dins *II Jornades d'Estudis Locals*. Ed. Ajuntament d'Inca. Pàg. 87-102.

23 DDAA (1944): *Guia de la vida oficial, industrial, comercial y religiosa*. Imp. Duran. Inca.

Abans de passar a una breu descripció de cada una de les societats detectades, convendria puntualitzar que aquestes, malgrat no estassin directament controlades pels mecanismes de l'Estat Franquista, no ultrapassaven el paper d'equilibradores del sistema de control social impulsat pel propi règim.

La *Guía de la vida oficial, industrial, comercial y religiosa* d'Inca, publicada el 1944, ens assenyala la gran activitat d'escacs que es nota en tots els cafès d'importància; també destaca d'existència de nombrosos colomars amb races molt selectes les quals aconseguiren gran quantitat de trofeus en les diverses competicions que havien acudit. Per últim subratllar la gran afecció al trinquet que hi havia a Inca. Tampoc no podem oblidar la gran captació de masses que provocava el futbol.²⁴

La importància donada en aquesta guia a l'esport ens reflecteix el paper que el fenomen esportiu modern assoleix dins una societat totalment mediatitzada i controlada per l'aparell estatal.²⁵

Llorenç capellà i Tomàs Montserrat en el seu llibre *L'Esport a les Balears (1936-1959)* ens parlen de la importància que els ideòlegs del règim donaven a l'esport tot veient que el seu impacte social seria prou important per modificar els esquemes de la filosofia popular. Llavors no és estrany que la Falange volgués i aconseguís controlar-lo.²⁶

Davant un aconteixment esportiu, es posava en funcionament tota la parafarnàlia feixista, és a dir, la Dictadura intentà fomentar l'esport espectacle dins la societat per tal de no tant sols controlar-la, sinó canalitzar-la i conduir-la a una uniformitat de pensament i comportament, en definitiva dirigir-la cap a una mediocritat.

Abans hem esmentat la gran afecció que existia a Inca després de la guerra per la cria de coloms. Així podem destacar la creació, el 5 de març de 1944, d'una societat anomenada "Colombicultura de Palomas Bienhechoras La Inquense", amb l'objectiu de "*Agrupar dentro de la ley a los que se dediquen al deporte de las palomas bienhechoras*". Entre els seus presidents hem de mencionar a Antoni Barceló Sbert (1944) i Jaume Bonafé Llompart (1952).²⁷

En referència al món del ciclisme caldria citar dos clubs o associacions: "Unión Ciclista Ferrà" i "Unión Ciclista Inquense". La primera va ser creada el 1954, presidida per Antoni Ferrà i Cifre. El seu local social estava domiciliat al carrer General Franco. La segona fou

24 DDAA (1944): *Inca. Guía de la vida oficial, industrial, comercial y religiosa*. Imp. Duran. Inca. Pàg.103.

25 El concepte de fenomen esportiu modern, no deslligat dels moviments socials contemporanis ha estat formulat pels professors Xavier Pujades i Carles Santacana en els seus estudis dins l'àmbit català.

26 CAPELLÀ, Llorenç i TOMÀS, Montserrat (1995): *L'esport a les Balears (1936-1959)*. Conselleria d'Educació i Cultura. Pàg. 20-21.

27 Registre d'Associacions del Govern Civil. Tom VI, pàg.101.

creada el 16 de juliol de 1946 amb seu al carrer General Luque, i a partir de 1958 al carrer Palmer. El seu president fou Joan Mar Vidal²⁸. La incidència social d'ambdues associacions es veu reflectida en l'organització de curses ciclistes, coincidint amb la celebració de la festivitat franquista del 18 de Juliol.

L'activitat ciclista a Mallorca de la postguerra fou recuperada gràcies a la tasca duita a terme pels anomenats "Batallones Ciclistas", sorgits dins l'exercit²⁹. Hem de dir que aquest és un dels pilars bàsics sobre els quals es fonamentava l'organització de l'esport mallorquí durant el franquisme. Els altres són l'organització juvenil del règim "Frente de Juventudes", i l'Església a través de L'Acció Catòlica.

Un altre espai d'oci era ocupat pels toros. En referència a aquest tema hem detectat les societats "Club Taurino Inquense" i "Peña taurina La afición"³⁰. La primera d'elles va néixer l'11 de juny de 1953 amb un objectiu molt clar: "*Fomento y auge de la Fiesta Nacional*". Entre les seves activitats podem citar la festa anual en la qual tots els socis eren obsequiats amb un regal, i la creació el 1955 de l'anomenada "Cuadrilla Juvenil de Baleares", dirigida pel prestigiós taurí Ramón Molgado³¹.

L'altra societat taurina, la "Peña taurina La afición", fou creada el 28 de febrer de 1957 i presidida per Mateu Amengual Rotger.

Caldria esmentar un altre tipus d'activitat d'oci com era la pràctica dels escacs. Aquest esport experimentà un considerable auge, en augmentar el nombre de practicants en els anys immediats a la guerra, sobretot en els cafès més importants d'Inca. Hem de mencionar el "Club Ajedrez Bar Cristal", creat el 6 de d'abril de 1947 amb domicili social en el bar abans esmentat. Els seus presidents foren Pere Martorell Far i Pere Ferrer Beltran³².

Finalment hem d'esmentar la possibilitat de l'existència d'un club de tennis a Inca a partir de 1955. Aquest fet l'hem detectat gràcies a la consulta del setmanari "Ciudad". L'article que fa referència a aquest fet diu el següent:

"Noticias todavía no confirmadas aseguran que un grupo de señores, entusiastas del aristocrático deporte de la raqueta, estan formando una comisión que estudiará y gestionará todo lo necesario para la creación en nuestra ciudad.

28 Registre d'Associacions del Govern Civil. Toms IV-VII, pàgs. 190 i 70.

29 GARCÍA MARÍN, J. i GONZALO PAMPÍN (1991): *Història del ciclisme a Mallorca*. Imp. Miramar, Palma. Pàg. 30.

30 Registre d'Associacions del Govern Civil. Tom VII, pàg. 45 i 159.

31 "Ciudad", núm.193, desembre de 1955.

32 Registre d'Associacions del Govern Civil. Tom VI, pàg. 212.

*Obtenidos los permisos oficiales, se procederá a la formación de una junta directiva, suscripción de socios, compra de terrenos, construcción de pistas e instalaciones anejas, etc. La principal actividad del Club consistirá en la práctica y fomento del tenis, deporte que en otra época tuvo en Inca bastantes adeptos...*³³

3.3.- El "Círculo de Arte y Cultura"

Aquesta associació mereix un tractament i anàlisi per separat, ja que ha estat possible fer un seguiment exhaustiu de la mateixa mitjançant el setmanari "Ciudad" donat que la seva administració i redacció estaven situats en el local del Cercle³⁴.

El Cercle d'Art i Cultura fou creat el 9 de juny de 1949 amb l'objectiu de millorar el nivell cultural d'Inca. D'entre els diversos presidents que va tenir caldria destacar el doctor José Erencia Alvarado, que va ser president en dues etapes. La primera entre els anys 1949 i 1955, i posteriorment entre 1956 i 1959³⁵.

L'activitat cultural que es duia a terme en el centre es dividia bàsicament en cicles de conferències i exposicions d'artistes mallorquins; i per altra banda, en l'organització de concursos literaris, de pintura, de fotografia, etc, adreçats a tots els socis.

Entre les conferències que es celebraren hem de fer especial esment a les següents. En primer lloc, la realitzada per Josep Ensenyat, advocat i catedràtic de filosofia de l'Escola de Magisteri de Balears, l'octubre de 1955 en el saló d'actes del Cercle, i amb el següent tema: "*Valor y Jerarquía en la obra de arte pictórica*". El setmanari se'n feu ressò de la mateixa:

*"Ante numeroso público que llenava por completo el salón del Centro de Arte y Cultura pronunció su anunciada conferencia el publicista profesor de la Escuela de Magisterio, don José Ensenyat"*³⁶

En segon lloc, cal fer esment a la conferència del dimarts 22 de novembre del mateix any, a càrrec de Bartomeu Payeras, llicenciat en filosofia i lletres, secció filologia romànica. El tema de la disertació fou "*El arte moderno y su justificación*".³⁷

33 "Ciudad", núm.184, 15 d'octubre de 1955.

34 "Ciudad", núm.184, 15 d'octubre de 1955.

35 Registre d'Associacions del Govern Civil. Tom VI, pàg. 266.

36 "Ciudad", núms.182, 183, 184 i 185, 1, 8, 15 i 22 d'octubre de 1955.

37 "Ciudad", núm. 190, 26 de novembre de 1955.

En tercer lloc cal fer esment a la conferència celebrada l'abril de 1958, amb motiu de la commemoració de la festa del llibre. Aquesta va ser realitzada per Gaspar Sabater, periodista i pedagog, que en aquells moments ocupava el càrrec de director de la revista "Cort" i a més era membre de l'Acadèmia de les Bones Lletres. El tema tractat fou "*Consideraciones acerca de la obra cervantina*".³⁸

Finalment, i per acabar el tema de les conferències, tan sols esmentar la realitzada pel col·leccionista d'obres de Cervantes, Miquel Bordoy, titulada "*Alcance de la cuarta salida de don Quijote*".³⁹

Un altre aspecte a tractar és el tema de les diverses exposicions d'art organitzades pel Cercle. Així cal esmentar l'exposició duita a terme per l'insigne pintor pollensí, Guillem Bestard, durant les festes patronals de sant Abdon i sant Senén⁴⁰. També cal destacar l'exposició col·lectiva de pintors locals, realitzada entre el 25 de setembre i el 15 d'octubre de 1955 amb la finalitat de donar a conèixer els joves pintors de la localitat a la resta del poble⁴¹.

Una altra activitat cultural proposada pel Cercle d'Art i Cultura foren les sessions de cinema cultural organitzades per l'Aliança Francesa de Balears amb la finalitat de difondre l'ensenyament del francès a la localitat. En aquestes sessions hi assistien autoritats militars, civils i religioses locals, els tres pilars bàsics sobre els quals es fonamentava l'entramat social franquista⁴².

Per acabar amb el tema cultural no podem oblidar l'organització de concursos literaris infantils i juvenils destinats a la joventut inquera. Aquests es solien celebrar durant les festes patronals o per commemorar algun aniversari. Així ho podem observar en el programa d'activitats culturals, esportives i recreatives proposades pel Cercle per tal de commemorar el sisè aniversari de la seva creació. En aquests els concursos de redacció infantil ocupen un percentatge elevat de les activitats programades⁴³.

L'altra vessant de les activitats organitzades pel Centre d'Art i Cultura són les de caire esportiu i recreatiu, activitats potenciades pel règim franquista per tal de mantenir la gent allunyada dels problemes polítics i consolidar una societat acrítica. Entre aquestes, cal esmentar l'organització de campionats d'escacs a partir del 1955 amb l'objectiu de fomen-

38 "Ciudad", núm. 306, 26 d'abril de 1958.

39 "Ciudad", núm.308, 10 de maig de 1958.

40 "Ciudad", núm. 168, 23 de juliol de 1955.

41 "Ciudad", núm. 180, 17 de setembre de 1955.

42 "Ciudad", 188, 12 de novembre de 1955.

43 "Ciudad", núm. 187, 5 de novembre de 1955.

tar aquest esport entre el jovent d'Inca. La participació en aquesta competició no estava restringida a ningú⁴⁴.

Entre les activitats recreatives més importants hem d'assenyalar les excursions culturals, com la realitzada el 1955 amb motiu de la "Bienal Hispanoamericana de Arte" i els balls familiars que es duïen a terme en el local social del Cercle per tal de celebrar alguna festivitat, la nominació d'algun soci d'honor, etc.

En resum, en aquesta societat hi confluïren els dos principis de l'educació ideal. Aquests eren en primer loc l'esport, i per altra banda el conreu de l'intel·lecte. Ara bé, mai es va divulgar una cultura que no fos l'oficial del règim. L'objectiu de tot plegat era aconseguir una joventut més completa i espiritual dins l'atonia de l'ambient del moment.

4.- Conclusions

El cop d'Estat va impactar i influir decisivament en les activitats de la vida social inquera i en el plantejament de l'oci al municipi, ja que va eliminar molts espais i formes de sociabilitat existents durant la República. En segon lloc va tractar de bastir un nou model de societat fonamentat en un suport ideològic i social força diferent. Així, el control de l'oci esdevenia peça clau d'ideologització en els principis del règim. Ara bé, la vida social local en acabar el conflicte bel·lic va tornar a reviscolar, fenomen afavorit, sens dubte, per una economia local en expansió gràcies a la indústria del calçat. D'aquesta manera durant le segona meitat del decenni del quaranta i la dècada dels cinquanta es multiplicaren els espais i formes d'oci desvinculats de les organitzacions franquistes. Tot i això el moviment associatiu i les diferents iniciatives i activitats organitzades no ultrapassaren el paper d'equilibradores del sistema social i polític imposat pel règim franquista.

44 "Ciudad", núm.186, 29 d'octubre de 1955.

FONTS UTILITZADES

- Arxiu de la Delegació Provincial de la Secció Femenina de Falange (Arxiu del Regne de Mallorca)
- Registre d'Associacions del Govern Civil
- Setmanari "Ciudad" (1951-1961), tercera època.
- Setmanari "Actividad". Organ de premsa de la C.N.S
- Setmanari "Aquí Estamos". organ de premsa de falange española y de las J.O.N.S.

BIBLIOGRAFIA

- CAPELLÀ, Llorenç i TOMÀS, Montserrat (1995): *L'esport a les Balears (1936-1959)*. Conselleria de Cultura, Educació i Esports del Govern Balear. Palma de Mallorca.
- DDAA (1944): *Inca. Guía de la vida oficial, industrial, comercial y religiosa*. Imp. Duran. Inca.
- GARCÍA MARÍN, J. i GONZALO PAMPÍN (1991): *Història del ciclisme a Mallorca*. Imp. Miramar. Palma de Mallorca.
- PIERAS VILLALONGA, Miquel (1996): "Conflictes i debats dins l'Oci. Les tavernes (1883-1996)" dins II Jornades d'Estudis Locals. Ed. Ajuntament d'Inca. Inca. Pàg. 59-72.
- SHAW, D. (1987): *Futbol y franquismo*. Alianza Editorial. Madrid.
- SINTES MARQUÈS, Miquel A. i PIERAS VILLALONGA, Miquel (1995): "Temps lliure i oci a Inca i Alaior. Comparacions de dues societats industrials" dins I Jornades d'Estudis Locals. Ed. Ajuntament d'Inca. Inca. Pàg. 127-154.
- TANNENBAUM, E.R (1975): *La experiencia fascista. Sociedad y Cultura en Italia (1922-1945)*. Alianza Editorial. Madrid.

DELME I PRODUCCIÓ AGRÀRIA (1380-1412)

MÀRIUS DE JUAN I ESCUDER

INTRODUCCIÓ

La comunicació que presentam avui en aquestes jornades pretén aportar una mica de llum al coneixement de l'evolució del sector primari, en especial l'agricultura i la ramaderia, entre els darrers anys del segle XIV i la coronació de Ferran d'Antequera.

La major part de la informació ha estat extreta d'un registre comptable de la Procuració Reial del Regne de Mallorca, concretament un llibre de *rebudes* (entrades o *haber*), que detalla els imports de la recaptació del delme sobre la producció de diverses espècies agrícoles i ramaderes, de la Ciutat i de cadascuna de les diverses parròquies de la Part Forana, en els anys compresos entre 1380 i 1412.

Es tracta d'un document registrat a l'Arxiu del Regne de Mallorca com a *Reial Patrimoni 4184*, ingressat cap a l'any 1992 i mai no consultat des d'ençà, segons fonts del mateix Arxiu. D'un total de noranta-nou, escrits per les dues cares, els primers catorze fulls corresponen a la recaptació de la Ciutat i el seu terme (incloent-hi Marratxí); a partir del quinze es detallen les recaptacions de les parròquies de la part forana: Valldemossa, Bunyola, Santa Maria, Inca, Selva, Campanet, Escorca, Uialfàs, Alcúdia, Sineu, Sant Joan, Petra, Montuïri, Castelltix, Manacor, Bellver, Artà, Lluçmajor, Campos, Santanyí, Felanitx, Porreres, Pollença, Muro, Santa Margalida, Esporles, Andratx, Calvià, Puigpunyent, Sóller, Alaró, Robines i Sencelles.

Segons la seva localització geogràfica, hi trobam també els fulls dedicats a les senyories, baronies i hortes, antigues porcions senyoriales, que paguen el delme per separat de la resta de la parròquia a la qual pertanyen. Amb aquestes i altres excepcions, la recaptació, tot i mostrar-se en unitats de moneda mallorquina (no pas en espècies), apareix desglossada segons el tipus de producció agrícola: blat, vi, oli, bestiar, horta. De vegades no es mostra aquesta diferenciació, i àdhuc es possible trobar barrejades les entrades del delme i d'altres drets (recaptacions tretes a subhasta) no especificats, la qual cosa en dificulta l'anàlisi.

Una primera (i tal vegada única) aproximació a l'estudi en profunditat de l'impost del delme sobre la producció agrària es troba en la tesi doctoral de Josep Francesc López Bonet, de la qual se'n va publicar un resum en 1989, sota el patrocini del Consell Insular de Mallorca, amb el títol de *La riquesa de Mallorca al segle XIV. (Evolució i tendències econò-*

miques). En aquesta obra, l'autor esmenta la conveniència d'elaborar mitjanes mòbils de les sèries d'entrades conegudes, per tal d'expressar en una gràfica l'evolució real del rendiment agrícola i ramader al llarg del temps, prescindint de les freqüents oscil·lacions esporàdiques, que sens dubte representen un renou important en el fluxe de la comunicació entre el document i l'interpret. Ara bé, les mitjanes mòbils, en intervals de tres, cinc, set o més anys, no són possibles si les dades no són estrictament correlatives. I es dona precisament la malaurada circumstància que els registres presenten multitud d'errades numèriques, les sèries estan incompletes, o bé les planes del document es troben deteriorades, amb la consegüent pèrdua d'informació.

Per aquest motiu, es fa necessari completar les sèries d'alguna manera, encara que no comptem amb una còpia íntegra del document danyat o inacabat. La solució ens la donen les diverses tècniques estadístiques que mesuren la regularitat i interrelació de les sèries numèriques.

En primer lloc, hem de parlar de la *desviació típica*, que ens permet conèixer el grau de dispersió dels valors en un conjunt de dades respecte de la seva mitjana aritmètica.

El *coeficient de variació*, en segon lloc, expressa la dispersió convertint la desviació típica en un percentatge de la seva mitjana aritmètica, i d'aquesta manera ens permet comparar sèries de valors diferents.

El *coeficient de correlació* de Pearson ens permet mesurar amb exactitud el grau d'associació existent entre dues sèries de variables, és a dir, si les fluctuacions de la primera presenten un comportament semblant al de les de la segona. Aquest índex numèric es fonamenta en el concepte de *covariança*, i equival al quocient entre la covariança i el producte de les desviacions típiques de les dues variables. Els valors possibles es troben entre -1 i +1, significat la unitat una correlació perfecta entre les variables comparades. El valor 0 indica absència de correlació. A partir de $(+/-)0'70$ podem considerar que el grau d'associació és elevat.

Un dels criteris metodològics principals d'aquest treball passa per la recerca de vies factibles que ens permetin la substitució de dades no presents o perdudes a la documentació original, per d'altres que s'assemblin d'allò més, amb l'objectiu de completar les sèries numèriques per poder-ne fer un tractament gràfic adequat, a partir del càlcul de les mitjanes mòbils. Per aquest motiu, cal establir unes mesures de seguretat que ens permetin afirmar la veracitat de les nostres conclusions.

Per tal de determinar el grau de fiabilitat de la reconstrucció (i, per tant, establir-ne el marge d'error), elevem al quadrat el coeficient de correlació de Pearson i l'expressam en tants per cent. Encara que els marges d'error prevists superin de vegades el 30%, els podem considerar perfectament assumibles si tenim en compte que quedaran diluïts en el promig de la mitjana mòbil. Així, si els intervals elegits son de, per exemple, tres anys, l'error màxim que podríem introduir amb una variable seria tan sols del 10%.

ELS DELMES I L'ACTIVITAT AGRÀRIA

Partim de la base que, malgrat les imprecisions, el frau, les errades, la informació desvirtuada per causes diverses, les exempcions d'imposts, les fluctuacions monetàries i la inflació dels preus, els delmes es fonamenten en l'aplicació directa d'una taxa sobre el producte brut del conreu i de la cria de bestiar, encara que el factor de proporcionalitat entre allò produït i allò recaptat no té perquè ser exacta i necessàriament constant.

Tot i que l'import del delme és una quantitat estimativa calculada per la Procuració Reial en el moment de la recolecció, els delmes es relacionen directament amb la producció, esdevenint un excepcional indicador dels caràcters evolutius de la producció agrícola i ramadera.

En principi, el mes de maig és la data en que són subhastades les recaptacions, encara que la liquidació es retarda habitualment fins a final d'any o principi del següent, la qual cosa és important si tenim en compte que la data del registre, en general, correspon a la fi de l'exercici, i per tant els resultats fan referència a l'any anterior. Els ingressos per concepte de delmes es remeten als recaptats sobre la darrera collita. No hem d'oblidar que l'any econòmic comença en aquesta època el dia vint-i-cinc de desembre. Aquests condicionants expliquen el fet que el comportament, els alt-i-baixos, de les sèries de rebudes estiguin vinculats a les oscil·lacions de les collites dels anys anteriors als indicats.

Un altre aspecte que m'interessa destacar és el de la desviació de l'import dels delmes i drets recaptats a l'illa en benefici de la Universitat, que apareix reflectida en el nostre document amb un espai en blanc que afecta els anys compresos entre 1405 i 1409 i la notació *Jurats*. És un reflex del *Contracte Sant* de 1405, intent de solució d'emergència a la fallida de la Universitat per causa del pagament de l'insostenible deute públic.

Cal que completem aquest apunt introductori amb unes notes sobre els productes, la seva composició i el seu valor en relació al delme, que apareixen consignats als documents de *rebudes* de la Procuració, i més concretament en el document emprat aquí. La informació procedeix principalment de l'obra abans esmentada del doctor López Bonet, contrastada amb el *Llibre dels capítols dels delmes del Rey e modo com se ha de pagar* (ARM, RP, 2146). Els productes gravats per la imposició del delme són els que a continuació es detallen:

1.- Blat: el terme *blat* engloba el forment, l'ordi i el mestall (barreja de cereals, de vegades amb llegums), la qual cosa provoca la impossibilitat de determinar-ne els preus (per tal d'inferir la producció real), ja que mai no s'especifica el tipus de blat recollit ni la seva qualitat. Tampoc gaudim de llistes detallades i fiables de preus per a tota la sèrie cronològica que ens ocupa. Aquesta inconveniència és aplicable a tots els productes afectats pel delme. Aquest impost grava el blat amb un 10% sobre el total de la collita, i s'aplica en el moment de batre.

2.- Vi: és afectat pel delme en un 9'09% (l'onzena part de la collita), en el moment de la verema, per la qual cosa suposam que es calcula sobre el raïm collit i no sobre el vi propiament dit.

3.- Oli: en olives o en oli, sense especificar, i calculat en el moment de premsar, afecta la producció en un 8%.

4.- Hortalissa: paga un 9'09% del valor de la collita en concepte de delme, i comprèn productes molt diversos tant pel seu preu, volum de producció, etc., com ara espinacs, naps, cols i les seves flors, lletugues, raves, cebes, ferratges, lli, cànem i safrà.

5.- Bestiar: podem assegurar només que estan delmades les cries nascudes durant l'any d'ovelles i cabres, sense que poguem oferir dades sobre la resta de ramats. En qualsevol cas, el percentatge aplicat és d'una quinzena part, el 6'66%. Aquestes xifres són els factors pels quals s'ha de multiplicar la recaptació del delme si es vol averiguar la producció total; de tota manera, pels problemes que han estat esmentats (manca d'uniformitat dels productes i dels seus preus, principalment), aquesta és una tasca que no farem, ja que els resultats serien previsiblement poc satisfactoris.

El principal cultiu és en aquesta època el blat, contínuament afectat per les *fretures de blat*, de manera que gairebé mai no resultava suficient per a satisfer les necessitats de l'illa, xifrades en unes 200.000 quarteres anuals, incloent les destinades a la sembra de l'exercici següent. Segons Pere Xamena, la producció mitjana anual arribava només a les 175.000 quarteres.

Gràcies sobretot al llegat narratiu del notari Salcet (juntament amb altres documents, recollits pel doctor Álvaro Santamaría), coneixem els esdeveniments climàtics que afecten en major mesura el rendiment agrícola coincidint amb l'inici del segle XV. A les sequeres de 1400 i 1401 s'afegeixen les pluges torrencials iniciades el 13 d'octubre de 1403, les quals provocaren el desbordament de la Riera al seu pas per la Ciutat, deixant un rastre de mort i destrucció. Segueixen les sequeres de 1404, 1405, 1406 i 1407; aquesta última és la causa directa de la pitjor collita agrícola del segle, consistent només en unes 25.000 quarteres de blat, prop d'una desena part de les necessitats de l'illa per tot l'any. La situació no millora, segons Santamaría, ni en 1408 ni en 1409. A tot això hem d'afegir les tràgiques conseqüències de la pesta de la tardor de 1410, essent necessària la promulgació d'ordres específiques de la Lloctinència de Governació per tal d'assegurar la recolecció de la collita d'oliva.

LES PARRÒQUIES D'INCA, SELVA i CAMPANET

Abans d'entrar de ple amb l'estudi de la producció d'aquestes tres parròquies que apareixen juntes al registre, els llistats corresponents a les quals presenten alguns espais en blanc, hem analitzat les recaptacions dels delmes del blat de les parròquies de Bunyola, Santa Maria, Alcúdia, Santanyí, Felanitx, Porreres, Esporles, el Pariatge occidental (Andratx, Calvià i Puigpunyent) i el Raiguer central meridional (Alaró, Robines i Sencelles), ja que aquestes són les úniques series (del delme del blat) que es troben íntegres, sense discontinuïtats entre 1380 i 1412.

Concretament, la sèrie de *rebudes* del delme del blat del que anomenarem a partir d'ara *Raiguer central septentrional*, presenta un buit en la recaptació corresponent a l'exercici de 1403, amb l'anotació *fou levat*, és a dir, que fou cobrat, sense especificar-ne l'import. Per superar aquest inconvenient, hem comparat la sèrie incompleta amb les íntegres de les nou parròquies abans citades, arribant a la conclusió que només amb la d'Esporles presenta una certa correlació, amb un índex de 0'72, al límit del que podem considerar significatiu.

Oferim a continuació els valors del delme del blat d'Esporles i les seves dades estadístiques bàsiques. La taula està organitzada de la següent manera: la primera columna correspon al referent any; la segona com-

1380	40	8,3257576	69,318239
1381	34	2,3257576	5,4091483
1382	50	18,325758	335,83339
1383	40	8,3257576	69,318239
1384	40	8,3257576	69,318239
1385	51	19,325758	373,48491
1386	36	4,3257576	18,712179
1387	36	4,3257576	18,712179
1388	40	8,3257576	69,318239
1389	50	18,325758	335,83339
1390	35	3,3257576	11,060663
1391	30	-1,6742424	2,8030877
1392	26	-5,6742424	32,197027
1393	32	0,3257576	0,106118
1394	33	1,3257576	1,7576331
1395	38	6,3257576	40,015209
1396	27	-4,6742424	21,848542
1397	25	-6,6742424	44,545512
1398	23	-8,6742424	75,242482
1399	26	-5,6742424	32,197027
1400	39	7,3257576	53,666724
1401	41	9,3257576	86,969754
1402	26	-5,6742424	32,197027
1403	31	-0,6742424	0,4546028
1404	17	-14,674242	215,33339
1405	24	-7,6742424	58,893997
1406	15,25	-16,424242	269,75574
1407	21	-10,674242	113,93945
1408	12	-19,674242	387,07581
1409	40	8,3257576	69,318239
1410	30	-1,6742424	2,8030877
1411	18	-13,674242	186,98491
1412	19	-12,674242	160,63642
N. obs.: 33			
Sumatori:			3265,0606
Mitjana:		31,674242	
Variança:		98,94123	
D. típica:		9,9469207	
Cf. var.:		31,40%	
	Esporles	delme blat	

pren el valor anual de la recaptació, en lliures mallorquines, sense modificacions; la tercera ens informa de les desviacions respecte de la mitjana; el quadrat d'aquestes desviacions es troba a la quarta columna. A sota d'aquesta apareix el sumatori dels quadrats, vora el nombre d'observacions, la mitjana aritmètica, la variança i la desviació típica, així com el coeficient de variació.

Aplicant el mateix tractament a la sèrie de valors corresponent al delme del blat del Raiguer central septentrional, obtenim les següents dades:

La mitjana aritmètica és igual a 341'44 lliures pagades anualment, la qual cosa ens indica que és aquesta una important regió productora de blat, encara que, si féssim un càlcul per relacionar producció i superfície total, potser veuríem que la importància del cultiu del blat en aquesta comarca és només relativa.

El coeficient de variació és tan sols del 28%, la qual cosa, en comparació amb altres parròquies que s'apropen al 40%, atorga a aquesta comarca una relativament elevada seguretat en el rendiment dels cultius.

Finalment, el coeficient de correlació de Pearson entre les sèries de valors del Raiguer central septentrional i de la parròquia d'Esporles és de 0'72, probablement a causa de la influència de les zones més muntanyoses de la comarca.

Resta explicar només com hem aconseguit suplir el valor absent en la relació, mitjançant el càlcul de la regressió lineal. A partir del coeficient de correlació de Pearson, la recta de regressió reflecteix la distribució ideal de les dues variables comparades, i ens permet estimar valors desconeguts d'una d'elles a partir dels valors coneguts de l'altra, jugant amb les equacions participades pels coeficients de regressió. Un cop calculats aquests, només haurem de substituir les incògnites corresponents per tal d'obtenir el valor que cerquem.

Pel que fa a la resta de cultius citats al document, hem de dir que no hem pogut posar en pràctica el mateix mètode que amb el delme del blat. El comportament evolutiu de la recaptació del delme del vi de les parròquies d'Inca, Selva i Campanet, la qual presenta en la sèrie la discontinuïtat de 1408 (també *levat*), no presenta correlació significativa amb cap altra de les que es conserven completes: Bunyola, Petra, Manacor i Bellver, Porreres, Alaró, Robines i Sencelles. Per tant, haurem de renunciar a la seva reconstrucció i prescindir de la mitjana mòbil corresponent.

Més greu és el cas del delme de l'oli, ja que presenta espais en blanc a 1404, 1405, 1407, 1408 i 1409, sense que es conservi cap sèrie íntegra a la resta de l'illa. El mateix podem dir del delme del bestiar, amb buits entre 1380 i 1388, 1405 i 1409 (pel Contracte ant en benefici de la Universitat del Regne) i en 1412. El delme del bestiar que mostrem és l'aplicat conjuntament sobre les parròquies d'Inca i Escorca.

La mitjana aritmètica del delme del vi és igual a 384'53 lliures anuals, la qual cosa ens

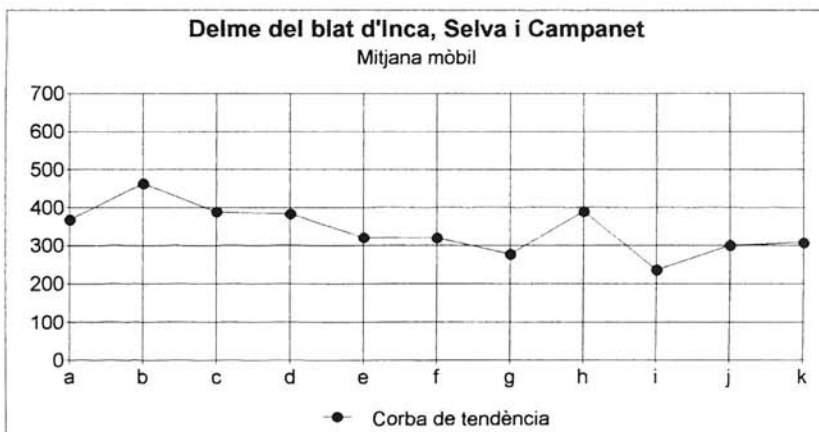
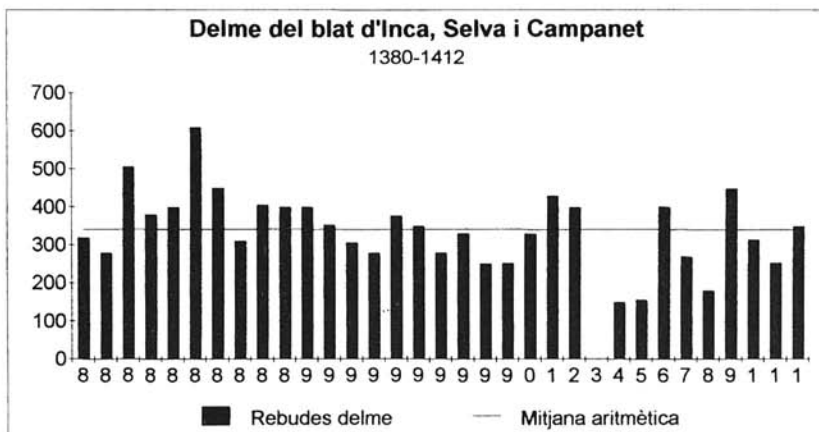
permet afirmar que aquest és el principal cultiu en rendiment de la comarca, per davant del blat, amb un baix coeficient de variació, el 21'61%.

La mitjana de l'oli, per valor de 90'07 lliures, demostra que aquest cultiu és encara gairebé testimonial als segles XIV i XV. El risc assumit pels propietaris d'olivars és elevadíssim, amb un coeficient del 77'79%.

Més testimonial resulta encara la ramaderia, activitat de rendiments prou segurs i estables (cf. v. del 26'94%), encara que poc representatius (38'13 lliures de promig).

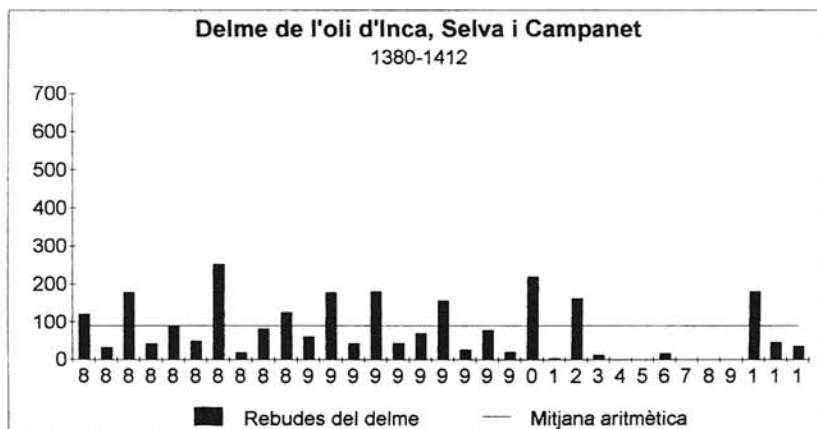
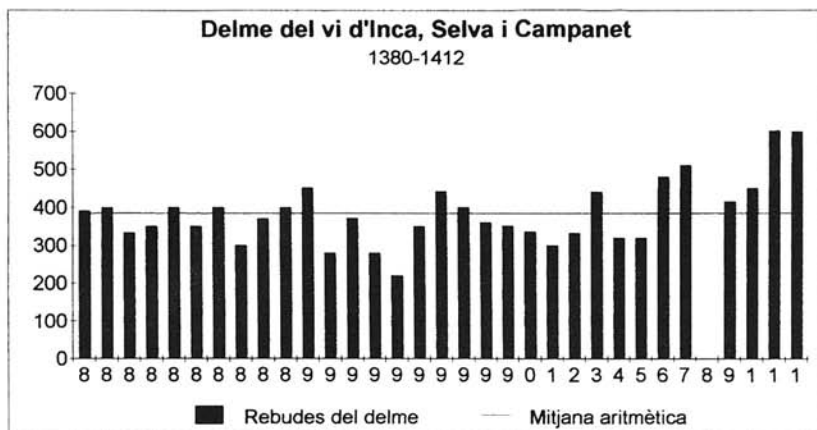
A continuació presentam en una taula els valors en lliures mallorquines de la recaptació anual del delme dels diferents productes. La primera columna correspon als exercicis de recaptació; la segona, al delme del blat; la tercera, al vi; la quarta mostra els valors de l'oli; i la cinquena, del bestiar. Seguidament, veurem les mateixes xifres expressades en format gràfic.

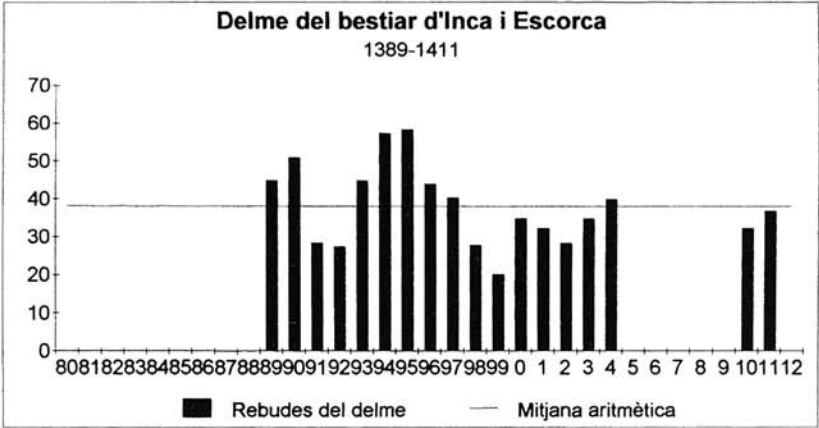
1380	320	391	121	
1381	280	400	33	
1382	505	332	178	
1383	380	350	43	
1384	400	400	90	
1385	610	350	50	
1386	451	401	252	
1387	310	300	19	
1388	406	370	81	
1389	400	400	125	45
1390	400	451	61	51
1391	352	280	178	28,5
1392	306	371	42	27,5
1393	280	280	180	45
1394	377	220	44	57,5
1395	350	350	70	58,5
1396	280	441	156	44
1397	330	400	26	40,5
1398	250	361	78	28
1399	251	351	20	20,25
1400	330	336	220	35
1401	430	300	4	32,5
1402	400	332	162	28,5
1403		440	12	35
1404	150	320		40
1405	156	320		
1406	402	480	16	
1407	270	511		
1408	180			
1409	450	415		
1410	315	450	180	32,5
1411	255	602	46	37
1412	350	600	35	

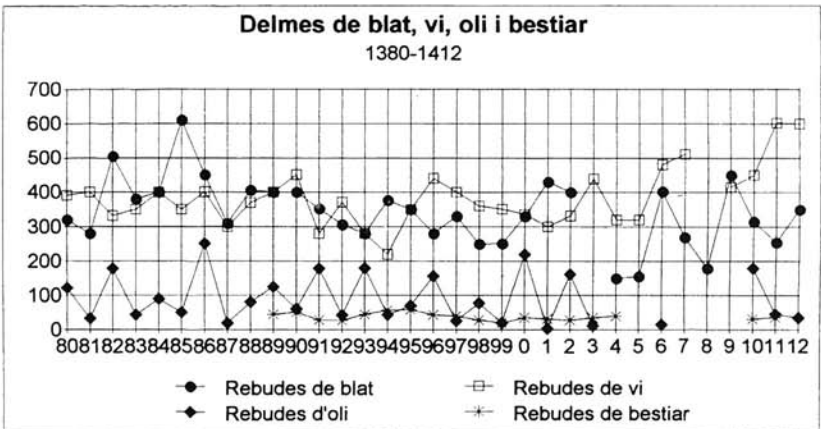
Intervals de freqüència

a) 1380-82	e) 1392-94	i) 1404-06
b) 1383-85	f) 1395-97	j) 1407-09
c) 1386-88	g) 1398-1400	k) 1410-12
d) 1389-91	h) 1401-03	

(Escala 1:10)

El primer gràfic reflecteix els valors absoluts de rebudes del delme del blat d'Inca, Selva i Campanet entre 1380 i 1412. L'evolució de les dades presenta un mínim històric en 1404 (corresponent a la collita de 1403), amb un total recaptat de 150 lliures. La collita nefasta de 1407 (reflectida aquí en l'exercici econòmic de 1408) es veu probablement suavitzada per l'augment del preu del cereal com a conseqüència del dèficit arrossegat des de principi de segle.

El màxim històric cal situar-lo en 1385 (corresponent a la collita de 1384), amb unes 610 lliures. Però la major part dels valors es troben per sota de la mitjana (341'44 lliures), especialment a partir del canvi de centúria.

El segon gràfic mostra la mitjana mòbil del delme del blat realitzada amb intervals de freqüència de tres anys. Informa d'una primera tendència a l'alça que culmina entre 1383 i 1385. Però, a partir d'aquesta data, hem de parlar d'una tendència gairebé constant a la baixa, amb un intent de recuperació cap a 1401-1403, i amb nova davallada en l'interval següent. Cap a 1410-12 sembla produir-se una certa estabilització en nivells més baixos que els de trenta anys abans.

Com a informació complementària, podem afegir que el delme del blat de les parròquies d'Inca, Selva i Campanet es ven cada any en forma de censal hereditari, a canvi de setanta-cinc quarteres de forment i dues-centes d'ordi pagades pels hereus d'en Pere Torroella, i cent vint quarteres de forment pagades per n'Huguet Roig. Una quartera de gra equival a uns 70'34 litres.

El tercer gràfic reflecteix l'evolució del delme del vi d'aquestes tres parròquies. Podem apreciar una acusada regularitat, amb un mínim en 1394 (1393), xifrat en 220 lliures, i un màxim destacat en 1411 (1410), amb 602 lliures. Sembla que la tendència general és alcista, sobretot a partir de 1406. És possible que aquesta gràfica manifesti un tímid procés de substitució de cultius en favor de la vinya, i en detriment, sobretot, del cereal.

La gràfica del delme de l'oli mostra freqüents alt-i-baixos i un pes específic poc important.

El delme del bestiar d'Inca i Escorca apareix presentat a un 10% del tamany real en relació als altres gràfics, pels seus valors especialment baixos. Presenta massa espais en blanc com per poder fer-ne una anàlisi acurada.

El sisè gràfic compara l'evolució conjunta dels delmes de blat, vi, oli i bestiar de la subcomarca. Demostra el que hem afirmat abans: la tendència a l'alça del rendiment absolut de la producció de vi, que arrenca ja en 1395 i s'accentua a partir de la dècada següent, superant el blat en producció i rendibilitat. Per això podem parlar d'una tendència acusada a l'especialització comarcal en favor del cultiu de la vinya.

Ajuntament d'Inca